

**Perustuslakivaliokunnan mietintö N:o 11
valtioneuvoston jäsenten virkatointen lainvastaisuudesta.**

Valtiovarainvaliokunta on 12 päivänä toukokuuta 1959 päivätyllä, tämän mietinnön liitteeksi otetulla kirjeellä n:o 14 eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkatointen lainmukaisuutta 25 päivänä toukokuuta 1922 annetun lain 2 §:n 2 momentin mukaisesti lähettänyt perustuslakivaliokunnan käsiteltäväksi asian, joka koskee valtiovarainvaliokunnan valtioneuvoston tarkastajain kertomusta vuodelta 1957 käsiteltävässä tekemää muistutusta siitä, että eräät vuonna 1956 sekä vuoden 1957 ja 1958 vaihteessa valtioneuvoston jäseninä olleet henkilöt ovat syyllistyneet lainvastaiseen menettelyyn virkatoimessa kättilöopiston uuden rakennuksen rakentamista koskevan asian käsittelyn yhteydessä. Vaikkakaan sanotussa kirjeessä ei nimetä niitä valtioneuvoston jäseniä, joihin muistutus kohdistetaan, on valtioneuvoston tarkastajain mainitun kertomuksen ja niin sanotun kättilöopiston tutkimuskomitean mietinnön, joihin kirjeessä viitataan, perusteella todettavissa, että muistutuksessa tarkoitetaan kysymyksessä olevina ajankohtina valtioneuvoston jäseninä olleita lakitieteen lisensiaatti Aarre Edvard Simosta, varatuomari Vilho Ferdinand Valdemar Väyrystä, pääjohtaja Karl-August Fagerholmia, maatalousteknikko Mauno Nikolai Jussilaa, maaherra Martti Juhani Miettusta, johtaja Johannes (Hannes) Tiaista, maaherra Urho Johan Kiukasta, pääjohtaja Reino Henrik Oittista, pankinjohtaja Ahti Kalle Samuli Karjalaista, pääjohtaja Hans Ensio Perttulaa ja johtaja Toimi Aku Sumua. Perustuslakivaliokunta on käsitellyt tämän asian edellä mainitussa laissa säädettyssä järjestyksessä ja lain 3 §:n mukaisesti varannut asianomaisille entisille valtioneuvoston jäsenille tilaisuuden antaa selityksensä, jollaisen jokainen heistä on antanutkin. Kaikki selitykset on otettu tämän mietin-

nön liitteeksi. Asiaa käsiteltäessä perustuslakivaliokunnalla on ollut käytettävissään, paitsi edellä mainittuja valtioneuvoston tarkastajain kertomusta ja kättilöopiston tutkimuskomitean mietintöä, apulaisoikeuskanslerin perustuslakivaliokunnalle lähettämä kirje 29 päivästä lokakuuta 1959 ja kirjeessä mainittu muistio, jotka asiakirjat on otettu tämän mietinnön liitteeksi, sekä apulaisoikeuskanslerin määräyksestä toimitetussa tutkinnassa laaditut kuulustelupöytäkirjat ja sanotun tutkinnan yhteydessä kertynyt muu aineisto. Lisäksi on valiokunnan toimesta hankittu lukuisia asiakirjanjäljennöksiä ja muita selvityksiä. Oikeudellisista kysymyksistä valiokunta on suullisesti kuullut korkeimman hallinto-oikeuden entistä presidenttiä Eino J. Ahlaa, professoreita Brynolf Honkasalaa, Bo Palmgrenia ja Bruno A. Salmialaa sekä lakitieteen tohtori Tauno Suontaustaa, joidenka lisäksi valiokunta on niin ikään suullisesti kuullut eduskunnan oikeusasiamiestä Marjos Rapolaa, apulaisoikeuskansleri Eero J. Manneria, hallintoneuvos Torsten Törnblomia, esittelijäneuvos Lars Hugo Salosta, diplomi-insinööriä Hannes Eiramoa, Matti Nylundia ja Eero Väättäistä, ekonomi Heikki Poutasta ja rakennusmestari Mauno A. Sarpolahtea. Perustuslakivaliokunta, jolla ei ole ollut tarkoitusta vastaavia keinoja enemmälti täydentää näin saatuja selvityksiä, siihen aineistoon nojautuen, jonka se kerrotuin tavoin on saanut käytettäväkseen, esittää seuraavaa.

Käsiteltävänä oleva asia sekä ne toimenpiteet, jotka ovat antaneet aiheen valtiovarainvaliokunnan tekemiin muistutuksiin, sisältyvät kahteen tapahtumasarjaan, jotka yksityiskohtaisesti selviävät edellä mainitusta kättilöopiston tutkimuskomitean mietinnöstä ja oikeuskanslerinvirastossa laaditusta muistiosta. Ensimmäinen näistä tapahtumasarjoista keskittyy kättilöopiston uusien raken-

nusten rakentamista koskevan urakkasopimuksen valmisteluun, sen käsittelemiseen valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan 20 päivänä joulukuuta 1956 pidetyssä istunnossa sekä sisäasiainministeriön raha-asiaivaliokunnan silloin antaman suostumuksen perusteella tekemään päätökseen ja tämän päätöksen toteuttamiseen. Nyt tarkoitetun tapahtumasarjan aikana osallistuivat käsitteilyyn Vilho Ferdinand Valdemar Väyrynen sisäasiainministerinä ja valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan jäsenenä, Aarre Edvard Simonen, joka saman aikaisesti toimi myös kättilöopiston rakennustoimikunnan puheenjohtajana, valtiovarainministerinä ja raha-asiaivaliokunnan jäsenenä, silloinen pääministeri Karl-August Fagerholm raha-asiaivaliokunnan puheenjohtajana sekä silloiset ministerit Mauno Nikolai Jussila, Martti Juhani Miettunen ja Hannes Tiainen raha-asiaivaliokunnan jäseninä. Jälkimmäinen tapahtumasarja keskittyy 23 päivänä tammiukuuta 1958 pidettyyn raha-asiaivaliokunnan istuntoon, sitä edeltäneisiin toimenpiteisiin Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran suorituskyvyn jatkamiseksi tai ylläpitämiseksi, sisäasiainministeriön raha-asiaivaliokunnan sanotussa istunnossa antaman suostumuksen perusteella tekemään päätökseen ja tämän päätöksen toteuttamiseen. Asian käsitteilyyn tämän tapahtumasarjan aikana osallistuivat Urho Johan Kiukas sisäasiainministerinä ja raha-asiaivaliokunnan jäsenenä, silloinen ministeri Reino Henrik Oittinen raha-asiaivaliokunnan puheenjohtajana sekä silloiset ministerit Kalle Ahti Samuli Karjalainen, Hans Ensio Perttula ja Toimi Aku Sumu raha-asiaivaliokunnan jäseninä.

Aarre Edvard Simonen oli vuonna 1953 lääkintöalan rakennustöiden keskustoimikunnan ja myös sen työvaliokunnan puheenjohtajana. Teollisuus ja Rakennus Oy Teora rakensi tuolloin urakkasopimuksen perusteella Keski-Suomen keskussairaalan rakennusryhmää. Mainitun vuoden maaliskuun 16 päivänä oli valtiovarainministeriön veroasiainosaston toimesta annettu sanotun keskussairaalan rakennustoimikunnalle kielto maksaa Teoralle 26 020 582 markan suuruisa summaa, mitä vastaavan määrän Teora oli jättänyt valtiolle tilittämättä ennakonpidätyksiä ym. veroja ja maksuja. Työvaliokunnan kokouksessa saman maaliskuun 20 päivänä kävi ilmi, että Teoran maksuvalmius oli edel-

listen kuukausien aikana ollut niin heikko, että rakennustoimikunta oli joutunut suorittamaan urakoitsijan puolesta kaikki huomattavimmat tarveaineiden hankintalaskut ja antamaan urakkasopimuksen mukaisista maksueristä ennakkoja lukuisina osamaksuina.

Lääkintöalan rakennustöiden keskustoimikunnan työvaliokunnan mielestä keskussairaalan rakennustöiden pysähtyminen näytti tuolloin väistämättömältä sanotun maksukielon johdosta, sillä urakoitsijan ei katsottu pystyvän suorittamaan edes mainittuna kokouspäivänä erääntyviä palkkoja työmiehilleen. Urakoitsija esitti tilanteen pelastamiseksi erinäisiä laskuja, joista kuitenkin vain osa voitiin hyväksyä maksettavaksi. Siitä huolimatta saatiin myöhemmin samana päivänä aikaan sopimus, jonka varassa töitä päästiin uatkamaan, ja Teoran toimitusjohtaja Leo Lyytikäinen vakuutti Aarre Edvard Simosen sitä tiedustellessa, pystyvänsä hoitamaan yhtiön muut asiat yhtiön joutumatta konkurssiin. Jo tällöin siis Simonen sai virallisessa tehtävässä varotukseen Teoran kykenemättömyydestä ilman valtion toimesta suoritettuja erikoisjärjestelyjä selviytyä noin suuresta urakasta.

Huolimatta siitä, että Teollisuus ja Rakennus Oy Teora jo edellä kosketellun urakan yhteydessä oli ollut joutua konkurssiin, annettiin sille jälleen 30 päivänä maaliskuuta 1955 urakalla rakennettavaksi Kuopion keskussairaalan suuri rakennusryhmä silloisen sisäasiainministerin Väinö Leskisen ja etenkin sisäasiainministeriön asianomaisten esittelijän ajaessa urakkasopimuksen tekemistä Teoran kanssa niin painokkaasti, että Kuopion keskussairaalan rakennustoimikunnan puheenjohtaja katsoi olevansa pakotettu eroamaan tehtävästään. Tässä yhteydessä on todettava, että joskin Teora oli urakoitsijana suorittamansa työn puolesta moitteettoman rakentajan maineessa, tämän ei tarvinnut merkitä sitä, etteivätkö muut Kuopion keskussairaalan rakennusurakasta kilpailleet urakoitsijat olisi kenneet yhtä hyvin teknillisiin suorituksiin kuin Teora.

Kuopion keskussairaalan urakan yhteydessä toistui Keski-Suomen keskussairaalaan rakennettaessa syntynyt tilanne. Teoralta jäi taas määräämäärä valtiolle tilittämättä palkanpidätyksiä ja muita valtiolle tulevia maksuja sekä suorittamatta erääntyneitä veroja ja niiden ennakoita seurauksin, että kon-

kurssi olisi ollut odotettavissa, jollei valtion taholta jälleen olisi ryhdytty erikoisjärjestelyihin. Yhtiöllä oli marras—joulukuun vaihteessa 1956 tämänlaatuisia tilityksiä suorittamatta valtiolle ainakin 25 187 197 markan määrä, joista valtion saamisista olisi maksun puuttuessa tullut lähettää valtiovarainministeriön 17 päivänä lokakuuta 1952 ja 3 päivänä elokuuta 1953 antamien yleismääräysten mukaan ilmoitus protestilistalla julkaisemista varten ja jotka saamiset lisäksi olisi ollut annettava ulosottotoimin perittäviksi samalla tavoin kuin muidenkin verovelvollisten verojäämät. Mikäli näin olisi menetelty, olisi jo joulukuun 1956 alussa Teoran konkurssikypsyys tullut yleisesti tiedoksi ja yhtiö joutunut konkurssiin. Nähtävästi Kuopion keskussairaalan rakennustöiden kohtaloa konkurssin johdosta ajatellen Aarre Edvard Simonen valtiovarainministerinä ryhtyi toimenpiteisiin estääkseen Teoran verojäämien julkaisemisen protestilistalla, vaikka tällainen menettely liike-elämän turvallisuuden kannalta ja muistakin syistä oli vähemmän suotavaa, ja siitä huolimatta, että se toisiin vastaavanlaisessa asemassa olleisiin verovelvollisiin nähden oli täysin epäoikeudenmukaista. Ministeri Simonen lähetti 4 päivänä joulukuuta 1956 Uudenmaan lääninhallitukselle, jonka asiana oli tehdä edellä tarkoitettu ilmoitus, kiellon noiden Teoran yli 25 miljoonan markkaan nousseiden verojäämien julkaisemisesta protestilistalla. Seuraavien kuukausien aikana syntyi uusia vastaavanlaisia verojäämiä, ja Simonen jatkoi Teoran pystyssä pitämistä antamalla jo kahden kuukauden päästä uuden verojäämien julkaisemiskiellon, tällöin 11 167 344 markan verojäämien osalta. Samaa menettelyä jatkettiin sittemmin ministerien Simosen, Karjalaisen ja Malisen sekä eräiden virkamiesten lähettäessä protestomiskieltoja siinä määrin, että Teoran asioissa annettiin noin 14 kuukauden aikana kaikkiaan 8 protestomiskieltoa, kunnes ei siitäkään enää ollut apua, vaan oli Teora 5 päivää viimeisen kiellon jälkeen valtion itsensä toimesta haettava konkurssiin silloin vielä yli 18 miljoonan markan suuruisen verojäämien vuoksi.

Aarre Edvard Simonen toimi kättilöopiston rakennustoimikunnan puheenjohtajana toimikunnan 6 päivänä syyskuuta 1954 tapahtuneesta asettamisesta alkaen aina 23 päivään syyskuuta 1958 saakka sekä osallistui

sen vuoksi opiston rakennusten rakennuttamista koskeviin neuvotteluihin ja niiden rakennuttamista koskevan urakkasopimuksen tekemiseen. Ensimmäinen urakkatarjousten hankintakierros suoritettiin lokakuussa 1956. Siinä esiintyi urakasta kilpailevana myös Arvonon Oy, jonka tarjous neuvottelujen jälkeen oli halvin päätyen 899 miljoonaan markkaan. Kättilöopiston rakennustoimikunta ehdotti 23 päivänä marraskuuta 1956 sisäasiainministeriölle lähettämässään kirjeessä urakkasopimuksen tekemistä sanotun yhtiön kanssa. Kun asiassa oli hankittu asianmukaiset luottotiedot kysymyksessä olevista urakoitsijoista, muut tarvittavat selvitykset ja valtion rakennustoimikunnan lausunto, antoi valtioneuvoston raha-asiaivaliokunta 28 päivänä marraskuuta 1956 suostumuksensa urakkasopimuksen tekemiseen Arvonon Oy:n kanssa.

Ennen sopimuksen allekirjoittamista Arvonon Oy:n puolesta esitettiin kuitenkin urakkasopimukseen otettavaksi ehto, jonka mukaan rakennuttaja olisi taannut betoniteräksen menekin enintään 800 tonniksi, mikä betoniteräsmäärä yhtiön pitkäaikaisen kokemuksen mukaan ilmoitettiin riittäväksi. Mikäli betoniterästä olisi jouduttu käyttämään yli sanotun määrän, olisi rakennuttaja ollut velvollinen sen erikseen maksamaan. Kun kättilöopiston rakennustoimikunnan silloinen konstruktori, diplomi-insinööri Uuno Edwin Varjo oli laskenut betoniteräksen menekin 1 096 tonniksi, olisi rakennustoimikunnan laskelmien mukaan Arvonon Oy:n ehdon hyväksymisestä koitunut valtiolle 20—25 miljoonan markan lisäkustannukset. Tämän vuoksi rakennustoimikunta hylkäsi tehdyn ehdotuksen ja jätti enemmät toimenpiteet Arvonon Oy:n kanssa sikseen sekä, ryhtymättä valtion rakennustoimikunnan suosituksen mukaisesti neuvottelemaan Suomen Tehdas- ja Asuinrakennus Oy:n kanssa, järjesti 8 päivänä joulukuuta 1956 tehdyin pyynnöin uuden kilpailun niiden tarjouksen antaneiden yrittäjien kesken, joiden aikaisempi lopullinen tarjous oli alle 1 miljardin markan. Tähän tarjousten tekoon ei Arvonon Oy:lle annettu tilaisuutta osallistua.

Uusintakilpailuun osallistuneen Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran toimitusjohtaja Lyytikäinen on kuulusteluissa kertonut saaneensa jostakin tietää, ettei kättilöopiston rakennustoimikunta enää vaatisikaan urakkasopimusta

laadittavaksi siten, että urakkasummaan sisältyvä teräsbetonimäärä aikaisempien laskelmien mukaisesti määriteltäisiin 1 100 tonniksi, vaan että tyydyttäisiin sopimuksessa vain lausumaan, että terästä oli käytettävä tällaisissa töissä normaaliksi katsottava määrä. Nähtävästi tämän johdosta Teoran tarjous voitiin alentaa 941 miljoonasta markasta 915 miljoonaan markkaan eli siis suunnilleen sen verran, mitä urakkasummaan sisällytettävän ja urakoitsijan kustannettavan teräsbetonimäärän väheneminen 1 100 tonnista Arvonen Oy:n riittäväksi katsomaan 800 tonniin rahallisesti olisi merkinnyt. Ei ole selvitetty, saivatko muut uusintakilpailussa tarjouksia tehneet rakennusliikkeet tiedon tästä teräsbetoniehdon muuttamista koskevasta seikasta. Useimpien tarjousten kohominen viittaa kuitenkin kielteiseen suuntaan.

Kun Teoran tarjous näin oli tullut halvimmaksi, kävi kättilöopiston rakennustoimikunta yksityiskohtaiset neuvottelut vain sanotun yhtiön kanssa sekä päätti 17 päivänä joulukuuta 1956 pidetyssä kokouksessaan ehdottaa sisäasiainministeriölle, että urakkasopimus tehtäisiin Teoran kanssa.

Tässä yhteydessä on kiinnitettävä huomio siihen, että Aarre Edvard Simonen oli 20 päivänä marraskuuta 1956 allekirjoitetulla kauppakirjalla ostanut Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran toimitusjohtajalta Lyytikäiseltä 8 300 000 markan hinnasta asunto-osakkeet, jotka oikeuttivat Asunto Oy Munkki-vuoren omistamassa talossa sijaitsevan noin 230 neliometrin suuruisen asuinhuoneiston hallintaan. Kauppakirjan mukaan puheena oleva huoneisto oli rakennettava valmiiseen kuntoon 31 päivään heinäkuuta 1957 mennessä. Huoneistossa suoritettiin kuitenkin Simosen vaatimuksesta alkuperäisistä piirustuksista poiketen sekä osittain uusien piirustusten pohjalta ja osittain suullisesti annettujen ohjeiden mukaan lisä- ja muutostöitä, jotka samalla merkitsivät huoneiston laatutason huomattavaa parantamista. Näistä töistä Simonen suoritti 3 300 000 markkaa Teoralle. Valiokunnan saamien tietojen mukaan on kuitenkin aiheellista otaksua sanottujen töiden teettämisen tulleen Teoran suorittamina maksamaan tuntuvasti enemmän, mahdollisesti jopa 7 miljoonaa markkaa.

Sisäasiainministeriössä hoiti asian valmistelua ministeriön vanhempi hallitussihteeri Uno Alfred Nevala, joka oltuaan asiassa

muutoinkin yhteydessä kättilöopiston rakennustoimikuntaan muun muassa oli ollut saapuvilla niissä rakennustoimikunnan kokouksissa, joissa oli avattu urakkakilpailussa ja uusintakilpailussa jätetyt urakkatarjoukset, ja joka siten tarkoin tunsii asian aikaisemmat vaiheet. Kättilöopiston rakennustoimikunnan 17 päivänä joulukuuta 1956 alistettua urakkasopimuksen tekemisen Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran kanssa sisäasiainministeriön hyväksyttäväksi ministeriö pyysi 18 päivänä samaa joulukuuta päivättyllä läheteellä valtion rakennustoimikunnan lausuntoa asiassa. Tämän jälkeen oli tapahtumien ulkonainen kulku seuraava: 1) O/Y Luottotieto antoi Teorasta luottotiedot 18 päivänä samaa joulukuuta päivättyssä kirjeessä, jonka kulkua eri henkilöiden käsissä ei ole voitu tarkoin selvittää, mutta jonka sisällystä jossakin laajuudessa on selostettu valtion rakennustoimikunnan jäljempänä mainittavassa 20 päivänä joulukuuta 1956 pidetyssä kokouksessa, 2) valtion rakennustoimikunnan urakkajaosto antoi urakkasopimusluonnoksen muodollisteknillisestä puolesta 19 päivänä mainittua joulukuuta lausunnon, joka sisäasiainministeriön diaarimerkinnän mukaan olisi sinne saapunut vasta 27 päivänä samaa joulukuuta, 3) valtion rakennustoimikunnan 20 päivänä sanottua joulukuuta kello 11.15 pidetyssä kokouksessa annettiin lausunto sisäasiainministeriön edellä mainitun lähetteen johdosta siitä, kenelle urakoitsijalle urakka olisi annettava, mikä lausunto ilmoitetaan lähetin välityksellä toimitetun sisäasiainministeriöön, mutta jota asian ratkaisuvaiheessa tietyimmässä oltutta lausuntoa ei ainakaan kirjallisessa muodossa tällöin ole voitu esittää 4) hallitussihteeri Nevala „selosti ministeri Väyrysellä asian eri puolia” ennen valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan 20 päivänä joulukuuta 1956 pidettyä istuntoa (asian esittely alustavan ratkaisun tekemiseksi ja sen saatamiseksi raha-asiaivaliokuntaan), 4) eduskunnan samana päivänä kello 15 alkaneen istunnon aikana pidetyssä valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan istunnossa, jossa puheenjohtajana toimi pääministeri Fagerholm, esittelevänä ministerinä sisäasiainministeri Väyrynen sekä muina jäseninä valtiovarainministeri Simonen ja ministerit Jussila, Miettinen ja Tiainen kansliapäällikkö Toivo Harald Takin ollessa sihteerinä, esiteltiin asia

esittelylistan pohjalta, jossa vain lyhyesti mainittiin käsiteltävänä oleva asia ja jonka liitteenä oli vain kättilöopiston rakennustöimikunnan 17 päivänä puheena olevaa joulukuuta päivätty sisäasiainministeriölle osoitettu kirje, 6) raha-asiaainvaliokunnan annettua suostumuksensa urakkasopimuksen tekemiseen Teoran kanssa sisäasiainministeriö edelleen samana päivänä päivätyllä kirjeellä antoi kättilöopiston rakennustöimikunnalle oikeuden tehdä Teoran kanssa sopimuksen kättilöopiston rakennusteknillisistä töistä ja 7) vielä samana iltana kello 19 alkaneessa kättilöopiston työjaoston kokouksessa allekirjoitettiin sanottu urakkasopimus. Edellä olevan perusteella on todettava, että asian käsitelyssä on tällöin noudatettu poikkeuksellista ja asiain suuruusluokan huomioon ottaen hämmästyttävää kiireellisyyttä.

Valtioneuvoston raha-asiaainvaliokunnan 20 päivänä joulukuuta 1956 pidetyssä istunnossa läsnä olleista ministereistä ne, jotka eivät olleet osallistuneet puheena olevaa urakkasopimusta koskevan asian valmisteluun, saatoivat perustellusti odottaa saavansa tietoonsa asian ratkaisuun tarvittavat seikat esittelylistasta, johon todellisuudessa ei kuitenkaan tietoja näistä seikoista ollut otettu ja joka lisäksi asiassa noudatetun kiireellisyyden vuoksi lienee jaettu raha-asiaainvaliokunnan jäsenille vasta istunnossa tai välittömästi sitä ennen. Sen vuoksi joutuivat sanotut raha-asiaainvaliokunnan jäsenet perustamaan ratkaisunsa asiaa valmistelleiden henkilöiden tietoihin ja heidän suullisesti antamiinsa selostuksiin, joiden perusteellisuudelle ja asianmukaisuudelle on tästä syystä tehtyä päätöstä ja siitä johtuvaa vastuuta arvosteltaessa annettava tavallista suurempi merkitys. Sisäasiainministeri Väyrynen, jonka muut raha-asiaainvaliokunnan jäsenet oikeutetusti voivat olettaa asian valmistelusta vastaavana ministerinä tarkoin tunteneen asian, ei kuitenkaan suoritetun tutkinnan mukaan käyttänyt lainkaan puheenvuoroa. Hallitussihteeri Nevalan ja kansliapäällikkö Takin ohella oli asiaa suullisesti selostanut ministeri Simonen, joka, niin kuin edellä on todettu, tiesi Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran taloudellisen aseman jo Keski-Suomen keskussairaalan urakan aikana olleen horjuvan. Kiellettyään vain 16 päivää ennen puheena olevaa istuntoa Teoran ennakonpidätysjäämien julkaisemisen protestilistalla Simosen olisi pitänyt käsittää,

että Teora nyt kysymyksessä olevana ajankohtana oli konkurssikypsä. On huomattava, että lain mukaan edellä tarkoitettua laatua olevat ennakonpidätykset, jotka ovat osa työntekijäin palkkoja, on tilitettävä määrää aikana valtiolle uhalla, että niiden suorittamatta jättämisestä työnantaja tai hänen edustajansa voidaan tuomita sakkoon taikka enintään 6 kuukaudeksi vankeuteen. Lyömällä laimin näiden ennakonpidätysten tilittämisen Teoran johto oli siis syyllistynyt rangaistavaan tekoon ja yhtiö osoittanut maksukyvyttömyytensä. Antamansa protestioimiskielion Simonen kuitenkin salasi raha-asiaainvaliokunnalta sekä jätti selostamatta raha-asiaainvaliokunnan jäsenille kiellon aiheen merkityksen.

Protestioimiskielion sinänsä voi vielä ymmärtää, vaikkakaan ei hyväksyä, Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran auttamiseksi selviämään Kuopion keskussairaalan urakasta. Sitä vastoin ei voida ymmärtää, että ministeri Simonen tiedossaan olevista seikoista huolimatta ja niiden merkityksen käsittään puolsi uuden, lähes miljardin markan rakennusurakan antamista näiden tietojen valossa selvästi maksukyvyttömäksi havaittavalle Teoralle. Simosen menettely oli edellä kosketellut seikat tietäen jo tuolloin arvosteltuna selvästi valtion etujen vastainen, ja on sitä siitä huolimatta, vaikkapa uuden urakan antamista perusteltaisiin tuen järjestämisenä Teoralle sen vaarassa olevan, Kuopion keskussairaalan rakentamista koskevan urakan eteenpäin viemiseksi.

On väitetty, että Teollisuus ja Rakennus Oy Teora oli antanut valtiovarainministeriön perimistöimistölle vakuuden silloisen verovelkansa maksamisesta ja että sanottu vakuus oli riittävä turvaamaan valtion edut myös kättilöopiston urakkasopimuksen yhteydessä. Täten on haluttu selittää, että kättilöopiston rakentamista koskevan urakan antaminen Teoralle, kaikesta edellä kerrotusta huolimatta, oli järkevä toimenpide, joka ei saatanut valtion etuja vaaran alaisiksi. Tosi-asiassa mainittu vakuus ei olisi riittänyt edes sen verovelan peittämiseen, jonka maksamisesta vakuuden muodostaneet arvopaperit oli ensisijaisesti pantattu. Jo tästä syystä sanottu arvopaperit lisävakuuksina urakkasopimuksen täyttämisestä olivat silloin merkitystä vailla. Puheena oleva vakuus koostui pääasiassa eräiden asunto-osakeyhtiöiden kiinteistöihin kiinnitetystä velkakirjoista, jotka

Teora oli luovuttanut panteiksi ilman asianomaisten osakkeenomistajien yhtiökokouksissa antamaa suostumusta. Lisäksi Asunto Oy Hiihtovuoren omistamaan taloon ja tonttiin kiinnitettyt velkakirjat, jotka muodostivat valtaosan vakuudesta, olivat urakkasopimuksen tekemisen hetkellä Helsingin kaupungin hallussa pantteina kaupungin selvistä saatavista ja vain jälkipanttaussopimuksin vakuutena edellä tarkoitettusta verovelasta. Näistä velkakirjoista n:ot 1—4, jotka edustivat pääomiarvoltaan 12 500 000 markan määrää, vapautuivat vasta kesällä ja syksyllä 1958, jolloin kaupungin jo alunperin tiedossa ollut saatava tuli maksetuksi. Mitkään sanotuista velkakirjoista eivät muutenkaan olisi olleet nopeasti muutettavissa rahaksi, sillä on aiheellista päätellä, että uloshaettaessa noita velkakirjoja asianomaiset asunto-osakeyhtiöt olisivat vaatineet Teoran tekemän panttaussopimuksen selittämistä pätemättömäksi ja vieläpä lain vastaiseksi sekä vastustaneet kiinteistöjensä käyttämistä Teoran velkojen maksamiseen. Yrityksestä käyttää velkakirjoja valtion saatavien suorittamiseen olisi näin ollen voinut olla seurauksena, että Teoran johto ehkä olisi joutunut menettelystään oikeudellisesti vastaamaan. Sen vuoksi on ymmärrettävää, että Teora, niin pian kuin urakkasopimus oli allekirjoitettu, pyrki saamaan mahdollisimman suuren osan velkakirjoista pois valtion hallusta. Tätä Teoran pyrkimystä, joka uudelleen tulee esiin 23 päivänä tammikuuta 1958 pidetyssä valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan istunnossa käsiteltyjen asiain yhteydessä, tuki tässä vaiheessa kättilöopiston rakennustoimikunta seurauskin, että vajaan kahden kuukauden kuluessa urakkasopimuksen allekirjoittamisesta oli sanotuista velkakirjoista luovutettu valtion hallusta 15 miljoonan markan nimellisarvoiset velkakirjat. Kuitenkin olisi kättilöopiston rakennustoimikunnan puheenjohtajana toimineen Aarre Edvard Simosen, joka valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan jäsenenä oli tarkoin selvillä, millä edellytyksellä valiokunnan muut jäsenet olivat suostumuksensa urakkasopimuksen tekemiseen Teoran kanssa antaneet, tullut jo tämän tehtävänsä vuoksi ja erityisesti valtiovarainministeriön päällikkönä, jonka alaisuuteen myös sanotun ministeriön perimistöimisto kuuluu, päättävästi vastustaa Teoran mainitunlaisten pyrkimysten toteutumista.

Valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan 20 päivänä joulukuuta 1956 pidetyssä istunnossa ei ministeri Simonen — eikä myöskään sisäasiainministeri Väyrynen — esittänyt puheena olevien velkakirjojen laadusta, määrästä ja riittävydestä eikä niitä koskevan panttauksen pätevyydestä asianmukaista selvitystä muille valiokunnan jäsenille, vaan päinvastoin antoi sen kuvan, että asian valmistelu myös tältä osin oli perusteellisesti suoritettu ja lisävakuuksia koskeva kysymys huolellisesti harkittu, jopa tavallista suurempaa varovaisuutta noudattaen ottamalla huomioon valtion etujen turvaaminen.

Edellä lausuttuun viitaten perustuslaki-valiokunta katsoo, että Aarre Edvard Simonen on 20 päivänä joulukuuta 1956 valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan istunnossa käsiteltäessä kättilöopiston rakennusteknisistä töistä Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran kanssa tehtävää urakkasopimusta koskevaa asiaa valtiovarainministerinä ja raha-asiaivaliokunnan jäsenenä virkavelvollisuutensa vastaisesti jättänyt valiokunnan muille jäsenille ilmoittamatta asiassa tehtävään ratkaisuun ja sen sisällykseen olennaisesti vaikuttavia seikkoja, joiden salaamisen merkityksen hän on käsittänyt, ja siten sekä suullisilla lausunnoilla ja itse puoltamalla käsiteltävänä olevan asian hyväksymistä antanut totuuden vastaisen kuvan sanotun yhtiön silloisesta taloudellisesta asemasta sekä kyvystä valtion etujen mukaisesti täyttää urakkasopimuksen ehdot seurauksin, että entiset valtioneuvoston jäsenet Karl-August Fagerholm, Mauno Nikolai Jussila, Martti Juhani Miettinen ja Hannes Tiainen ovat antaneet hyväksymisensä Simosen jo silloin valtion etujen vastaiseksi käsittämän mutta silti aikaansaataavaksi haluaman urakkasopimuksen tekemiselle mainitun yhtiön kanssa. Edelleen valiokunta katsoo, että Simonen on 1 päivänä helmikuuta 1957 kättilöopiston rakennustoimikunnan työjaoston kokouksessa toimikunnan puheenjohtajana laiminlyönyt hänelle samanaikaisesti valtiovarainministerinä kuuluvan virkavelvollisuuden antamalla raha-asiaivaliokunnan sivuuttaen suostumuksensa Teollisuus ja Rakennus Oy Teoralta puheena olevan urakkasopimuksen täyttämistä lisävakuudeksi otettujen Asunto Oy Hiihtovuoren yhteensä 15 miljoonan markan määräisten velkakirjojen palauttamiseen yhtiölle sekä siten toiminut mainitun yhtiön hyväksi

valtion etujen vastaisesti. Näin ollen Simonen on valiokunnan mielestä molemmissa edellä mainituissa tilaisuuksissa menetellyt virkatoimessa selvästi lainvastaisesti ja on hänen syykseen jäävä lainvastainen menettely kummassakin tapauksessa ollut sellaista, jota tarkoitetaan eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkatoimien lainmukaisuutta annetun lain 7 §:ssä.

Kätilöopiston rakennusteknisistä töistä tehtävää urakkasopimusta koskeva asia kuului sisäasiainministeriön toimialaan, jonka päällikkönä toimivan sisäasiainministerin näin ollen tuli viime kädessä päättää asiasta. Valtioneuvoston ohjesäännön 47 §:n mukaan ja valtiovarainministeriön 10 päivänä helmikuuta 1956 lähettämän ohjekirjeen n:o 1150 9. luvun perusteella oli kuitenkin asia saatettava ennen lopullista päätöstä valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnan valmistavasti käsiteltäväksi. Valtioneuvoston ohjesäännön edellä mainitun 47 §:n 4 momentin mukaan on sanottua laatua oleva asia, jollei raha-asiainvaliokunta yhdy ministeriön aikomaan ratkaisuun eikä ministeri siitä luovu, alistettava valtioneuvoston ratkaistavaksi. Mainitun ohjesäännön puheena olevan kohdan sanamuoto edellyttää siis, että ennen asian saattamista raha-asiainvaliokunnan käsiteltäväksi asianomainen ministeri on siinä tehnyt alustavan ratkaisun. Sanotun perusteella on todettava, että sisäasiainministerin velvollisuutena oli johtaa ja valvoa kätilöopiston urakkasopimusta koskevan asian valmistelua ainakin siten, että silloin, kun asia esiteltiin hänelle alustavaa ratkaisua varten, hänelle esitettiin kaikki voimassa olevien säädösten edellyttämät lausunnot ja asiakirjat sekä muut asian laadun vaatimat ja sen ratkaisemista varten tarvittavat selvitykset. Edelleen sisäasiainministerin virkavelvollisuuksiin kuului, ennen alustavaa ratkaisua, huolellisesti ja tarkoin perehtyä asiaan niin, että hän olisi ollut kykenevä raha-asiainvaliokunnan istunnossa tarvittaessa ilmoittamaan, mihin seikkoihin hän ratkaisunsa perusti. Kun säännön mukaan raha-asiainvaliokunnan esittelylistat on hyvissä ajoin ennen istuntoa jaettava valiokunnan jäsenille, voidaan myös vaatia, että asianomaisen ministerin — tässä tapauksessa sisäasiainministerin — on tehdesään alustavan ratkaisunsa ja hyväksyessään asian saatettavaksi raha-asiainvaliokuntaan

todettava, että esittelylistaan, vaikkakaan sen laatimisesta ja sisällyksestä ei ole olemassa erityisiä säännöksiä, on liitetty asian ratkaisua varten voimassa olevien säädösten mukaan hankittavat lausunnot ja muut asiakirjat tai että esittelylistasta ja sen liitteistä selviävät olennaisimmat tehtävää päätöstä varten tarvittavat tiedot. Vielä on syytä viitata valtioneuvoston ohjesäännön 49 §:ään sisältyvään säännökseen siitä, että asian laadun vaatiessa esittelijän tulee laatia asiasta kirjallinen selostus ja mietintö, jotka liitetään asiakirjoihin. Tämänkin säännöksen noudattamisen valvominen lienee katsottava asianomaisen ministerin velvollisuudeksi.

Valtion rakennustoimikunnasta 22 päivänä tammikuuta 1954 annetun asetuksen 6 §:n ja samasta toimikunnasta 1 päivänä huhtikuuta 1954 annetun valtioneuvoston päätöksen 6 §:n 1 momentin mukaan on, milloin koko rakennustyön arvo on vähintään 50 miljoonaa markkaa, asianomaisen ministeriön, ennen kuin urakan antamista koskeva asia tulee valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnassa valmistavasti käsiteltäväksi, hankittava toimikunnan lausunto siitä, kenelle yrittäjälle työ ehdotetaan annettavaksi. Valtioneuvoston mainitun päätöksen 6 §:n 2 momentissa on määräykset siitä, mitä tietoja ja selvityksiä asianomaisen ministeriön on valtion rakennustoimikunnalle esitettävä pyytäessään siltä saman pykälän 1 momentissa tarkoitettua lausuntoa. Saman valtioneuvoston päätöksen 7 §:n säännöksestä selviää, että valtion rakennustoimikunta joutuu puheena olevissa asioissa antamaan toisenkin lausunnon. Niissä tapauksissa näet, joissa toimikunta on antanut lausuntonsa siitä, kenelle yrittäjälle työ olisi annettava, on sen viraston, laitoksen tai rakennustyötä varten asetetun rakennustoimikunnan, joka toimii rakennuttajana, alistettava sopimusehdotus ennen sopimuksen allekirjoittamista toimikunnan tarkastettavaksi.

Kätilöopiston rakennusteknisistä töistä tehtävää urakkasopimusta koskevaa asiaa valmisteltaessa ja siitä päätettäessä oli sisäasiainministerinä ja sisäasiainministeriön päällikkönä Vilho Ferdinand Valdemar Väyrynen. Sen perusteella, mitä tutkimuksissa on käynyt ilmi, sisäasiainministeriö, jossa hallitussihteeri Nevala virkansa puolesta hoiti kysymyksessä olevaa asiaa, on pyytäessään 18 päivänä joulukuuta 1956 valtion rakennus-

toimikunnalta lausuntoa siitä, kenelle yrittäjälle työ olisi annettava, sanotusta toimikunnasta annetun valtioneuvoston päätöksen 6 §:n 2 momentin vastaisesti jättänyt toimikunnalle esittämättä ainakin 1) ministeriössä laaditun perustellun esityksen mainitusta seikasta, 2) selvityksen siitä, mitä muita rakennustöitä tarjouksen antaneilla yrittäjillä oli parillaan suoritettavanaan ja 3) luottotiedot tai muun taloudellisen selvityksen niistä kahdesta yrittäjästä, joiden tarjoukset olivat Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran tarjousta lähinnä korkeammat, eli Otto Wuorio Oy:stä ja Suomen Tehdas- ja Asuinrakennus Oy:stä. Voidaan kuitenkin katsoa, ettei Väyrysen velvollisuuksiin sisäasiainministerinä kuulunut valvoa, että Nevalan lähettämä lausunto-pyyntö oli asianmukainen. Sitä vastoin on hänen velvollisuutenaan sisäasiainministerinä ollut vaatia, että alustavaa ratkaisua varten tapahtuneessa esittelyssä, mikä ilmeisesti suoritettiin 20 päivänä samaa joulukuuta, hänelle esitettäisiin myös edellä tarkoitetut selvitykset ja että Nevala, ottaen huomioon asian suuren taloudellisen merkityksen, ainakin siihen tilaisuuteen olisi laatinut 1) kohdassa mainitun perustellun esityksen. Kun valtion rakennustoimikunnasta annetun valtioneuvoston päätöksen 6 §:n 1 momentin säännös selvästi edellyttää, että siinä tarkoitettu valtion rakennustoimikunnan lausunto hankitaan pohjaksi asian ratkaisemista varten ja esitettäväksi valtioneuvoston raha-asiaainvaliokunnalle, Väyrysen ehdoton velvollisuus olisi ollut vaatia sanottu lausunto esitettäväksi jo alustavaa ratkaisua tehtäessä. Tutkimuksissa on kuitenkin varmuudella käynyt ilmi, ettei Nevalalla esittäessään asiaa Väyrykselle ollut hallussaan mainittua valtion rakennustoimikunnan samana päivänä antamaa lausuntoa ja ettei hän oman väitteensä mukaan tietänyt sanottua lausuntoa annetunkaan. Väyrynen puolestaan ei ole väittänyt tiedustelleensa Nevalalta puheena olevaa lausuntoa, saati sitten sitä nähneensä. Nevala tosin on ilmoittanut, että hänen hallussaan kysymyksessä olevassa tilaisuudessa oli valtion rakennustoimikunnan 19 päivänä joulukuuta 1956 antama lausunto, minkä väitteen todenperäisyyttä voidaan kuitenkin oikeuskanslerinvirastossa laaditusta muistiosta selviävien perusteiden jo sinänsä epäillä. Edelleen Nevala on väittänyt käsittäneensä, että hänen mainitseman 19 päivänä joulukuuta

1956 annettu lausunto, joka todellisuudessa, niin kuin oikeuskanslerinvirastossa laaditussa muistiossa todetaan oli edellä mainitun valtioneuvoston päätöksen 7 §:n edellyttämä lausunto urakkasopimuksen muodollisteknisestä puolesta, olisi ollut saman valtioneuvoston päätöksen 6 §:n 1 momentissa tarkoitettu lausunto. Kun kuitenkin otetaan huomioon 19 päivänä joulukuuta 1956 päivätyn lausunnon asiallinen sisällys sekä Nevalan pitkäaikainen kokemus puheena olevaa laatua olevien asioiden käsittelyssä, ei tämäkään Nevalan väite vaikuta totuutta vastaavalla. Nevalan kuulustelupöytäkirjojen mukaan asian esittely alustavaa ratkaisua varten tapahtui siten, että hän oli „ennen asian esitlemistä raha-asiaainvaliokunnalle selostanut Väyrykselle asian eri puolia. Väyrynen ei kuulusteltavan muistaman mukaan tässä tapauksessa, niin kuin ei yleensä, ollut ottanut asiakirjoja tutkittavikseen”. Kuulusteluissa on Väyrynen selittänyt, valmistellessa yleensä esityksiä raha-asiaainvaliokuntaa varten, „tutkineensa asiat, mutta luonnollisesti vain niissä puitteissa kuin mitä esittelylistasta ilmeni. Kysymyksessä olevassa tapauksessa kuulusteltava ei ollut havainnut mitään epätavallista”. Kun Väyrynen ei kysymyksessä olevassa tapauksessa ollut ottanut asiakirjoja tutkittavakseen ja kun ei esittelylistasta, vaikka hän vastoin Nevalan kertomaa olisikin sen lukenut, ilmennyt asian harkintaa varten tarvittavia tietoja, on todettava Väyrysen tehneen, asiaan ainakaan tässä vaiheessa lainkaan omakohtaisesti tutustumatta, alustavan ratkaisunsa, joskin Väyrynen on perustuslakivaliokunnalle antamassaan selityksessä ilmoittanut urakan antamisen aikaisemmassa vaiheessa perehtyneensä asiakirjoihin. Niin ikään Väyrynen on hyväksynyt asian esiteltäväksi raha-asiaainvaliokunnalle millään tavoin varmistautumatta siitä, että raha-asiaainvaliokunnan jäsenet esittelylistasta ja sen liitteistä tai esittelijän kirjallisesta selostuksesta ja mietinnöstä voisivat saada voimassa olevien säädösten edellyttämät tiedot ja asian laadun vaatimat muut selvitykset.

Huomautettavissa on, ettei sisäasiainministeriksi nimitettävältä henkilöltä vaadita lainopillista tutkintoa eikä lainopillisia tietoja yleensä, eikä ettei kukaan sisäasiainministerinä oleva henkilö voi hallita kaikkien ministeriön laajaan toimialaan kuuluvien sää-

dösten sisällystä. Vilho Ferdinand Valdemar Väyryselä varatuomarina voidaan kuitenkin odottaa, että hän omakohtaisesti olisi tutustunut tärkeimpien hänen sovellettavikseen tulevien ja hänen noudatettavikseen kuuluvien säädösten sisällykseen, mitä oikeutettua odotusta hän ilmeisestikään ei ole täyttänyt. Joka tapauksessa on niin sisäasiainministeriltä kuin myös muilta ministereiltä voitava vaatia, että ministeri ennen asian ratkaisemista, jollei hän itse tunne asiaa koskevien säädösten sisällystä, vaatii asianomasta esittelijää ne hänelle selostamaan. Tutkintapöytäkirjoista ei käy ilmi, että olisi edes väitetty Väyrysen näin menetelleen.

Sen perusteella, mitä edellä on lausuttu, perustuslakivaliokunta katsoo, että Vilho Ferdinand Valdemar Väyrynen on 20 päivänä joulukuuta 1956 sisäasiainministerinä, esiteltäessä hänelle alustavaa ratkaisua varten kättilöopiston rakennusteknisistä töistä Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran kanssa tehtävää urakkasopimusta koskevaa asiaa, virkavelvollisuutensa vastaisesti jättänyt vaatimatta asianomaiselta esittelijältä voimassa olevien säädösten mukaan asian ratkaisemista varten hankittavan valtion rakennustoimikunnan lausunnon ja eräiden toisten asiakirjojen esittämistä ja muidenkin asian kaikinpuolista harkintaa varten tarvittavien selvitysten hankkimista, samassa tilaisuudessa perehtymättä omakohtaisesti asiassa kertyneisiin kirjoihin tehnyt siinä alustavan ratkaisunsa ja edelleen samassa tilaisuudessa varmistautumatta siitä, että asiassa tultaisiin valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnalle esittämään voimassa olevien säädösten mukainen lausunto ja muut selvitykset sekä selostus asian ratkaisemisessa suoritettavaa harkintaa varten tarvittavista tiedoista, hyväksynyt asian esiteltäväksi samana päivänä pidettävässä raha-asiaivaliokunnan istunnossa seurauksin, että hän kerrotulla hänen viakseen selvästi lainvastaisena menettelynä luettavalla teolla on osaltaan myötävaikuttanut Aarre Edvard Simosen syyksi edellä luetusta teosta johtuneen valtion edun vastaisen lopputuloksen aiheutumiseen. Perustuslakivaliokunnan käsityksen mukaan on Väyrysen syyksi näin jäävä lainvastainen menettely sellaista, jota eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkatointen lainmukaisuutta annetun lain 7 §:ssä tarkoitetaan.

Puheena olevan urakkasopimuksen tekemistä koskeva asia esiteltiin valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan istunnossa, niin kuin edellä on todettu, 20 päivänä joulukuuta 1956. Kun asia kuului sisäasiainministeriön toimialaan, asetti se Vilho Ferdinand Valdemar Väyryselle erityisiä velvollisuuksia muihin valiokunnan jäseniin verraten. Siitä huolimatta, että hän tosiasiaassa oli laiminlyönyt omakohtaisesti perehtyä asiaan ja että hän vasta tuossa tilaisuudessa sai tietää Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran verojäämistä, hän joko vaikenemalla tai tyytymällä vain lyhyesti ilmoittamaan pysyvänsä aikomassaan ratkaisussa antaa urakka Teoralle saattoi valiokunnan muut jäsenet siihen uskoon, että nämäkin tiedot oli otettu huomioon asiaa valmisteltaessa. Perustuslakivaliokunta katsoo, että Väyrynen kerrotuin tavoin myös sanotussa raha-asiaivaliokunnan istunnossa on syylistynyt sellaiseen selvästi lainvastaiseen menettelyyn virkatoimessa, jota tarkoitetaan eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkatointen lainmukaisuutta annetun lain 7 §:ssä.

Valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan antama suostumus ministerin alustavan ratkaisun toteuttamiseen on vain edellytys päätöksen tekemiselle asiassa, joka voimassa olevien säädösten mukaan on saatettava raha-asiaivaliokuntaan, mutta se ei velvoita ministeriä tekemään valiokunnan suostumuksen mukaista päätöstä. Jos ministeri raha-asiaivaliokunnan antaman suostumuksen jälkeen haluaa muuttaa aikaisempaa ratkaisuaan, hänellä on siihen oikeus, mutta hänen on tällöin saatettava asia uudelleen raha-asiaivaliokuntaan. Tämän vuoksi on katsottava, että huolellinen virkavelvollisuuksien noudattaminen olisi edellyttänyt, että Vilho Ferdinand Valdemar Väyrynen, saatuaan kysymyksessä olevassa raha-asiaivaliokunnan istunnossa Teollisuus ja Rakennus Oy Teorasta tietoonsa asian ratkaisuun vaikuttavia seikkoja, joita hän ei entuudestaan tuntenut, olisi tietoisena siitä, että hän oli laiminlyönyt ennen raha-asiaivaliokunnan istuntoa omakohtaisesti perehtyä asiaan, ottanut asian uudelleen käsiteltäväksi sekä hankittanut yhtiön verojäämistä sekä muista sen taloudellista asemaa ja suorituskykyä selvittävistä seikoista tarpeelliset tiedot. Laiminlyöden tämän Väyrynen heti raha-asiaivaliokunnan istunnon jälkeen otti asian lopullisesti ratkais-

tavakseen pysyen alustavassa päätöksessään. Väyrysen on lisäksi raha-asiainvalidikunnan istunnossa käydyn keskustelun perusteella täytynyt ymmärtää, että valiokunta asetti urakkasopimuksen tekemisen ehdoksi, että Teoralta saadaan urakkasopimuksen täyttämistä lisävaluutena vakavaraisen takaajan antama riittävän korkea takauksitakuus taikka pätevän panttaussopimuksen perusteella pantiksi riittävän suurta arvoa vastaavat arvopaperit. Tämän vuoksi hänen virkavelvollisuutensa olisi kuulunut tutkituttua, minkä suuruinen lisävaluus Teoralta oli saatava, minkälainen lisävaluus yhtiöltä oli saatavissa ja minkä arvoisen se oli. Myös edellä selotetut toimenpiteet Väyrysen laiminlöi siinä määrin, että hänen allekirjoittamassaan ja hallitussihteeri Nevalan varmentamassa kirjeessä, jossa kättilöopiston rakennustoimikunta oikeutetaan tekemään puheena oleva urakkasopimus, ei mainita mitään lisävaluutuksien vaatimista koskevasta ehdosta.

Viitaten edellä olevaan perustuslakivaliokunta katsoo, että Vilho Ferdinand Valdemar Väyrysen on mainittuna 20 päivänä joulukuuta sisäasiainministerinä, puheena olevan urakkasopimuksen tekemistä koskevan asian oltua valtioneuvoston raha-asiainvalidikunnan käsiteltävänä, päättäessään oikeuttaa kättilöopiston rakennustoimikunnan tekemään sanotun urakkasopimuksen, jättänyt noudattamatta häneltä vaadittavaa huolellisuutta sekä laiminlyönyt mainitulle rakennustoimikunnalle lähetettyyn kirjeeseen, joka sisälsi ilmoituksen puheena olevasta päätöksestä, merkittävää, että urakkasopimuksen tekemisen ehtona oli riittävien lisävaluutuksien saaminen sopimuksen täyttämistä, millä hänen viakseen selvästi lainvastaisena menettelynä luetavalla teollaan hän on osaltaan myötävaikuttanut valtion edun vastaisen lopputuloksen aiheuttamiseen. Perustuslakivaliokunnan mielestä on Väyrysen syyksi näin jäävä lainvastainen menettely virkatoimessa sellaista, jota tarkoitetaan eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkatoimien lainmukaisuutta annetun lain 7 §:ssä.

Arvosteltaessa valtioneuvoston raha-asiainvalidikunnan jäsenten oikeudellista vastuuta valiokunnan päätöksestä on lähdettävä siitä, että muita hallinnonaloja hoitavien ministerien on voitava luottaa asianomaisessa mi-

nisteriössä tapahtuneeseen asian valmisteluun ja tuon ministeriön taholta esitettyihin tosiasiatietoihin sekä siihen, että kaikki voimassa olevien säädösten mukaan asian ratkaisuun tarvittavat selvitykset ja asiakirjat raha-asiainvalidikunnalle esitetään, kuitenkin sellaisin varauksin, että ministeri, joka muulla tavoin on saanut tietoonsa asian ratkaisuun vaikuttavia tosiseikkoja, on velvollinen ottamaan huomioon myös nämä tiedot sekä ilmoittamaan ne asian käsittelyyn osaa ottaville muille ministereille. Kun ministerillä ei raha-asiainvalidikunnassa noudatettavan menettelyn vallitessa yleensä ole tilaisuutta eikä aina edes mahdollisuutta perehtyä tarkoin toisia ministeriöitä koskevien asioiden yksityiskohtiin huomattavaakaan suuruusluokkaa olevien kysymysten osalta, on katsottava, että raha-asiainvalidikunnan jäsenellä on oikeus perustaa ratkaisunsa edellä kerrotuin tavoin koostuvaan tosiasia-aineistoon.

Valtioneuvoston raha-asiainvalidikunnan 20 päivänä joulukuuta 1956 pidettyyn istuntoon osaa ottaneista jäsenistä on, sen perusteella mitä tutkimuksissa on ilmennyt, silloin käsiteltävänä ollut urakkasopimuksen tekemistä koskeva asia sellaisenaan ollut vieras pääministeri Karl-August Fagerholmille sekä ministereille Mauno Nikolai Jussilalle, Martti Juhani Miettuselle ja Hannes Tiaiselle, joilla ei myöskään ole näytetty olleen henkilökohaisia tietoja Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran silloisesta raskaasta taloudellisesta asemasta. Näin ollen heillä ei ole ollut perusteltua aihetta varoa, etteivät asian kättilöopiston rakennustoimikunnan puheenjohtajana ja valtiovarainministerinä tarkoin tunteen Aarre Edvard Simosen ilmoittamat sekä asian valmistelusta ja esittelystä vastanneen sisäasiainministeri Vilho Ferdinand Valdemar Väyrysen, jollei muuten, niin ainakin vaikenemalla vahvistamat tiedot olisi olleet täydellisiä ja tosiasioita vastaavia ja etteivätkö sanotut tiedot olisi antaneet oikeata kuvaa Teoran taloudellisesta asemasta ja kyvystä selviytyä velvoituksistaan. Tämän vuoksi perustuslakivaliokunta katsoo, etteivät Fagerholm, Jussila, Miettunen ja Tiainen ole puheena olevassa tilaisuudessa menettelleet virkavelvollisuutensa vastaisesti puoltaessaan urakkasopimuksen tekemistä Teoran kanssa, varsinkin kun heillä on ollut oikeus edellyttää, että urakkasopimuksen tekemisessä noudatettaisiin raha-asiainvalidikunnan päätöstä

riittävien lisävakuutuksien ottamisesta urakkasopimuksen asianmukaisen täyttämisen turvaamiseksi.

Tultuaan 29 päivänä marraskuuta 1957 nimettyä sisäasiainministeriksi Urho Johan Kiukas sai tietää Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran tällöin jo erittäin kärjistyneestä taloudellisesta ahdinkotilasta neuvotteluissa, joita valtioneuvoston piirissä jo joitakin aikoja oli käyty ja edelleen käytiin erään, Teoran Helsingissä omistaman tontin ostamisesta valtiolle tarkoituksin saada kysymys Teoran veroveloista järjestykseen. Teoralla oli näet sanottuun ajankohtaan mennessä kertynyt maksamattomia ennakonpidätyksiä sekä lapsilisä- ja kansaneläkemaksuja yhteensä noin 50 miljoonan markan määrä, Kuopion keskussairaalan rakennustyöt olivat pysähtymäisillään rahan puutteessa ja kättilööpiston työmaalla oli käyttövarojen puute huutava. Kun mainittu tontti sitten valtioneuvoston 28 päivänä joulukuuta 1957 tekemän päätöksen mukaisesti ostettiin valtiolle 42.5 miljoonan markan hinnasta ja kauppahinta käytettiin Teoran verovelkojen kuittamiseen, näytti vuoden vaihteessa Teoran veronmaksutilanne olevan kunnossa.

Suoritettu järjestely ei kuitenkaan tuonut Teollisuus ja Rakennus Oy Teoralle käyttövaroja, minkä vuoksi sen taloudellinen ahdinkotila jatkui ja töiden pysähtyminen rakennustyömailla oli edessä. Tietäen odotettavissa olevan tilanteen ja välttääkseen siitä aiheutuvaa vastuuta Teora oli jo 16 päivänä joulukuuta 1957 päivätyssä, kättilööpiston rakennustoimikunnalle osoitetussa kirjeessä vaatinut rakennustoimikunnalta suoritusta eräistä erääntyneiksi välttämistään laskuista viimeistään 3 päivänä tammikuuta 1958 uhalla, että Teora muutoin valtion taholta tapahtuvaksi katsomansa sopimuksen rikkomisen vuoksi purkaisi sopimuksen ja keskeyttäisi työt. Sanotun tammikuun 2 päivänä Teora pitensi määräajan 10 päivään samaa kuuta, minä päivänä Teora haastemiehen välityksellä ilmoitti panevansa toimeen töiden keskeyttämisen sekä lopettavansa myös työmaan lämmityksen ja suojaamisen kolmen päivän kuluessa. Keskinäinen Vakuutusyhtiö Vara, joka 29 päivänä joulukuuta 1956 allekirjoitetuin takuusitoumuksin oli antanut 90 miljoonan markan määräisen takauksen urakkasopimuksen asianmukaisen täyttämisen vakuudeksi, seuraten, nähtävästi sovittuaan

siitä Teoran kanssa, sanotun yhtiön esimerkiksi sekä viitaten Teoran vaatimuksiin ja sen esittämiin väitteisiin ilmoitti kättilööpiston rakennustoimikunnalle lähettämässään 3 päivänä tammikuuta 1958 päivätyssä kirjeessä katsojansa takauksen voimassaolon samana päivänä päättyneen. Kättilööpiston rakennustoimikunta puolestaan 7 päivänä tammikuuta Varalle lähettämässään kirjeessä jyrkästi torjui vakuutusyhtiön käsityksen siitä, että Vara ilmoittamallaan perusteilla olisi vapautunut Teoran hyväksi antamastaan takaussitoumuksesta, sekä niin ikään Teoran esittämien laskujen perusteet. Näiden tapahtumien osalta viitataan kättilööpiston tutkimuskomitean mietintöön ja oikeuskanslerinvirastossa laadittuun muistioon sisältyviin selostuksiin.

Tässä yhteydessä on huomattava, että perustuslakivaliokunnan hankkimista asiakirjoista ja muusta selvityksestä käy ilmi, että Teollisuus ja Rakennus Oy Teora oli 3 päivänä tammikuuta 1958 päivätyssä kirjeessä ilmoittanut Kuopion keskussairaalan rakennustoimikunnalle, ettei yhtiöllä ollut rahoja sanotun keskussairaalan rakennustyömaalla erääntyvien palkkojen maksamiseen. Tämän vuoksi mainittu rakennustoimikunta käytyjen neuvottelujen jälkeen yhteistoimin Teoran sikäläisten takaajien kanssa 9 päivänä samaa tammikuuta tehdyllä sopimuksella, jonka Teora hyväksyi, otti puheena olevan rakennustyön jatkamisen hoitaakseen. Sisäasiainministeriö vahvisti näin tehdyn sopimuksen 10 päivänä tammikuuta 1958 päivätyssä kirjeessä, jonka on allekirjoittanut sisäasiainministeri Kiukas ja varmentanut hallitussihteeri Nevala. Todettakoon, ettei Kuopion keskussairaalan rakennustyö, jonka asianomainen rakennustoimikunta edellä mainitusta sopimuksesta lähtien saattoi onnistuneesti loppuun, enää sanotun ajankohdan jälkeen voinut, vastoin tutkimusten yhteydessä esitettyjä väitteitä, perustellusti vaikuttaa Teoraa ja kättilööpiston rakentamisesta tehtyä urakkasopimusta koskevan asian käsittelyyn ja siinä tehtävään ratkaisuun.

Urho Johan Kiukas puuttui kättilööpiston asian järjestelyyn sisäasiainministerinä varsinaisesti vasta 14 ja 15 päivänä tammikuuta 1958 käydyissä neuvotteluissa. Näissä neuvotteluissa määrättyjen rakennusalaan tuntevien arviomiesten lausuntojen perusteella todettiin, ettei Teollisuus ja Rakennus Oy Teoralla ollut, vastoin muun muassa aikai-

semmin mainituissa kirjeissä esitettyjä väitteitään, mitään urakkasopimuksen mukaista selvää saatavaa rakennustoimikunnalta, mutta että poikkeamalla urakkasopimuksen selvästä sanonnasta ja poimimalla esitetyistä noin 35 miljoonan markan määräisistä laskuista osatöitä ja puolivalmisteita voitaisiin saada osatöiden arvoksi yhteensä 4—5 miljoonaa markkaa. Toinen arviomies ilmoitti omana käsityksenään, että mainitunlaista osatyötä olisi lisäksi 4—8 miljoonan markan arvosta. Kiukas kiisti esitetyn selvityksen perusteella Teoran väitteet maksamattomista selvistä saatavista ja lausui, että kaikkien suunniteltujen toimenpiteiden ja maksujärjestelyjen ehtona oli, että Keskinäinen Vakuutusyhtiö Vara antaisi niihin kirjallisen suostumuksensa sekä nimenomaisesti ilmoittaisi, että alkuperäinen 90 miljoonan markan määräinen takaus oli jatkuvasti täysimääräisenä voimassa. Vastoin Kiukkaan vaatimusta Vara kuitenkin ilmoitti 17 päivänä tammikuuta päivätyssä kirjeessään katsovansa, että alkuperäinen takaussitoumus oli rauennut. Vara oli perustanut kantansa edellä mainitun lisäksi siihen, että kättilöopiston rakennustoimikunnan puolesta 10 päivänä tammikuuta 1958 maksettavaksi hyväksytyn 2 miljoonan markan määräisen laskun suorittaminen Teoralle oli valtion tilapäisen kassakriisin vuoksi siirtynyt muutamalla tunnilla, minkä väitteen oikeutuksen rakennustoimikunta oli myös jyrkästi torjunut.

Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran 21 päivänä tammikuuta 1958 kättilöopiston rakennustoimikunnalle lähettämän, sittemmin valtioneuvoston raha-asiainvalidiokunnan 23 päivänä samaa tammikuuta pidetyn istunnon esittelylistaan liitteeksi otetun kirjeen perusteella ja muutenkin Urho Johan Kiukas on tietänyt, että Teoralle tulisi saman tammikuun loppuun mennessä kertymään verojäämiä ainakin 18.4 miljoonan markan määrä. Niin ikään Kiukkaan tiedossa on ollut, ettei valtiovarain perimistoimisto enää ollut suostuvainen lykkäämään tuonemmaksi Teoran verovelkojen perimistä. Edelleen on Kiukkaan täytynyt saada tietää, että ministeri Karjalaisen käskystä oli 16 päivänä tammikuuta 1958 jälleen kielletty lähettämästä protestilistalla julkaisemista varten tietoja Teoran verojäämistä. Näiden seikkojen perusteella ja muutenkin Kiukkaan olisi tullut varoa, että Teoran konkurssi oli edessä.

Edellä sanotusta huolimatta Urho Johan Kiukas sisäasiainministerinä 21 tai 22 päivänä tammikuuta 1958 alustavasti hyväksyi Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran puolesta ehdotetun kokonaisjärjestelyn. Sen hyväksymisen perusteeksi esitettiin, että Teora kokonaisjärjestelyn avulla saisi siinä määrin käyttövaroja, että yhtiö niiden turvin kykenisi viemään loppuun kättilöopiston urakan. Selostettuaan aikomaansa ratkaisua mainittuna 22 päivänä tammikuuta valtioneuvoston ilta-koulussa Kiukas seuraavana eli 23 päivänä sanottua tammikuuta saattoi asian valtioneuvoston raha-asiainvalidiokunnan käsiteltäväksi. Raha-asiainvalidiokunnan annettua suostumuksensa Kiukkaan aikomaan ratkaisuun Kiukas vielä samana päivänä teki asiassa aikomansa ratkaisun mukaisen päätöksen sekä ilmoitti siitä kättilöopiston rakennustoimikunnalle päätöksen edellyttämiä toimenpiteitä varten. Kahta viikkoa myöhemmin eli 8 päivänä seurannutta helmikuuta Teora valtion toimesta, kokonaisjärjestelyn epäonnistuttua, haettiin konkurssiin.

Toteutettu kokonaisjärjestely, joka tarkemmin selviää valtioneuvoston raha-asiainvalidiokunnan esittelylistasta 23 päivältä tammikuuta 1958 ja sen liitteistä ja jota yksityiskohtaisesti käsitellään sekä kättilöopiston tutkimuskomitean mietinnössä että oikeuskanslerinvirastossa laaditussa muistiossa, sisälsi seuraavat kohdat: 1) Keskinäinen Vakuutusyhtiö Varan antaman 90 miljoonan markan takauksen alentaminen 33 miljoonan markan määräiseksi, 2) urakkasopimukseen liittyvän maksuerätaulukon muuttaminen sen viimeisen eli 61. maksuerän kohdalta, joka taulukossa olevan lausuman mukaan oli erääntyvä kun „työ oli valmis ja vastaanotettu sekä vastuuaajan vakuus jätetty”, siten, että maksuerästä maksettaisiin Teollisuus ja Rakennus Oy Teoralle heti 10 miljoonaa markkaa ja sitä mukaa, kuin työmaalla vielä tarvittut betoni- ja erikoisteräksket toimitettiin, lisäksi 5 miljoonaa markkaa, 3) rakennustyöstä johtuvien riitaisuuksien jättäminen välimies-oikeuden ratkaistavaksi ja 4) ylimääräisenä vakuutena vielä olevien velkakirjojen ja osakkeiden luovuttaminen valtion hallusta.

Päätös puheena olevasta rakennustyöstä johtuvien riitaisuuksien saattamiseksi välimies-oikeuden ratkaistavaksi oli epäilyksittä oikeaan osunut toimenpide, joka tässä voidaan

sivuuttaa. Kokonaisjärjestelyn muita kohtia on sen sijaan käsiteltävä kutakin erikseen.

Keskinäinen Vakuutusyhtiö Varan takauksen alentamista koskevaa toimenpidettä on perusteltu siten, että Varan ilmoitettua katsojansa alkuperäisen 90 miljoonan markan määräisen takauksen valtion menettelyn johdosta rauenneen ja saatettua siten sanotun takaussitoumuksen pysyvyyden epävarmaksi, valtion oli parempi tyytyä varmaan 33 miljoonan markan määräiseen takaukseen kuin pitää kiinni riidanalaisesta 90 miljoonan markan takauksesta. On kuitenkin todettava Urho Johan Kiukkaan tiedossa olleen, että kättilöopiston rakennustoimikunta oli jyrkästi torjunut Varan väitteen takaussitoumuksen raukeamisesta. Kokeneena lakimiehenä Kiukkaalla itselläänkin on sitä paitsi ollut edellytykset havaita, etteivät Varan takaussitoumuksen raukeamisen syyksi esittämät perusteet saattaneet todellisuudessa riittää vapauttamaan Varaa sitoumuksestaan. Vähintä, mitä Kiukkaalta voidaan vaatia, on, että hän ottaen huomioon tehtävän ratkaisun huomattavan taloudellisen merkityksen olisi hankkinut asiasta pätevän lainopillisen asiantuntijan lausunnon. Edelleen on takauksen alentamista puolustettu sillä, että Vara oli luvannut takauksen alentamisen jälkeen luovuttaa sillä vastapantteina olleet eräiden asunto-osakeyhtiöiden, näiden omistamiin kiinteistöihin kiinnitetyt haltijavelkakirjat asianomaisille yhtiöille, kuitenkin niin että Asunto Oy Munkkivuoren velkakirjat luovutettaisiin Helsingin Suomalaiselle Säästöpankille. Velkakirjojen luovutuksen tapahduttua Teollisuus ja Rakennus Oy Teora ilmoituksensa mukaan olisi saanut perittyä saatavansa sanotuilta yhtiöiltä ja saanut siten rahavaroja käytettäväksi kättilöopiston rakennustöiden eteenpäin viemiseen. Lisäksi Teora omien väitteittensä mukaan puheena olevan järjestelyn seurauksena olisi saanut eräin toimenpitein käyntiin Asunto Oy Kallion Kasteen rakennuksen rakennustyöt, mistä koituva voitto olisi käytetty kättilöopiston rakennustöiden hyväksi. Vara puolestaan ilmoitti myöntävänsä kysymyksessä olevalla edellytyksellä Teoran omistuksessa olevalle Asunto Oy Kalliotornille 15 miljoonaa markkaa, josta 11.5 miljoonaa markkaa suoritettaisiin suoraan valtiovarainministeriön perimistöimistölle maksuna Teoran marraskuulta 1957 maksettavaksi erääntyneistä palkanpidätyk-

sistä. Vara toimikin lupauksensa mukaisesti, mutta Teoran käyttövarat eivät sen johdosta kasvaneet. Mitä muihin edellä kosketeltuihin ilmoituksiin tulee, on todettava, ettei Kiukas, lyöden laimin häneltä vaadittavan huolellisuuden, millään tavalla tarkistuttanut, oliko Teoralla kysymykseen tulevalta asunto-osakeyhtiöiltä erääntyneitä ja selviä saatavia. Takauksen alentamisen jälkeen ja velkakirjojen tultua luovutetuiksi osoittautuikin, ettei Teoralla sanotunlaisia saatavia ollut, vaan että Asunto Oy Munkkivuori päivästoin velkoi Teoralta ilmoittamallaan perusteilla n. 80 miljoonan markan suuruisia summaa. Takauksen alentamisen tueksi esittämän Teoran väitteen, että yhtiö saisi vapautuvia Asunto Oy Askelen velkakirjoja vastaan Helsingin Suomalaiselta Säästöpankilta 20 miljoonan markan suuruisen lainan Kiukas niin ikään laiminlöi tarkistuttaa. Tämäkin väite oli ilmeisesti perää vailla eikä sanottua lainaa koskaan myönnetty. Perustuslakivaliokunta on jo tämän mietinnön Aarre Edvard Simosta koskevassa osassa viitannut siihen, että Teoran toimitusjohtaja Lyytikäinen mietinnön mainitussa kohdassa esitetyistä syistä pyrki saamaan asianomaisille asunto-osakeyhtiöille palautettua Teoran sitoumuksista panteiksi antamansa velkakirjat. Sama pyrkimys käy ilmi myös nyt puheena olevan asian osalta, samoin kuin jäljempänä käsiteltävän lisävakautena olleiden velkakirjojen luovuttamista koskevan asian yhteydessä. Lopuksi perustuslakivaliokunta toteaa, ettei Varan 90 miljoonan markan määräisen takauksen, joka ilmeisesti oli edelleen Varaa velvoittava, alentamisella 33 miljoonaa markkaan saatu Teoran käyttöön lisää rahavaroja eikä muutenkaan parannettu Teoran kykyä jatkaa urakkasopimuksen täyttämistä. Valiokunnan käsityksen mukaan Kiukkaan olisi täytynyt ymmärtää tämä, jos hän olisi asiaa käsitellessään menettänyt häneltä lainopillisen tutkinnon suorittaneena, kokeneena virkamiehenä edellyttävällä taidolla sekä noudattaen hänelle kuuluvaa huolellisuutta.

Maksuerätaulukon muuttaminen sen 61. maksuerän kohdalla edellä selostetuin tavoin johti siihen, että Teollisuus ja Rakennus Oy Teoralle maksettiin juuri ennen yhtiön joutumista konkurssiin muutoin erääntymättömiksi jääneitä ja valtiolle säästyneitä varoja yhteensä 12 450 000 markkaa. Valtion kannalta ainoa maksuerätaulukon sanotunlaiseen

muuttamiseen oikeuttava peruste olisi ollut, että Teoralle näin maksetuilla varoilla olisi edes jossain määrin tarkoitustaan vastaavasti kyetty jatkamaan kättilöopiston rakennustöitä ja varat siis käytetty niiden myöntämisen jälkeen rakennustöistä aiheutuviin kustannuksiin. Tosiasiassa suurin osa mainituista varoista meni niiden myöntämishetkellä jo erääntyneiden tai erääntymässä olevien laskujen maksamiseen, niin että jo seuraavan helmikuun alussa työläisten palkat jäivät jälleen maksamatta. Riittävän huolellisesti toimitettu valmistelu olisi valiokunnan käsityksen mukaan osoittanut maksuerätaulukon muuttamisen valtion kannalta tarkoituksettomaksi.

Kättilöopiston rakentamista koskevan urakasopimuksen täyttämisestä lisävakuutena olleiden eräiden asunto-osakeyhtiöiden velkakirjojen ja osakkeiden luovuttaminen valtion hallusta saattoi perustuslakivaliokunnan käsityksen mukaan niin ikään olla oikeutettua vain, jos siten tavalla tai toisella olisi edistetty puheena olevien rakennustöiden jatkamista. Tällaista vaikutusta ei toimenpiteellä kuitenkaan ollut vastaavista syistä, jotka tässä mietinnössä Keskinäinen Vakuutusyhtiö Varan antaman takauksen alentamista koskevan asian yhteydessä Varan hallusta luovutettujen arvopapereiden osalta on selvitetty. Puheena olevaa asiaa aikanaan valmisteltaessa valtioneuvoston piirissä ja myös suoritettuna tutkinnan aikana on, viittaamalla korkeimman oikeuden erääseen tuomioon, pyritty saattamaan mainittujen arvopapereiden panttauksen pätevyys epäilyksen alaiseksi. Mikäli Urho Johan Kiukas on tarkoittanut perustaa päätöksensä sanottuun näkökohtaan, olisi asian huolellinen valmistelu edellyttänyt, että hän lakimiehenä olisi itse tutkinut tai ainakin asianmukaisesti tutkituttanut kysymyksen.

Viitaten edellä Urho Johan Kiikkaan osalta lausuttuun perustuslakivaliokunta katsoo, että Kiukas on sisäasiainministerinä edellä kerrotuin tavoin valmistellessaan valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnan 23 päivänä tammikuuta 1958 pidettävään istuntoon sen esityslistasta tarkemmin selviävää asiaa, tehdessään siinä alustavan ratkaisun ja puoltaessaan sitä sanotussa raha-asiainvaliokunnan istunnossa sekä tehdessään lopullisen päätöksensä menetellyt selvästi lainvastaisesti sekä että Kiikkaan syyksi näin jäävä lain-

vastainen menettely on sellaista, jota eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkatoimen lainmukaisuutta annetun lain 7 §:ssä tarkoitetaan.

Valtiovarainvaliokunnan alussa mainitussa kirjeessä on katsottava tehdyn muistutus myös siitä, että Urho Johan Kiukas olisi valtioneuvoston jäsenenä menetellyt lainvastaisesti 25 päivänä tammikuuta 1958 Teollisuus ja Rakennus Oy Teoralle maksettua 5.5 miljoonan markan määräistä laskua koskevan asian yhteydessä. Sanottu lasku pohjautui aikaisemmin mainittuun rakennusalan asiantuntijoiden kättilöopiston rakennustyömaalla suorittaman katselmuksen perusteella antamaan lausuntoon ja heidän ilmoittamaansa arvioon työmaalla suoritetuista osatöistä ja siellä havaituista puolivalmisteista. Perustuslakivaliokunta yhtyy oikeuskanslerin virastossa laaditussa muistiossa tästä esitettävään käsitykseen. Kun vastoin Kiikkaan kieltämistä ei kuitenkaan ole selvitetty, että hän olisi antanut suostumuksensa puheena olevan laskun maksamiseen, valiokunta katsoo, ettei Kiukas kysymyksessä olevan asian osalta ole menetellyt lainvastaisesti.

Valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnan 23 päivänä tammikuuta 1958 pidetyssä istunnossa käsiteltäessä kysymyksessä olevaa asiaa toimi puheenjohtajana pääministerin sijaisen asemassa opetusministeri Reino Henrik Oittinen sekä jäsenenä, sisäasiainministeri Kiikkaan ohella, ministerit Ahti Kalle Samuli Karjalainen, Hans Ensio Perttula ja Toimi Aku Sumu. Tutkimusten perusteella on todettavissa, että sanottujen valiokunnan jäsenten on täytynyt olla tietoisia Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran maksukyvyystä ja taloudellisesta asemasta. Toisaalta Oittinen, Karjalainen, Perttula ja Sumu, ottaen huomioon ne moninaiset ja aikaa vievästi selvitettävissä olevat seikat, joiden valossa ehdotettu ratkaisu olisi osoittautunut tarkoituksettomaksi ja joiden selvittäminen kuului Kiikkaan velvollisuuksiin, ovat olleet oikeutetut luottamaan siihen, että Kiikkaan 22 päivänä tammikuuta 1958 valtioneuvoston iltakoulussa antamassa selostuksessa ilmoitetut sekä raha-asiainvaliokunnan esittelylistan liitteistä ilmenevät tiedot ehdotettujen toimenpiteiden avulla Teoralle saatavista käyttövaroista oli taitavasti ja huolellisesti tarkistettu. Sen vuoksi perustuslaki-

valiokunta, viitaten siihen, mitä edellä tässä mietinnössä on yleisesti lausuttu valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan jäsenen oikeudellisesta vastuusta, päätyy siihen, ettei Oittisen, Karjalaisen, Perttulan ja Sumun, vaikka heidän toiminnassaan voidaan havaita eräänlaista varomattomuutta, kuitenkaan voida katsoa syyllistyneen lainvastaiseen menettelyyn.

Mitä valtiovarainvaliokunnan kirjeessä tehtyihin muistutuksiin muilta osin tulee, perustuslakivaliokunta katsoo, ettei tutkimuksissa ole käynyt ilmi, että kysymyksessä olevat henkilöt niiden osalta olisivat valtioneuvoston jäseninä syyllistyneet lainvastaiseen menettelyyn.

Edellä lausutun mukaan perustuslakivaliokunta sen aineiston perusteella, mikä valiokunnalla on ollut käytettävissään, kunnioittaen esittää lausuntonaan,

että entiset ministerit Aarre Edvard Simonen ja Vilho Ferdinand Valdemar Väyrynen ovat kättilöopiston uuden rakennuksen rakennusteknillisistä töistä tehtävästä urakkasopimuksesta päätettäessä ja siihen liittyvästi menettelleet lainvastaisesti ja

Helsingissä 2 päivänä kesäkuuta 1960.

että entinen ministeri Urho Johan Kiukas on samaa urakkasopimusta koskevassa asiassa niin ikään menetellyt lainvastaisesti sekä

että Simosen, Väyrysen ja Kiukan, kunkin, lainvastainen menettely on ollut sellaista kuin eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkatoimien lainmukaisuutta 25 päivänä marraskuuta 1922 annetun lain 7 §:ssä tarkoitetaan, mutta

etteivät Simonen, Väyrynen ja Kiukas muissa kuin tässä mietinnössä todetuissa kohdissa ole käsiteltävänä olevassa asiassa ministereinä syyllistyneet lainvastaiseen menettelyyn ja

etteivät entinen pääministeri Karl August Fagerholm eivätkä entiset ministerit Mauno Nikolai Jussila, Martti Juhani Miettunen, Hannes Tiainen, Reino Henrik Oittinen, Hans Ensio Perttula, Toimi Aku Sumu eikä ministeri Ahti Kalle Samuli Karjalainen silloisena ministerinä ole käsiteltävänä olevan asian yhteydessä syyllistyneet lainvastaiseen menettelyyn.

Asian käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Lehtonen, varapuheenjohtaja Tainio, jäsenet Haapanen, Henriksson, Högström, Kalliokoski, Kekkonen, Kosola, Lehmonen (osittain), Meinan-

der, Niemi, Paasio (osittain), Salmela-Järvinen, Suonpää, Timonen, Tuominen ja Uusitalo sekä varajäsen Hyttiäinen (osittain).

Vastalauseita.

I.

Hallitusmuodon 36 §:ssä määritellään valtioneuvoston jäsenten poliittinen vastuu. Heidän tulee nauttia eduskunnan luottamusta. Ministereillä on valtioneuvoston jäseninä te-

kemistään ratkaisuihin myös oikeudellinen vastuu. Se on puhtaasti juridinen ja eroaa niin ollen täysin poliittisesta vastuusta. Oikeudellisesta vastuusta säädetään laissa edus-

kunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkatoimen lainvastaisuutta (ministerivastuulaki).

Sen 7 §:ssä määritellään ne rikokset, joista ministeri voidaan panna syytteeseen valtakunnanoikeudessa. Mainittu pykälä on seuraavan sisältöinen:

„Lainvastaisena menettelynä, josta valtioneuvoston jäsen tai oikeuskansleri voidaan tämän lain mukaan panna syytteeseen, pidettäköön:

Jos hän virkatoimessaan on ollut avullisena ilmeiseen laittomuuteen tahi sitä edistänyt;

jos hän maan ilmeiseksi vahingoksi on tahallansa väärinkäyttänyt virka-asemaansa, mikä menettely on katsottava virkarikokseksi; taikka

jos hän muuten jossakin virkatoimessaan on selvästi lainvastaisesti menetellyt.”

Mainittakoon tässä yhteydessä, että saadun selvityksen mukaan kyseisen 7 §:n 2 kohta ei voi lainkaan tulla kysymykseen nyt esillä olevassa tapauksessa. Samoin on selvää, että pykälässä mainittu teko tai laiminlyönti voi olla joko tahallinen tai tuottamuksellinen. Kyseisestä säännöksestä huomataan vielä, että lainvastaisuusaste, jota edellytetään syytteeseenpanoa varten, on tavallisia riksoikeudellisia säännöksiä vaativampi. Edellytetään siis yleisiä säännöksiä huomattavasti selvempää lainvastaisuusastetta ennenkuin syyte voidaan nostaa. Teon tai laiminlyönnin täytyy olla „ilmeisesti” tai „selvästi” lainvastainen, ennenkuin ministeriä voidaan syyttää valtakunnanoikeudessa.

Lisäksi jo teon tai laiminlyönnin hetkellä on ratkaisu nähtävä ilmeisesti tai selvästi lainvastaisena. Ilmeisesti lainvastainen voi siis teko olla ainoastaan, jos jo virkatoimeen ryhdyttäessä huomioonotettavat tosiasiat osoittavat selvästi virkatoimen olevan risti-riidassa lain kanssa. Mutta jos menettelyn lainvastaisuus on harkinnanvarainen, se ei saata muodostaa syytteeseenpanon edellyttämää virkarikosta.

Tekoa ja laiminlyöntiä arvosteltaessa on lähdeittävä siitä, ettei pelkästään se seikka, että henkilöllä itsellään saattaa olla mahdollista hyötyä valtioneuvostossa omaksumastaan kannasta, saa merkitä sitä, että hänen ylleen voidaan heittää vakava varjo ja väittää tai vihjata hänen pyrkineen oman edun

tavoitteluun. Vihjailu oman edun tavoittelusta ei ole oikein, jollei asiaa voida positiivisesti todistaa. Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksen 10. 12. 1948 hyväksymässä ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa lausutaan 11 artiklassa: „Jokaisen rikollisesta teosta syytteessä olevan henkilön edellytetään olevan syytön, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti todistettu julkisessa oikeudenkäynnissä, jossa hänelle turvataan kaikki hänen puolustustaan varten tarpeelliset takeet.”

Johtavana oikeusperiaatteena tulkittaessa rikosoikeudellista kysymystä syyllisyydestä ja syyttömyydestä on pidettävä sitä, että epävarmoissa asioissa on asettauduttava henkilön syyttömyyden kannalle — in dubio pro reo —. Suurin vääryyshän tapahtuisi, jos syytön tuomittaisiin. Kun tätä periaatetta verrataan ministerivastuulain edellyttämään lainvastaisuusasteeseen, niin on tästä, paitsi muuta, pääteltävissä, että ns. indisiotodisteiden varaan ei ministerisyytettä voida rakentaa, vaan syytteen tueksi tarvitaan selviä ja ilmeisiä tosiasioita. Näin ollen epä-määräisten, vihjailevien ja perusteettomien indisiöväittämien esittäminen perustuslakivaliokunnan mietinnön perusteluissa on vähintään epäasiallista. Ainakin se on selvä osoitus syyteaineiston heikkoudesta.

Perustuslakivaliokunta on rakentanut mietintönsä edellä viitatuista oikeustieteessä yleisesti hyväksytyistä periaateista poikkeaville kannanotoille. Tästä on ollut seurauksena, että valiokunnan omaksumat mielipiteet ovat muodostuneet päinvastaisiksi kuin valiokunnassa kuultujen yleisesti arvossapidettyjen rikosoikeuden tutkijoiden (professorit Salmiala ja Honkasalo) valiokunnalle esittämä kanta. Asiaa aluksi tutkinut ns. Törnblomin komitea erehtyi aikoinaan tehtävänsä suorittaessaan päätelmiin, joiden paikkansa pitämättömyys oikeuskanslerinviraston omamalla ammattitutkijaviranomaisen kyvyllä ja perusteellisuudella toimitetussa tutkimuksessa tuli selvästi osoitetuksi. Näiden yksityiskohtaisten tutkimusten oikeudellisesti ratkaisevat tulokset perustuslakivaliokunta on suurelta osalta sivuuttanut ja siten joutunut päätelmiin, jotka ovat muiden kuin oikeudellisten tarkoituksien sävyttämiä ja jyrkässä risti-riidassa sekä ministerivastuulain nimenomaisten säännösten ja yleisten oikeusperiaatteiden kanssa.

Käsiteltävänä olevassa asiassa joudutaan ensin tarkastelemaan niitä toimenpiteitä, jotka liittyvät kättilöopiston rakennusten rakentamista koskevan urakkasopimuksen valmisteeluun, sen käsittelemiseen valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan 20. 12. 1956 piteyissä istunnossa sekä sisäasiainministeriön raha-asiaivaliokunnan silloin antaman suostumuksen perusteella tekemään päätökseen ja tämän päätöksen toteuttamiseen.

Perustuslakivaliokunta on mietinnössään ensin arvioinut valtiovarainministeri Simonen osuutta kyseisessä tapahtumasarjassa. Hän on kuulusteltaessa kertonut tietäneensä, kuten sairaalarakennusasioita käsitelleiden virkamiesten piirissä muutenkin oli tiedossa, että Teollisuus ja Rakennus Oy Teora (Teora) aikaisempina vuosina kerran, Jyväskylän keskussairaala rakentaessaan, oli taloudellisissa vaikeuksissa. Mutta toisaalta on yleisesti tiedossa, että rakennusliikkeiden taloudellinen asema saattaa niiden toiminnan luonteesta johtuen nopeasti vaihdella. Ministeri Simonen on myös ollut tietoinen siitä, että Teoralla oli taloudellisia vaikeuksia kättilöopiston urakka-asian ollessa esillä. Kuitenkin on selvitetty, että sanottuna ajankohdana rakennusliikkeillä hyvin yleisesti oli vaikeuksia. Edelleen on katsottava, että Teora oli Jyväskylän keskussairaalan rakentamisessa esiintyneistä vaikeuksistaan huolimatta kyennyt siihen asti viemään lävitse suuria valtion sairaalarakennusurakoita sekä sitä ennen ja sen jälkeen lukuisen määrän muita huomattavia rakennustöitä. Varsinkin sairaala-rakentamisessa sillä oli erittäin hyvä kokemus, jolta osin myös luottotiedot olivat sille myönteiset.

Emme voi pitää asianmukaisena perustuslakivaliokunnan mietinnössä esitettyä täysin perustelematonta vihjausta oman edun tavoittelusta, kun siinä tarkastellaan Simonen Teoralta ostaman asunnon lisä- ja muutostöiden kustannuksia. Tältä osin on ensinnäkin sanottava, ettei saatavissa olevan näytön perusteella voida pitää selvitettyä sitä, miten paljon lisätyöt ovat tulleet maksamaan eikä sitä, että Simonen olisi maksanut kohtuuttoman vähän ko. lisätoista. Lisäksi tällä asialla ei ole missään tapauksessa minkäänlaista syy-yhteyttä arvosteltavaan tapaukseen, nimittäin urakan antamiseen Teoralle, koska siitä 20. 12. 1956 raha-asiaivaliokunnassa päätettäessä ei lisätöitä Simonen asunnossa

ollut vielä edes aloitettu ja ne valmistuivat vasta vuoden 1957 syksyllä, jolloin vasta korvauksen määrästä lokakuussa 1957 sovittiin. Näin ollen ei ole olemassa mitään asiallisia perusteita kyseiselle vihjaukselle, sillä perustuslakivaliokunta joutuu tämän kysymyksen suhteen tarkastelemaan asioita joulukuun 1956 näkökannalta. Muutenkin on pidettävä aiheettomana sitä, että mietinnön perusteluissa kiinnitetään huomio Simonen osakekauppaan. Eihän kenenkään muunkaan ministerin osakekauppaa ole mainittu eikä Simonen osakekauppa tue millään asiallisella tavalla (ei edes indisio) sitä lopputulosta, jonka valiokunta Simonen suhteen on omaksumunut, eikä sen esittäminen perusteluissa ole muutenkaan aiheellista. Osakekauppojahan on perusteellisesti selvitetty oheisessa apulaisoikeuskanslerin muistiossa, josta mm. ilmenee, että Simonen on maksanut osakkeestaan täyden hinnan ja että hän on ostanut huoneistonsa juuri sinä päivänä kun kättilöopiston rakennustoimikunta ehdotti urakan tehtäväksi Arvonen Oy:n kanssa. Silloinhan ei voitu etukäteen mitenkään nähdä, että Arvonen Oy tulisi sitemmin esittämään aivan uusia lisävaatimuksia betoniteräksen osalta. Vasta Arvonen Oy:n aloitehan johti sen kanssa solmitun urakkasopimuksen raukeamiseen. Muutenkaan ei ollut tuolloin mitenkään nähtävissä, että urakka tehtäisiin juuri Teoran kanssa.

Edelleen perustuslakivaliokunta toteaa ministeri Simonen osalta, että hän olisi „salanut” raha-asiaivaliokunnalta 4. 12. 1956 antamansa protestikiellon ja sen merkityksen. Vaikka ei olekaan selvitetty, että ministeri Simonen olisi protestikiellosta valiokunnalle erikseen ilmoittanut, niin sen sijaan on selvitetty, että kyseisessä raha-asiaivaliokunnan istunnossa, ilmeisesti ministeri Simonen kehoitettua kansliapäällikkö Takkia selostamaan valiokunnalle valtiovarainministeriön virkamiesten hankkimaa selvitystä Teoran taloudellisesta asemasta ja kyvystä selviytyä esillä olevasta urakasta, valiokunnalle on annettu selostus myös Teoran niistä verojäämistä, joita protestikielto koskee. Näin ollen ei ole enää vähintäkään oikeudellista merkitystä sillä, onko toisarvoisesta seurannaistomenpiteestä, protestikiellosta, ilmoitettu, kun pääasia, verojäämät, on saatettu asian harkintaan osallistuvien valtioneuvoston jäsenten tietoon.

Asian kiireelliseen käsittelyyn on kiinnitetty huomiota. Sehän tapahtui pääasiassa ministeri Simosen toivomuksesta. Mutta kiireellisyttä ei sinänsä voida pitää virkavirheenä eikä edes moitittavana. Tässä tapauksessa voitiin lisäksi esittää asiallisia syitä nopean käsittelyn tueksi. Ministeri Simonen oli lähdössä ulkomaanmatkalle ja asia oli jo muutenkin viivästynyt Arvonen Oy:n kanssa solmitun urakan raukeamisen vuoksi. Töiden nopea aloittaminen oli perusteltua mm. siksi, että se oli hyödyllistä vaikean työllisyyslanteen kannalta.

Ministeri Simosen virkarikokseksi katsoo perustuslakivaliokunta mietinnössään myös sen, „että Simonen on 1 päivänä helmikuuta 1957 kättilöopiston rakennustoimikunnan työjaoston puheenjohtajana tahallisesti laiminlyönyt hänelle samanaikaisesti valtiovarainministerinä kuuluvan virkavelvollisuuden antamalla raha-asiaivaliokunnan sivuuttaen suostumuksensa Teollisuus ja Rakennus Oy Teoralta puheena olevan urakkasopimuksen täyttämisestä lisävaluudeksi otettujen Asunto Oy Hiihtovuoren yhteensä 15 miljoonan markan määräisten velkakirjojen palauttamiseen yhtiölle sekä siten tahallansa toiminut mainitun yhtiön hyväksi valtion etujen vastaisesti”.

Pidämme täysin lainvastaisena sellaista tulkintaa, että Simonen kättilöopiston työjaoston jäsenenä tekemästään ratkaisusta olisi ministerinä vastuussa. Näin ollen on jo sinänsä mahdotonta soveltaa ministerivastuulakia kyseisessä velkakirjojen palauttamisasiassa. Mutta edelleen on sanottava, ettei kyseisessä rakennustoimikunnan työjaostossa tehdyssä ratkaisussa muutenkaan voida havaita ilmeistä laittomuutta tai selvää lainvastaisuutta. Apulaisoikeuskanslerin oheisessa muistiossa mainitaan asiasta seuraavaa:

„Todettakoon, että kättilöopiston rakennustoimikunnan työjaosto oli jo Teoran 24. 1. 1957 päivättyyn kirjeeseen sisältyvän esityksen perusteella 1. 2. 1957 tehnyt päätöksen, ettei sen puolesta ollut estettä siihen, että Asunto Oy Hiihtovuoren velkakirjat n:o 7—9 luovutettiin takaisin Teoralle ja ilmoittanut tästä valtiovarainministeriön perimistoimistolle, joka oli suorittanut takaisin luovuttamiseen. Huomattakoon, että urakkasopimuksen 8 §:n 2 kappaleen nojalla rakennuttaja voi luovuttaa kysymyksessä olevia

lisävaluutuksia „työn edistymisen mukaan rakentajalle”, ja että Teoran verojäämien määrä oli tuohon aikaan ollut noin 5 milj. markkaa. Toisaalta taas urakkajärjestelmän soveltamisesta valtion rakennustoimissa annettujen ohjeiden vakuuksia koskevia määräyksiä ei tarvinne soveltaa puheena oleviin lisävaluutuksiin. Todettakoon lisäksi, että tässä vaiheessa katsottiin kättilöopiston rakennustoimikunnan työjaoston päätös tällaisessa asiassa riittäväksi. Periaatteena on luonnollisesti pidettävä, että sama valtion elin, eli tässä tapauksessa valtioneuvoston raha-asiaivaliokunta, joka oli päättänyt lisävaluutuksien ottamisesta myös oli antanut luvan niiden vapauttamiseen. Toisenlaista menettelyä voi kuitenkin perustella viittaamalla edellä mainittuun urakkasopimuksen 8 §:n 2 kappaleeseen, jonka mukaan rakennuttaja voi luovuttaa kysymyksessä olevia lisävaluutuksia työn edistymisen mukaan rakentajalle, joskaan tutkimuksissa ei ole käynyt ilmi, että mainittua sopimuskohtaa olisi nimennomaan ollut tarkoitus soveltaa.”

Yhdyimme täysin edellä esitettyihin käsitelmiin.

Kuten perustuslakivaliokunnan mietinnössä yksityiskohtaisesti todetaan, on asian käsittelyssä ennen mainittua raha-asiaivaliokunnan istuntoa ja sen aikana laiminlyöty eräitä muodollisia määräyksiä. Vastuu tästä kuuluu oikeudellisesti valtioneuvoston jäsenistä lähinnä ministeri Väyrykselle. Kun kuitenkin voidaan perustellusti päätellä, ettei muotovirheiden rikkominen ole aiheuttanut sitä, että joku asiaan oleellisesti vaikuttanut seikka olisi puuttunut asiaa harkinnneiden valtioneuvoston jäsenten tietoisuudesta, niin niiden rikkominen ei voi merkitä sellaista ilmeistä lainvastaisuutta, jota ministerivas-
tuulaissa tarkoitetaan.

On selvitetty, että kyseisessä raha-asiaivaliokunnan kokouksessa selostettiin ensinnäkin Teoraa koskevien luottotietojen sisältöä. Yhtiön kannalta raskauttavimpien seikkojen, sen taloudellisen aseman vaikeuden ja käyttövarojen puutteen on katsottava tulleen esille sen näytön mukaan, mikä perustuslakivaliokunnalle on esitetty. Lisäksi on mainittava, että valiokunnan saaman selvityksen mukaan on puolueeton asiantuntija katsonut, etteivät Teorasta silloin annetut luottotiedot olleet mitenkään hälyttävät. Samaten on tiedossa, että hyvin monien muidenkin raken-

nusurakoitsijoiden asema oli tuolloin samalla tavoin vaikea.

Teoran verojäämät oli samaten esitetty raha-asianvaliokunnalle. Kuinka yksityiskohtaisesti, siitä ei ole selvitystä, mutta valiokunnan jäsenten on pitänyt käsittää, että kyseessä ovat huomattavat verojäämät, sillä asiahan oli tullut esille kansliapäällikkö Takin antaman selostuksen yhteydessä, ja kun kansliapäällikkö Takki oli esittänyt, että verojäämien vuoksi valtiolle annettuja pantteja voitaisiin käyttää myös lisävakuutena Teoran urakkaa tehtäessä.

Valtion rakennustoimikunnan lausunto siitä, kenelle urakka tulisi antaa, puuttui kirjallisessa muodossa asiakirjoista. Kansliapäällikkö Takki oli kuitenkin ollut samana aamuna läsnä siinä valtion rakennustoimikunnan kokouksessa, jossa asiaa oli käsitelty. Selvityksen mukaan, mikä perustuslakivaliokunnalla on ollut saatavissa, voidaan selvästi todeta, että hän toi oleellisilta osilta esille kaikki ne edellytykset, joiden nojalla valtion rakennustoimikunta piti urakan antamista Teoralle mahdollisena. Sitä osoittaa nimenomaan se, että raha-asiavaliokunta päätöksessään edellytti täsmälleen valtion rakennustoimikunnan lausunnon mukaisesti vaadittavaksi lisävakuuksia ennenkuin urakka voidaan tehdä Teoran kanssa.

Kieltämättä on ollut moitittavaa ja huolimattonta, ettei raha-asianvaliokunnan istunnossa kiinnitetty tarkempaa huomiota lisävakuuksien arvoon. Kuitenkin on sanottava, että kansliapäällikkö Takin sanaan oli totuttu luottamaan, ja tämä järjestely oli juuri hänen ja valtion rakennustoimikunnan ehdottama. Samaten on perusteltavissa, että on luotettu siihen, että valtiovarainministeriön permistöimistö on tutkinut panttien arvon ottaessaan ne muita tarkoituksia varten päteväksi katsomanaan vakuutena vastaan.

Voidaan siis todeta, että tärkeimmät harkintaan vaikuttavat seikat ovat olleet oleellisilta osin ratkaisun tehneiden raha-asianvaliokunnan jäsenten harkittavana. Jälkeenpäin on nähty, että heidän harkintansa perustui virhearviointiin. Mutta ennakolta ajatellen ei asiaa suinkaan voida pitää selvänä. Teora oli aikaisemminkin selvinnyt monista vastaavista urakoista ja sen tarjous oli halvin. Vaikka halvin tarjous ei täysin sidokaan ministereiden harkintaa, niin se on perussääntö, josta poikkeamiseen täytyy olla hy-

vin painavia syitä. (Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön marraskuun 17 päivänä 1954 antamissa ohjeissa urakajärjestelmän soveltamisessa valtion rakennustöissä mainitaan: „Ellei mitään yleistä tai erityistä hylkäysperustetta ole olemassa, on yleisenä periaatteena pidettävä, että hinnaltaan halvin tai muuten valtiolle edullisimmaksi katsottava tarjous hyväksytään.”) Ratkaisun hetkellä oli siis mitä suurimmassa määrässä harkintakysymys, oliko sellaisia erikoisia syitä olemassa, että säädetystä pääsäännöstä voitaisiin ja pitäisi poiketa. Osoituksena siitä, kuinka vaikeaa liikkeen taloudellisen aseman arviointi oli tuona taloudellisesti kireänä ajankohtana, on jo sekin tosiasia, että Suomen Tehdas ja Asuinrakennus Oy, jolle valtion rakennustoimikunta ehdotti ensisijaisesti rakennusurakan annettavaksi, teki myös konkurssin, vaikka sanottu toimikunta oli arvioinut sen taloudellisen aseman Teoran asemaa varmemmaksi.

Vaikka voidaankin katsoa, että asian käsittely ennen mainittua raha-asianvaliokunnan istuntoa ja sen aikana on ollut puutteellista ja asian laajuuden huomioonottaen huolimattonta ja varomattonta, niin se ei missään tapauksessa ole ollut sellaista ilmeisesti tai selvästi lainvastaista menettelyä, jota ministerivastuulaisissa tarkoitetaan.

Perustuslakivaliokunta toteaa mietinnössään ministeri Väyrysen laiminlyöneen virkavelvollisuuksiaan, kun hän raha-asianvaliokunnan istunnon jälkeen, saatuaan siellä tietoonsa asian ratkaisuun vaikuttavia seikkoja, ei ole ottanut asiaa uudelleen harkittavakseen. Tätäkin menettelyä voidaan pitää varomattomana, mutta kun lähinnä oli uutena asiana tullut esiin Teoran verojäämät, johon seikkaan jo raha-asianvaliokunnassa oli kiinnitetty huomiota, niin tätäkään menettelyä ei voida pitää ilmeisesti tai selvästi lainvastaisena.

Ministeri Väyrysen allekirjoittamassa kirjeessä, jossa kättilöopiston rakennustoimikunta oikeutettiin tekemään puheena oleva sopimus, ei mainita mitään lisävakuuksien vaatimista koskevasta ehdosta. Tätäkin on pidettävä laiminlyöntinä, mutta koska se ei käytännössä vaikuttanut mitään asioiden kulkuun, kun kättilöopiston rakennustoimikunta kirjeen puutteellisuudesta huolimatta huolehti siitä, että raha-asianvaliokunnan vaatima lisäehto sisällytettiin urakkasopi-

mukseen, ei kyseinen laiminlyönti voi sisältää sellaista lainvastaisuutta, jota ministerivastuulaissa tarkoitetaan.

Edellä lausuttuun viitaten katsomme, ettei Aarre Edvard Simonen 20 päivänä joulukuuta 1956 valtioneuvoston raha-asiaainvaliokunnan istunnossa käsiteltäessä kättilöopiston rakennusteknillisistä töistä Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran kanssa tehtävää urakkasopimusta koskevaa asiaa valtiovarainministerinä ja raha-asiaainvaliokunnan jäsenenä ole tahallisesti tai tuottamuksellisella teolla tai laiminlyönnillä syyllistynyt ilmeiseen laitto- muuteen tai selvään lainvastaisuuteen, jota ministerivastuulain 7 §:ssä tarkoitetaan. Edelleen katsomme, ettei Simonen 1 päivänä helmikuuta 1957 kättilöopiston rakennustoimikunnan työjaoston kokouksessa sen jäsenenä ja puheenjohtajana ole ollut päättämässä valtiovarainministerin toimivaltaan kuuluvasta asiasta eikä tällöin siis ole toiminut valtioneuvoston jäsenenä eikä silloin muutenkaan tahalliseksi tai tuottamuksellisella teolla tai laiminlyönnillä syyllistynyt ilmeiseen laitto- muuteen tai selvään lainvastaisuuteen, jota ministerivastuulain 7 §:ssä tarkoitetaan.

Edellä lausuttuun viitaten katsomme edelleen, ettei Vilho Ferdinand Valdemar Väyrynen mainittuna 20 päivänä joulukuuta sisäasiainministerinä esiteltäessä hänelle alustavaa ratkaisua varten kättilöopiston rakennusteknillisistä töistä Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran kanssa tehtävää urakkasopimusta koskevaa asiaa, hyväksyessään asian esiteltäväksi samana päivänä pidettävässä raha-asiaainvaliokunnan istunnossa, käsiteltäessä asiaa raha-asiaainvaliokunnan istunnossa, ottaessaan asian lopullisesti ratkaistavakseen raha-asiaainvaliokunnan istunnon jälkeen ja lähettäessään allekirjoittamansa kirjeen kättilöopiston rakennustoimikunnalle ole tahalliseksi tai tuottamuksellisella teolla tai laiminlyönnillä syyllistynyt ilmeiseen tai selvään lainvastaisuuteen, jota ministerivastuulain 7 §:ssä tarkoitetaan.

Käsiteltävänä olevan asian toinen tapah- tumasarja liittyy siihen kokonaisjärjestelyyn, joka tarkemmin selviää valtioneuvoston raha-asiaainvaliokunnan esittelylistasta 23 päivästä tammikuuta 1958 ja sen liitteistä.

Kokonaisratkaisun tueksi saatettiin ratkai- sua tehtäessä, jonka ajankohdan mukaan asiaa on arvosteltava, esittää perustellusti seuraavaa. Järjestelyllä pyrittiin aikaansaa-

maan tarpeellinen hengähdystauko Teoralle, jotta se voisi jatkaa rakentamista. Eri laa- tuisia lupauksia rahoituksen järjestymisestä oli annettu. Töiden keskeytyminen juuri tuossa vaiheessa olisi merkinnyt niiden jää- mistä keskeneräisiksi taloudellisesti erittäin huonona ajankohtana. Kustannukset olisivat nousseet huomattavasti, kuten asian myö- hemmät vaiheet ovat selvästi osoittaneet. Työttömyystilanne oli tuolloin erittäin vai- kea. Palkan maksun lykkääntyminen oli jo aikaansaanut liikehtimistä ja mielenosoituk- sia työntekijöiden taholta. Helsingin kau- punginjohtaja Lauri Emil Aho oli ilmaissut huolestumisensa mahdollisen konkurssin joh- dosta, jolloin sadat henkilöt tulisivat jää- mään työttömiksi. Edelleen saatettiin viitata siihen, että takaaja, Keskinäinen Vakuutus- yhtiö Vara, oli tehnyt koko takaussitoumuksensa riidanalaiseksi. Vaikka ne perusteet, joihin Vara tuolloin vetosi, eivät ilmeisesti olleet riittäviä, niin oli ennakkoon arvioita- vissa, ettei Vara olisi maksanut takaustaan tai ryhtynyt itse jatkamaan urakkaa ilman oikeudenkäyntiä. Oikeudenkäynti olisi taas kestänyt niin kauan, että kaikki töiden kes- keytymisen haitalliset vaikutukset olisivat toteutuneet.

Kokonaisratkaisua vastaan puhuvia seik- koja on perustuslakivaliokunta mietinnös- sään yksityiskohtaisesti käsitellyt. Erikoisesti valiokunta lukee sisäasiainministeri Kiuk- kaan viaksi sen, ettei hän ole tarkastuttanut Teoran kysymykseen tulevilta asunto-osake- yhtiöiltä erääntyneitä selviä saatavia eikä myöskään Teoran, Varan ja Helsingin Suo- malaisen Säästöpankin väitettyjä ilmoituksia Teoralle annettavista lisäluotoista, mikäli ko- konaisjärjestely hyväksytään. Laiminlyönnit tältä osin ovatkin moitittavia, mutta toisaalta on katsottava, ettei sisäasiainministeriöllä ole toimivaltansa rajoissa mahdollisuus aina- kaan suuremmassa määrin puuttua sellaisiin yksityisoikeudellisiin toimenpiteisiin, jotka tulisivat tapahtumaan Teoran ja kolmannen osapuolen välillä.

Edellä esitettyyn viitaten voimmekin täy- dellisesti yhtyä tämän kysymyksen suhteen apulaisoikeuskanslerin oheisessa muistiossa esitettyyn seuraavaan lopputulokseen:

„Vaikka valtioneuvoston raha-asiaainvalio- kunnan 23.1.1958 tekemä päätös ja sisä- asiaainministeriön sen perusteella suorittamat toimenpiteet sitemmin ovatkin osoittautuneet

virheelliseen tilanteen arviointiin perustuviksi ja sanottujen viranomaisten menettelyä voidaan pitää varomattomana, ei varomattomuus, kun toimenpiteet kuitenkin ovat tarkoittaneet valtion edun turvaamista ja mahdollisuuksia yrityksen onnistumiseen näytti olevan olemassa (vrt. Kuopion keskussairaalan tapausta), kuitenkin ole ollut niin ilmeinen, että asianomaisten olisi katsottava tässä kohdin menetelleen virkavelvollisuutensa vastaisesti."

Yliä korostettakoon, ettei se seikka, että ratkaisu perustui virhelaskelmaan, voi tehdä sitä missään tapauksessa sellaiseksi ilmeisesti laittomaksi tai selvästi lainvastaiseksi teoksi, jota ministerivastuulain 7 §:ssä tarkoitetaan.

Edellä lausuttuun viitaten katsomme, ettei Urho Johan Kiukas sisäasiainministerinä valmistellessaan valtioneuvoston raha-asiainvalidiokunnan 23 päivänä tammikuuta 1958 pidettävään istuntoon sen esityslistasta tarkemmin selviävää asiaa, tehdessään siinä alustavan ratkaisun ja puoltaessaan sitä sanotussa raha-asiainvalidiokunnan istunnossa sekä tehdessään lopullisen päätöksensä ole tahallisesti tai tuottamuksellisella teolla tai laiminlyönnillä syylistynyt sellaiseen ilmeiseen laittomuuteen tai selvään lainvastaisuuteen, jota ministerivastuulain 7 §:ssä tarkoitetaan.

Edellä esitetyillä perusteilla emme voi yhtyä perustuslakivaliokunnan mietinnössä esi-

Helsingissä 2 päivänä kesäkuuta 1960.

Matti Kekkonen.

Martta Salmela-Järvinen.

tettyyn lausuntoon siltä osin kuin se on katsonut ministerivastuulain edellyttämät virkarikokset tapahtuneiksi. Samaten katsomme, ettei perustuslakivaliokunta voi antaa lausuntoa muusta lainvastaisuudesta kuin siitä, mitä ministerivastuulain 7 §:ssä tarkoitetaan. (Mietintönsä perusteluissa se voi tarkastella asiaa tältäkin kannalta.)

Edellä lausutun mukaisesti katsomme, että perustuslakivaliokunnan olisi tullut lausuntoon esittää,

ettei entinen pääministeri Karl-August Fagerholm eivätkä entiset ministerit Mauno Nikolai Jussila, Martti Juhani Miettunen, Aarre Edvard Simonen, Hannes Tiainen, Vilho Ferdinand Valdemar Väyrynen, Urho Johan Kiukas, Reino Henrik Oittinen, Hans Ensio Perttula, Toimi Aku Sumu eikä ministeri Ahti Kalle Samuli Karjalainen ole käsiteltävänä olevan asian yhteydessä syylistyneet sellaiseen lainvastaiseen menettelyyn kuin eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkatoimien lainmukaisuutta 25 päivänä marraskuuta 1922 annetun lain 7 §:ssä tarkoitetaan.

II.

Perustuslakivaliokunnan enemmistö, ilmeisesti osittain myös poliittisista syistä, ei ole katsonut valtioneuvoston raha-asiainvalidiokunnan kokouksissa 20. 12. 1956 ja 23. 1. 1958 tehtyihin päätöksiin osallistuneiden ministerien syylistyneen sellaiseen lainvastaiseen tekoon, mitä tarkoitetaan ministerinvastuulain 7 §:ssä. Mielestämme kuitenkin em. valtioneuvoston raha-asiainvalidiokunnan päätökset ovat olleet selvästi lainvastaisia ja aiheuttaneet valtiolle monien kymmenien miljoonien markkojen vahingon.

Valtioneuvoston raha-asiainvalidiokunnan kokouksessa 20. 12. 1956 hyväksyttiin kättilö-

opiston pääurakan antaminen Rakennus Oy Teoralle. Arvosteltaessa valtioneuvoston raha-asiainvalidiokunnan jäsenten oikeudellista vastuuta on lähdettävä siitä, että valtioneuvoston ohjesäännön 47 §:n mukaan ja valtiovarainministeriön 10 päivänä helmikuuta 1956 lähettämän ohjekirjeen n:o 1150 perusteella urakkasopimusta koskeva asia oli saatettava valtioneuvoston raha-asiainvalidiokunnan käsiteltäväksi. Valtioneuvoston ohjesäännön 47 §:n mukaan on tällainen asia, jollei raha-asiainvalidiokunta yhdy ministeriön esittämään ratkaisuun eikä ministeri siitä luovu, alistettava valtioneuvoston ratkaistavaksi. Raha-

asiainvaliokunnassa tapahtuva asian käsittely ei voi olla muodollista, vaan sisältää asiallisen vastuun.

Raha-asiainvaliokunnan 20. 12. 1956 pidettyyn kokoukseen osallistuneet ministerit menettelivät virheellisesti ja valtion edun vastaisesti siinä, että he hyväksyivät kättilöopiston rakennusteknillisten töiden urakan antamisen Rakennus Oy Teoralle, vaikka raha-asiainvaliokunnalla ei ollut käytettävissään kaikkia niitä asiapapereita, mitkä voimassaolleiden säädösten mukaan olisi pitänyt ennen päätöksen tekoa hankkia. Valtion rakennustoimikunnasta 1 päivänä huhtikuuta 1954 annetun valtioneuvoston päätöksen 6 §:n 1 momentin mukaan ennen urakan antamista koskevan asian käsittelyä raha-asiainvaliokunnassa on hankittava valtion rakennustoimikunnan lausunto siitä kenelle yritäjälle työ ehdotetaan annettavaksi. Rakennustoimikunta oli suositellut urakan tekemistä Suomen Tehdas- ja Asuinrakennus Oy:n kanssa, mutta tätä asiakirjaa valtioneuvoston raha-asiainvaliokunta ei hankkinut, vaan hyväksyi urakan tehtäväksi Teoran kanssa.

Kokouksessaan 20. 12. 1956 raha-asiainvaliokunnan jäsenet saivat myös tietää, että Rakennus Oy Teoran taloudellinen asema oli heikko. Sitä osoittaa sekin, että valiokunta tarkistamatta luottotietoja asetti urakan ehdoksi sen, että Teoran tavannomukaisen takuun lisäksi antaa lisävakuuksia, valiokunnan lähemmin määrittelemättä kuitenkin niiden suuruutta. Raha-asiainvaliokunnan kokoukseen osallistuneet ministerit menettelivät virheellisesti ja valtion edun vastaisesti hyväksyessään rakennusteknillisen urakan antamisen Rakennus Oy Teoralle, jonka taloudellinen tila oli jo pitkän aikaa ollut niin huono, että oli perusteltua aiheutta olettaa, ettei yhtiö pysty viemään rakennustyötä päätökseen.

Kun Rakennus Oy Teoran taloudelliset vaikeudet kasvoivat vuoden 1958 alkuun mennessä sellaisiksi, että konkurssi oli välit-

tömästi uhkaamassa, alennettiin valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnan 23. 1. 1958 tekemällä päätöksellä urakoitsija Rakennus Oy Teoran työn loppuunsaattamisen vakuutena ollutta Vakuutusyhtiö Varan antamaa takausta 90 milj. mk:sta 33 milj. markkaan. Tästä aiheutui valtiolle 57 milj. markan menetys. Ratkaisua tehdessään raha-asiainvaliokunnan päätökseen osallistuneet ministerit olivat täysin tietoisia Rakennus Oy Teoran tilasta ja päätöksen seuraamuksista. Parin viikon kuluttua Rakennus Oy Teora valtion vaatimuksesta joutuikin konkurssiin.

Edellä olevan perusteella katsomme, että perustuslakivaliokunnan olisi tullut lausuntonaan esittää,

että valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnan kokoukseen 20. 12. 1956 osallistuneet entinen pääministeri Karl-August Fagerholm sekä entiset ministerit Aarre Edvard Simonen, Vilho Ferdinand Valdemar Väyrynen, Johannes Tiainen, Mauno Nikolai Jussila ja Martti Juhani Miettunen ovat kättilöopiston uuden rakennuksen rakennusteknillisistä töistä tehtävästä urakkasopimuksesta päätettäessä menetelleet lainvastaisesti ja

että valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnan kokoukseen 23. 1. 1958 osallistuneet entiset ministerit Reino Henrik Oittinen, Urho Johan Kiukas, Ahti Kalle Samuli Karjalainen, Toimi Aku Sumu ja Hans Ensio Perttula päätettäessä Vakuutusyhtiö Varan takauksen alentamisesta ovat menetelleet lainvastaisesti sekä

että kunkin edellä mainitun entisen ministerin lainvastainen menettely on ollut sellaista kuin eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkatoimien lainmukaisuutta 25 päivänä marraskuuta 1922 annetun lain 7 §:ssä tarkoitetaan.

Helsingissä 2 päivänä kesäkuuta 1960.

**Leo Suonpää.
Eino Tainio.**

**Kaino Haapanen.
Siiri Lehmonen.**

EDUSKUNNAN
VALTIOVARAINVALIOKUNTA

Liite N:o 1.

Helsingissä,
12 p:nä toukokuuta 1959.
N:o 14.

Perustuslakivaliokunnalle.

Valtiovarainvaliokunta on käsitellessään valtioneuvoston jäsenten kertomusta vuodelta 1957 todennut aiheelliseksi ne huomautukset, joihin valtioneuvoston jäsenet ovat katsoneet olevan syytä arvostellessaan (kertomuksen sivuilla 17—27) kättilöopiston uudisrakennushanketta ja siihen liittyviä seikkoja. Valiokunta katsoo edelleen, että jo se seikka, että valtiolle on asiassa aiheutettu varsin huomattava tappio, välttämättä edellyttää, että asia ei saa jäädä vastaisen varalta annettavien huomautusten ja kehoitusten varaan, vaan että siinä ne henkilöt, joiden todetaan virkavelvollisuuksien vastaisella toiminnallaan aiheuttaneen valtiolle tappiota, viivyttelemättä saatetaan teoistaan ja laiminlyönteistään laillisella tavalla vastuuseen.

Valiokunnan käsityksen mukaan käy myös valtioneuvoston jäsenten kertomuksesta ja valiokunnan käytettävänä olleesta, 9. 10. 1958

asetetun, asiaa edelleen tutkineen selvittelykomitean mietinnöstä riittävällä selvyydellä ilmi, että ne valtioneuvoston jäsenet, jotka kertomuksessa mainituin tavoin ovat myötävaikuttaneet siihen, että puheena olevasta rakennushankkeesta on aiheutunut valtiolle tappiota, ovat virkatoimissaan menettelleet tavalla, jota on pidettävä lainvastaisena.

Valiokunta katsoo velvollisuudekseen tehdä asiassa eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkatoimien lainmukaisuutta annetun lain 2 §:n 2 momentissa tarkoitetun muistutuksen ja lähettää siten valtioneuvoston jäsenten kertomuksen vuodelta 1957 siltä osin kuin siinä tehdyt huomautukset koskevat kättilöopiston uudisrakennushankkeen yhteydessä todettavissa olevaa valtioneuvoston jäsenten lainvastaista menettelyä virkatoimissa, perustuslakivaliokunnan käsiteltäväksi.

Valiokunnan puolesta:

Viljo Rantala.*J. Rautapää.*

APULASIOIKEUSKANSLERI

Liite N:o 2.

Helsingissä,

29 p:nä lokakuuta 1959.

N:o 1599 a.

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle.

Kunnioittaen saatan Perustuslakivaliokunnan tietoon, että sen jälkeen kun sisäasiainministeriö oli viime huhtikuun 29 päivälle päivätyn kirjeensä n:o 5535/P.P. ohella lähettänyt valtioneuvoston oikeuskanslerille mahdollisia toimenpiteitä varten uuden kättilöopiston rakentamisesta Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran kanssa tehtyyn urakkasopimukseen ja sen täyttämättä jättämiseen liittyvistä seikoista selvitystä laatimaan, 9 päivänä lokakuuta 1958 asetetun komitean, eli ns. kättilöopiston tutkimuskomitean, 20 päivälle huhtikuuta 1959 päivätyn mietinnön, on kysymyksessä olevassa, ns. kättilöopiston asiassa määräyksestäni toimitettu tutkinta, jonka tulokset käyvät ilmi oheisesta muistiosta. Tutkinnasta laaditut kuulustelupöytäkirjat ja kertynyt muu aineisto ovat Perustuslakivaliokunnan käytettävissä, sikäli kuin se niitä tarvitsee.

Tutkinnassa katson käyneen selville, että sisäasiainministeriön vanhempi hallitussihteeri Uno Alfred Nevala, joka sanotun ministeriön lääkintätointa koskevien asioiden esittelijänä on, eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta käsitellyt ja esitellyt kättilöopiston uuden rakennuksen rakentamista koskevaan asiaan liittyvät kysymykset, on joulukuussa 1956 Helsingin kaupungissa, 1) sitten kun mainittua rakentamisasiaa varten 6 päivänä syyskuuta 1954 asetettu rakennustoimikunta, eli ns. kättilöopiston rakennustoimikunta, oli 17 päivänä sanottua joulukuuta saattanut rakennuksen rakennusteknillisten töiden suorittamista koskevan esityksen sisäasiainministeriössä edelleen käsiteltäväksi ja ratkaistavaksi, pyytäessään valtion rakennustoimikunnasta 22 päivänä tammikuuta 1954 (10/54) annetun asetuksen 6 §:n 2 kohdan mukaisesti, sanotun joulukuun 18 päivälle päivättyllä, yksin allekirjoittamallaan lähetteellä n:o 13939/Y valtion rakennustoimikunnalta lausuntoa siitä, kenen yrittäjän kanssa urakkasopimus olisi tehtävä, vastoin maini-

tusta rakennustoimikunnasta 1 päivänä huhtikuuta 1954 annetun valtioneuvoston päätöksen (178/54) 6 §:n 2 momentin määräyksiä, laiminlyönyt esittää toimikunnalle sisäasiainministeriössä laaditun perustellun esityksen siitä, kenelle yrittäjälle urakka olisi annettava, selvityksen siitä, mitä muita rakennustöitä tarjouksen antaneilla yrittäjillä oli ollut parhaillaan suoritettavanaan, sekä luottotiedot tai muun taloudellisen selvityksen niistä kahdesta yrittäjästä, joiden tarjoukset olivat olleet Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran, jonka kanssa kättilöopiston rakennustoimikunta oli ehdottanut urakkasopimuksen tehtäväksi, tarjousta lähinnä korkeammat, 2) laiminlyönyt merkitä puheena olevaa asiaa koskevaan valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnan 20 päivänä joulukuuta 1956 pidettyä istuntoa varten laatimaansa esittelylistaan Teollisuus ja Rakennus Oy Teoraa koskevat luottotiedot ja selvityksen valtion rakennustoimikunnan asiaa koskevasta lausunnosta sekä ne valtiovarainministeriön 10 päivänä helmikuuta 1956 muun muassa ministeriölle antamien ohjeiden (n:o 1150) 9 luvun edellyttämät tiedot, jotka eivät olleet sisältyneet kättilöopiston rakennustoimikunnan sisäasiainministeriölle lähettämään esityskirjeeseen, 3) valmistanut puheena olevan asian valtioneuvoston raha-asiainvaliokuntaa varten ja esitellyt sen sisäasiainministeri Vilho Ferdinand Valdemar Väyrykselle ja valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnalle ilman, että käytettävissä olisi ollut valtion rakennustoimikunnan lausuntoa siitä, kenen yrittäjän kanssa urakkasopimus olisi tehtävä, vaikka edellä mainitun valtion rakennustoimikunnasta annetun valtioneuvoston päätöksen 6 §:n 1 momentin mukaan sanotunlainen lausunto on hankittava ennen kuin asia esitellään raha-asiainvaliokunnalle, ja 4) tultuaan ainakin edellä mainitussa valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnan istunnossa tietoiseksi Teollisuus ja Rakennus Oy Teoralla tuohon aikaan olleista,

määrältään huomattavista verojäämistä, laiminlyönyt ottaa asian uudelleen harkittavakseen ja suorittaa ennen sisäasiainministeriön ratkaisun sisältäneen kirjeen lähettämistä kättilöopiston rakennustoimikunnalle uutta esittelyä ministeri Väyryselle;

valtiovarainministeriön perimistoiimiston toimistopäällikkö, hallitusneuvos Toivo Ilmari Kasanen on niin ikään Helsingissä, 1) joulukuun alussa 1956, Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran luovuttaessa 1 päivänä joulukuuta 1956 tehdyllä suullisella sopimuksella, joka oli vahvistettu saman kuun 3 päivänä päivätyllä kirjeellä kirjallisesti, eräitä sanotun yhtiön perustamille asunto-osakeyhtiölle kuuluneita osakkeita ja niiden omistamiin kiinteistöihin kiinnitettyjä velkakirjoja valtiovarainministeriön perimistoiimistolle vakuudeksi vuoden 1956 marras- ja joulukuun työpalkkojen perusteella maksettavista veronluontoisista suorituksista, mitkä asiakirjat sittemmin oli otettu lisävakuuksiksi urakkasopimuksen täyttämistä, laiminlyönyt valvoa, että mainitut vakuudet olisivat tulleet asianmukaisesti arvioiduksi, ja 2) tammi-kuussa 1958 ottanut valtiovarainministeriön virkamiehenä osaa edellä tarkoitettuja vakuuksia, joihin oli 13 päivästä kesäkuuta 1957 lukien kuulunut myös Asunto Oy Munkkivuoren omistamaan kiinteistöön kiinnitetty 5 000 000 markan määräinen velkakirja n:o 50, ja niiden vapauttamista koskeviin toimenpiteisiin ja neuvotteluihin, vaikka hän oli 19 päivästä lokakuuta 1957 lukien toiminut mainitun asunto-osakeyhtiön hallituksen puheenjohtajana ja on katsottava, että virkamies, joka on jossakin yhtiössä sanotunlaisessa asemassa, on esteellinen suoriuttamaan tuon yhtiön taloudellisiin asioihin vaikuttavia virkatoimia; sekä

kättilöopiston rakennustoimikunnan puheenjohtaja, pankinjohtaja Aarre Edvard Simonen sekä jäsenet, kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön rakennusneuvos Erik Wilhelm Silvenius ja kättilöopiston yliopettaja, professori Niilo Aulis Apajalahti, jotka olivat muodostaneet sanotun toimikunnan käsiteltäväksi tulevia asioita valmistelemaan ja toimikunnan periaatepäätösten pohjalla käytännöllisistä toimenpiteistä huolehtimaan asetun työjaoston ja tässä asemassaan toimineet virkamiehen vastuulla,

Simonen, Silvenius ja Apajalahti joulukuussa 1956 Helsingissä, kukin 1) sanotun

joulukuun 13 ja 17 päivän välisenä aikana, valmistelleet kättilöopiston uuden rakennuksen rakennusteknillisiä töitä koskevan urakkasopimuksen tekemistä koskevan asian vain yhden tarjouksen jättäneen rakennusliikkeen, Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran, kanssa tehtävää urakkasopimusta silmällä pitäen ennen kuin edes, huomioon ottaen kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön urakkajärjestelmän soveltamisesta valtion rakennustoimissa 17 päivänä marraskuuta 1954 antamien ohjeiden tarjousten käsittelyä koskevan C luvun 4 kohdassa mainitut seikat ja urakkasopimuksen tekemistä tarkoittavan D luvun yleismääräyksen, jonka mukaan urakkasopimusta ryhdytään tekemään vasta sitten kun valtiolle edullisimmaksi katsottu tarjous on hyväksytty, oli ollut olemassa päätöstä siitä, oliko sanotun yhtiön tarjouta pidettävä valtiolle edullisimpana, 2) edellä mainittuna aikana, vastoin sanottujen ohjeiden C luvun 5 kohdassa olevaa määräystä, laiminlyöneet ennen kättilöopiston rakennustoimikunnassa 17 päivänä joulukuuta 1956 tapahtunutta puheena olevan asian lopullista käsittelyä hankkia Teollisuus ja Rakennus Oy Teoraa ja muita tarjouksen tehneitä rakennusliikkeitä koskevat luottotiedot niihin luettuina myös, koska verojäämien olemassaolo oli rakennusliikkeiden kohdalta tuohon aikaan ollut sangen yleistä sekä erityisesti Simosen ja Silveniuksen olisi voinut edellyttää ymmärtävän tämän, valtiovarainministeriöstä saatavat tiedot verojäämistä, ja 3) mainitun joulukuun 20 päivänä, sitten kun valtion rakennustoimikunnan jo edellisenä päivänä tarkastama urakkasopimusehdotus oli valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnassa tapahtuneen käsittelyn johdosta muuttunut niin, että Teollisuus ja Rakennus Oy Teoralta vaadittiin tehtävän urakkasopimuksen täyttämisen vakuudeksi myös eräitä lisävakuutuksia, jättäneet huolehtimatta siitä, että urakkasopimusehdotus olisi ennen sopimuksen allekirjoittamista tullut edellä mainitun valtion rakennustoimikunnasta annetun asetuksen 6 §:n 2 kappaleen ja sanotusta rakennustoimikunnasta annetun valtioneuvoston päätöksen 7 §:n mukaisesti tarkastetuksi, seurauksin, ettei sopimusehdotus tullut lopullisessa muodossaan koskaan valtion rakennustoimikunnan tarkastamaksi;

Simonen lisäksi 4) 17 päivänä joulukuuta 1956, sen jälkeen kun kättilöopiston raken-

nustoimikunta oli sanottuna päivänä pidetyssä kokouksessaan päättänyt ehdottaa sisäasiainministeriölle, että kättilöopiston uuden rakennuksen rakennusteknillisiä töitä koskeva urakkasopimus tehtäisiin Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran kanssa, vastoin edellä mainittujen ohjeiden C luvun 5 kohdan määräystä alistanut asian sanotulle ministeriölle liittämättä mukaan kirjallista selvitystä mainittua yhtiötä koskevista luottotiedoista, sekä 5) 24 tai 25 päivänä tammikuuta 1958 kättilöopiston rakennustoimikunnan puolesta hyväksynyt Rakennus ja Teollisuus Oy Teoran rakennusmestarien Sulo Erik (Erkki) Sorjosen ja Aimo Rouhiaisen laatiman saman tammikuun 17 päivälle päivätyyn muistioon perustuvan 5 500 000 markan määräisen laskun maksettavaksi, vaikka hänen muun muassa entisenä valtiovarainministerinä oli täytynyt ymmärtää, että sisäasiainministeriö ei ollut mainittua, oheisessa muistiossa tarkemmin esitetyistä syistä poikkeuksellista toimenpidettä asianmukaisessa järjestyksessä hyväksynyt; ja

Silvenius lisäksi 6) 19 päivänä joulukuuta 1956 valtion rakennustoimikunnan ja sen urakkajaoston puheenjohtajana, vastoin edellä mainitun valtion rakennustoimikunnasta annetun valtioneuvoston päätöksen 7 §:n säännöstä, ottanut sanotun jaoston käsiteltäväksi ja ratkaistavaksi Rakennus- ja Teollisuus Oy Teoran kanssa tehtäväksi tarkoitetun kättilöopiston uuden rakennuksen rakennusteknillisiä töitä koskevan urakkasopimusehdotuksen muodollisteknillisen puolen tarkastamisen, vaikka hän valtion rakennustoimikunnan puheenjohtajana oli ollut tietoinen, ettei sanottu toimikunta vielä tuolloin ollut antanut lausuntoa edes siitä, minkä rakennusliikkeen kanssa toimikunta ehdotti urakkasopimuksen tehtäväksi, ja 7) seuranneena päivänä, tultuaan valtion rakennustoimikunnan kokouksessa tietoiseksi Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran huomattavan suurista verojäämistä, jättänyt tekemättä siitä viipymättä ilmoituksen kättilöopiston rakennustoimikunnalle tai sen työjaostolle asianmukaisiin toimenpiteisiin ryhtymistä varten, seurauksin, että urakkasopimus oli allekirjoitettu sanotun työjaoston mainitun päivän illalla pidetyssä kokouksessa, missä Silvenius oli ollut saapuvilla.

Asiassa on myös katsottava selvitetynksi, että Väyrynen, Simonen ja maaherra Urho Kiukas ovat,

Väyrynen sisäasiainministerinä joulukuussa 1956 Helsingissä, laiminlyönyt perehtyä puheena olevaan kättilöopiston uuden rakennuksen rakennusteknillisiä töitä koskevan urakkasopimuksen tekemistä koskevaan asiaan, jonka vanhempi hallitussihteeri Nevala oli hänelle esitellyt Teollisuus ja Rakennus Oy Teoraa koskevina luottotietoineen, sillä tarkkuudella, mitä asianomaiselta ministeriltä voidaan vaatia, muun ohella siten, että sitten kun hän oli 20 päivänä sanottua joulukuuta pidetyssä valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan istunnossa tullut tietoiseksi mainitun yhtiön huomattavan suurista verajäämistä, hän ei ollut ottanut asiaa ministeriössään uudelleen perusteellisesti harkittavaksi, sekä että hän oli ratkaissut asian ilman, että hän olisi edes ottanut niinkin huomattavaa määrää valtion varoja vaativaa rakennustyötä tarkoittavaa asiaa koskevia asiakirjoja tutkittavikseen;

Simonen valtiovarainministerinä joulukuussa 1956 Helsingissä, huomioon ottaen erityisesti hänen asemansa kättilöopiston rakennustoimikunnan puheenjohtajana, ainakin osaksi pian alkavaksi suunnitellun ulkomaanmatkan tähden pyrkinyt saamaan puheena olevan urakkasopimuksen tekemistä koskevan asian mahdollisimman nopeasti ratkaisuun ja tämän vuoksi jättänyt kiinnittämättä riittävää huomiota niihin seikkoihin, jotka Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran taloudellista asemaa koskevilta osin varsinkin asian viime vaiheissa oli tullut ilmi; ja

Kiukas sisäasiainministerinä tammikuussa 1958 Helsingissä kättilöopiston uudisrakennuksen rakennustöiden keskeydyttyä antanut suostumuksensa siihen toimenpiteeseen, että Teollisuus ja Rakennus Oy Teoralle saatiin maksattaa eräs rakennusmestarien Sorjosen ja Rouhiaisen laatiman, sanotun tammikuun 17 päivälle päivätyyn muistion perusteella 5 500 000 markan määräinen suoritus, ilman että hän olisi, niin kuin hänen olisi pitänyt, saattanut asian ensin valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan käsiteltäväksi.

Sen sijaan tutkinnassa ei ole käynyt todennäköiseksi, että mainitut tai jotkut muut puheena olevan rakennusasian käsittelyyn ja siinä tehtyihin ratkaisuihin eri vaiheissa osaa ottaneet henkilöt olisivat menettelleet asiassa muulla heidän syykseen virkavirheenä luettavalla tavalla taikka muutoin sanotuin tavoin laiminlyöneet velvollisuuksiaan. Tutkinnassa ei myöskään ole ilmennyt, että edellä tarkoi-

tetut henkilöt olisivat saaneet Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran taholta sellaista hyvitystä tai muuta etua, mitä heillä virassaan tai tehtävässään ei olisi ollut lupa ottaa vastaan, eikä liioin ole näytetty, että heidän suhteensa sanottuun yhtiöön tai tämän toimesta perustettuihin asunto-osakeyhtiöihin olisivat vaikuttaneet heille kuuluvien tehtävien suorittamiseen.

Sen perusteella, mitä tutkinnassa vanhemman hallitussihteerin Nevalan, hallitusneuvos Kasasen, pankinjohtaja Simosen, kättilöopiston rakennustoimikunnan puheenjohtajana, rakennusneuvos Silveniuksen ja professori Apajalahden osalta on käynyt ilmi, tulen ryhtymään niihin toimenpiteisiin, joihin asia kunkin heistä kohdalta antaa aihetta.

Mitä tulee edellä mainittuihin valtioneuvoston jäsenenä toimineisiin henkilöihin, niin siihen katsoen, että asia sen mukaisesti, kuin eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkatoimien lainmukaisuutta 25 päivänä marraskuuta 1922 annetun lain (274/22) 2 §:ssä säädetään, on heidän osaltaan eduskunnan valtiovarainvaliokunnan tekemän muistutuksen johdosta Perustuslakivaliokunnan käsiteltävänä, ja kun oikeuskanslerinvirastossa toimitetussa tutkinnassa ei ole käynyt ilmi sellaisia seikkoja, joiden johdosta täältä käsin jo ennen sanotun käsittelyn päättymistä olisi ryhdyttävä muihin toimenpiteisiin, jään tältä osin odottamaan tulosta, johon Perustuslakivaliokunnan tutkimus johtaa.

E. J. Manner.

L. H. Salonen.

Muistio.

Oikeuskanslerinvirastossa on esittelijäneuvos L. H. Salonen apulaisoikeuskansleri E. J. Mannerin määräyksestä toimittanut kättilöopiston uuden rakennuksen rakentamiseen liittyviä seikkoja koskevassa asiassa 15 päivän toukokuuta 1959 ja seuranneen lokakuun 29 päivän välisenä aikana tutkimuksia, joiden perustana ovat olleet selvitystä sanotun opiston rakentamisesta Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran kanssa tehtyyn urakkasopimukseen ja sen täyttämättä jättämiseen liittyvistä seikoista laatimaan 9 päivänä lokakuuta 1958 asetetun komitean eli ns. kättilöopiston tutkimuskomitean 28 päivänä huhtikuuta 1959 valtioneuvostolle antama mietintö, minkä sisäasiainministeriö oli saman huhtikuun 29 päivälle päivätyn kirjeen n:o 5535/P.P. ohella lähettänyt valtioneuvoston oikeuskanslerille mahdollisia toimenpiteitä varten, sekä vuodeksi 1957 valittujen valtiontilintarkastajain edellisen maaliskuun 11 päivänä eduskunnalle vuodelta 1957 antamaan kertomukseen sisältyvä, sisäasiainministeriöön kohdistuvia havaintoja ja muistutuksia koskeva, kättilöopiston uuden rakennuksen rakentamista koskeva osa. Kun sekä sanotun komitean mietinnössä että valtiontilintarkastajain kertomuksessa on tehty selkoa kysymyksessä olevan rakennusasiain vaiheista siltä osin, kun sen yhteydessä on katsottu tapahtuneen virheellistä menettelyä, ei jäljempänä ole katsottu tarpeelliseksi esittää asiasta uutta selostusta. Mitä tulee oikeuskanslerivirastossa toimitettuihin tutkimuksiin, on niissä erityisesti kiinnitetty huomiota komitean sekä valtiontilintarkastajien esittämiin huomautuksiin, mutta sen ohessa on myös pyritty selvittämään, onko asiassa muissa kohdin todettavissa virheellistä menettelyä. Huomautettakoon, että tutkimuksia on suuresti vaikeuttanut se, että valtiovarainministeriön kansliapäällikkö Toivo Harald Takkia ei ole asiassa ennen hänen 25. 3. 1959 tapahtunutta kuolemaansa minkään viranomaisen toimesta kuultu. Suoritetuissa tutkimuksissa on käynyt ilmi seuraavaa.

Kättilöopiston tutkimuskomitea on virhekohtassa 1 (s. 82) huomauttanut muun

muassa siitä, että kättilöopiston uuden rakennuksen rakentamista koskevaan urakkakilpailuun osallistuneiden rakennusliikkeiden jätettyä määräpäivään 15. 10. 1956 mennessä tarjouksensa, oli kättilöopiston rakennustoimikunta 30. 10. 1956 hylännyt halvimman, sittemmin 903 milj. markaksi täsmennetyn tarjouksen, jonka tekijä oli ollut Otto Wuorio Oy. Perusteena hylkäämiselle oli pidetty sitä, että Otto Wuorio Oy ei ollut suostunut erottamaan pääurakasta yhtiön 89 milj. markan hintaisiksi arvioimia kiinteitä kalusteita, vaikka sellainen ehto ei ollut sisältynyt tarjouspyyntöön. Lisäksi komitea on esittänyt, että Otto Wuorio Oy:n taholta oli sille ilmoitettu, että yhtiö oli neuvotteluissa tarjoutunut alentamaan urakkahintaa vielä 10—15 milj. markalla, mikäli betoniteräksen käytön määrää koskevia ehtoja olisi lievennetty rakennustoimikunnan käyttämän konstruktorin, diplomi-insinööri Uuno Edvin Varjon laskeman kulutuksen perusteella määrätyistä. Koska yhtiön tarjous rakennustoimikunnan kanssa tapahtuneiden neuvottelujen päättyessä ei enää ollut sisältänyt sellaisia epämääräisyyksiä, jotka kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön urakkajärjestelmän soveltamisesta valtion rakennustöissä 14. 1. 1954, oikeastaan 17. 11. 1954, antamien ohjeiden mukaan olisivat voineet olla hylkäämisperusteina, rakennustoimikunnan olisi pitänyt ehdottaa urakkasopimus tehtäväksi Otto Wuorio Oy:n kanssa. Komitean käsityksen mukaan rakennustoimikunta oli puheena olevassa kohdin menetellyt edellä mainittujen ohjeiden vastaisesti ja menettelyllään aiheuttanut valtiolle vahinkoa.

Edellä tarkoitettujen ohjeiden tarjousten käsittelyä koskevan C luvun 4 kohdan b kappaleessa on hylkäämisperusteena mainittu se, että tarjoushinta on epämääräinen, ja h kappaleessa se, että tarjousta on tarjousajan jälkeen muutettu.

Tämän johdosta on huomattava, että Otto Wuorio Oy:n tarjous oli sisältänyt eräitä ehtoja, muun muassa että työt voitiin aloittaa marraskuussa 1956 ja että louhinnat olivat oikeisiin korkeuksiin tehty. Koska laajasta kalustotyöstä alihankkija ei ollut ehtinyt an-

taa lopullista kokonaishintaa, tarjoukseen oli siltä osin sisällytetty vain arviohinta. Samoin oli asian laita myös osittain ulkopuolisten töiden osalta.

On todettu, että neuvotteluihin Otto Wuorio Oy:n kanssa oli osallistunut kättilöopiston rakennustoimikunnasta sen työjaoston 15. 10. 1956 tekemän päätöksen mukaisesti vain rakennusneuvos Erik Wilhelm Silvenius sekä sihteeri, osastopäällikkö Eero Vahtera. Rakennustoimikunta kokonaisuudessaan ei ollut käsitellyt asiaa, joten rakennustoimikunnan muiden jäsenten kuin Silveniuksen toimenpiteistä ei puheena olevassa suhteessa voi olla kysymys.

Edellä sanotusta käy ilmi, että kun Otto Wuorio Oy:n tarjous oli jo alunperin ollut epämääräinen, ei kättilöopiston rakennustoimikunnan olisi, sen noudatettavina olleiden ohjeiden määräykset huomioon ottaen, edes pitänyt ryhtyä neuvotteluihin yhtiön kanssa. Niin muodoin ei myöskään voida katsoa, että rakennustoimikunta, hylätessään sittemmin yhtiön tarjouksen, olisi menetellyt virheellisesti, koska tarjous jo alunperin oli muodolliselta kannalta ollut mainittujen ohjeiden vastainen.

Virhekohdassa 2 (s. 83—84) kättilöopiston tutkimuskomitea on asiaa selostaessaan esittänyt, että kättilöopiston rakennustoimikunta oli, sen jälkeen kun neuvottelut Otto Wuorio Oy:n jälkeen lähinnä halvemmuusjärjestyksessä olleiden Suomen Tehdas- ja Asuinrakennus Oy:n ja Teollisuus- ja Rakennus Oy Teoran kanssa olivat jääneet tuloksettomiksi, ryhtynyt neuvotteluihin seitsemänneksi halvimman tarjouksen tehneen Arvonon Oy:n kanssa, koska sen taholta oli rakennustoimikunnalle ilmoitettu oltavan halukkaita alentamaan hinta 970 milj. markasta 900 milj. markaksi, ja että rakennustoimikunta oli näiden neuvottelujen perusteella esittänyt sisäasiainministeriölle, että urakkasopimus tehtäisiin yhtiön kanssa sittemmin sovitusta 899 milj. markan hinnasta. Kun Arvonon Oy oli kuitenkin, ennen kuin esitys oli sisäasiainministeriössä ratkaistu, vaatinut muutosta betoniteräksen käyttöä koskevaan ehtoon, rakennustoimikunta oli hylännyt tehdyn ehdotuksen ja jättänyt toimenpiteet Arvonon Oy:n kanssa sikseen, sen sijaan että se olisi

valtion edun mukaisesti joko 1) esittänyt sisäasiainministeriölle, että urakkahintaa olisi vastaavalla määrällä korotettava, jolloin tarjous olisi vieläkin ollut jäljellä olleista tarjouksista halvin, tai mikä olisi ollut vielä oikeampi menettely, 2) myöntänyt Arvonon Oy:lle saman oikeuden betoniteräksen käyttämisessä, kuin mikä lopullista urakkasopimusta tehtäessä oli katsottu oikeaksi, eli että teräskonstruktiot oli laadittava voimassa olevia betoni- ja teräsnormeja noudattaen (kts. urakkasopimuksen 9 §:n loppu s. 9; vrt. VNp 188/54). Edellä olevan vuoksi tutkimuskomitea on katsonut, että rakennustoimikunta oli tässäkin kohdin toiminut valtion edun vastaisesti.

Ensiksi on todettava, että mikäli urakka-järjestelmän soveltamisesta valtion urakatöissä 17. 11. 1954 annettujen kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön ohjeiden C luvun 4 kohdan määräyksiä tässäkin olisi kirjaimellisesti noudatettu, ei Arvonon Oy:n kanssa olisi edes saatu ryhtyä urakkasopimuksen tekemistä tarkoittaviin neuvotteluihin, koska se oli muuttanut tarjousta tarjouksajan jälkeen. Tutkimuksissa on kuitenkin käynyt ilmi, että käytännössä ei sanottua määräystä ole voitu valtion edut huomioon ottaen aina ehdottomasti noudattaa. Toisalta on kuitenkin mainittava, että rakennushallituksen pääjohtaja Jussi Lappi-Seppälä ja Helsingin kaupungin rakennusviraston talorakennusosaston työpäällikkö Esko Pauli Toivola ovat kuulusteluissa ilmoittaneet, että rakennushallitus ja Helsingin kaupunki eivät salli puheena olevassa suhteessa helpotuksia.

Kättilöopiston rakennustoimikunta oli 23. 11. 1956 ehdottanut sisäasiainministeriölle, että urakkasopimus tehtäisiin Arvonon Oy:n kanssa. Valtioneuvoston raha-asiaivaliokunta oli 28. 11. 1956 antanut tähän suostumuksensa. Yhtiö oli kuitenkin, ennen kuin sisäasiainministeriö oli lähettänyt rakennustoimikunnalle sanottua oikeutusta koskevan kirjelmän ja urakkasopimuksen allekirjoittamista tarkoittaviin toimenpiteisiin oli ryhtytty, vaatinut urakkasopimukseen otettavaksi ehdon, jonka mukaan rakennuttaja takaa betoniteräksen menekin enintään 800 tonniksi. Kun rakennustoimikunnan silloinen konstruktori Varjo kuitenkin oli laskenut betoniteräksen menekin 1096 tonniksi eikä Arvonon Oy ollut suostunut nostamaan ehdot-

tamaansa määrää, ei urakkasopimusta yhtiön kanssa ollut tehty.

Arvosteltaessa kättilöopiston rakennustoimikunnan menettelyä asiassa, on otettava huomioon, että rakennustoimikunnan jäsenten, jotka eivät olleet olleet rakennuskonstruktoiden tuntijoita, oli täytynyt voida luottaa käytettävissä olleen asiantuntijan Varjon ilmoitukseen. Kun Arvonon Oy:n ja Varjon laskelmien välinen erotus betoniteräksen käytössä olisi ilmoituksen mukaan merkinnyt noin 25 milj. markkaa korkeampaa hintaa, ja kun yhtiön muutosehdotus oli tehty niin myöhäisessä vaiheessa, että asia oli jo ollut valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnassa käsiteltävänä, ei rakennustoimikunnan menettelyä, kun se ei hyväksynyt Arvonon Oy:n esitystä, voida sinänsä pitää virheellisenä. Myöskään ei näytä olevan perusteltua syytä katsoa, että kättilöopiston rakennustoimikunnan olisi pitänyt esittää sisäasiainministeriölle urakkahinnan korottamista vastaavalla määrällä, koska rakennustoimikunta hankkimansa asiantuntijanlausunnon mukaisesti lähti siitä, että Arvonon Oy:n esitys oli asiallisesti virheellinen.

Mitä taas tulee siihen, että kättilöopiston rakennustoimikunnan olisi pitänyt myöntää Arvonon Oy:lle sama oikeus betoniteräksen käyttämiseen kuin Teoralle, on otettava huomioon, että sanottu „ehto” viittasi vain voimassa oleviin, eli edellä mainitussa VNp:ssä oleviin normeihin, joten sillä ei ollut tältä kannalta enempää merkitystä. Lisäksi rakennustoimikunnalla, jonka edustajat olivat käyneet ratkaisevat neuvottelut Arvonon Oy:n kanssa jo 8. 12. 1956, ei voinut vielä tällöin olla käsitystä siitä, millaisen oikeuden betoniteräksen käyttämiseen lopullinen urakkasopimus tulisi sisältämään. Näin ollen ei tutkimuksessa ole käynyt todennäköiseksi, että rakennustoimikunta olisi tutkimuskomitean virhekohtassa 2 esitetyn tavoin menetellyt virheellisesti ja siten tahallisesti tai varomattomuudesta toiminut valtion edun vastaisesti.

On kuitenkin syytä mainita, että kättilöopiston rakennustoimikunnan itse rakennusvaiheen aikana käyttämän konstruktorin, diplomi-insinööri Arvo Ilmari Rankin arvioinnin — tarkka selvitys vaatisi suuritöisiä ja aikaa vieviä laskelmia — mukaan betoniterästä on kättilöopiston rakennuksiin kaikkiaan käytetty noin 900 tonnia, mikä määrä siis on

lähempänä Arvonon Oy:n kuin Varjon arviointia. Tällä seikalla ei kuitenkaan, kun edellä esitetyt muodolliset seikat otetaan huomioon, ole syyllisyyskysymyksen kannalta ratkaisevaa merkitystä.

Valtiontilintarkastajat ovat kertomuksessaan vuodelta 1957 huomautuksessa 3 (s. 25) esittäneet, että siltä rakennusliikkeeltä, eli Arvonon Oy:ltä, jonka kanssa tapahtuvaan urakkasopimuksen tekemiseen valtioneuvoston raha-asiaivaliokunta oli ensin (28. 11. 1956) antanut suostumuksensa, ei ollut enää 8. 12. 1956 tapahtunein pyynnöin alkaneessa uusintakilpailussa pyydetty tarjousta, ja katsoneet, että kättilöopiston rakennustoimikunta olisi tässäkin kohdin menetellyt virheellisesti. Valtiontilintarkastajain mielestä oli näet otettava huomioon, että Arvonon Oy:n vaatima urakkahinta, betoniteräksen käyttöä koskeva lisäehto mukaan luettuna, olisi ollut rakennusasiantuntijoiden suorittaman arvion mukaan korkeintaan 4—9 milj. markkaa suurempi kuin Teoran 915 milj. markan määräinen tarjous.

Edellä kättilöopiston tutkimuskomitean mainitsemaa virhekohtaa 2 tutkittaessa on tarkemmin käsitelty Arvonon Oy:n esittämää betoniteräksen käyttöä koskevaa lisäehtoa. Tutkimuksissa on lisäksi käynyt ilmi, että kättilöopiston rakennustoimikunta oli pitänyt Arvonon Oy:n noin myöhäisessä vaiheessa tapahtunutta lisävaatimusten esittämistä sopimattomana, minkä vuoksi urakkasopimuksen tekemisestä yhtiön kanssa oli luovuttu ja yhtiön sanotun menettelyn huomioon ottaen katsottu asianmukaiseksi, ettei yhtiöltä uusintakilpailussa pyydetty tarjousta. Tämän oli rakennustoimikunta tuonut esiin 17. 12. 1956 päivätyssä urakkasopimuksen tekemistä Teoran kanssa koskevassa kirjeessään sisäasiainministeriölle, jossa muun muassa oli lausuttu, että urakkasopimusluonnoksen eräitä yksityiskohtia koskevissa jatkoneuvotteluissa Arvonon Oy:n edustaja oli ilmoittanut vaativansa urakkasopimukseen otettavaksi betoniteräksen menekin rajoitusta koskevan ehdon, jonka hyväksyminen olisi rakennustoimikunnan rakenneasiantuntijan käsityksen mukaan saattanut aiheuttaa noin 20—25 milj. markan lisäyksen urakkasummaan.

Kun Arvonon Oy:n kanssa oli käyty urak-

kasopimuksen tekemistä koskevat neuvottelut loppuun niin, että kättilöopiston rakennus-toimikunta oli jo tehnyt sisäasiainministe-riölle esityksen urakkasopimuksen tekemi-nestä yhtiön kanssa ja asia oli edellä sano-tuin tavoin käsitelty valtioneuvoston raha-asiainvalidikunnassa, joka oli antanut luvan sopimuksen tekemiseen, ei rakennustoimikun-nan puheena olevaa kannanottoa voida pitää perusteettomana, koska Arvonen Oy ei otta-nut huomioon näitä valtion eri elinten suo-rittamia toimenpiteitä eikä antanut niille ar-voa. — Huomattava on tässä yhteydessä urakkajärjestelmän soveltamisesta valtion rakennustoissa 17. 11. 1954 annettujen kul-kulaitosten ja yleisten töiden ministeriön oh-jeiden C luvun 4 kohdan i kappaleessa oleva määräys, jonka mukaan tarjous on hylät-tävä, jos tarjouksen antaja on poikennut terveistä liikeperiaatteista, jolla määräyk-sellä ei tässä yhteydessä tosin ole suora-naista, mutta kuitenkin periaatteellista mer-kitystä.

Lisäksi on mainittava, että Arvonen Oy:n toimitusjohtaja, vuorineuvos Veli Taavi Ar- vonen on kuulusteluissa esittänyt, että Arvo- nen Oy ei olisi missään tapauksessa osallist- tunut uusintakilpailuun, vaikka yhtiöltä oli- sikin pyydetty sitä tarkoittavaa tarjousta, ja että hän oli jo aikanaan ilmoittanut tämän kättilöopiston rakennustoimikunnan sihtee- rille Vahteralle. Erityisesti tämänkin huo- mioon ottaen ei puheena olevaa menettelyä voida pitää virheellisenä.

Kättilöopiston tutkimuskomitea on virhe- kohdassa 3 (s. 84—86) lausunut, että mui- den toiseen urakkakilpailuun osallistuneiden rakennusliikkeiden kuin Teoran kanssa käti- löopiston rakennustoimikunta ei ollut käynyt neuvotteluja, ja että Teoralla oli silloin käyn- nissä Kuopiossa Kuopion keskussairaalan ra- kennustyö ja Helsingissä Asunto Oy Munkki- vuoren rakennustyö. Teoralla oli ollut nii- hin aikoihin suuria määriä ennakonpidätyk- siä suorittamatta, mutta sen valtiovarainmi- nisteriön kanssa käymien neuvottelujen joh- dosta tilanne juuri sillä hetkellä, eli urakka- sopimuksen tekemistä koskevien neuvottelu- jen aikana, oli ollut rauhallinen.

Valtiontilintarkastajat ovat kertomukses- saan vuodelta 1957 huomautuksessa 2 (s. 24

—25) muun muassa esittäneet, että kättilö- opiston uuden rakennuksen rakentamista koskeva pääurakka oli annettu rakennusyh- tiölle, jonka taloudellinen tilanne jo urakka- sopimuksen tekohetkellä 20. 12. 1956 oli ol- lut epävarma. Sillä oli ollut vanhoja veron- pidätyksiä ym. maksuja maksamatta valtiolle 20 347 547 markkaa sekä lisäksi marraskuu- hun 1956 kohdistuvia veron ennakkopidä- tyksiä, jotka erääntyivät maksettaviksi 20. 12. 1956, 14 281 850 markkaa, eli yhteensä 34 629 397 markkaa.

Kättilöopiston tutkimuskomitea on edellä mainitussa virhekohdassa 3 (s. 84) edelleen esittänyt, että vaikka kättilöopiston rakennus- toimikunnalla ei vielä ollut ollut „virallista” tietoa Teoran taloudellisesta asemasta, se oli 17. 12. 1956 alistanut sisäasiainministeriön hyväksyttäväksi esityksensä urakkasopimu- sen tekemisestä Teoran kanssa. Esityskir- jeessään rakennustoimikunta oli selostanut syitä, jotka olivat johtaneet sopimuksen teon raukeamiseen Arvonen Oy:n kanssa ja liit- tänyt kirjeen mukaan tarjouksista laaditun esittelylistan eli yhteenvedon ja urakkasopi- muksen luonnoksen maksuerätaulukkoesityk- sineen (oikeastaan urakkasopimus-, maksu- erätaulukko- ja yksikköhintaluetteloluonnok- set). Valtion rakennustoimikunta, jonka pu- heenjohtaja, rakennusneuvos Silvenius samalla oli kättilöopiston rakennustoimikunnan jäsen, oli antanut sisäasiainministeriön pyynnöstä asiasta lausunnon, jonka se O/Y Luottotie- don Teoran taloudellisesta tilasta antaman lausunnon jälkeen oli „uudistanut” 20. 12. 1956. Lausunnonssa valtion rakennustoi- mikunta oli selittänyt tietävänsä Teoran vai- keudet ja puoltavansa urakkasopimuksen te- kemistä yhtiön kanssa edellytyksellä, että Teoralta tavanmukaisten vakuuksien lisäksi vaadittaisiin lisätakuut. Huolimatta siitä, että Teoran taloudellinen asema oli luottotietojen mukaan ollut hyvin raskas ja sen käyttö- varojen puute melkoinen, valtion rakennus- toimikunta oli siis puoltanut urakkasopimu- sen tekemistä Teoran kanssa. Komitea kat- soi sen toimittamissa tutkimuksissa selvite- tyksi, että Teoran kanssa tekemisiin joutu- neilla viranomaisilla oli ilman O/Y Luotto- tiedon antamia selvityksiäkin ollut tieto Teo- ran taloudellisista vaikeuksista. Esimerkkinä komitea mainitsee, että valtiovarainministeriö oli, estääkseen Teoran verovelkojen julkisuu-

teen pääsystä, 4. 12. 1956 kieltänyt Uudenmaan lääninhallitusta julkaisemasta protestilistalla Teoran maksettaviksi erääntyneitä 25 187 197 markan suuruisia ennakkopidätyksiä, sekä että Uudenmaan lääninhallitus oli vähän aikaisemmin, eli 17. 12. 1956 lähettänyt Teoralle maksukehoituksen kahden, yhteensä 20 187 197 markan määräisen ennakonpidätyserän suorittamisesta. Edelleen komitea on esittänyt, että vaikka koko urakkasopimuksen perusta Teoran kanssa oli ollut heikko ja asian valmistelukin puutteellinen, sisäasiainministeriö oli pyytänyt 20. 12. 1956 valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnan lupaa urakkasopimuksen tekemiseen Teoran kanssa. Sisäasiainministeriön vanhempi hallitussihteeri Uuno Alfred Nevala oli esitellyt valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnassa, jonka istuntoon kättilöopiston rakennustoimikunnan puheenjohtaja Aarre Edvard Simonen oli valtiovarainministerin ominaisuudessa osallistunut, asiassa kertyneet asiakirjat, joiden mukana oli myös ollut edellä mainittu O/Y Luottotiedon Teoran taloudellista asemaa selostava kirje. Ministeri Simonen oli selostanut valiokunnalle asiaa ja muun ohessa maininnut, että rakennusyhtiöistä saatavat luottotiedot olivat tavallisesti sellaisia kuin mitkä Teorasta oli saatu. Samalla oli ollut puhetta siitä, että Teoran oli ennen urakkasopimuksen tekemistä annettava lisävakuuksia tavamukaisen takuun lisäksi, ja oli tätä asiaa selostanut raha-asiainvaliokunnan sihteerinä toiminut valtiovarainministeriön kansliapäällikkö Takki. Tämän jälkeen raha-asiainvaliokunta oli antanut luvan esitetyn toimenpiteen suorittamiseen, minkä tapahduttua sisäasiainministeriö oli vielä samana päivänä oikeuttanut kättilöopiston rakennustoimikunnan tekemään urakkasopimuksen Teoran kanssa. Tämä toimenpide oli myöhemmin samana päivänä rakennustoimikunnan työjaoston kokouksessa, Simosen, Silveniuksen ja professori Niilo Aulis Apajalahden saapuvilla ollessa suoritettukin. Komitean käsityksen mukaan valtioneuvoston raha-asiainvaliokunta, sisäasiainministeriö ja kättilöopiston rakennustoimikunta olivat menetelleet kysymyksessä olevissa toimenpiteissään virheellisesti, koska esitettyjen selvitysten perusteella kaikkien asianosaisten olisi pitänyt tietää, että Teoran heikon taloudellisen tilan takia urakkasopimuksen tekemistä

sen kanssa ei voitu pitää valtion edun mukaisena.

Valtiontilintarkastajat ovat kertomuksensa vuodelta 1957, huomautuksensa 2 (s. 25) lisäksi lausuneet, että Teoran taloudellinen asema oli ollut luottotietojen mukaan heikko, ja erityisesti kiinnittäneet huomiota siihen, että luottotiedoista ei ollut mitään mainintaa valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnan esittelylistalla urakan tekemisestä päätettäessä (oikeastaan päätettäessä luvan antamisesta urakkasopimuksen tekemiseen), joskin luottotiedot ilmoituksen mukaan oli istunnossa luettu.

Niin kuin edellä on mainittu, kättilöopiston tutkimuskomitea on siis katsonut, että valtioneuvoston raha-asiainvaliokunta, antamalla luvan kysymyksessä olevan urakkasopimuksen tekemiseen, sisäasiainministeriö, oikeuttamalla kättilöopiston rakennustoimikunnan allekirjoittamaan sanotun sopimuksen, ja rakennustoimikunta, eli lähinnä sen työjaoston jäsenet Simonen, Silvenius ja Apajalahti, olivat menetelleet asiassa edellä kerrotuin tavoin virheellisesti. Ennen kuin ryhdytään lähemmin tarkastamaan edellä mainittuja seikkoja, on todettava, että siitä kättilöopiston rakennustoimikunnan työjaoston 13. 12. 1956 pidetystä kokouksesta, jossa uusintakilpailun tarjoukset oli avattu ja jossa saapuvilla olivat olleet rakennustoimikunnan puheenjohtaja Simonen sekä jäsenet Silvenius ja Apajalahti ja sihteeri Vahtera sekä lisäksi Nevala ja valtiovarainministeriön hallitusneuvos Uuno Paavali Havu, laadittua pöytäkirjaa eivät olleet allekirjoittaneet kaikki avustilaisuudessa läsnä olleet toimitusmiehet, niin kuin urakkajärjestelmän soveltamisesta valtion rakennustoimissa 17. 12. 1954 annettujen ohjeiden C luvun 3 kohdassa on määrätty, vaan ainoastaan Aarre Simonen ja Vahtera (sama koskee myös ensimmäisen urakkakilpailun johdosta 15. 10. 1956 pidetystä kokouksesta laadittua pöytäkirjaa). Niin ikään ei tarjousten käsittelyä koskeva, rakennustoimikunnan 17. 12. 1959 pidetystä kokouksesta, johon olivat ottaneet osaa Aarre Simonen, Silvenius, Apajalahti, ministeri Vieno Simonen, lääkintöneuvos Aimo Päiviö Ojala ja sairaalatoimen johtaja Reino Ilmari Oksanen, laadittua pöytäkirjaa olleet sanottujen ohjeiden mainitun luvun 5 kohdan määräysten mukaisesti allekirjoittaneet

asian ratkaisuun osallistuneet, vaan jälleen vain Aarre Simonen ja Vahtera (sama koskee myös ensimmäisen urakkakilpailun johdosta 20. 11. 1956 pidetystä kokouksesta laadittua pöytäkirjaa). Näihin muodollisiin puutteellisuuksiin ei tutkimuksessa kuitenkaan ole kiinnitetty enempää huomiota, koska niillä ei ole ollut merkitystä asian käsittelyyn ja ratkaisuun.

Mitä sitten tulee huomautukseen, että pääurakka oli annettu Teoralle, vaikka sen taloudellinen tilanne jo urakkasopimuksen tekoheikellällä oli ollut epävarma, on sen perusteella, mitä tutkimuksissa on käynyt ilmi, todettava, ettei Teoran taloudellisen tilanteen tutkimisen kanssa tekemisiin joutuneilla valtion viranomaisilla, eli lähinnä valtiovarainministeriöllä, ole ollut tietoa Teoran talouteen liittyvistä heikkouksista muulta kuin Teoran ns. verovelkojen osalta. Muilta osin Teoran taloudellinen tilanne näyttää olleen viranomaisille tuntematon. Niinpä ei heillä ole ollut tietoa esim. siitä, niin kuin tutkimuksissa on käynyt selville, että eräs maan huomattavimmista rakennustarvikkeiden tukiliikkeistä oli asettanut Teoran ns. luottosulkuun juuri puheena olevien tapahtumien edellä eli 26. 11. 1956, ja eräät muut vastaavanlaiset liikkeet olivat vaatineet maksujärjestelyjä. Mitä taas tulee sisäasiainministeriön vastuuseen puheena olevalta kannalta, on Nevala kuulusteluissa esittänyt käsityksensä, että vallitsevan hallintokäytännön mukaan kysymyksessä olevan kaltainen taloudellinen selvittely tapahtuu juuri valtiovarainministeriön toimesta muidenkin ministeriöiden toimialaan kuuluvissa asioissa. Valtiovarainministeriön taholta on tämä kiistetty ja esitetty, että tällainen menettely tulee kysymykseen vain, jos ministeriö jossain asiassa ottaa tällaisen selvittelyn asiakseen. Nyt kysymyksessä olevassa tapauksessa ei voitane jättää huomioon ottamatta erityisesti kansliapäällikkö Takin keskeistä osuutta asian valmistelussa ja sitä suurta kokemusta ja asiantuntemusta, jota hän edusti. Toisaalta on todettava, että valtiovarainministeriön perimistöimisto, joka toimii varsin erillään ja itsenäisesti ja jolle ei ole vahvistettu mitään ohjesääntöä, ei ole voimassa olleiden määräysten mukaan ollut velvollinen ilmoittamaan Teoran verovelloista sisäasiainministeriölle tai kättilöopiston rakennustoimikun-

nalle. Rakennustoimikunnan velvollisuuksiin oli sen sijaan edellä mainittujen urakkajärjestelmän soveltamisesta valtion rakennustöissä annettujen ohjeiden C luvun 5 kohdan ensimmäisessä kappaleessa määrätyn perusteella kuulunut hankkia Teoraa, jonka kanssa sopimus esitettiin tehtäväksi, koskevat tarvittavat luottotiedot. Tutkimuksissa ei ole selvinnyt, että kukaan muu rakennustoimikunnan jäsenistä kuin Silvenius olisi ollut selvillä Teoran verovelloista ja niiden määrästä asian valmisteluvaiheen aikana. Silvenius oli ensin Teoran kanssa 14. 12. 1956 käydyssä neuvottelussa tullut tietoiseksi siitä, että yhtiöllä oli ollut vaikeuksia veroennakojen suorituksessa, mutta että yhtiö oli selvinnyt niistä, ja sitten valtion rakennustoimikunnan 20. 12. 1956 pidetyssä kokouksessa saanut tietää, että näin oli ollut sinäkin ajankohtana, ja että velkojen määrä oli ollut noin 40 milj. markkaa.

Kättilöopiston tutkimuskomitea on, niin kuin jo edellä on selostettu, virhekohtadassa 3 (s. 84) kiinnittänyt huomiota siihen, että kättilöopiston rakennustoimikunta oli alistanut 17. 12. 1956 sisäasiainministeriön hyväksyttäväksi esityksensä urakkasopimuksen tekemisestä Teoran kanssa, vaikka rakennustoimikunnalla ei ollut vielä ollut „virallista” tietoa Teoran taloudellisesta asemasta. Tällä tarkoitettaneen sitä, että O/Y Luottotiedon Teoran luottotietoja koskeva kirje oli päivätty vasta seuranneelle päivälle eli 18. 12. 1956. Toteamus on oikea, sikäli kuin kirjeen päiväys ei ole erehdyksen vuoksi muu kuin mikä sen pitäisi olla. Tutkimusten mukaan sanotun kirjeen sisältö on kuitenkin tavalla, jota ei ole voitu selvittää, Teoraa koskevan lausunnon osalta ollut ainakin rakennustoimikunnan jäsenten Aarre Simosen, Silveniuksen, Oksasen ja Ojalan sekä sihteerin Vahteran tiedossa asian sisäasiainministeriölle alistamisen aikoihin.

Mitä tulee O/Y Luottotiedon kirjeen sisältämiin luottotietoihin, ovat ne olleet sangen ylimalkaiset — niissä ei ole edes mainittu edellä tarkoitettua erään suurliikkeen Teoraa koskevaa luottosulkua — eikä niillä ole ollut suurtakaan merkitystä asian kokonaisarvostelun kannalta. Kirjeessä on näet Teoran taloudellisesta kantokyvystä mainittu vain, että yhtiön taloudellinen asema on hyvin raskas ja käyttövarojen puute mel-

koinen, sekä että yhtiön katsotaan pystyvän suorittamaan suuria ja vaativiakin rakennustöitä, mutta huomioon ottaen yhtiön raskaan taloudellisen aseman, on varovaisuus luotonannossa paikallaan. Lisäksi kirjeessä on vastoin todellisuutta mainittu, ettei muita julkisia maksuhäiriöitä kuin eräs 40 598 markan määräinen trattaprotesti, ole yhtiön nimissä esiintynyt.

Kättilöopiston tutkimuskomitea on lisäksi virhekohtassa 3 (s. 85) edellä mainitun mukaisesti katsonut selvitetyn, että Teoran kanssa tekemisiin joutuneilla viranomaisilla oli ilman O/Y Luottotiedon antamia selvityksiäkin ollut tieto Teoran taloudellisista vaikeuksista sekä maininnut esimerkkinä valtiovarainministeriön veroasiainosaston edellä selostetun 4. 12. 1956 päivätyyn protestilistaa koskevan kirjeen Uudenmaan lääninhallitukselle, jonka tarkoituksena oli ollut estää Teoran verovelkojen julkisuuteen pääsyä. Toimenpide ei kuitenkaan voinut liittyä nyt kysymyksessä olevaan rakennusasiaan, koska uusintakilpailu, joka johti urakkasopimuksen tekemiseen Teoran kanssa, alkoi vasta 8. 12. 1956 tehdyillä tarjouspyynnöillä. Muussa suhteessa viitataan komitean puheena olevan huomautuksen osalta edellä lausuttuun. Lisäksi on todettava, että tutkimuksissa ei ole todettu rakennusasiaa käsitelleiden viranomaisten olleen tietoisia Uudenmaan lääninhallituksen 17. 12. 1956 Teoralle lähettämästä maksukehoituksesta.

Urakkajärjestelmän soveltamisesta valtion rakennustöissä 17. 11. 1954 annettujen ohjeiden D luvun 1 kohdan 3 kappaleessa olevan viittauksen perusteella sisäasiainministeriö oli valtion rakennustoimikunnasta 22. 1. 1954 annetun asetuksen (10/54) mukaan tämän jälkeen pyytännyt asiassa „lausuntoa” lähetteellä n:o 13939/y 18. 12. 1956 valtion rakennustoimikunnalta. Tutkimuksissa, myös huomioon ottaen sanotun, kaa-vakkeelle laaditun lähetteen sanamuodon, ei ole käynyt selvästi ilmi, oliko sisäasiainministeriön sanottuun läheteeseen sisältyvä pyyntö tarkoittanut vain lausunnon pyytämistä siitä, kenelle yrittäjälle rakennustyö olisi annettava, vaiko myös pyyntöä tarkastaa sopimusehdotuksen muodollisteknillinen puoli. Valtion rakennustoimikunta on joka tapauksessa käsittänyt pyynnön molempia mainittuja seikkoja käsittäväksi.

Tässä yhteydessä on huomattava, että valtion rakennustoimikunnasta 1. 4. 1954 annetun asetuksen (178/54) 11 §:ssä on säädetty, että siitä, mistä ajankohdasta lukien ja missä laajuudessa muun muassa lääkintöalan rakennustöiden keskustoimikunnan (LRK) johtamiin rakennustöihin sovelletaan päätöksen määräyksiä, määrätään erikseen. Vasta 1. 7. 1958, siis kysymyksessä olevien tapahtumien jälkeen, annetulla asetuksella (293/58), samalla kun lääkintöalan rakennustöiden keskustoimikunta lakkautettiin, on sanottua asetusta muutettu siten, että valtion rakennustoimikunta saattoi antaa lausuntoja sairaalarakennustöistä, vaikka ne eivät olleetkaan valtion rakennusyrityksiä, mutta joihin käytettiin valtion avustusta tai lainaa. Tämän johdosta Nevala on kuulusteluissa selittänyt, että sairaalarakennuksiin nähden ei sovellettu edellä mainitun valtion rakennustoimikunnasta annetun asetuksen 6 §:n 1 kohdan ja 2 kohdan määräyksiä, mikäli se koski urakkasopimusten tarkastamista, niin kuin ei myöskään sanotun valtioneuvoston päätöksen 6 §:n määräyksiä, mutta kylläkin mainitun asetuksen 6 §:n 2 kohdan määräystä lausunnon pyytämisestä siitä, kenelle yrittäjälle rakennusurakka oli annettava. Tämän hän on sanonut johtuneen joistakin arvovaltasysteistä. Kuitenkin on kiinnitettävä huomiota siihen, että sanottu LRK:n toimivaltaa koskeva määräys sisältyy vasta valtion rakennustoimikunnasta annetun asetuksen perusteella annettuun valtioneuvoston päätökseen eikä itse asetukseen, niin kuin näyttäisi asianmukaiselta.

Edellä olevan johdosta voitaisiin ehkä katsoa, että mainitun lausunnon antaminen ja sanottu urakkasopimuksen muodollisteknillisen puolen tarkastaminen ei itse asiassa olisi kuulunut valtion rakennustoimikunnalle, vaan LRK:lle. Kun sisäasiainministeriö on kuitenkin alistanut mainitut asiat valtion rakennustoimikunnan tarkastettaviksi, ja tämä on ottanut ne käsiteltävikseen, on muodollisessa suhteessa ollut noudatettava niitä määräyksiä, jotka on säädetty sen tapauksen varalta, että valtion rakennustoimikunta olisi oikea toimielin asiaa käsittelemään. Toisaalta on kuitenkin huomattava, että LRK:n puheenjohtajana Aarre Simosen jälkeen toiminut kansliapäällikkö Erkki Olavi Mantere sekä eräät sen jäsenet ovat tutkimuksissa kuitenkin ilmoittaneet, ettei LRK ollut aina-

kaan sen jälkeen, kun valtion rakennustoimikunta oli asetettu, enää käsiteltyt tällaisia asioita. Ellei valtion rakennustoimikunta näin ollen olisi käsitellyt puheena olevia asioita, olisivat ne jääneet kokonaan vaille käsitelyä. Puheena olevassa suhteessa on lisäksi huomattava, että kättilöopiston piirustusten tarkastaminen oli alistettu LRK:lle eikä edellä mainitun asetuksen 6 §:n 1 kohdan ja valtioneuvoston päätöksen 1 §:n mukaan valtion rakennustoimikunnalle.

Näin ollen lienee katsottava, että sisäasiainministeriön olisi tullut noudattaa sanotun valtioneuvoston päätöksen 6 §:n 1—8 kohdissa annettuja määräyksiä. Sen perusteella, mitä tutkimuksissa on käynyt ilmi, ministeriö, jossa Nevala virkansa puolesta oli hoitanut kysymyksessä olevaa asiaa, on kuitenkin pyytäneensä 18. 12. 1956 valtion rakennustoimikunnalta lausuntoa siitä, kenelle yrittäjälle työ olisi annettava, jättänyt esittämättä valtion rakennustoimikunnalle ainakin 1) ministeriössä laaditun perustellun esityksen mainitusta seikasta, 2) selvityksen siitä, mitä muita rakennustoita tarjouksen antaneilla yrittäjillä oli parillaan suoritettavanaan ja 3) luottotiedot tai muun taloudellisen selvityksen niistä kahdesta yrittäjästä, jotka ovat olleet Teoran tarjousta lähinnä korkeammat eli Otto Wuorio Oy:stä ja Suomen Tehdas- ja Asuinrakennus Oy:stä. Myöskään sisäasiainministeriö ei ollut toimittanut valtion rakennustoimikunnalle vertailutaulukkoa tarjouksen antaneiden yrittäjien tarjouksista, mikä olisi kuitenkin ollut tarpeellonta, koska kaikki neljä tehtyä tarjousta ovat olleet sellaisinaan vertailukelpoisia. Asiakirjoissa ei myöskään ollut kättilöopiston rakennustoimikunnan laatimaa kustannusarviota tai laskelmaa yrityksestä, koska sellaista ei ilmoituksen mukaan yleensä koskaan tehty.

Edellä mainitun valtioneuvoston päätöksen 7 §:ssä on määrätty, että niissä tapauksissa, joissa valtion rakennustoimikunta on antanut lausuntonsa siitä, kenelle yrittäjälle työ olisi annettava, on asianomaisen rakennustoimikunnan alistettava sopimusehdotus kaikkine liitteineen ja 6 §:n 2 momentin 1—8 kohdassa tarkoitettuine arviokirjoineen ennen sopimuksen allekirjoittamista valtion rakennustoimikunnan tarkastettavaksi. Säännös edellyttää siis toisaalta, että alistaminen tapahtuu vasta sen jälkeen kun valtion raken-

nustoimikunta on antanut sanotun lausunnon, sekä toisaalta, että asianomainen rakennustoimikunta toimittaa alistamisen. Puheena olevassa tapauksessa näyttää siltä, että kyseistä toimenpidettä on pyydetty ennen lausunnon antamista ja lisäksi sisäasiainministeriön toimesta samalla kertaa kun lausunnon pyytäminen on tapahtunut. Kättilöopiston rakennustoimikunnan puheenjohtaja Aarre Simonen on selittänyt, että kättilöopiston rakennustoimikunta on pyytänyt tarkastusta tavaltaan sisäasiainministeriön välityksellä. Asialliselta kannalta sillä seikalla, että sanottu rakennustoimikunta ei ole pyytänyt tarkastusta suoraan valtion rakennustoimikunnalta, ei sinänsä olekaan merkitystä. Eri asia on, että puheena oleva tarkastaminen on tapahtunut jo 19. 12. 1956 eli siis ennen kuin lausunto seuraavana päivänä eli 20. 12. 1956, annettiin. Tämä valtion rakennustoimikunnan noudattama järjestys, josta on johtunut, että ensiksi on tarkastettu Teoran kanssa tehtäväksi suunnitellun urakkasopimuksen muodollinen puoli ja vasta sen jälkeen annettu lausunto siitä, minkä rakennusliikkeiden kanssa sopimus on tehtävä, on ollut epäjohdonmukainen ja sanotun valtioneuvoston päätöksen 7 §:n vastainen. Jos puheena olevaa järjestystä noudatettaisiin, olisi sopimusluonnos itse asiassa laadittava ennakkolta kaikkien tarjouksia tehneiden yrittäjien osalta. Puheena olevassa tapauksessa valtion rakennustoimikunta oli siis 20. 12. 1956 päivätyssä lausunnossaan yksimielisesti ehdottanut, niin kuin sen asian käsitelyyn osallistuneet jäsenet, muun muassa rakennusneuvos Silvenius, ovat tutkimuksissa ilmoittaneet, urakkasopimuksen tehtäväksi Suomen Tehdas- ja Asuinrakennus Oy:n kanssa, vaikka sen ns. urakkajaosto, Silvenius puheenjohtajana, oli jo edellisenä päivänä tarkastanut ja hyväksynyt Teoran kanssa tehtävän sopimuksen luonnoksen, mikä luonnos oli ollut ainoa, joka tässä yhteydessä oli laadittu, muodollisteknillisen puolen. Noudatetun järjestyksen tekisi ymmärrettäväksi vain se, tutkimuksissa tosin näyttämättömäksi jäänyt seikka, että sopimus oli joka tapauksessa tarkoitettu tehtäväksi Teoran kanssa, olipa valtion rakennustoimikunnan lausunto hyväksyttävästä tarjouksesta mikä tahansa. Silveniuksen ilmoituksen mukaan puheena oleva menettely tosin olisi johtunut siitä kiireestä, johon asiassa oli oltu pakoi-

tettuja. Kysymyksessä olevassa tapauksessa, jolloin sopimusluonnokseen tuli muutoksia vielä valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan ratkaisun perusteella (lisävakuudet), tuli menettely merkitsemään sitä, että Teoran kanssa tehty urakkasopimus ei, vastoin edellä mainitun valtion rakennustoimikunnasta annetun asetuksen 6 §:n 2 kohdan määräystä, jonka mukaan toimikunnan tulee tarkastaa huomattavat urakkasopimukset, tullut koskaan lopullisessa muodossaan valtion rakennustoimikunnan tarkastamaksi. Sisäasiainministeriö ei myöskään ollut enää varannut valtion rakennustoimikunnalle sen kirjeessä 20. 12. 1956 pyytämää tilaisuutta antaa erikseen lausuntonsa urakkasopimusehdotuksesta. Silvenius on kuitenkin selittänyt, että kun kysymyksessä oleva lausunto oli sisältynyt valtion rakennustoimikunnan 19. 12. 1956 päivätyyn kirjeeseen, niin toimikunnan 20. 12. 1956 päivätyssä kirjeessä oleva pyyntö oli ollut erheellinen. Näin ei kuitenkaan ole ollut asianlaita, vaan oli pyyntö ollut asianmukainen, vaikka toimikunnan sihteeri, varatuomari Esko Jussi Vaismaa ei kirjettä laatiessaan ollut huomannut, että sanottu lausunto oli annettu jo edellisenä päivänä.

Rakennusneuvos Silvenius on kuulusteluissa väittänyt, että lausunnon antaminen siitä, kenelle yrittäjälle tehtyjen tarjousten perusteella kättilöopiston rakennusurakka olisi ollut annettava, samoin kuin myös sen rakentamista tarkoittavan urakkasopimuksen muodollisteknillisen puolen tarkastaminen, ei olisi kuulunut valtion rakennustoimikunnalle, koska edellä mainittu valtion rakennustoimikunnasta annettu asetus sen 1 §:n mukaisesti tarkoitti vain valtion rakennuksia, mutta kättilöopiston rakentamisessa oli mukana myös Helsingin kaupunki, sen ja valtion välillä 11 päivänä lokakuuta 1954 tehdyn sopimuksen perusteella. Kuitenkin on katsottava, että jos valtio edes osaksi on mukana rakennustyössä, sitä voidaan ainakin tältä osin pitää valtion rakennustyönä. Näin muodoin valtion rakennustoimikunta on tehtävänsä puitteissa pysyen voinut antaa puheena olevan lausunnon sekä suorittaa mainitun tarkastuksen.

Valtion rakennustoimikunta oli sen puheenjohtajan Silveniuksen ilmoituksen mukaan käsitellyt asiaa kaksi eri kertaa. Ensin asiaa oli käsitellyt sanotun toimikunnan ns.

urakkajaosto 19. 12. 1956 (toimikunnan 2. 1. 1957 pidetyn kokouksen esittelylistassa oleva merkintä, että tämä päivämäärä oli ollut 18. 12. 1956, on ilmeisesti virheellinen). Kokouksessa olivat tällöin olleet saapuvilla Silvenius ja hallitusneuvos Havu sekä sihteerinä valtion rakennustoimikunnan sihteeri, varatuomari Esko Jussi Vaismaa. Pöytäkirjaa tästä kokouksesta ei ole olemassa (Silveniuksen ilmoituksen mukaan sen suuren työtaakan takia, mikä Vaismaalla oli ollut). Itse valtion rakennustoimikunta oli käsitellyt asian 20. 12. 1956, jolloin saapuvilla olivat olleet Silvenius, pääjohtajat Jussi Lappi-Seppälä ja Frans August Kuusisto, diplomi-insinööri Esko Pauli Toivola ja kansliapäällikkö Takki sekä Vaismaa. Ensin mainitussa kokouksessa oli käsitelty vain asian muodollista puolta eli sitä olivatko urakkatarjouspyyntöihin saadut tarjoukset sekä urakkasopimus vastanneet tarjouspyyntöä. Jälkimmäisessä, eli 20. 12. 1956 pidetyssä itse valtion rakennustoimikunnan kokouksessa sitä vastoin oli käsitelty pääkysymystä, eli sitä, kenelle rakennusurakkoisijalle puheena oleva urakka olisi annettava.

Urakkajaoston kokouksen perusteella valtion rakennustoimikunta oli lähettänyt sisäasiainministeriölle lausunnon (kirje n:o 530), jossa valtion rakennustoimikunta, viitaten läheteeseen 13939/y 18. 12. 1956, ilmoitti, ettei toimikunnalla, joka oli tutustunut mainitulla läheteellä toimikunnan tarkastettavaksi lähetetyn puheena olevan uudisrakennustyön rakennusteknillisiä töitä koskevan urakkasopimusehdotuksen muodollisteknilliseen puoleen ja periaatteelliseen sisältöön, mutta jättänyt suorittamatta erityisesti numerollisen tai muun „detaljitarkastuksen”, ollut ehdotuksen suhteen huomauttamista. Kirjeessä mainitun urakkasopimusehdotuksen oli Silveniuksen ilmoituksen mukaan täytynyt tarkoittaa juuri Teoran kanssa tehtävää sopimusta, koska kättilöopiston rakennustoimikunta ei ollut muuta valmistellut. Tämä kirje oli siihen tehdyn diaarimerkinnän mukaan saapunut sisäasiainministeriöön 27. 12. 1956, vaikka toisen merkinnän mukaan kirjelmän tarkoittama asia oli loppuun käsitelty jo 20. 12. 1956.

Koko valtion rakennustoimikunnan 20. 12. 1956 pidetyssä kokouksessa tehdyn päätöksen perusteella toimikunta oli lähettänyt sisäasiainministeriölle samalle päivälle päivätyin lausunnon (kirjeen numero oli 516

eli siis aikaisempi kuin em. kirjeen numero; syytä ei ole voitu selvittää), jossa toimikunta, jälleen viitaten läheteeseen 13939/y, muun muassa ilmoitti uudistavansa 26. 11. 1956 päivätyyn kirjeeseensä n:o 468 sisältyvän lausuntonsa, jonka mukaan työt tulisi antaa Suomen Tehdas- ja Asuinrakennus Oy:n suoritettaviksi yhtiön alkuperäisen, 932,5 milj. markan kokonaishintaan päättyvän tarjouksen perusteella. Tämän johdosta on huomattava, että sanottua tarjousta katsottiin edelleen voitavan pitää sitovana, vaikka uusi urakkakilpailu olikin järjestetty, ja mainittu yhtiö oli osallistunut siihen 940 milj. markan hintaan päätyvin tarjouksin, koska alkuperäiset tarjoukset olivat kättilöopiston rakennustoimikunnan 13. 9. 1956 päivätyn urakkatarjouspyyntökirjeen määräysten mukaan edelleen voimassa. Valtion rakennustoimikunta lausui selostettavana olevassa kirjeessään niin ikään, että kysymyksessä olevan suuruusluokan työn antaminen Teoralle, huomioon ottaen, että „tällä hetkellä” esitetyissä luottotiedoissa yhtiön taloudellisen aseman mainitaan olevan hyvin raskaan ja käyttövarojen puutteen melkoisen, saattoi olla uskallettua. Maininta perustuu O/Y Luottotiedon 18. 12. 1956 päivätyyn Teoran luottotietoja koskevaan kirjeeseen. Valtion rakennustoimikunta mainitsi edelleen, että sen tiedossa oli O/Y Luottotiedon antamien tietojen lisäksi, että valtiolla on yhtiöltä huomattavia verosaamisia, joiden maksamisesta tosin on annettu vakuudet. Mikäli urakka katsottaisiin voitavan antaa yhtiölle, oli työnaikaiset vakuudet sopimuksien kaikinpuolisesta täyttämisestä järjestettävä siten, että tavanomaisten takuiden lisäksi yhtiöltä vaadittaisiin riittävät lisätakuut. Lopuksi toimikunta — niin kuin jo edellä on mainittu — esitti kirjeessään edellyttävänsä, että sille varataan tilaisuus antaa lausuntonsa urakkasopimusehdotuksesta erikseen sekä esitti, että edellä mainittu lausunto oli annettu edellytyksin, ettei suunnitelman tarkistaminen enää ollut tarpeellista. Viimeksi mainitun lausuman tarkoitusta Silvenius ei ole osannut ilmoittaa, selittäen sen Vaismaan syystä tai toisesta kirjoittamaksi, mutta on sen tarkoituksena ilmeisesti ollut täsmentää sitä, ettei tarkastettavana olleeseen urakkasopimusehdotukseen sisältyneitä ehtoja muutettu.

Mitä tulee siihen kättilöopiston tutkimuskomitean virhekohdassa 3 olevaan edellä selostettuun lausumaan (s. 85), että valtion rakennustoimikunta huolimatta siitä, että Teoran taloudellinen asema oli ollut hyvin raskas ja käyttövarojen puute melkoinen, oli puoltanut urakkasopimuksen tekemistä Teoran kanssa, on todettava, ettei mainittu päätelmä, huomioon ottaen toisaalta valtion rakennustoimikunnan 20. 12. 1956 pidetystä kokouksesta laaditun luonnospöytäkirjan ja sen sisäasiainministeriölle lähettämän kirjeen sisällön sekä toisaalta toimikunnan asian käsittelyyn osaa ottaneiden jäsenten kuulusteluissa antamat lausunnot, ole tutkimuksissa saanut vahvistusta. Päin vastoin on todettava, että toimikunta oli puoltanut sopimuksen tekemistä Suomen Tehdas- ja Asuinrakennus Oy:n kanssa ja että lausunto Teoraa koskevilta osin oli ollut monin tavoin niin ehdollinen, että, jos sisäasiainministeriö katsoi sen ensisijaiseksi saamaan työn tehdäkseen, sen olisi pitänyt palauttaa asia kättilöopiston rakennustoimikunnalle.

Tässä yhteydessä on kiinnitettävä huomiota siihen, eikä rakennusneuvos Silvenius, tultuaan valtion rakennustoimikunnan kokouksessa tietoiseksi valtiolla Teoralta olevista „huomattavista verosaamisista”, olisi ollut velvollinen ilmoittamaan asiasta viipymättä ja ainakin kättilöopiston rakennustoimikunnan työjaoston myöhemmin samana päivänä pitämässä kokouksessa, viimeksi mainitulle rakennustoimikunnalle. Silvenius on tosin huomauttanut, ettei hänellä ollut ollut tähän syytä, koska valtioneuvoston raha-asiainvalidiokunta jo oli antanut luvan urakkasopimuksen tekemiseen Teoran kanssa ja sisäasiainministeriö oli oikeuttanut kättilöopiston rakennustoimikunnan allekirjoittamaan sopimuksen. On kuitenkin huomattava, että urakkasopimuksen tekemiseen tähtäävät toimenpiteet Arvonen Oy:n kanssa keskeytettiin vielä sen jälkeen kun raha-asiainvalidiokunta oli antanut samanlaisen luvan, mikä tosin oli johtunut tarjouksen tekijän aiheuttamasta syystä. Joka tapauksessa Silvenius on kuulusteluissa myöntänyt, että hänen aikaisempi käsityksensä Teoran taloudellisesta asemasta oli valtion rakennustoimikunnan 20. 12. 1956 pidetyssä kokouksessa esiin tuotujen tietojen nojalla muuttunut, ja että hän nyt oli pitänyt sitä heikokkona.

Tutkimuksen perusteella voidaan kuitenkin katsoa oikeaksi Silveniuksen ilmoitus, että valtion rakennustoimikunnan 19. 12. 1956 päivätty kirje oli tarkoittanut vain asian muodollista puolta (vrt. valtion rakennustoimikunnan 2. 1. 1957 pidetyn kokouksen esityslistaa, jossa on tosin virheellinen päivämäärä 18. 12. 1956) ja että vasta 20. 12. 1956 päivätty kirje oli sisältänyt valtion rakennustoimikunnan varsinaisen urakkasopimuksen tekemistä koskevan lausunnon, mihin ilmoitukseen valtion rakennustoimikunnan jäsenet pääjohtajat Kuusisto ja Jussi Lappi-Seppälä sekä diplomi-insinööri Toivola ovat yhtyneet. Asian esittelijä Nevala on tutkimuksissa sen sijaan ilmoittanut katsotun, että jo 19. 12. 1956 päivätty kirje oli sisältänyt valtion rakennustoimikunnan varsinaisen urakkasopimuksen tekemistä koskevan lausunnon, ja että se olisi ollut 20. 12. 1956 tapahtuneen esittelyn pohjana. Huomattavaa kuitenkin on, että kirje siihen tehdyn diaarimerkinnän mukaan on saapunut sisäasiainministeriöön vasta 27. 12. 1956. Tässä yhteydessä on erityisesti pantava merkille, ettei puheena olevassa 19. 12. 1956 päivätyssä kirjeessä puhuta mitään tarjouksen tehneistä rakennusliikkeistä ja siitä, kenelle työ olisi annettava. Lisäksi Nevala on väittänyt, ettei 20. 12. 1956 päivätty kirje, jonka perusteella sisäasiainministeriö vasta „virallisesti” olisi tullut tietoiseksi myös Teoran verovelosta, ole lainkaan siinä vaiheessa tullut ministeriöön, mikä seikka selittäisi myös sen, ettei mitään lisälausuntoa enää missään tapauksessa olisi pyydetty valtion rakennustoimikunnalta. On huomattava, että mainittua asiakirjoissa olevaa kirjettä ei ole merkitty saapuneeksi sisäasiainministeriöön eikä varustettu ministeriön diaarimerkinnöin, niin kuin 19. 12. 1956 päivätyn kirjeen osalta on asian laita. Silvenius puolestaan on ilmoittanut, että kysymyksessä oleva kirje oli lähetetty sisäasiainministeriölle välittömästi kello 11,15 alkaneen valtion rakennustoimikunnan kokouksen jälkeen, vaikka, niin kuin tutkimuksissa on todettu, kirjeen lähettämisestä ei sisälly merkintää myöskään valtion rakennustoimikunnan postikirjaan. Kättilöopiston tutkimuskomitean jäsen ja samalla sen sihteerinä toiminut vanhempi oikeuskanslerinsihteerin Aarne William Wirta on ilmoittanut saaneensa kirjeen sisäasiain-

ministeriöstä tutkimuskomitean käytettäväksi, jolloin se oli liitetty tutkimusasiakirjoihin.

Valtioneuvoston raha-asiaivaliokunta, jonka käsiteltäväksi asia oli ollut saatettava valtiovarainministeriön 10. 2. 1956 ministeriölle lähettämän ohjekirjeen n:o 1150 9. luvun (s. 4) perusteella, oli käsitellyt asian samana päivänä, eli 20. 12. 1956, eduskunnan (sieltä saadun ilmoituksen mukaan) kello 15 alkaneen istunnon kestäessä eduskuntatalossa pidetyssä istunnossa, jossa saapuvilla olivat olleet puheenjohtajana pääministeri Karl-August Fagerholm sekä jäsenenä valtiovarainministeri Simonen, ministeri valtiovarainministeriössä Mauno Nikolai Jussila, maatalousministeri Martti Juhani Miettunen, ministeri kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriössä Hannes Tiainen ja sisäasiainministeri Vilho Ferdinand Valdemar Väyrynen sekä sihteerinä kansliapäällikkö Takki. Asian esittelijänä oli toiminut hallitussihteerin Nevala, joka oli laatinut asiaa koskevan esittelylistan. Siinä on vain mainittu: „Kättilöopiston rakennustoimikunnan esitys, että se oikeutettaisiin tekemään kättilöopiston rakennusteknisistä töistä urakkasopimuksen Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran kanssa 915 milj. markan hinnasta.” Esittelylistan liitteenä oli ollut jäljennös kättilöopiston rakennustoimikunnan 17. 12. 1956 päivätyistä sisäasiainministeriölle osoitetusta ns. esityskirjeestä, johon oli sisällytetty edellä mainittujen valtiovarainministeriön ohjeiden 9. luvussa edellytetyt tiedot niistä yrityksistä, joilta tarjouksia oli pyydetty, ja tarjoushinnat, mutta ei muita tarjousehtoja.

Hallitussihteerin Nevala ei siis ollut tällä kertaa sisällyttänyt esittelylistaan mainintaa valtion rakennustoimikunnan lausunnosta ja O/Y Luottotiedon antamista luottotiedoista, niin kuin 28. 11. 1956 pidettyä valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan istuntoa varten laadittuun esittelylistaan, jolloin kysymys oli ollut urakkasopimuksen tekemisestä Arvonen Oy:n kanssa. Syyksi Nevala on ilmoittanut, että asian kiireellisyyden vuoksi ei niitä ollut ehditty ottaa esittelylistaan. Esittelyasiakirjoihin, jotka olivat olleet esittelijän hallussa, oli Nevalan ilmoituksen mukaan kuitenkin sisällytetty, paitsi jo mainittua kättilöopiston rakennustoimikunnan sisäasiainministeriölle tullutta asiaa koskevaa kirjettä, myös edellä mainittu valtion raken-

nustoitimikunnan 19. 12. 1956 päivätty lausunto sekä O/Y Luottotiedon edellä mainittu kirje. Viimeksi mainituista eivät raha-asiaivaliokunnan jäsenet olleet siis saaneet jäljennöstä esittelylistan mukana haltuunsa. Kun lisäksi mainittu 19. 12. 1956 päivätty kirje oli siihen tehdyn diaarimerkinnän mukaan saapunut sisäasiainministeriöön vasta 27. 12. 1956, on ilmoituksen todenperäisyys sen osalta asetettava kysymyksen alaiseksi, ellei kirje ole tullut epävirallista tietä ministeriöön ja kirjattu myöhemmin. Edellä mainittu valtion rakennustoitimikunnasta annetun valtioneuvoston päätöksen 6 §:ssä on määrätty, että ennen kuin puheena olevan kaltainen asia käsitellään valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnassa, on siitä hankittava valtion rakennustoitimikunnan lausunto. Näin ei ole kysymyksessä olevassa tapauksessa siis ollut asian laita, koska, niin kuin Nevala on myöntänyt, valtion rakennustoitimikunnan 20. 12. 1956 päivätty kirje ei ole ollut käsittelyn pohjana.

Valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnassa valtiovarainministeri ja kättilöopiston rakennustoitimikunnan puheenjohtaja Simonen oli selostanut asian ja Teorasta O/Y Luottotiedolta saadut luottotiedot sekä maininnut, että tiedot olivat olleet samanlaiset kuin rakennusliikkeistä yleensä annetut. Kansliapäällikkö Takki oli puolestaan selostanut asian valtiovarainministeriön kannalta ja kertonut, että Teora oli antanut valtiovarainministeriölle eräitä kiinnitettyjä velkakirjoja eräiden verojen maksamisen vakuudeksi ja että samoja pantteja voitaisiin samalla käyttää kättilöopiston rakennusten rakennustyötä koskevan urakkasopimuksen täyttämisen vakuuksina. Ilman, että asiasta olisi käytetty muita puheenvuoroja, raha-asiaivaliokunta oli myöntänyt pyydetyn luvan urakkasopimuksen tekemiseen Teoran kanssa. Kun raha-asiaivaliokunnan istunnoista ei laadita pöytäkirjaa, ei ole olemassa asiakirjoihin perustuvaa selvitystä siitä, että lupa olisi myönnetty nimenomaan sillä ehdolla, että sopimuksen täyttämisestä saadaan lisävaakuksia. Tätä raha-asiaivaliokunnan on kuitenkin katsottava edellyttäneen, ja asianomaiset viranomaiset ovatkin ryhtyneet toimimaan sen mukaisesti.

Tämän jälkeen sisäasiainministeriö, jossa Nevala oli ilmoituksensa mukaan suorittanut varsinaisen esittelyn sisäasiainministeri Väy-

rykselle jo samana päivänä aikaisemmin ennen valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan istuntoa, oli välittömästi istunnon jälkeen lähettänyt kättilöopiston rakennustoitimikunnalle kirjeen n:o 14247/y, jossa se, erheellisesti viitaten rakennustoitimikunnan Arvonen Oy:tä koskevaan 23. 11. 1956 päivättyyn kirjeeseen, eikä 17. 12. 1956 päivättyyn kirjeeseen, niin kuin olisi pitänyt, oli ilmoittanut, että ministeriö oli, asian oltua valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan käsiteltävänä, oikeuttanut rakennustoitimikunnan tekemään Teoran kanssa urakkasopimuksen kättilöopiston rakennusteknisistä töistä 915 milj. markan hinnasta.

Saman päivän illalla noin kello 19 alkaen kättilöopiston rakennustoitimikunnan työjaosto, jossa saapuvilla olivat olleet puheenjohtaja Simonen, jäsenet Silvenius ja Apajalahti sekä sihteeri Vahtera sekä ilmoituksen mukaan asiantuntijoina hallitusneuvos Havu ja valtion rakennustoitimikunnan sihteeri, varatuomari Vaismaa, oli pitänyt kokouksen, sekä tehtyään urakkasopimusehdotuksen lisävaakuksia koskevan lisäyksen, allekirjoittanut rakennustoitimikunnan 17. 12. 1956 antaman valtuutuksen perusteella urakkasopimuksen Teoran kanssa. Todettakoon, että saapuvilla siis itse asiassa oli myös valtion rakennustoitimikunnan ns. urakkajaosto siinä kokoonpanossa — Silvenius ja Havu sekä sihteeri Vaismaa — joka oli edellisenä päivänä suorittanut puheena olevan urakkasopimuksen muodollisteknisellisen tarkastuksen, ja että mainitulla jaostolla niin ollen olisi ollut tilaisuus tässä yhteydessä tarkastaa sopimus lopullisessa muodossaan, mitä muodollisesti kuitenkin ei ollut tapahtunut. Se, ettei sanottu urakkajaosto ole pitänyt kokousta 20. 12. 1956, on voitu todeta valtion rakennustoitimikunnan joulukuuta 1956 koskevien palkkioiden maksattamista koskevasta kirjeestä (n:o 547 31. 12. 1956).

Puheena olevan asian käsittelyssä on siis sen loppupuvaiheessa noudatettu kovaa kiirettä. Sen jälkeen, kun tarjoukset olivat saapuneet sekä avattu 13. 12. 1956, kättilöopiston rakennustoitimikunta oli lähettänyt esityksensä sisäasiainministeriölle 17. 12. 1956. Sisäasiainministeriö oli pyytänyt valtion rakennustoitimikunnalta lausunnon 18. 12. 1956. Edellä mainitussa urakkajaostossa asia oli ollut esillä 19. 12. 1956 sekä 20. 12. 1956 ensin kello 11,15 alkaneessa valtion rakennus-

toimikunnan kokouksessa ja sen jälkeen kello 15 alkaneen eduskunnan istunnon aikana ja siis eduskuntatalossa pidetyssä valtioneuvoston raha-asiaainvaliokunnassa. Tämän jälkeen, samana päivänä, ilmeisesti ennen virka-ajan päättymistä, sisäasiainministeriö oli käsitellyt asian lopullisesti ja lähettänyt hyväksymisensä kättilöopiston rakennustoimikunnalle ja vielä saman päivän illalla noin kello 19 alkaneessa kättilöopiston rakennustoimikunnan työjaoston kokouksessa oli urakkasopimus allekirjoitettu. Tutkimuksissa on todettu, että tällaiseen asian kiireelliseen käsittelyyn, jonka johdosta asianomaiset viranomaiset ja toimieliimet eivät olleet voineet rauhallisesti, perusteellisesti ja tarpeellisella tarkkuudella syventyä asian käsittelyyn ja siinä tehtyihin ratkaisuihin, on ollut lähinnä se, että rakennustoimikunnan puheenjohtajan Aarre Simonsen tarkoituksena oli ollut lähteä lomamatkalle ulkomaille, minkä matkansa hän oli sitten ilmoituksensa mukaan aloittanut 22. 12. 1956. Asian kiireellisen käsittelyn tarpeellisuudesta Simonen oli, sen perusteella kuin tutkimuksissa on ilmennyt, puhunut ainakin Silveniukselle ja Nevalalle. — Kuulusteluissa esitetyt väitteet, että sanottu kiire olisi johtunut jonkin puheena olevaan rakennustyöhön varatun määrärahan käyttöoikeuden päättymisestä vuoden 1956 loppuun mennessä tai muista asiallisista syistä, eivät sen sijaan ole osoittautuneet paikkansa pitäviksi.

Ryhdyttyäessä tämän jälkeen selvittämään, ovatko jotkut valtion viranomaiset ja virkamiehet menettelleet asiassa puheena olevilta kohdin virheellisesti, on ensiksi kiinnitettävä huomiota kysymykseen, onko valtioneuvoston raha-asiaainvaliokunnassa tehtyä päätöstä luvan myöntämisestä urakkasopimuksen tekemiseen Teoran kanssa jo sellaisenaan pidettävä virheellisenä. Sanotun luvan perusteella sisäasiainministeriö on oikeuttanut kättilöopiston rakennustoimikunnan tekemään urakkasopimuksen, joka sitten, urakoitsijan tultua kyvyttömäksi täyttämään sitoumuksiaan, oli ennen työn valmistumista purkautunut, mistä valtiolle oli aiheutunut huomattava taloudellinen menetys.

Mitä yleisesti katsoen tulee valtioneuvoston raha-asiaainvaliokunnan vastuuseen, on otettava huomioon, että muodollisesti valiokunnan käsittely on valmistavaa käsittelyä, jossa ei tehdä lopullisia ratkaisuja (Valtioneuvos-

ton ohjesääntö 47 §). Asiallisesti tällä käsittelyllä kuitenkin on tärkeä ja käytännössä usein ratkaisevakin merkitys. Jos näet valiokunta ei ole yhtynyt ministeriön aikomaan ratkaisuun, niin asia tavallisesti raukeaa, koska valtioneuvoston ohjesäännön 47 §:n 4 momentissa tarkoitettu alistaminen valtioneuvostolle yleensä harvoin tulee kysymykseen. Raha-asiaainvaliokunnan tekemä myönteinen päätös taas ei tosin siirrä koko vastuuta valiokunnalle, mutta valiokunnan on kuitenkin katsottava osaltaan olevan vastuussa sen suorittamansa virkatoimen seurauksista, jonka nojalla ministeriö voi tehdä asiassa aikomansa lopullisen ratkaisun.

Puheena olevassa tapauksessa on valtioneuvoston raha-asiaainvaliokunnan myöntämän luvan nojalla tehty päätös johtanut valtiolle epäedulliseen tulokseen. Sanotun tuloksen sekä Teoran tosiasiallisen taloudellisen tilan huomioon ottaen voidaan päätellä, ettei urakkasopimusta olisi pitänyt tehdä Teoran kanssa. Tämä ei kuitenkaan vielä merkitse sitä, että raha-asiaainvaliokunnassa tehty päätös olisi kaikissa olosuhteissa katsottava sillä tavoin virheelliseksi, että sen tekemiseen osallistuminen sellaisenaan olisi luettava valiokunnan jäsenille syyksi virkavirheenä. Jos näet edellä mainittua epäedullista tulosta ei olisi ilmennyt eikä valtio sen johdosta joutunut kärsimään vahinkoa, niin raha-asiaainvaliokunnan menettelyä ei olisi voinut pitää valtion edun vastaisena. Näin olisi ollut laita siinäkin tapauksessa, että käytettävissä olleet ennakkotiedot olisivat olleet samanlaiset kuin puheena olevassa tilanteessa, mutta urakoitsija olisi kuitenkin pystynyt täyttämään sitoumuksensa. Kun otetaan huomioon, että kysymyksessä oli tunnettu urakoitsija, jolla oli ollut ja päätöstä tehtäessä edelleen oli suoritettavanaan valtion sairaalarakennustöitä, samoin kuin myös, että sanotun urakoitsijan tarjous oli asian siinä vaiheessa ollut halvin, ei osallistumista päätöksen tekemiseen urakan antamisesta Teoralle, mikä lisäksi tehtiin edellä mainituin, lisävakuuksia koskevin ehdoin, voitane sellaisenaan pitää virkavirheenä. Näin on kuitenkin laita vain sillä edellytyksellä, että asian käsittely on tapahtunut riittävää huolellisuutta noudattaen ja että valtiolle vahinkoa aiheuttanut tulosta ei ole pidettävä seurauksena sellaisista seikoista, jotka ratkaisua

harkittaessa olisi pitänyt ottaa huomioon sekä sitä varten saattaa myös kaikkien asian käsittelyyn osallistuneiden tietoon.

Kun kättilöopiston rakennusasian käsittelyä valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnassa tarkastellaan viimeksi mainittujen näkökohtien valossa, voidaan sen perusteella, mitä tutkimuksissa on käynyt ilmi, todeta seuraavaa. Raha-asiainvaliokunnan 20. 12. 1956 pidettyyn istuntoon osaa ottaneista jäsenistä on asian varsinaisesti tuntenut vain sisäasiainministeri Väyrynen sekä valtiovarainministeri ja kättilöopiston rakennustoimikunnan puheenjohtaja Simonen. Pääministeri Fagerholmille ja ministereille Miettunen, Jussila ja Tiainen on asia, sen perusteella, mitä tutkimuksissa on ilmennyt, sitä vastoin ollut sellaisenaan vieras. Käytännön kannalta on lähdettävä siitä, että muita hallinnonaloja hoitavien ministerien on voitava luottaa asianomaisessa ministeriössä tapahtuneeseen asian valmisteluun, johon tässä tapauksessa oli lisäksi urakoitsijan taloudellisen aseman tutkimista koskevalta osalta osallistunut parhaat edellytykset tällaiseen tehtävään omaava valtion elin eli valtiovarainministeriö, lähinnä sen kansliapäällikkö Takki. Muiden hallinnonalojen ministereillä ei ole nykyisen raha-asiainvaliokunnassa noudatettavan menettelyn vallitessa yleensä tilaisuutta eikä aina edes mahdollisuuttakaan perehtyä tarkoin toisia ministeriöitä koskevien asioiden yksityiskohtiin, vaikka kysymys olisi niinkin huomattavaa suuruusluokkaa olevasta asiasta kuin puheena olevassa tapauksessa. Näin muodoin ei pääministeri Fagerholmin eikä ministerien Miettusen, Jussilan ja Tiaisen osalta, huomioon ottaen ne tiedot, jotka heille oli asiasta raha-asiainvaliokunnan istunnossa esitetty, ja erityisesti kansliapäällikkö Takin, jonka arvosteluun yleisesti oli totuttu luottamaan, puoltavan kannanoton, voitane katsoa olevan olemassa sellaista virkavelvollisuuden vastaista varomattomuutta asian käsittelyssä tai muuta heidän syykseen luettavaa virheelistä menettelyä, jota tarkoitetaan eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkatointen lainmukaisuutta 25. 11. 1922 annetun lain (274/22) 7 §:ssä.

Mitä sitten tulee sisäasiainministeri Väyryseen, on katsottava, että hänen on tullut perehtyä puheena olevaan, hänen toimialaansa kuuluneeseen asiaan mahdollisimman

tarkoin. Tutkimuksissa on selvitetty, että hallitussihteeri Nevala, joka esittelijänä oli valmistellut asian, oli esitellyt sen ministeri Väyrykselle jo ennen asian käsittelyä valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnassa 20. 12. 1956 ja tällöin myös ilmoittanut hänelle Teoraa, jonka kanssa kättilöopiston rakennustoimikunta oli lähinnä valmistellut urakkasopimuksen tehtäväksi, koskevat luottotiedot. Teoran verojäämät olivat Nevalalle vielä tällöin olleet tuntemattomat, joten hän ei ollut voinut puhua niistä Väyrykselle, mutta kansliapäällikkö Takki oli selostanut ne raha-asiainvaliokunnassa, jolloin ne olivat siis tulleet Väyryksenkin tietoon. Tämän perusteella hänellä olisi ollut mahdollisuus, raha-asiainvaliokunnan ratkaisusta huolimatta, ottaa asia ministeriössään vielä uudelleen perusteellisesti harkittavaksi. Asianomainen ministeriöhan ei ole sillä tavoin sidottu raha-asiainvaliokunnan kannanottoon, ettei se voisi jättää tarkoitettua päätöstä tekemättä tai lykätä sen tekemistä toistaiseksi. Nevala on lisäksi kuulusteluissa ilmoittanut, ettei Väyrynen puheena olevassa tapauksessa ollut edes ottanut asiaa koskevia asiakirjoja tutkittavikseen. Kun toisaalta on selvitetty, että Teoran taloudellinen asema kysymyksessä olevana aikana oli ollut sellainen, että urakkasopimuksen tekemistä sen kanssa olisi pitänyt varoa, näyttää siltä, että Väyrynen ei olisi perehtynyt asiaan sillä tarkkuudella, mitä asianomaiselta ministeriltä voidaan vaatia.

Mitä taas tulee valtiovarainministeri Aarre Simosen asemaan valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnan jäsenenä, on hän erityisesti kättilöopiston rakennustoimikunnan puheenjohtajana tutkimuksissa selvitetyn perusteella ollut tietoinen Teoraa koskevista luottotiedoista. Teoran verojäämät ovat myös tulleet hänen tiedokseen viimeistään raha-asiainvaliokunnan istunnossa 20. 12. 1956. Näyttää siltä, että Simonen on pian alkavaksi suunnitellun ulkomaanmatkan tähden pyrkinyt saamaan asian mahdollisimman nopeasti ratkaisuun ja tämän vuoksi jättänyt kiinnittämättä riittävää huomiota niihin seikkoihin, jotka Teoraan nähden oli varsinkin asian viime vaiheissa tullut ilmi.

Tarkasteltaessa tämän jälkeen asian esittelijän, sisäasiainministeriön hallitussihteerin Nevalan menettelyä asiassa tältä kohdin, näyttää siltä, että hän on suhtautunut liian

pintapuolisesti kysymyksessä olevan asian hoitamiseen. Osaltaan tähän on ilmeisesti ollut syynä se kiireellisyys, jota asiassa oli ollut noudatettava ja jota kättilöopiston rakennustoimikunnan puheenjohtaja, valtiovarainministeri Simonen oli hänelle erityisesti tähdentänyt.

Tutkimusten perusteella on todettava, että sitten kun kättilöopiston rakennustoimikunnan 17. 12. 1956 päivätty kirje, joka sisälsi toimikunnan esityksen asiassa, ja siihen kuuluvat asiakirjat olivat saapuneet sisäasiainministeriöön, Nevala on lähetteellä n:o 13939/y 18. 1956, ilmeisesti valtion rakennustoimikunnasta annetun asetuksen 6 §:n 2 kohdan tarkoittamassa mielessä, pyytänyt valtion rakennustoimikunnalta lausuntoa. Tämän pyynnön viimeksi sanottu toimikunta on, niin kuin jo on mainittu, käsittänyt tarkoitaneen sekä lausunnon antamista siitä, kenen yrittäjän kanssa urakkasopimus olisi tehtävä, että sopimusehdotuksen muodollisteknillistä tarkastamista. Kiinnittämättä tässä yhteydessä enää huomiota siihen, kuuluiko asia lainkaan ja missä laajuudessa valtion rakennustoimikunnan toimivaltaan, on katsottava, että kun asia saatettiin sanotun toimikunnan käsiteltäväksi, niin siitä voimassa olleita määräyksiä olisi ollut noudatettava. Tutkimuksissa on kuitenkin katsottava selvitettyksi, että Nevala ei ole 18. 12. 1956 puheena olevan lähetteen n:o 13939/y mukana toimittanut valtion rakennustoimikunnasta annetun valtioneuvoston päätöksen 6 §:n 2 momentin 1 kohdan mukaisesti ministeriössä laadittua perusteltua esitystä siitä, kenelle yrittäjälle urakka olisi annettava, selvitystä siitä, mitä muita rakennustöitä tarjouksen antaneilla yrittäjillä oli paraillaan suoritettavanaan sekä luottotietoja tai muuta taloudellista selvitystä niistä kahdesta yrittäjästä, joiden tarjoukset olivat olleet lähinnä Teoran tarjousta korkeammat.

Toiseksi on huomattava, että vaikka määräyksiä siitä, mitkä seikat valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan esittelylistassa on mainittava, ei olekaan annettu, niin olisi asian täydellisemmän harkinnan kannalta ollut välttämätöntä, että Nevala olisi merkinnyt laatimaansa raha-asiaivaliokunnan 20. 12. 1956 pidetyn istunnon esittelylistaan puheena olevan asian kohdalle Teoraa koskevat luottotiedot ja selvityksen siitä valtion rakennustoimikunnan lausunnosta, jonka

hän on ilmoittanut saapuneen sisäasiainministeriöön, sekä ne edellä mainitun valtiovarainministeriön 10. 2. 1956 antaman ohjekirjeen 9. luvun edellyttämät tiedot, jotka eivät sisältyneet kättilöopiston rakennustoimikunnan sisäasiainministeriölle lähettämään esityskirjeeseen.

Kolmanneksi on todettava, että Nevala, niin kuin hän itsekin on myöntänyt, oli valmistanut asian valtioneuvoston raha-asiaivaliokuntaan ja esitellyt sen ministeri Väyrykselle, ilman että käytettävissä olisi vielä tällöin ollut valtion rakennustoimikunnan 20. 12. 1956 päivättyä lausuntoa. Todennäköisesti Nevalalla ei tuolloin myöskään ole ollut käytettävissään edes sanotun toimikunnan 19. 12. 1956 päivättyä lausuntoa, vaikka tällä seikalla ei varsinaisesti olekaan merkitystä. Valtion rakennustoimikunnasta annetun valtioneuvoston päätöksen 6 §:ssä on kuitenkin säädetty, että milloin koko rakennustyön arvo on vähintään 50 milj. markkaa, asianomaisen ministeriön on, ennen kuin urakan antamista koskeva asia tulee raha-asiaivaliokunnassa valmistavasti käsiteltäväksi, hankittava valtion rakennustoimikunnan lausunto siitä, kenelle yrittäjälle työ ehdotetaan (kokonaisurakana) annettavaksi.

Neljänneksi on huomattava, että kun Nevala ainakin valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan istunnossa oli tullut tietoiseksi Teoran verojäämistä, eli siis siitä, että Teoralla oli ollut suurempia vaikeuksia kuin O/Y Luottotiedon lausunto osoitti, hänen olisi tällöin pitänyt ottaa asia uudelleen harkittavakseen ja suorittaa siinä ennen sisäasiainministeriön ratkaisun sisältävän kirjeen lähettämistä kättilöopiston rakennustoimikunnalle uusi esittely ministeri Väyrykselle.

Lisäksi voidaan todeta, ettei hallitussihteri Nevala, vaikka hän oli ollut tietoinen siitä, että Teoran kanssa tehtäväksi aiottuun urakkasopimukseen oli valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnassa tapahtuneen käsittelyn johdosta tehty lisävakuuksia koskeva muutos, ollut huolehtinut siitä, että valtion rakennustoimikunnalle olisi mainitusta toimikunnasta annetun asetuksen 6 §:n 2 kohdan mukaisesti ennen urakkasopimuksen tekemistä koskevan asian ratkaisua varattu tilaisuus tarkastaa sopimusehdotus lopullisessa muodossaan. Koska sanotusta toimikunnasta annetun valtioneuvoston päätöksen 7 §:n

mukaan tällaisen alistuksen tekeminen kuitenkin olisi ollut kättilöopiston rakennustoimikunnan asiana, ei puheena olevaa laiminlyöntiä voitane lukea Nevalan virheeksi, vaikka viimeksi mainittu rakennustoimikunta olikin siirtänyt asian kokonaisuudessaan sisäasiainministeriölle.

Hallitussihteeri Nevala on, niin kuin jo edellä on mainittu, kuulusteluissa viitannut siihen kiireeseen, millä asia hänelle annettujen kehoitusten johdosta ja hänestä riippumattomista syistä oli ollut hoidettava. Asian esittelijän vastuuta ei tämä seikka kuitenkaan poista, vaikka hänen asemansa voikin muodostua tällaisissa tapauksissa vaikeaksi.

Mitä sitten tulee kättilöopiston rakennustoimikunnan ja sen jäsenten menettelyyn puheena olevassa asiassa, on todettava, kun edellä selostetut pöytäkirjojen allekirjoittamista koskevat tapaukset jätetään huomioon ottamatta, että rakennustoimikunnan työjaosto on rakennustyötä koskeneen uuden urakkakilpailun päätyttyä, ryhtynyt neuvotteluihin ainoastaan alimman tarjouksen tehneen Teoran kanssa ja valmistanut asian vain sen kanssa tehtävää urakkasopimusta silmällä pitäen. Se menetteli täten jo ennen kuin oli olemassa päätöstä siitä, oliko sanotun yhtiön tarjousta, huomioon ottaen edellä mainittujen, urakkajärjestelmän soveltamisesta valtion rakennustöissä 17. 11. 1954 annettujen ohjeiden C luvun 4 kohdassa mainitut seikat ja D luvussa olevan yleismääräyksen, jonka mukaan urakkasopimusta ryhdytään tekemään vasta sitten kun valtiolle edullisimmaksi katsottu tarjous on hyväksytty, pidettävä valtiolle edullisimpana. Kerrotun menettelyn on itse rakennustoimikuntakin sikäli hyväksynyt, ettei se ole esittänyt kokouksessaan asian sanotuina tavoin tapahtunutta hoitoa koskevaa huomautusta.

Kättilöopiston rakennustoimikunnan 17. 12. 1956 tekemästä päätöksestä, joka koski esitystä siitä, että urakkasopimus solmittaisiin Teoran kanssa, on sanottava, ettei tämänkään päätöksen tekemistä sellaisenaan voida pitää siihen osallistuneiden virkavelvollisuuden vastaisena, ellei voida todeta, että asian valmistelu on ollut toimikunnan jäsenten syyksi luettavalla tavalla puutteellinen, käsitellyssä tapahtunut jokin muodollinen virhe taikka että päätöstä tehtäessä ei ole noudatettu sitä varovaisuutta, jota käytettävissä olleet tiedot

olisivat edellyttäneet. Mitä ensinnäkin tulee kysymykseen, oliko urakkasopimuksen tekemiseen tähdänneen asian valmistelu ollut puutteellinen, on huomattava, että varmaa selvitystä ei ole tullut esille siitä, että rakennustoimikunnalla ennen sanotussa 17. 12. 1956 pidetyssä kokouksessa tapahtunutta, urakkasopimuksen solmimista Teoran kanssa koskevan asian käsittelyä olisi ollut käytettävissään O/Y Luottotiedon antama, sinänsä puutteellinen, lausunto tai muu vastaava selvitys Teoraa koskevista luottotiedoista. Valmistelun osalta on niin ikään todettava, että kun rakennustoimikunnan velvollisuuksiin oli edellä tarkoitettujen ohjeiden C luvun 5 kohdan ensimmäisen kappaleen mukaisesti kuulunut luottotietojen hankkiminen tarjouksen tekijöistä, sen velvollisuutena olisi ollut, ryhtyessään valmistelevaan urakkasopimuksen tekemistä Teoran kanssa, kääntyä myös valtiovarainministeriön puoleen Teoran mahdollisten verojäämien selvittämiseksi, koska tällaisten jäämien olemassaolo oli rakennusliikkeiden kohdalta tuohon aikaan sangen yleistä, ja ainakin rakennustoimikunnan työjaoston jäsenten, erityisesti Simosen ja Silveniuksen, olisi voinut edellyttää ymmärtävän tämän.

Viimeksi sanotusta käy ilmi, että asian valmistelu on luottotietojen hankkimisen osalta siis jäänyt puutteelliseksi. Tästä on myös ollut seurauksena, että kättilöopiston rakennustoimikunta, jonka jäsenistä 17. 12. 1956 pidetyssä kokouksessa olivat olleet saapuvilla Aarre Simonen, Silvenius, Apajalahti, ministeri Vieno Simonen, lääkintöneuvos Ojala ja sairaalatoimen johtaja Oksanen, on joutunut toimimaan muodollisesti katsoen puutteellisen aineiston varassa tehdessään puheena olevan päätöksen esityksestä sisäasiainministeriölle ilman minkäänlaista luottotietoja sisältävää asiakirjaa. Myöskään ei O/Y Luottotiedon kysymyksessä olevaa kirjettä ole liitetty eikä voitukaan liittää kättilöopiston rakennustoimikunnan edellä tarkoitettua päätöksen johdosta sisäasiainministeriölle lähetettyihin asiakirjoihin, vaan on se toimitettu sinne tavalla tai toisella myöhemmin.

Kättilöopiston rakennustoimikunnan jäsenet Aarre Simonen, Silvenius, Ojala ja Oksanen ovat kuitenkin kuulusteluissa, niin kuin edellä on mainittu, esittäneet, että O/Y Luottotiedon 18. 12. 1956 päivättyyn kirjeeseen sisältyvät luottotiedot olivat ennen esityksen

tekemistä olleet heidän tiedossaan. Muodollista puutetta asian käsittelyssä, josta lähinnä toimikunnan puheenjohtajan Simosen on katsottava vastaavan, mainittu seikka ei korjaa, mutta toisaalta voidaan todeta, että ainakin toimikunnan enemmistöllä on siis ollut mahdollisuus ottaa huomioon luottotietoihin perustuvat Teoran raskasta taloudellista asemaa koskevat näkökohdat. Harkittaessa, mikä merkitys viimeksi mainitulle seikalle päätöksen tekemiseen osallistuneiden rakennustoimikunnan jäsenten vastuun kannalta on annettava, on kuitenkin otettava huomioon, että kirjallisten luottotietojen puuttuessa ja kun kaikilla toimikunnan jäsenillä ei käytännöllisistäkään syistä ole ollut mahdollisuutta yksityiskohtaisesti perehtyä asiaan, tehty ratkaisu on ilmeisesti perustunut niihin tietoihin ja lausuntoihin, joita asian valmisteluun osallistuneet toimikunnan työjaoston jäsenet ovat kokouksessa esittäneet.

Edellä olevan johdosta on katsottava, etteivät kättilöopiston rakennustoimikunnan työjaoston jäsenet Aarre Simonen, Silvenius ja Apajalahti, jotka käytännössä olivat lähinnä hoitaneet toimikunnalle kuuluvia asioita ja olivat myös toimikunnan muita jäseniä paremmin olleet perillä niistä seikoista, joihin urakkatarjouksia käsiteltäessä olisi ollut kiinnitettävä huomiota, ole menettelleet asianmukaisesti valmistautumistaan ensinnäkin 13—17. 12. 1956 välisenä aikana urakkasopimuksen tekemistä koskevan asian vain yhden tarjouksen tekijän, Teoran, kanssa ja jättäessään sitten 20. 12. 1956 huolehtimatta siitä, että sopimusehdotus olisi tullut lopullisessa muodossaan valtion rakennustoimikunnassa tarkastetuksi, mistä seikasta erityisesti Silveniuksen valtion rakennustoimikunnan puheenjohtajana olisi täytynyt olla tietoinen. Viimeksi mainitun menettelyn osalta on kuitenkin otettava lieventävänä asianhaarana huomioon, että valtion rakennustoimikunnan urakkajaoston jäsenet, Silvenius ja Havu, ovat kuitenkin saaneet kättilöopiston rakennustoimikunnan työjaoston kokouksessa sanottuna päivänä tutustua urakkasopimusehdotuksen lopulliseen muotoon. Kättilöopiston rakennustoimikunta, selvittämättä itselleen asiaa koskevia määräyksiä, lienee myös saatanut otaksua, että sisäasiainministeriö huolehtii kysymyksessä olevasta alistamistoimenpiteestä.

Niin kuin edellä on mainittu, kättilöopiston rakennustoimikunta, päätettyään 17. 12. 1956 ehdottaa sisäasiainministeriölle, että urakkasopimus tehtäisiin Teoran kanssa, on alistanut asian sanotulle ministeriölle liittämättä mukaan kirjallista selvitystä Teoraa koskevista luottotiedoista, joiden hankkiminen oli kuulunut toimikunnan velvollisuuksiin. Ei kuitenkaan voida katsoa, että rakennustoimikunta kokonaisuudessaan olisi vastuussa siitä, ettei mainittua liitettä oheistettu sisäasiainministeriölle lähetettyyn kirjeeseen, vaan tästä huolehtiminen olisi ollut lähinnä toimikunnan puheenjohtajan asia. Ilmeisesti asian kiireellisyys, jonka syistä toisessa yhteydessä on mainittu, on estänyt noudattamasta määräysten mukaista menettelyä.

Erityisesti rakennusneuvos Silveniuksen osalta on lisäksi otettava huomioon, että hän oli valtion rakennustoimikunnan ja sen urakkajaoston puheenjohtajana 19. 12. 1956 ottanut sanotun jaoston käsiteltäväksi ja ratkaistavaksi Teoran kanssa tehtäväksi tarkoitetun kättilöopiston uuden rakennuksen rakennusteknillisiä töitä koskevan urakkasopimusehdotuksen muodollisteknillisen puolen tarkastamisen, vaikka hän valtion rakennustoimikunnan puheenjohtajana oli ollut tietoinen, ettei sanottu toimikunta vielä tuolloin ollut antanut lausuntoa edes siitä, minkä rakennusliikkeen kanssa toimikunta ehdotti urakkasopimuksen tehtäväksi. Tämän lisäksi Silvenius, tultuaan valtion rakennustoimikunnan 20. 12. 1956 pidetyssä kokouksessa tietoiseksi Teoran huomattavan suurista verojäämistä, on jättänyt viipymättä tekemättä siitä ilmoituksen kättilöopiston rakennustoimikunnalle tai sen työjaostolle, jonka sanotun päivän illalla pidetyssä kokouksessa, missä urakkasopimus oli allekirjoitettu, hän oli ollut saapuvilla. Vielä Silvenius, vaikka hän valtion rakennustoimikunnan puheenjohtajana oli ollut tietoinen siitä, ettei toimikunta ollut sanotusta toimikunnasta annetun asetuksen 6 §:n 2 kohdan mukaisesti saanut sopimusta tarkastettavakseen siinä muodossa, minkä se lopullisesti oli saanut, oli jättänyt ryhtymättä asian valtion rakennustoimikunnan puolelta vaatimiin toimenpiteisiin.

Valtion rakennustoimikunnan urakkajaoston 19. 12. 1956 pidetyssä kokouksessa saapuvilla olleen ja sen edellä mainittuun urak-

kasopimusehdotuksen käsittelyyn ja ratkaisuun erimielisyydettä osaa ottaneen, sanotun toimikunnan varajäsenen, hallitusneuvos Havun ei tutkimuksissa ole näytetty tuolloin olleen tietoinen, että koko lautakunta ei vielä ollut käsitellyt kysymystä siitä, minkä rakennusliikkeen kanssa urakkasopimus olisi ollut tehtävä.

Kätilöopiston rakennustoimikunnan jäsenen Apajalahden osalta taas on edellä sanotun johdosta todettava, ettei tutkimuksissa ole käynyt ilmi hänellä olleen muuta välitöntä henkilökohtaista osuutta kysymyksessä olevaan virheelliseen menettelyyn, kuin toimiminen jäsenenä toimikunnan työjaostossa.

Virhekohdassa 4 (s. 86—87) kätilöopiston tutkimuskomitea on esittänyt, että niiden eri asunto-osakeyhtiöiden kiinteistöihin kiinnitettyjen velkakirjojen (sekä lisäksi osakkeiden), joita oli jo ennen urakkasopimuksen tekemistä Teoran kanssa luovutettu valtiovarainministeriölle verojen maksamisen vakuudeksi, osalta oli ilmennyt, ettei valtiovarainministeriön taholta ollut niitä vastaanotettaessa selvitetty sitä, oliko luovuttaja ollut oikeutettu antamaan niitä omien velkojensa ja sitoumuksiensa suorittamisen vakuudeksi, niin kuin ei sitäkään, minkä arvoisia ne olivat olleet. Näin ollen oli valtiovarainministeriön (kansliapäällikkö Takin) taholta ollut väärin selittää, että niiden antaminen myös kätilöopiston rakennustöiden suorittamisen lisävakuuksiksi olisi vahvistanut Teoran yleisesti tiedettyä sangen heikkoa taloudellista asemaa, ja virheellistä päättävien viranomaisen taholta hyväksyä mainitut, ainakin epävarmoina pidettävät lisävakuudet päteviksi antamaan tarpeelliseksi katsotun varmuuden Teoran mahdollisuuksista suoriutua urakkasopimuksen täyttämisestä. Tässä yhteydessä komitea on lausunut, että sen käsityksen mukaan Teoran asema oli syksyllä 1956 ollut sellainen, ettei se olisi pystynyt viemään Kuopion keskussairaalan ja Asunto Oy Munkivuoren rakennustöitä loppuun, ellei se olisi saanut jotain muuta urakkaa „tukityöksi”, ja että sisäasiainministeri Väyrynen ja valtiovarainministeri Simonen sekä kaikki asioiden kanssa tekemisiin joutuneet virkamiehet olivat olleet tästä selvillä. Edellä olevan vuoksi tutkimuskomitean mielestä valtioneuvoston raha-asiainvaliokunta, valtiovarainmi-

nisteriö ja sisäasiainministeriö olivat menelleet virheellisesti hyväksyessään mainitut velkakirjat (ja osakkeet) sellaisiksi lisävakuuksiksi, joiden nojalla urakkasopimuksen tekeminen Teoran kanssa oli katsottu mahdolliseksi.

Mainituista lisävakuuksista on urakkasopimuksen 8 §:n 2 kappaleessa sanottu: „Vakuudeksi asettaa: a. Urakoitsija rakennuttajalle — — — — — lisävakuudeksi — — — — — valtiovarainministeriön perimistoimistolle 3. 12. 1956 panttaussopimuksen edellyttämät ne vakuudet, jotka tätä urakkasopimusta allekirjoitettaessa ovat valtiovarainministeriön hallussa. Rakennuttaja voi luovuttaa mainittuja lisävakuuksia työn edistymisen mukaan rakentajalle.”

Sanotut lisävakuudet olivat seuraavat:

1) Osakekirjat n:o 1, 2, 3 ja 43 Asunto Oy Askel nimisessä yhtiössä;

2) Velkakirjat n:o 9 ja 10, pääomamääriltään kumpikin 2 000 000 markkaa, joiden vakuudeksi oli vahvistettu kiinnitys Asunto Oy Kallion Kaste nimisen yhtiön hallinto-oikeuteen tonttiin n:o 1 Vallinkujan varrella Helsingissä XI kaupunginosan korttelissa n:o 321 rakennuksineen; ja

3) Seuraavat velkakirjat, joiden vakuudeksi oli vahvistettu kiinnitykset Asunto Oy Hiihtovuoren omistamaan taloon ja tonttiin n:o 1 Hiihtäjätien varrella Helsingissä 43 kaupunginosan korttelissa n:o 43140, ja jotka ovat Helsingin kaupungin kiinteistöviraston hallussa jälkipanttauksena: n:o 1 5 000 000:—, n:o 2 2 500 000:—, n:o 3 2 500 000:—, n:o 4 2 500 000, n:o 5 2 500 000:—, n:o 6 5 000 000:—, n:o 7 5 000 000:—, n:o 8 5 000 000:— ja n:o 9 5 000 000:— eli yhteensä 35 000 000 markkaa. (Kts. edelleen Teoran kirjettä valtiovarainministeriön perimistoimistolle 3. 12. 1956, urakkasopimuksen liite n:o 7, ja myös perimistoimiston kirjettä kätilöopiston rakennustoimikunnalle 3. 1. 1957.)

Huomattava on, että kysymyksessä olevia arvopapereita koskevaa asiaa hoiti Teoran verojäämien osalta tosin valtiovarainministeriön tulo- ja menoarvio- sekä tilinpäätösosastoon kuuluva, mutta asiallisesti siitä erillään oleva ja eri paikassa sijaitseva valtiovarainministeriön perimistomisto, lähinnä sen toimistopäällikkö hallitusneuvos Toivo Ilmari

Kasanen, sekä kättilöopiston uuden rakennuksen rakentamista koskevan urakkasopimuksen kannalta sanotussa osastossa toimiva kansliapäällikkö Takki.

Mitä ensinnäkin tulee siihen kättilöopiston tutkimuskomitean toteamukseen, ettei valtiovarainministeriön taholta ollut puheena olevia velkakirjoja ja eräiden asunto-osakeyhtiöiden osakkeita Teoran maksamatta olevien verovelkojen vakuudeksi vastaan otettaessa selvitetty sitä, oliko luovuttaja ollut oikeutettu antamaan ne omien velkojensa ja sitoumuksiensa vakuudeksi enempää kuin sitäkään, minkä arvoisia ne olivat olleet, eivät mainitut seikat tosin ole suoranaissessa yhteydessä puheena olevaan asiaan, vaan koskevat valtiovarainministeriön perimistoinaston toimenpiteitä verosaatavien turvaamiseksi, mutta niillä on kuitenkin tullut olemaan ratkaiseva merkitys sen valtion edun turvaamista tarkoittavan, lisävakuuksia koskevan edellytyksen osalta, johon valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnan 20. 12. 1956 tekemä päätös perustui. Hallitusneuvos Kasanen on ilmoittanut, että mainittuja vakuuksia suullisen sopimuksen perusteella 1. 12. 1956 otettaessa niiden todellista arvoa ei ollut katsottu tarpeelliseksi perusteellisesti selvittää, koska ne oli tarkoitettu ottaa vain lyhyeksi ajaksi. Lisäksi ei arvioimista olisi voitu täysin luotettavasti toimittaakaan, sillä kysymyksessä olevien arvopapereiden todellinen arvo käy ilmi vasta niiden realisoinnin yhteydessä. Mitä taas tuli siihen, oliko Teora ollut oikeutettu luovuttamaan sanotut arvopaperit, Kasanen on selittänyt, että hänellä oli arvopapereita vastaan otettaessa ollut sellainen käsitys, että panttaamisoikeuteen riitti tällaisessakin tapauksessa pantinhaltijan kanssa tehty panttaussopimus ja niiden siirtäminen perimistoinaston hallintaan. Tuohon aikaan ei vielä ollut ollut tiedossa se korkeimman oikeuden 29. 8. 1955 antama tuomio, jossa omaksutun kannan mukaan Teoralla ei olisi ollut oikeutta asianomaisia yhtiöitä kuulematta luovuttaa niiden antamia velkakirjoja kysymyksessä olevan kaltaiseksi vakuudeksi. Mainitusta tuomiosta ilmenevän periaatteen huomioon ottaenkin ei kysymyksessä olevien arvopapereiden luovuttamista verovelkojen vakuudeksi voida Kasanen mielestä kuitenkaan väittää ilman muuta pätemättömäksi, koska verovelkojen voitiin katsoa ainakin osittain aiheutuneen juuri niiden

asunto-osakeyhtiöiden rakennustöistä, joita pantiksi annetut arvopaperit olivat koskeneet. Joka tapauksessa on katsottava, että perimistoinasto ja lähinnä sen päällikkö Kasanen on laiminlyönyt valvoa, että otettavat vakuudet olisivat tulleet asianmukaisesti arvioituiksi. On näet lähdettävä siitä, että valtionkin taholla on noudatettava samalaista huolellisuutta vakuuksia hyväksyttäessä, jota yksityisissä luottolaitoksissa tämän tapaisten asioiden käsittelyssä vaaditaan. Kun ne syyt, joihin Kasanen kuulus telussa on vedonnut, eivät oikeuta mainittuun laiminlyöntiin, voidaan katsoa, että Kasanen on laiminlyönyt hänen asiansaan olevan valvonnan.

Tapahtumien kulusta on tutkimusten perusteella edelleen todettava, että kysymys puheena olevien velkakirjojen ja osakkeiden ottamisesta lisävakuudeksi rakennustöiden suorittamisesta ei sisältynyt kättilöopiston rakennustoimikunnan laatimaan urakkasopimusehdotukseen, vaan oli esityksen siitä tehnyt valtiovarainministeriön kansliapäällikkö Takki, ilmeisesti valtion rakennustoimikunnan kokouksessa valmisteltaessa asiaa valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnan käsiteltäväksi. Valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnan ratkaisun perusteena olevissa asiakirjoissa tai ratkaisun sisältävässä esittelylistassa ei ollut luetteloa eikä edes mainintaa kysymyksessä olevista arvopapereista. Missä määrin Takki itse oli ollut tietoinen kysymyksessä olevien vakuuksien todellisesta arvosta, on aikanaan jäänyt selvittämättä. Hänen asiansaan ei myöskään ole ollut yksityiskohtaisesti tarkastaa, ovatko jotkin perimistoinaston hallussa olevat vakuudet päteviä. Toisaalta taas voitaneen katsoa, että Nevala on voinut luottaa Takin ehdottamiin vakuuksiin ja sama koskee myös kättilöopiston rakennustoimikuntaa. Hallitussihteeri Nevalan tietoon lisävakuudet olivat tulleet vasta raha-asiainvaliokunnan istunnossa. Lopullisesti asia oli vahvistettu valtiovarainministeriön perimistoinaston rakennustomikunnalle lähettämässä 3. 1. 1957 päivätyssä kirjeessä, jossa ilmoitettiin, että mainittuja osakekirjoja ja Asunto Oy Kallion Kasteen velkakirjaa n:o 10 säilytettiin käteispanteina myös rakennustoimikunnan lukuun perimistoinastossa sekä että Helsingin kaupungin kiinteistövirastolle oli ilmoitettu, että sen hallussa jälkipantteina olevat mainitut

Asunto Oy Hiihtovuoren velkakirjat n:o 1—9 olivat panttivakuutena myös rakennustoimikunnan saatavista (kts. edelleen kirjettä). Tässä yhteydessä on kuitenkin huomautettava siitä, että Teoran 3. 12. 1956 päivätyn kirjeen, jossa edellä mainittu 1. 12. 1956 tehty suullinen sopimus vahvistettiin, sanamuodon mukaan puheena olevat vakuudet ulotettiin alunperin kosemaan vain marras- ja joulukuulta 1956 maksettavia palkkoja koskevia ennakkoveroja ja muita vastaavanlaisia suorituksia.

Mitä sitten tulee siihen, että valtioneuvoston raha-asiaivaliokunta, valtiovarainministeriö ja sisäasiainministeriö olisivat kohdaltaan menettelleet kättilöopiston tutkimuskomitean esittämän tavoin virheellisesti, on siis todettava, ettei päätöstä puheena olevien velkakirjojen ja osakkeiden ottamisesta Teoran kanssa tehtävän urakkasopimuksen tarkoittaman rakennustyön suorittamisen lisävakuuksiksi merkitty asian ratkaisua koskevaan raha-asiaivaliokunnan esittelylistaan tai mihinkään muuhunkaan asiakirjaan. Tutkimuksissa on kuitenkin selvinnyt, että sanottu „päätös” on raha-asiaivaliokunnassa tehty. Asian ratkaisseiden raha-asiaivaliokunnan jäsenten kohdalta on todettava, ettei heidän, huomioon ottaen sen mahdollisuuden, mikä raha-asiaivaliokunnan jäsenillä yleensä on perehtyä valiokunnassa esille tuleviin asioihin niiden yksityiskohtien osalta, voida katsoa ymmärtäneen, että he olisivat kansliapäällikkö Takin suositteleman ratkaisun tehdessään ja jättäessään vaatimatta selvitystä vakuuksien arvosta menettelleet virheellisesti.

Valtiovarainministeriön kohdalta taas on asiaa tehtyyn „päätökseen” johtaneelta kanalta käsitelty, niin kuin edellä on sanottu, vain edesmennyt kansliapäällikkö Takki, jonka ilmeisenä tarkoituksena tässä kohdin täytyy katsoa olleen valtion edun turvaamisen.

Mitä sitten sisäasiainministeriöön tulee, on asiaa siellä hallitussihteeri Nevalan lisäksi käsitelty vain silloinen sisäasiainministeri Väyrynen. Kun valtioneuvoston raha-asiaivaliokunta, niin kuin edellä on lausuttu, oli ratkaissut asian myönteisesti, ei hänkään, vallitsevan hallintokäytännön mukaisesti, ole asiaa enempää tutkinut, eikä hänen myöskään ole katsottava voineen otaksua, että vakuudet eivät olisi olleet päteviä.

Joka tapauksessa jää asialliseksi toteamukseksi, ettei puheena olevilla osakkeilla ja velkakirjoilla ole ollut sitä merkitystä, mikä niiden ottamisella lisävakuuksiksi oli tarkoitettu, koska Teoralla edellä mainitussa korkeimman oikeuden muun muassa 29. 8. 1955 antamassa tuomiossa ilmenevän laintulkinnan mukaan ei olisi asianomaisia yhtiöitä kuulematta ollut oikeutta luovuttaa niitä kysymyksessä olevan kaltaiseksi vakuuksiksi. Mainittakoon kuitenkin, että edellä mainitut urakkajärjestelmän soveltamisesta valtion rakennustoimissa annetut ohjeet eivät edellytä mitään lisävakuuksia ja että asian käytännöllistä puolta valtiovarainministeriön permistoisuudessa hoitaneen virkamiehen, silloisen ylimääräisen esittelijän Kunto Pietari (Pekka) Kurvisen mielestä koko menettely oli poikkeuksellisuutensa vuoksi ollut „ihmeellinen”.

Lopulliseksi toteamukseksi sanotulta kohdin siis jää, ettei pätevyydeltään kyseenalaista lisävakuuksien hyväksymistä voida osoittaa kenenkään tässä vaiheessa kättilöopiston uuden rakennuksen rakentamisasiaa käsitelleen viranomaisen syyksi, vaan virhe perustui jo edellä käsiteltyyn valtion vero- ja turvaamismenettelyssä tapahtuneeseen laiminlyöntiin.

Virhekohdassa 5 (s. 87) kättilöopiston tutkimuskomitea on ensiksi esittänyt, että syksyllä 1957, Teoran maksuvaikeuksien ollessa suurimmillaan, yhtiön konkurssiin asettamista oli valtiovarainministeriön toimesta siirretty, vaikka tilanne jo loka—marraskuussa oli näyttänyt kestävämmältä. Kättilöopiston rakennustoimikunnan, sisäasiainministeriön ja valtiovarainministeriön edustajien sekä Teoran velkojien ja takaaajien kesken pidetyissä neuvotteluissa oli tällöin käynyt selville, ettei Teoralla ollut ollut kykyä selviytyä vaikeuksistaan, ja että ainoastaan sen yksityiset velkojat ja takaaajat olivat pitäneet suotavana sen toiminnan jatkamista. Takaaajat olivat siinä mielessä valmiit hyväksymään kaikki urakkasopimuksen muuttamista tarkoittaneet esitykset. Edellä mainitun perusteella komitea on lausunut, että kättilöopiston rakennustoimikunta ja sisäasiainministeriö olivat menettelleet virheellisesti siinä, etteivät ne olleet vaatineet valtiovarainministeriötä, jolla oli ollut Teoralta

suuria verosaatavia, asettamaan yhtiötä konkurssiin.

Valtiontilintarkastajat ovat kertomuksensa vuodelta 1957, huomautuksessa 7 (s. 26) niin ikään esittäneet, että Teoran konkurssiin hakemista lieenee tarpeettomasti pitkitetty, mistä valtiolle oli aiheutunut lisävahinkoa, ja että tästä pitkittämisestä oli ollut seurauksena muun muassa se, että vielä 23. 1. 1958 alennettiin urakkasopimukseen liittyvää takausta 57 milj. markalla ja maksettiin Teoralle erääntymättömiä suorituksia 15 milj. markkaa (oikeastaan annettiin suostumus sanotun määräisten laskujen suorittamiseen).

Edellä olevan johdosta on todettava, ettei kättilöopiston rakennustoimikunnalla ja sisäasiainministeriöllä ollut ollut Teoralta välitömiä saatavia. Asiaa jo tältä kannalta arvostellen ei voitane katsoa, että rakennustoimikunta, jonka tehtävänä sille annetun määräyksen mukaisesti oli tässä vaiheessa ollut lähinnä huolehtia rakennustöiden valvonnasta ja päättää rakennustyön kestäessä esiintyvistä yksityiskohdista, eli siis rakennustyön edistymistä ja valmistumista tarkoittavista käytännöllisistä toimenpiteistä, ja joka oli sisäasiainministeriön alainen, olisi ollut velvollinen tekemään valtiovarainministeriölle esitystä Teoran asettamisesta konkurssiin, ei ainakaan valtiovarainministeriöllä olleiden verosaamisten perusteella. Lisäksi sanottu toimenpide, joka olisi merkinnyt rakennustyön keskeytymistä, olisi tutkimuksissa saadun selvityksen mukaan sattunut erittäin epäsuotuisaan aikaan. Työt olivat näet syksyllä 1957 olleet teknillisesti mitä eriaisteisimmissa vaiheissa ja uuden urakan antaminen tällaisissa olosuhteissa olisi muodostunut kalliiksi. Töiden keskeyttäminen talven ollessa juuri tulossa olisi ollut epäedullista myös lämmityksen ja suojaamisen kannalta. Vielä rakennustoimikunnan olisi ollut mahdotonta arvostella asiaa valtion kokonaisedun kannalta ja huomioon ottaen, että pahin työttömyyskausi oli ollut juuri edessä sekä Kuopion keskussairaalan rakennustyöt valmistumisvaiheessa. Sisäasiainministeriön kannalta asiaa katsoen, oli ministeriön lähimpänä tavoitteena luonnollisesti ollut tämän samoin kuin myös Teoralla suoritettavana olleen Kuopion keskussairaalan rakennustyön valmistuminen. Se ei liioin suoranaisesti ollut tietoinen Teoran

verovelosta tai velvollinen niitä seuraamaan, eikä sen valvomien etujen mukaista, huomioon ottaen myös edellä mainittu valtion kokonaisuutta koskevat seikat, ollut ollut rakennustyön saattaminen keskeytykseen.

Näin ollen ei voitane katsoa, että kättilöopiston rakennustoimikunta ja sisäasiainministeriö olisivat komitean tarkoitamin tavoin menetelleet virheellisesti. Mitä taas valtiovarainministeriöön puheena olevassa suhteessa tulee, oli Teoran konkurssiin saattaminen lähinnä harkinta-asia, joka tietysti sellaisenaan olisi voitu käsitellä Teoran suorittamista rakennusurakoista riippumatta. Kun kuitenkin ministeriön tiedossa oli ollut, että yhtiöllä oli suoritettavanaan kaksi suurta valtion sairaalarakennustyötä, Kuopion keskussairaalan ja kättilöopiston, joiden valmistuminen oli eittämättä valtion etujen mukaista, tuntuu luonnolliselta, että ministeriö pitkitti yhtiön konkurssiin saattamista mahdollisimman pitkälle niin kauan kuin se valtion etuja loukkaamatta saattoi käydä päinsä. Tältä kannalta katsoen ja kun valtiovarainministeriö saattoi Teoran konkurssiin heti, kun muuta mahdollisuutta ei enää katsottu olevan, ei myöskään ole olemassa riittävää perustetta katsoa, että valtiovarainministeriö olisi menetellyt asiassa virheellisesti.

Virhekohdassa 5 (s. 87) kättilöopiston tutkimuskomitea on lisäksi esittänyt, että valtiovarainministeriö, todettuaan Teoran olleen maksukyvytön, oli menetellyt virheellisesti siinä, että se useita kertoja vuoden 1957, oikeastaan myös 1956 ja 1958, aikana oli kieltänyt Uudenmaan lääninhallitusta julkaisemasta Teoran verovelkoja protestilistalla. Nämä kiellot ovat sisältyneet valtiovarainministeriön veroasiainosaston 4. 12. 1956, 4. 2. 1957, 10. 5. 1957, 4. 7. 1957 ja 9. 10. 1957 sekä perimistointon 13. 12. 1957, 16. 1. 1958 ja 3. 2. 1958 päivätyihin kirjelmiin. Tämän johdosta on todettava, että valtiovarainministeriö on 17. 10. 1952 verolautakunnille ja sittemmin 3. 8. 1953 lääninhallituksille lähettämässään kiertokirjeessä määrännyt, että suorittamatta jätetyistä ennakkipäätysmääristä, lapsilisä- ja kansaneläkemaksuista ja veronlisäyksistä on lähetettävä ilmoitukset protestilistalla julkaisemista varten.

Virhekohdassa 3 (s. 85) kättilöopiston tutkimuskomitea on vielä maininnut, että valtiovarainministeriö oli, estääkseen Teo-

ran verovelkojen julkisuuteen pääsyä, 4. 12. 1956 päivätyllä kirjelmällään kieltänyt Uudenmaan lääninhallitusta julkaisemasta protestilistalla yhtiön maksettaviksi eräntyneitä 25 187 197 markan suuruisia ennakonpidätyksiä ja viitannut siihen, että tämä olisi tapahtunut tarkoituksessa peittää Teoran verovelkoja siinä vaiheessa, kun valmisteltiin urakkasopimuksen tekemistä yhtiön kanssa. Viimeksi mainitun toimenpiteen johdosta on kuitenkin huomattava, että sanottuun aikaan ei urakkasopimuksen tekemistä Teoran kanssa vielä valmisteltu, sillä uudet urakkatarjoukset eri rakennusyhtiöiltä pyydettiin vasta 8. 12. 1956 ja tarjoukset avattiin 13. 12. 1956, jonka jälkeen sanottuihin valmisteluihin ryhdyttiin.

Tutkimuksissa on havaittu, että kaikki pyynnöt, jotka olivat tarkoittaneet Teoran verojäämien julkaisemisen kieltämistä protestilistalla, ovat tapahtuneet yhtiön aloitteesta. Pyynnöt ovat lisäksi esitetty valtiovarainministeriön perimistoimistolle. Tosin on selvitetty, että perimistoimisto oli vuonna 1957 ja vuoden 1958 alussa ollut tietoinen kättilöopiston ja Kuopion keskussairaalan rakennusten rakentamisesta Teoran toimesta, mutta ilmeisesti kysymyksessä olevat toimenpiteet ovat — vaikkakaan ne eivät ole ulkopuolisten kannalta sinänsä hyväksyttäviä — osaltaan tarkoittaneet valtion etujen turvaamista. Niin ikään on todettu, että toimenpiteet eivät ole olleet poikkeuksellisia, vaan on samanlaisia kieltoja annettu muidenkin valtion velallisten kohdalta. Myös on katsottava valtiovarainministeriön olleen oikeutettuna, antamistaan yleisistä ohjeista poiketen, antamaan puheena olevan kaltaisia kieltoja. Tutkimuksissa ei ole voitu osoittaa, että asianomaiset kielto määräysten antajat ja niitä koskevien asioiden esittelijät olisivat tahtoneet tahallisesti ja valtion edun vastaisesti edistää nimenomaan Teoran tai muiden yksityisten etuja taikka muutoin toimineet virheellisesti.

Tässä yhteydessä on lopuksi syytä kiinnittää huomiota myös siihen, olivatko sisäasiainministeriö ja kättilöopiston rakennustoimikunta olleet puheena olevaan aikaan velvolliset seuraamaan protestilistaa. Tämän seikan merkitys olisi ilmennyt siinä tapauksessa, että valtiovarainministeriön kieltoa julkaista Teoran silloisia verovelkoja protestilistalla ei olisi 4. 12. 1956 annettu, vaan että

Teoran verojäämät olisi tällöin julkaistu protestilistalla. Sen selvityksen perusteella, mitä tutkimuksissa on saatu, ei missään ole annettu määräystä sanotunlaisesta velvollisuudesta ja vain valtiovarainministeriön perimistoimistossa tapahtuu sen tehtävistä johtuen mainitunlaista seuraamista. Tosin kättilöopiston rakennustoimikunta, niin kuin edellä on mainittu, olisi ollut velvollinen urakkasopimusta valmistellessaan ottamaan selkoa myös Teoran mahdollisista verovelvoista, mutta tähän ei protestilistaa olisi tarvittu, koska valtiovarainministeriön edustajain ja rakennustyöstä huolehtineiden viranomaisten välillä näyttää muutoinkin olleen varsin kiinteä kosketus.

Virhekohdassa 6 (s. 88) kättilöopiston tutkimuskomitea on lausunut, että kättilöopiston rakennustoimikunnan, joka asettamiskirjeensä mukaan olisi ollut velvollinen käsittelemään kaikkia uuden kättilöopiston rakennustyön kestäessä esiintyviä yksityiskohtia ja päättämään niistä, olisi pitänyt lähettäänsään 21. 1. 1958 sisäasiainministeriölle Teoran vaatimukset takauksen alentamisesta, jäljellä olleiden lisävakuuksien takaisin luovuttamisesta ja maksuerätaulukon 61. erän osittaisesta etukäteen käyttämisestä, tehdä ministeriölle perusteltu ehdotus asiassa tai ainakin ilmoittaa joko puoltavansa tai vastustavansa pyydettyjä toimenpiteitä, ja että, koska kättilöopiston rakennustoimikunta ei ollut näin menetellyt, se oli syylistynyt valtiota vahingoittaneeseen virheelliseen menettelyyn.

Valtiontilintarkastajat ovat kertomuksensa vuodelta 1957, huomautuksessa 6 (s. 26) niin ikään esittäneet, että kättilöopiston rakennustoimikunta oli ollut sille annetut tehtävät huomioon ottaen valtiontilintarkastajain mielestä kaikkia kysymyksessä olevaan rakentamiseen liittyviä kysymyksiä käsittelemään asetettu ammattiviranomainen, jonka tehtäviin oli kuulunut, ellei se itse katsonut voivansa päättää jotakin asiaa, ainakin tehdä ehdotus ylemmälle viranomaiselle siitä, miten asia oli hoidettava, mutta että rakennustoimikunta oli tästä huolimatta alistanut Teoran suoritettaviksi esittämien 15 milj. markan määräisten maksujen, joita maksuerätaulukko ei vielä ollut edellyttänyt maksettaviksi, maksattamista sekä Keskinäisen

Vakuutusyhtiö Varan 90 milj. markan takauksen alentamista koskevat asiat sisäasiainministeriölle, ilmoittamatta niistä omaa kantansa taikka tekemättä niiden suhteen mitään ehdotusta katsoen ne toimivaltaansa kuulumattomiksi.

Kysymyksessä olevaa asiakohtaa tarkasteltaessa on ensiksi kiinnitettävä huomiota siihen seikkaan, että lisävakuuksien vapauttamista koskevalta osalta asiaa käsiteltiin kättilöopiston rakennustoimikunnassa aikaisemmin kuin takauksen alentamisen ja viimeisen maksuerän osittaista maksattamista koskevalta osin. Tämä on valtiontilintarkastajien huomautuksessa 6 otettu huomioon siten, että lisävakuuksien vapauttamista ei ole siinä mainittu. Asian kulku on tältä kohdin ollut sellainen, että esitys siitä oli perustunut jo Teoran 29.11.1957 päivätyyn kirjeeseen, joka oli saapunut rakennustoimikunnalle 2.12.1957 ja jossa Teora oli pyytänyt valtiovarainministeriön perimistöimiston hallussa ensisijaisina vakuuksina valtion verosaatavista ja toissijaisina lisävakuuksina kättilöopiston urakkasopimuksen täyttämistä olevien osakkeiden ja velkakirjojen luovuttamista urakoitsijalle. Rakennustoimikunnan työjaosto, Aarre Simonen, Silvenius ja Apajalahti, oli sitten käsitellyt asian kokouksessaan 3.12.1957 (ptk. 5 §). Tällöin tehty päätös oli seuraavan sisältöinen: „Sisäasiainministeriölle lähetetään kirjelmä, jossa viitataan lisävakuuskysymyksen alkuvaiheisiin, joiden mukaan aloite on lähtöisin valtioneuvoston raha-asiainvalidiokunnasta ja alistetaan asia ministeriön ratkaistavaksi.” Rakennustoimikunta ei siis antanut tässäkin yhteydessä puheena olevalta kohdin lausuntoa.

Puheena oleva asia oli merkitty ensin 11 päivänä joulukuuta 1957 ja sitten saman joulukuun 30 päivänä pidetyn valtioneuvoston raha-asiainvalidiokunnan esittelylistalle (kohdat 19 ja 16), mutta siirretty kummallakin kerralla uuteen käsittelyyn. Syytä tähän ei asian esittelijälle hallitussihteeri Nevalalle hänen ilmoituksensa mukaan ollut selvitetty eikä hän sitä muutoinkaan tiennyt. Ensiksi mainitulla kerralla esittelylistan liitteenä on ollut kättilöopiston rakennustoimikunnan sanotun joulukuun 7 päivälle päivätty kirje ja jälkimmäisellä kerralla sanottu kirje ja hallitusneuvos Kasasen laatima saman kuun 10 päivälle päivätty muistio.

Muilta osin kättilöopiston rakennustoimikunta käsiteli kysymyksessä olevan asian kokouksessaan 21.1.1958, jossa kokouksessa olivat saapuvilla puheenjohtaja Aarre Simonen sekä jäsenet Silvenius, Apajalahti, Ojala ja Oksanen. Muilla rakennustoimikunnan jäsenillä ei siis ole ollut osuutta asian käsittelyyn.

Mitä itse asiaan tulee, eli siihen, että kättilöopiston rakennustoimikunta ei ollut antanut kättilöopiston tutkimuskomitean ja valtiontilintarkastajain tarkoittamaa lausuntoa, on tosin huomattava, että rakennustoimikunnan toimivaltuuksiin, jotka muutoin olivat samantapaiset kuin 25.5.1956 annetun sairaalasetuksen (316/56) 7 §:ssä on keskus-sairaaloiden rakennustoimikuntien osalta määrätty, oli itse rakennustyön aikana kuulunut huolehtia rakennustöiden valvonnasta ja „päättää kaikista esiintyvistä yksityisyyksistä”. Tällä on, päin vastoin kuin edellä on sanottu ja hallitussihteeri Nevala on käsityksensä esittänyt, katsottava tarkoitettua lähinnä rakennustyön edistymiseen ja valmistumiseen tähtääviä käytännöllisiä toimenpiteitä, mutta ei sen sijaan sellaisia laajakantoisempaa merkitystä omaavia asioita, joiden osalta ylempien viranomaisten on katsottava pidättäneen itselleen päätäntävällän. Sisäasiainministeriö oli, kysymyksessä olevien asioiden oltua valtioneuvoston raha-asiainvalidiokunnan käsiteltävinä, 20.12.1956 hyväksynyt takauksen, lisävakuudet ja maksuerätaulukon, joten niitä koskevat myöhemmät toimenpiteet edellyttivät samojen viranomaisten toimenpiteitä. Näiden viranomaisten ei olisi tarvinnut yhtyä rakennustoimikunnan, jota ei edes voida pitää kysymyksessä olevan luontoisten asioiden tuntijana, antamaan lausuntoon tai noudattaa sitä, vaikka sellainen olisi annettukin. Näin ollen ei sitä, että puheena oleva lausuntoa ei ole annettu, yleisen hallintokäytännön perusteella tarvitse pitää virheellisenä menettelynä, eikä voitane katsoa, että erityisesti tästä seikasta olisi aiheutunut valtiolle vahinkoa.

Lisäksi on otettava huomioon, että Teora ja Vara olivat jo ennen Teoran 21.1.1958 kättilöopiston rakennustoimikunnalle tekemää esitystä olleet neuvottelukosketuksessa suoraan sisäasiainministeriöön. Niinpä 14.1.1958 oli ministeriössä ollut neuvottelu, jo-

hon olivat osallistuneet sisäasiainministeri Urho Johan Kiukas, Teoran toimitusjohtaja Leo Lyytikäinen sekä rakennustoimikunnan puheenjohtaja ja sihteeri. Seuranneena päivänä eli 15. 1. 1958 oli ministeriössä ollut jatkon neuvottelu ja lisäksi Teora oli 17. 1. 1958 lähettänyt, käytyihin neuvotteluihin viitaten, ministeriölle välityssopimusehdotuksen. Vielä oli, kansliapäällikkö Takin ja hallitusneuvos Kasasen neuvoteltua keskenään asiasta, sisäasiainministeriössä jälleen 20. 1. 1958 pidetty neuvottelutilaisuus, jossa olivat olleet saapuvilla ainakin Kiukas, Simonen, Kasanen, Nevala, Vahtera, Lyytikäinen ja Varan lakimies, varatuomari Åke Erkkä Juhani Stenberg. Kun sekä sisäasiain- että valtiovarainministeriö olivat muun muassa jo näin puuttuneet asiaan, näyttää siltä, että kättilöopiston rakennustoimikunnan lausunnon puuttumisella ei tältääkään kannalta asiaa katsoen olisi voinut olla paljoakaan merkitystä.

Edellä olevan lisäksi on huomattava, että kättilöopiston rakennustoimikunnan edustajat olivat käyneet asiassa sisäasiainministeriön kanssa neuvotteluja, joissa rakennustoimikunnan kanta oli „epävirallisesti” käynyt selville (kts. tarkemmin Urho Johan Kiukaan kuulustelupöytäkirjaa).

Kättilöopiston tutkimuskomitea on virhekohtassa 7 (s. 88—89) esittänyt, että koska sisäasiainministeri Kiukaan ja hallitussihteeri Nevalan olisi asian johdosta käytyjen neuvottelujen ja hankittujen selvitysten perusteella pitänyt käsittää, ettei Teora enää siinä vaiheessa ilman urakkasopimuksen täydellistä muuttamista olisi pystynyt viemään kättilöopiston rakennustyötä loppuun, heidän ei olisi pitänyt 23. 1. 1958 pyytää valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnalta lupaa mainittujen lisävakuuksien takaisin luovuttamiseen, Varan 29. 12. 1956 antaman 90 milj. markan takauksen alentamiseen 33 milj. markaksi eikä myöskään lupaa saada maksattaa Teoralle maksuerätaulukon viimeisestä erästä Teoran perusteettomasti vaatimaa 15 milj. markan suoritusta. Komitean mielestä oli näet huomattava, ettei Varan ollut katsottava esittämillään perusteilla vapautuneen alkuperäisestä takaussitoumuksestaan, ja että se myöhemmin itsekä oli luopunut siinä kohdin tekemistä väitteistä. Edelleen komitea

on lausunut, että raha-asiaivaliokunnan, jonka oli katsottava olleen Teoran maksukyvystä ja taloudellisesta asemasta tietoinen, ei myöskään olisi pitänyt antaa sisäasiainministeriölle lupaa edellä mainittujen toimenpiteiden suorittamiseen, jotka olivat aiheuttaneet välittömästi valtiolle vahinkoa ainakin takauksen alentamisen kohdalla 57 milj. markkaa ja maksuerätaulukon viimeisen erän käyttämisen kohdalla 12 450 000 markkaa, minkä määrän Teora oli ehtinyt nostaa. Komitean hankkimien tietojen mukaan rakennusaikaista takausta ei yleensä alenneta rakennustyön kestäessä. Komitean käsityksen mukaan valtioneuvoston raha-asiaivaliokunta ja sisäasiainministeriö olivat siten puheena olevilta kohdilta menetelleet virheellisesti ja aiheuttaneet valtiolle vahinkoa.

Valtiontilintarkastajat ovat kertomuksensa vuodelta 1957 huomautuksessa 5 (s. 25), viitattuaan huomautuksessa 4 siihen, että valtioneuvoston raha-asiaivaliokunta oli vielä 23. 1. 1958, eli vain noin kahta viikkoa ennen Teoran konkurssin alkamista, hyväksynyt Teoralle maksettaviksi 15 milj. markkaa sellaisia suorituksia, joita maksuerätaulukko ei vielä ollut edellyttänyt, esittäneet, että kättilöopiston rakennustyön suorittamisen vakuudeksi Varan antama 90 milj. markan takaus oli alennettu edellä mainittuna ajankohdalla, eli siis vain vähän ennen konkurssin alkua, 33 milj. markkaan ilman, että oli esitetty riittävän pätevää syytä toimenpiteeseen. Edelleen kertomuksessa on lausuttu, että Vara oli kylläkin ilmoittanut katsovana mainitun 90 milj. markan takauksen rauenneeksi, ja että asiaa koskeissa neuvotteluissa ja kirjeenvaihdossa oli viitattu kesällä 1957 tapahtuneeseen töiden keskeyttämiseen, josta tosin oli sovittu valtion ja rakennusyhtiön kesken, mutta tietävästi takaajalle ilmoittamatta, sekä valtion „kassakriisiin”, jonka takia eräitä rakennusyhtiölle tulevia suorituksia olisi myöhästynyt. Kun kysymys takauksen raukeamisesta oli olennaisesti perustunut vain vakuutusyhtiön merkitykseltään selvittämättömiin väitteisiin, jotka kättilöopiston rakennustoimikunta valtion puolesta asetettuna asiantuntijaalimenä oli jyrkästi torjunut, raha-asiaivaliokunnan päätös vakuutusyhtiön takuun alentamisesta 33 milj. markkaan ei valtiontilintarkastajien mielestä ollut ollut hyväksyttävästi perusteltu, joten valtiolle tältä osin siten oli aiheutettu 57 milj. mar-

kan tappio. Kerrotussa yhteydessä valtioneilintarkastajat ovat huomauttaneet siitä, että mikäli urakkasopimuksista poiketaan tai tehdään urakoitsijan kanssa lisäsopimuksia, niihin olisi hankittava takaajan suostumus.

Vielä valtioneilintarkastajat ovat puheena olevassa kertomuksessaan, huomautuksessa 7 (s. 26) muun muassa esittäneet, että Teoran konkurssiin hakemista lieene tarpeettomasti pitkitetty, mistä valtiolle oli aiheutunut vain lisävahinkoa, koska sanotusta pitkittämisestä oli ollut muuan ohella seurauksena se, että vielä 23. 1. 1958 alennettiin takausta 57 milj. markalla ja maksettiin urakoitsijalle erääntymättömiä suorituksia 15 milj. markkaa (oikeastaan annettiin suostumus sanotun määräisten laskujen suorittamiseen).

Huomautuksessa 8 (s. 26) valtioneilintarkastajat ovat lisäksi esittäneet, että mainitussa valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan istunnossa oli ylimääräisinä vakuuksina olleet asuntoyhtiöiden velkakirjat, yhteiseltä pääoma-arvoltaan 24.5 milj. markkaa, pääätetty luovuttaa rakennusyhtiölle takaisin. Koska oli ollut epäselvää, oliko Teoran edustaja ollut oikeutettu sanottuja asuntoyhtiöitä sitovasti mainitut asiakirjat panttaamaan, ei ainakaan vielä voitu sanoa, oliko tästä takaisin luovuttamisesta ollut valtiolle vahinkoa. Valtioneilintarkastajat ovat kuitenkin huomauttaneet, että vakuuksia valtiolle otettaessa tulisi tutkia, onko vakuuksien antaja oikeutettu ne luovuttamaan ja minkä arvoisia ne ovat.

Kätilöopiston tutkimuskomitean katsottua, että sisäasiainministeri Kiukaan ja hallitussihteeri Nevalan olisi pitänyt asiassa käytyjen neuvottelujen ja siinä hankittujen selvitysten perusteella käsittää, ettei Teora enää „ilman urakkasopimuksen täydellistä muuttamista” pystynyt saattamaan kätilöopiston rakennustyötä loppuun, on tutkimuksessa eräiltä asiaintuntijoiksi katsottavilta henkilöiltä tiedusteltu, olisiko urakkasopimuksen täydellinen muuttaminen rakennusvaiheen aikana ollut mahdollista. He ovat ilmoittaneet, että ainakaan käytännössä ei sellaista liene koskaan tapahtunut. Urakkasopimukseen liittyvää maksuerätaulukkoa voidaan sitä vastoin sanotussa vaiheessa perusteellisestikin muuttaa, ja tätä olikin, sen mukaan kuin tutkimuksissa on ilmennyt, puheena olevassa tapauksessakin Teoran puolelta lähinnä tarkoitettu (kts. Teoran kirjeet 14. ja 21. 1.

1958 kätilöopiston rakennustoimikunnalle). Kysymys siitä, oliko Varan katsottava esittämällä perusteilla vapautuneen alkuperäisestä 90 milj. markan takaussitoumuksistaan, olisi kai, kun siihen astinen asiointila oli tehty riittäiseksi, lähinnä ollut tuomioistuimen ratkaistava.

Tutkimusten perusteella voidaan todeta, niin kuin kätilöopiston tutkimuskomiteakin on lausunut, että valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan 23. 1. 1958 pidettyyn istuntoon osallistuneiden valiokunnan jäsenten täytyi olla tietoisia Teoran maksukyvyistä ja taloudellisesta asemasta. Teoraa koskevia kysymyksiä oli näet käsitelty useammassa eri yhteydessä, muun muassa joulukuussa 1957 ns. Askeleen tonttikauppaa koskevaan asiaan liittyen sekä viimeksi 22. 1. 1958 pidetyssä hallituksen „iltakoulussa”. Samoin pitää paikkansa komitean toteamus, ettei rakennusaikaista takausta ole rakennustyön kesäessä yleensä alennettu. Ainoana poikkeuksena sairaalarakennustöiden kohdalta, paitsi puheena olevaa tapausta, on hallitussihtööri Nevalan ilmoituksen mukaan ollut niin ikään Teoraa koskenut raha-asiaivaliokunnassa 28. 8. 1957 käsiteltävänä ollut Kuopion keskussairaalan rakennustyön vakuudeksi annetun takauksen alentaminen 80 milj. markasta 50 milj. markkaan. Sanotun keskussairaalan rakennustoimikunta oli tosin esittänyt takauksen alentamista 30 milj. markkaan, mutta rakennushallituksen lausunnon johdosta esitykseen ei tällaisenaan suostuttu. Raha-asiaivaliokunnan 10. 1. 1958 tekemän, niin ikään Kuopion keskussairaalan takausta koskevan ratkaisun kohdalta on todettava, ettei se, niin kuin silloinen sisäasiainministeri Kiukas on kuulusteluissa ensiksi selittänyt, ole itse asiassa tarkoittanut takauksen alentamista, vaan takaukseen perustuvan suoritusvelvollisuuden täyttämistä.

Mitä tulee valtioneilintarkastajien huomautuksessa 5 (s. 25) olevaan mainintaan, ettei Varalle ollut ilmoitettu valtion ja Teoran välillä kesällä 1957 tehdystä rakennustöiden keskeyttämisestä koskeneesta sopimuksesta, on Varan edustaja varatuomari Stenberg tutkimuksissa esittänyt, että hänen käsityksensä mukaan sopimuksen sisältö olisi ollut saatettava Varan tietoon, vaikka itse töiden keskeyttäminen olikin ollut yleisesti tunnettu asia. Samoin pitää paikkansa se samassa huomautuksessa esitetty toteamus, että mikäli

urakkasopimuksesta poiketaan tai tehdään urakoitsijan kanssa lisäsopimuksia, siihen on hankittava takaaajan suostumus.

Niiden tapahtumien osalta, jotka olivat johtaneet puheena oleviin valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan 23.1.1958 tekemiin ratkaisuihin, viitataan selostukseen kättilöopiston tutkimuskomitean mietinnössä (s. 26—41).

Teoran lopulliset vaatimukset takauksen alentamista ja viimeisen maksuerän osittaista suorittamista koskevilta osin sisältyivät sen 21.1.1958 päivätyyn kirjeeseen kättilöopiston rakennustoimikunnalle (kts. tätä). Näitä vaatimuksia käsiteltiin sitten hallituksen „iltakoulussa” 22.1.1958, jossa sisäasiainministeri Kiukas oli selostanut asian valtioneuvoston jäsenille, jotka eivät olleet vastustaneet suunniteltuja toimenpiteitä.

Valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan puheena olevien esitysten käsittelyä varten hallitussihteeri Nevalan laatimassa esittelylistassa on sanottu:

„1) Esitys, että Kättilöopiston rakennustyön suorittamisen vakuudeksi Keskinäinen

Vakuutusyhtiö Varan antama 90 milj. markan takaus alennettaisiin 33 milj. markkaan.”

„2) Esitys, että Kättilöopiston urakkasopimukseen liittyvän maksutaulukon mukaisesti työn valmistumisen jälkeen erääntyvästä 36 milj. markan maksuerästä maksetaan takaaajan suostumuksella A-rakennuksen kohdalta 5 milj. markkaa, B-rakennuksen kohdalta 6 milj. markkaa ja C-rakennuksen kohdalta 4 milj. markkaa siten, että 10 000 000 markkaa suoritetaan heti laskua vastaan urakoitsijalle ja 5 000 000 markkaa maksetaan sitä mukaa kuin tarvittavan¹⁾ betoni- ja erikoisteräksset työmaalle toimitetaan, jolloin ne ovat rakennuttajan omaisuutta.” ja

„4) Kättilöopiston rakennustoimikunnan esitys¹⁾, allamainitut ylimääräiset vakuudet saataisiin luovuttaa Teollisuus- ja Rakennus Oy Teoralle takaisin.

Valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan lausuntoon perustuen toimikunnan vaatimina lisävakuuksina¹⁾ seuraavat velka- ja osakekirjat:

a) Asunto Oy Askeleen velkakirjat n:ot 53 ja 54	à 1 000 000: —
b) „ „ Munkkivuoren velkakirja n:o 50	à 5 000 000: —
c) „ „ Hiihtovuoren velkakirja n:o 5	à 2 500 000: —
d) „ „ Askeleen osakkeet n:ot 1, 2, 3 ja 43, joiden verotusarvo lienee yhteensä	à 2 500 000: —
e) „ „ Hiihtovuoren velkakirjat n:ot 1—4, yhteiseltä pääoma- määrältään	12 500 000: —”

Esittelylistan liitteinä olivat Varan kirje 17.1.1958 (kts. tätä), Teoran kirje kättilöopiston rakennustoimikunnalle 21.1.1958 (kts. tätä), kauppatieteiden maisterin Reino Pohjavirran, Oy Kontino Ab:n edustajana, kauppatieteiden kandidatin Bror Wahlroosin, Oy Telko Ab:n edustajana, ja varatuomari Eero Pekka Paavolaisen, Kone Osakeyhtiön edustajana, yhteisesti antama 21.1.1958 päivätty lausunto (kts. tätä), Teoran ja Varan yhteisesti tekemä 21.1.1958 päivätty maksuerätaulukon 61. maksuerää koskeva esitys (kts. tätä), hallitusneuvos Kasasen laatima 10.12.1957 päivätty muistio (kts. tätä) ja Varan 23.1.1958 päivätty kirje sisäasiainministeriölle (kts. tätä).

Huomattava on, että lisävakuuksien vapauttamista koskevan esityksen osalta esittely-

listassa sanotaan, toisin kuin takauksen alentamista ja viimeisen maksuerän osittaista maksattamista koskevien esitysten kohdalla, „Kättilöopiston rakennustoimikunnan esitys jne.” Tämä johtuu siitä, että tämä esitys oli perustunut, niin kuin aikaisemmin on selostettu, Teoran jo 29.11.1957 päivätyyn kättilöopiston rakennustoimikunnalle 2.12.1957 saapuneeseen kirjeeseen (Teoran kirjeissä 14. ja 21.1.1958 mainitaan vain ohimennen sanotusta seikasta), jossa se oli pyytänyt valtiovarainministeriön perimistoihaston hallussa ensisijaisina vakuuksina valtion vero- saatavista ja toissijaisina lisävakuuksina kättilöopiston urakkasopimuksen täyttämistä olevien arvopaperien ja velkakirjojen luovuttamista urakoitsijalle. Kättilöopiston rakennustoimikunnan työjaosto, Aarre Si-

¹⁾ Virhe esittelylistassa.

monen, Silvenius ja Apajalahti, oli käsitellyt asian kokouksessaan 3. 12. 1957 (ptk. 5 §). Tehty päätös oli sisällöltään seuraava: „Sisäasiainministeriölle lähetetään kirjelmä, jossa viitataan lisävakuuskysymyksen alkuvaiheisiin, joiden mukaan aloite on lähtöisin valtioneuvoston raha-asiaainvaliokunnasta, ja alistetaan asia ministeriön ratkaistavaksi”.

Valtioneuvoston raha-asiaainvaliokunnan puheenjohtajana sanotussa 23. 1. 1958 pidetyssä istunnossa toimi pääministerin sijaisen asemassa opetusministeri Reino Henrik Oittinen sekä jäsenenä ministeri valtiovarainministeriössä Ahti Kalle Samuli Karjalainen, kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeri Toimi Aku Sumu, maatalousministeri Hans Ensio Perttula ja sisäasiainministeri Kiukas. Asiasta ei enää istunnossa keskusteltu, vaan suostumus annettiin sen mukaan kuin edellisenä iltana pidetyssä hallituksen „iltakoulussa” oli sovittu.

Tämän johdosta oli valiokunnan sihteerinä toiminut hallitusneuvos Havu tehnyt esittelylistaan seuraavan merkinnän: „Ministeri U. Kiukas ilmoitti, että edellä tässä listassa mainituista asioista oli sovittu 22. 1. 1958 valtioneuvoston iltakoulussa”.

Sanottuna 23 päivänä tammikuuta päivätyillä kättilöopiston rakennustoimikunnalle osoitetuilla kirjeillä n:o 1028/y, 1029/y ja 1036/y sisäasiainministeriö ilmoitti, että se, kysymyksessä olevien asioiden oltua valtioneuvoston raha-asiaainvaliokunnan käsiteltävinä, oli suostunut esitettyihin toimenpiteisiin.

Kokouksessaan 27. 1. 1958 kättilöopiston rakennustoimikunta totesi ja toteutti sisäasiainministeriön edellä tarkoitetuissa kirjeissä mainitut toimenpiteet. Mainittakoon, että sanotussa kokouksessa (ptk. 5 §) oli myös otettu huomioon, että rakennusmestari Sorjosen 17. 1. 1958 päivätyn muistion (kts. tätä) perusteella, „joka oli kaikkien sisäasiainministeriön edellä mainituissa pykälissä mainittujen järjestelyjen perusedellytyksenä”, Teoralle oli maksettu osamaksuina, paitsi sisäasiainministeriön viimeisen maksuerän maksattamista koskevan päätöksen oikeuttamat 10 milj. markkaa, muistion edellyttämistä maksuerätaulukon maksueristä yhteensä 5.5 milj. markkaa. Viimeksi mainittua maksuerää, jonka suorittaminen ei perustunut valtioneuvoston raha-asiaainvalio-

kunnan antamaan suostumukseen, käsitellään erikseen jäljempänä. Todettakoon vielä, että raha-asiaainvaliokunnan esittelylistan 2 kohdassa mainituista betoni- ja erikoisteräksiä koskevasta 5 milj. markasta maksettiin kolmen 30. 1. 1958 päivätyn laskun perusteella (laskut H-60, H-61 ja H-62) 4. 2. 1958, kahden nojalla 1 milj. markkaa ja yhden perusteella 450 000 markkaa eli yhteensä 2 450 000 markkaa.

Edellä mainittujen toimenpiteiden merkityksestä voidaan tutkimuksen perusteella todeta seuraavaa. Mitä ensiksi tulee sen esityksen hyväksymiseen, että Varan kättilöopiston urakkasopimuksen täyttämisen vakuudeksi antama 90 milj. markan määräinen takaus alennettiin 33 milj. markan suuruiseksi (tai itse asiassa, niin kuin Varan puolesta asiaa hoitanut varatuomari Stenberg on kuulusteluissa lausunut, että aikaisempaa takausta jatkettiin alennettuna), on huomattava, että edellä mainittujen urakkajärjestelmän soveltamisesta valtion rakennustoimissa annettujen ohjeiden urakkasopimuksen tekemistä koskevan D luvun vakuuksia ja niiden voimassaoloaikaa tarkoittavan 2 kohdan kolmannessa kappaleessa on määrätty, että työaikaisen vakuuden tulee olla voimassa siksi, kunnes työ on loppuun suoritettu ja lopputarkastuksessa tai sen jälkeen hyväksytty. Tehty ratkaisu oli siis ollut tämän kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön antaman määräyksen vastainen ja sitä voidaan myös muodolliselta kannalta arvostella, koska toinen ministeriö ei valtioneuvoston raha-asiaainvaliokunnan suostumuksellakaan saisi tehdä toisen ministeriön toimialallaan antamien määräysten vastaista päätöstä, ellei tämä ministeriö ole sitä nimenomaan hyväksynyt. Voitaneen katsoa, että tällaisessa tapauksessa on ollut kysymys sellaisesta periaatteellisesti tärkeästä asiasta, jonka osalta olisi ollut sovellettava valtioneuvoston ohjesäännön 13 §:n 2 momentin määräystä alistamisesta valtioneuvoston päätettäväksi, onko asia sen yleisistunnossa ratkaistava. Kun ainakin valtioneuvostolla kokonaisuudessaan on katsottava olleen valta tehdä puheena olevista ohjeista poikkeava päätös, on sen seikan, että asia oli käsitelty hallituksen „iltakoulussa”, katsottava, vaikka hyväksymisellä sinänsä ei olekaan mahdollista oikeudellista merkitystä, korjaavan puheena olevan muodollisen puutteen.

Asiallisesti katsoen on sanotun alentamisen kohdalta kiinnitettävä huomiota seuraaviin seikkoihin. Teoran taholta oli sen 14. 1. 1958 päivätyssä kirjeessä huomautettu, että kun jäljellä olevan työn arvo oli enää 330 milj. markkaa, oli kohtuutonta pitää voimassa 90 milj. markan määräistä takauksia, joka aiheutti ylimääräisiä kustannuksia ja muutoinkin vastatakuiden johdosta vaikeuksia asioiden hoidossa. Asiaa lähinnä hoitanut silloinen sisäasiainministeri Kiukas on kuulusteluissa muun muassa esittänyt, että asian ratkaisussa oli lähtökohtana ollut pidettävä sitä, että Vara oli irtisanonut takaussitoumuksen, ja vaikka ei olisi katsottukaan, että irtisanominen esitetyillä perusteilla olisi ollut oikeutettu, täytyi kuitenkin ottaa huomioon, että takauksen pätevyys oli tullut riitaiseksi. Näin ollen ei ollut olemassa sitä mahdollisuutta, että Vara olisi takaaajana ryhtynyt jatkamaan rakennustöiden rahoittamista. Lisäksi Teora oli ilmeisesti Varan tietämättä „lain vastaisesti” jättänyt suorittamatta huomattavia määriä verojämiä ja että näiden perintää ja protestilistalla julkaisemista oli valtion toimesta tahallisesti viivytetty, minkä vuoksi oli täytynyt ottaa huomioon, että mikäli Vara olisi saanut nämä seikat tietoonsa, se olisi saattanut vedota niihin takauksesta vapautumisen perusteena. Takauksen alentamista harkittaessa oli lisäksi asiaan vaikuttanut Varan antama lupaus vapauttaa takauksen alentamista vastaavasti sillä vastapanteina olleet eräiden asunto-osakeyhtiöiden kiinnitetyt haltijavelkakirjat, joita vastaan Teoralla olisi ollut mahdollisuus saada uusia luottoja. Niinpä Vara oli luvannut antaa Teoralle 15 milj. markan ja Helsingin Suomalainen Säästöpankki 20 milj. markan luoton eräitä vakuuksia vastaan. Varan osalta tämä oli merkinnyt ainakin 15 milj. markan rahoitusta takauksen alentamista vastaan. Lisäksi oli Varan hallussa olleiden velkakirjojen joukossa ollut sellaisia, joiden takaisin luovuttamisen jälkeen Teora saattoi ryhtyä perimään erältä yhtiöltä saataviaan. Näitä luottoja ja saatavia oli uskottu voitavan käyttää muun muassa kättilöopiston uudisrakennuksen rahoittamiseen ja valtion saatavien suorittamiseen. Kysymys ei siis Kiukaan mukaan ollut ollut yksinomaan takauksen alentamisesta, vaan oli luvattujen lisäluottojen avulla tapahtuvaksi tarkoitettulla rakennustöiden rahoittamisella tavallaan pyritty

samanlaiseen ratkaisuun kuin Kuopion keskussairaalan uudisrakennuksen rakennustöissä ilmenneitä vaikeuksia selvitettyä, jolloin takaaaja oli ottanut loppurahoituksen suorittakseen. Tarkoituksena oli ollut järjestää kättilöopiston rakennusryhmän rakennustyön jatkaminen kokonaisuudessaan uudelleen silmillä pitäen samalla Kuopion keskussairaalan rakennustyön edistymistä. Kiukas oli ollut sekä omien, tosin ylimalkaisten, laskelmiensa että sen perusteella, mitä hänelle oli asiassa esitetty, siinä käsityksessä, että kättilöopiston rakennustyö oli edistynyt niin pitkälle, että se oli vastannut siihen astista rahoitusta ja että jäljellä oli ollut vain noin 330 milj. markkaa vastaavat työt. Näin ollen olikin katsottu, että takaus voitiin alen-
taa samaksi 10 %:ksi jäljellä olevasta urakasummasta kuin mitä alkuperäinen takaus oli ollut koko urakasummasta. Uutta takauksia oli tarjottu ensin 30 milj. markan määräisenä, mutta Kiukas oli saanut sen muutetuksi 33 milj. markaksi. — Näiden seikkojen merkitykseen palataan vielä jäljempänä.

Tämän jälkeen otetaan käsiteltäväksi kättilöopiston rakentamista tarkoittavaan urakkasopimukseen liittyvän maksuerätaulukon viimeisen maksuerän osittaista etukäteen maksattamista koskeva esitys. Sanottu, eli 61. maksuerä on otsikoitu sopimuksessa seuraavasti: „Kun työ on valmis ja vastaanotettu sekä vastuajan vakuus jätetty”. Mainittu määräys sisältyy myös varsinaisen urakkasopimuksen 7 §:ään. Vastuujasta oli mainittu sanotun sopimuksen 8 §:ssä, jossa se oli määrätty 12 kuukaudeksi loppukatselmuksesta, paitsi eräiden erityistöiden osalta 24 kuukaudeksi. Vastuajan vakuuden tuli taas olla voimassa kosteus-, vesi- ja vesipaineeristystöiden sekä kattamis- ja levytöiden osalta 30 kuukautta ja muiden töiden osalta 18 kuukautta loppukatselmuksesta lukien (vrt. urakkasopimuksen yleisten määräysten 18 §:ää). Tarjousehtojen mukaan vastuujan vakuudeksi urakoitsijan oli annettava uusi takaus, jonka suuruus oli 2 % rakennusten lopullisesta arvosta.

Teoran 14. 1. 1958 päivätyssä kirjeessä kättilöopiston rakennustoimikunnalle puheena olevaa esitystä oli perusteltu sillä, että urakasummasta eräytyi kohtuuttoman suuri osa maksettavaksi rakennuksen valmistumisen jälkeen ja että tämä olisi valtiollekin epä-

edullista sen tähden, että viimeiselle maksuerälle jouduttaisiin maksamaan indeksilisää. Sen vuoksi Teora oli alunperin esittänyt, että puheena olevasta maksuerästä siirrettäisiin 16 milj. markkaa teräsovi- ja ikkunatöihin ja 10 milj. markkaa hissitöitä varten. Esityksen oli Vara takaaajana ilmoittanut hyväksyvänsä. Tässä yhteydessä voidaan todeta Aarre Simosen ja Silveniuksen kuulusteluissa ilmoittaneen Teoran väittämän, että maksuerätaulukon viimeinen 61. maksuerä oli puheena olevassa tapauksessa, kysymyksen ollessa sairaalan rakentamistyöstä, ollut keskimääräistä korkeampi, vastanneen sitä kokemusta, mikä heilläkin tällaisesta asiasta oli.

Tosiasiakin kuitenkin on, ettei puheena oleva rakennustyö vielä siihen aikaan, jolloin kyseinen esitys oli hyväksytty, ollut siinä vaiheessa, eli „valmis ja vastaanotettu”, niin kuin maksuerätaulukon viimeistä maksuerää koskeva määräys oli edellyttänyt. Tehty ratkaisu oli siten merkinnyt poikkeamista sopimuksesta ja antanut urakoitsijalle edun, jota tämä ei olisi ollut oikeutettu vaatimaan. Tällaiseen poikkeamiseen oli kuitenkin valtioneuvoston raha-asiainvalidikunnalla, joka oli antanut suostumuksensa urakkasopimuksen (mihin myös maksuerätaulukko osana kuului) tekemiseen, epäilemättä valta myöntää lupa, joten muodollista virhettä ei asian käsittelyn tältä osalta voida todeta. Kysymys on näin muodoin siitä, onko raha-asiainvalidikunnalla suostuessaan sisäasiainministeriön ehdottamaan ratkaisuun sekä sanotulla ministeriöllä, lähinnä sen päälliköllä, ministeri Kiukkaalla, joka henkilökohtaisesti tuolloin johti Teoraa koskevien asiain käsitteilyä, ehdottaessaan mainittua järjestelyä sekä määrätessään sen toteutettavaksi, ollut riittävän pätevä syyt kyseiseen toimenpiteeseen, vai onko asianomaisten katsottava näin tehdessään menettelleen virkavelvollisuutensa vastaisesti.

Edellä esitetyn kysymyksen osalta on todettava, että mainittu toimenpide yhdessä takauksen alentamisen sekä jäljempänä erikseen käsiteltävän 5.5 milj. markan suuruisen maksuerän suorittamisen kanssa on kuulunut osana siihen Teoran asiain kokonaisjärjestelyyn, jonka tuloksena kättilöopiston työmaan 13. 1. 1958 (tavallaan jo 10. 1. 1958) keskeytyneet työt uudelleen saatiin käyntiin, mutta josta toisaalta oli seu-

rauksena, kun Teoran suorituskyky ei kuitenkaan riittänyt töiden loppuun saattamiseen, että yhtiön konkurssiin asettaminen valtiolle vahinkoa aiheuttaen viivästyi. Kutenkin edellä mainituista tukemistoimenpiteistä on näin muodoin arvosteltava ottamalla huomioon sanotun kokonaisjärjestelyn tarkoitus ja tulokset. Mitä tulee järjestelyn tarkoitukseen, ovat asian käsittelyyn valtioneuvoston raha-asiainvalidikunnan 23. 1. 1958 pidetyssä istunnossa osallistuneet silloiset valtioneuvoston jäsenet kuulusteluissa esittäneet, että huomioon ottaen tilanteen sellaisena kuin se heidän tietoonsa oli saatettu, oli mainittuja toimenpiteitä pidettävä valtion edun kannalta tarkoituksenmukaisina. Kuopion keskussairaalan uudisrakennuksen rakennustyöt, jotka Teoran suorittamina olivat loppuvaiheissaan (valmistuivat 30. 5. 1958) ja joiden jatkumisen turvaamiseksi valtioneuvoston raha-asiainvalidikunta 28. 8. 1957 oli antanut suostumuksen yhtiön toimintaa helpottavaan takauksen alentamiseen, oli kaikin keinoin pyrittävä saattamaan päätökseen. Myös kättilöopiston rakennuksen rakennustöiden keskeyttämisestä olisi aiheutunut valtiolle suuria vahinkoja niiden rakenteiden suojaamistöiden vuoksi, joihin olisi ollut ryhdyttävä keskellä talvea. Konkurssin seurauksena olisivat sadat työläiset jääneet työtä vaille vaikeana työttömyysaikana, mistä seikasta työvoimaviranomaiset ja muun muassa Helsingin kaupunginjohtaja Lauri Emil Aho olivat ilmaisseet huolestumisensa. Myös rakennuksella työskennelleet työläiset olivat käyneet esittämässä toivomuksiaan, että puheena oleva työmaa koetettaisiin pitää käynnissä. Kättilöopiston rakennustyömaan työläiset olivat töiden keskeydyttyä järjestäneet 17. 1. 1958 Teoran konttorin edustalla ja sitten 21. 1. 1958 Senaatintorilla mielenosoituksen. Kun työläisten palkat olivat jääneet maksamatta, oli asianomainen ammattijärjestö ilmoittanut julistavansa työmaan saartoon. Työläisten taholta vedottiin nimenomaan myös valtioon ja selitettiin sen osaltaan olevan velvollinen huolehtimaan töiden jatkumisesta. Teoran taholta taas viitattiin muun muassa siihen, että valtio, määrätessään työt kesän 1957 ajaksi ns. kassakriisin vuoksi keskeytettäväksi, oli osaltaan myötävaikuttanut vaikeuksien syntymiseen. Vaikka sanotun keskeyttämisen todellisia vaikutuksia ei tutkimuksessa olekaan voitu selvittää, ei sitä

kuitenkaan voitane kokonaan sivuuttaa asian eri vaiheiden välisiä syy-yhteyksiä selvittellessä. Kuulusteluissa (Perttula) on myös mainittu, että hallitukselle annettujen tietojen mukaan oli Varan esittämää vaatimustaan antaman takauksen raukeamisesta pidettävä oikeudellisesti perusteltuna. Edelleen on katsottu (Kiukas), että mikäli konkurssi olisi syntynyt työmaalla ollessa saarrossa, olisi kestänyt kuukausia, ennen kuin työt olisi voitu jälleen saada käyntiin.

Kun edellä selostetut asian arvosteluun puheena olevana aikana vaikuttaneet seikat otetaan huomioon, voitaneen katsoa, että vaikka valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan 23. 1. 1958 tekemä päätös ja sisäasiainministeriön sen perusteella suorittamat toimenpiteet sittemmin ovatkin osoittautuneet virheelliseen tilanteen arviointiin perustuviksi ja sanottujen viranomaisen menettelyä voidaan pitää varomattomana, ei varomattomuus, kun toimenpiteet kuitenkin ovat tarkoittaneet valtion edun turvaamista ja mahdollisuuksia yrityksen onnistumiseen näyttä olevan olemassa (vrt. Kuopion keskussairaalan tapausta), kuitenkin ole ollut niin ilmeinen, että asianomaisten olisi katsottava tässä kohdin menetelleen virkavelvollisuutensa vastaisesti.

Lisävakuuksien takaisin luovuttamista koskevan asian osalta taas on todettava, että valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan esitelylistassa mainituista osakkeista ja velkakirjoista Asunto Oy Askeleen osakkeet n:o 1, 2, 3 ja 43 sekä Asunto Oy Hiihtovuoren velkakirjat n:o 1—5 olivat sisällyneet jo alunperin lisävakuuksiksi otettuihin, Teoran 3. 12. 1956 ja valtiovarainministeriön perimistomiston 3. 1. 1957 päivätyissä kirjeissä mainittuihin arvopapereihin. Mitä tulee Asunto Oy Munkkivuoren velkakirjaan n:o 50, pääoma-arvoltaan 5 milj. markkaa, tuli se Teoran 27. 5. 1957 päivätyssä kirjeessä kättilöopiston rakennustoimikunnalle esitetyn pyynnön johdosta rakennustoimikunnan 6. 6. 1957 päivätyssä kirjeessä perimistomistolle annetun lausunnon perusteella (kts. kirjettä) sisällyttämään puheena oleviin vakuuksiin 13. 6. 1957, jolloin saman arvoisen Asunto Oy Hiihtovuoren velkakirja n:o 6 luovutettiin pois ja sanottu Asunto Oy Munkkivuoren velkakirja n:o 50 otettiin sen tilalle. Asunto Oy Askeleen velkakirjat n:o 53 ja 54, kumpikin pääoma-arvoltaan 1 milj.

markkaa, tulivat taas 17. 9. 1957 vastavasti 2 milj. markan arvoisen Asunto Oy Kallion Kasteen velkakirjan n:o 10 tilalle.

Huomattava on, että sanotussa Teoran 3. 12. 1956 päivätyssä kirjeessä valtiovarainministeriön perimistomistolle mainittu Asunto Oy Kallion Kasteen haltijavelkakirja n:o 9 oli luovutettu 10. 12. 1956 tapahtuneen maksusuorituksen vuoksi Teoralle takaisin jo 13. 12. 1956. Näin ollen tämä velkakirja, määrältään 2 milj. markkaa, ei, päin vastoin kuin ehkä oli tarkoitettu, tullut koskaan sisällyttämään niihin lisävakuuksiin, jotka 20. 12. 1956 oli tarkoitettu ottaa urakkasopimuksen täyttämisen vakuudeksi.

Vielä on kiinnitettävä huomiota siihen, että alkuperäinen 1. 12. 1956 suullisesti tehty ja 3. 12. 1956 kirjallisesti vahvistettu panttaussopimus sanamuotonsa mukaan oli alunperin koskenut vakuuden antamista vain vuoden 1956 marras- ja joulukuun työpalkkojen perusteella valtiolle maksettavista suorituksista ja että ne puheena olevista vakuuksista, jotka olivat olleet Helsingin kaupungin hallussa, oli luovutettu valtiovarainministeriön perimistomistolle 23. 1. 1957.

Todettakoon, että kättilöopiston rakennustoimikunnan työjaosto oli jo Teoran 24. 1. 1957 päivätyyn kirjeeseen sisältyvän esityksen perusteella 1. 2. 1957 tehnyt päätöksen, ettei sen puolesta ollut estettä siihen, että Asunto Oy Hiihtovuoren velkakirjat n:o 7—9 luovutettiin takaisin Teoralle ja ilmoittanut tästä valtiovarainministeriön perimistomistolle, joka oli suorittanut takaisin luovuttamisen. Huomattakoon, että urakkasopimuksen 8 §:n 2 kappaleen nojalla rakennuttaja voi luovuttaa kysymyksessä olevia lisävakuuksia „työn edistymisen mukaan rakentajalle”, ja että Teoran verojäämien määrä oli tuohon aikaan ollut noin 5 milj. markkaa. Toisaalta taas urakkajärjestelmän soveltamisesta valtion rakennustoissa annettujen ohjeiden vakuuksia koskevia määräyksiä ei tarvinne soveltaa puheena oleviin lisävakuuksiin. Todettakoon lisäksi, että tässä vaiheessa katsottiin kättilöopiston rakennustoimikunnan työjaoston päätös tällaisessa asiassa riittäväksi. Periaatteena on luonnollisesti pidettävä, että sama valtion elin, eli tässä tapauksessa valtioneuvoston raha-asiaivaliokunta, joka oli päättänyt lisävakuuksien ottamisesta myös olisi antanut luvan niiden vapauttamiseen.

Toisenlaista menettelyä voi kuitenkin perustella viittaamalla edellä mainittuun urakka-sopimuksen 8 §:n 2 kappaleeseen, jonka mukaan rakennuttaja voi luovuttaa kysymyksessä olevia lisävakuuksia työn edistymisen mukaan rakentajalle, joskaan tutkimuksissa ei ole käynyt ilmi, että mainittua sopimuskohtaa olisi nimenomaan ollut tarkoitus soveltaa.

Puheena olevien lisävakuuksien kohdalta on vielä mainittava, että hallitusneuvos Kasanen oli omissa nimissään, ilmoituksensa mukaan Teoran aloitteesta, 16. 10. 1956 päivätyssä kirjeessään (kts. tätä), jota ei ollut kirjoitettu valtiovarainministeriön permistöimiston kirjelomakkeelle, pyytänyt kättilöopiston rakennustoimikunnan suostumusta siihen, että lisävakuudet saataisiin ensisijaisesti käyttää valtion verosaatavien suorittamiseksi. Rakennustoimikunnan työjaoston kokouksessa 21. 10. 1957, jossa olivat olleet saapuvilla, paitsi Aarre Simonen, Silvenius ja Apajalahti, muun muassa myös Takki, Nevala ja permistöimiston ylimääräinen esittelijä Eero Uolevi Kivikari, oli käsitelty asiaa ja puollettu esitystä. Itse rakennustoimikunta oli käsitellyt asian 22. 10. 1957, jolloin saapuvilla olivat olleet rakennustoimikunnan jäsenistä Aarre Simonen, Apajalahti, Ojala ja Oksanen sekä lisäksi Kasanen ja Nevala.

Seuranneena päivänä, eli 23. 10. 1957 päivätyssä kirjeessään sisäasiainministeriölle kättilöopiston rakennustoimikunta esitti, että toimikunta saisi antaa valtiovarainministeriön permistöimistölle sen pyytämän sitoumuksen urakkasopimuksen lisävakuutena olevien panttien järjestelystä. Valtioneuvoston raha-asiaainvaliokunta oli käsitellyt asian hallitus-sihtööri Nevalan esittelemänä 24. 10. 1957 ja samalle päivälle päivätyssä kirjeessään n:o 13595/y sisäasiainministeriö oli ilmoittanut rakennustoimikunnalle suostuneensa, asian oltua raha-asiaainvaliokunnan käsiteltävänä, siihen, että lisävakuudeksi annetut arvopaperit saatiin „luovuttaa” permistöimistölle „Teoran maksamattomien verosaatavien ensisijaiseksi vakuudeksi” (oikeastaan ensisijaisesti Teoran maksamattomien verosaatavien vakuudeksi).

Puheena oleva ratkaisu koski kaikkia niitä arvopapereita, jotka tuohon aikaan olivat lisävakuuksina eli

Asunto Oy Askeleen velkakirjoja n:o 53 ja 54;

Asunto Oy Munkkivuoren velkakirjaa n:o 50;

Asunto Oy Hiihtovuoren velkakirjoja n:o 1—5; sekä

Asunto Oy Askeleen osakkeita n:o 1, 2, 3 ja 43.

Nämä olivat samat arvopaperit, mitkä sitten valtioneuvoston raha-asiaainvaliokunnan 23. 1. 1958 antaman luvan perusteella luovutettiin Teoralle takaisin.

Ryhdyttäessä tämän jälkeen käsittelemään valtioneuvoston raha-asiaainvaliokunnan 23. 1. 1958 tekemää päätöstä puheena olevien lisävakuuksien takaisin luovuttamista koskevalta osalta, on tärkeätä kiinnittää huomiota siihen, että sanotut vakuudet olivat olleet Teoran perustamille asunto-osakeyhtiöille kuuluneita osakkeita ja niiden omistamiin kiinteistöihin kiinnitettyjä velkakirjoja. Silloinen sisäasiainministeri Kiukas on kuulusteluissa kertonut, että Teoran rakennuttamien, jo valmistuneiden rakennusten osakkaat olivat vaatineet heidän etujaan koskevia osake- ja velkakirjoja itselleen, koska he olivat katsoneet, ettei Teoralla ollut ollut oikeutta niiden panttaamiseen. Teoran vaatimus osakkeiden vapauttamisesta oli ainakin osaksi perustunut siihen, että vasta sen jälkeen kun osakekirjat luovutetaan asianomaisille osakkeiden merkitsijöille, luovuttamisen loppuselvittelyt olivat käyneet mahdollisiksi, jolloin Teora olisi voinut toteuttaa yhtiöihin kohdistuvat saamisvaatensa. Sisäasiainministeriössä ei Kiukaan muistaman mukaan ollut voitu todeta näiden vakuuksien arvoa ja sitä, oliko niiden panttaus ollut pätevä, mutta oli valtiovarainministeriön taholta selitetty, että puheena olevien arvopaperien pitäminen kättilöopiston uudisrakennuksen rakennustöiden vakuutena oli ollut turhaa, koska niiden luovutus sanottuun tarkoitukseen oli alunperinkin ollut epäselvä ja panttina pitämisellä ei enää ollut ollut laillista perustetta, koska osakkeet ja velkakirjat kuuluivat osakkeenomistajille ja oli näille luovutettava. Kun ennen kaikkea valtiovarainministeriön taholta oli katsottu, että lisävakuuksien takaisin luovuttaminen oli ollut tärkeätä, ei valtion ja Teoran välisten asioiden tammikuussa 1958 tapahtuneen järjestelyn yhteydessä, johon kyseinen toimenpide osana kuului, ollut pidetty aiheelisena viivyttää sanottua luovuttamista.

Edellä sanotusta käy ilmi, että arvosteltaessa valtioneuvoston raha-asiaainvaliokun-

nan sekä sisäasiainministeriön tekemiä päätöksiä puheena olevien lisävakuuksien luovuttamisesta Teoralle on lähinnä kiinnitettävä huomiota näiden vakuuksien arvoa koskeviin seikkoihin. Tässä suhteessa on viitattava niihin jo edellä esitettyihin näkökohtiin, joiden mukaan Teoralla ei itse asiassa ollut oikeutta kysymyksessä olevien arvopapereiden pantiksi luovuttamiseen. Lisäksi panttaus oli koskenut vain vuoden 1956 marras- ja joulukuun työpalkkojen perusteella tapahtuvia suorituksia, joista viimeiset oli maksettu vuoden 1957 loppuun mennessä, joten vakuudet jo tältäkin kannalta katsoen olisivat olleet vailla sitä arvoa, mikä niille oli tarkoitettu antaa. Asunto Oy Askelen velkakirjojen kohdalla on lisäksi huomattava, että kun valtioneuvosto oli 28. 12. 1957 päättänyt ostaa osan sanotun yhtiön omistamasta tontista, niin velkakirjat olivat tällä perusteella menettäneet merkitystään valtiolle suoritettavan työn vakuuksina. Kun edellä sanotut seikat otetaan huomioon, ei raha-asiainvaliokunnan ja sisäasiainministeriön kysymyksessä olevien päätösten voida katsoa aiheuttaneen valtiolle vahinkoa ja siten olleen perusteena virheellisenä pidettävälle menettelylle. Ratkaisujen asialliseen vaikutukseen katsoen eivät mainittuihin päätöksiin ja toimenpiteisiin osallistuneet näin muodoin ole toimineet virkavelvollisuutensa vastaisesti.

Mitä sen sijaan tulee asian muodolliseen puoleen, on kiinnitettävä huomiota siihen, että kysymyksessä olevia lisävakuuksia koskevien asioiden käsittelyyn osallistuneista sekä hallitusneuvos Kasanen että hallitussihteeri Nevala samoin kuin myös rakennus- ja liikenne- ja sisäasiainministeriön kysymyksessä olevien päätösten voida katsoa aiheuttaneen valtiolle vahinkoa ja siten olleen perusteena virheellisenä pidettävälle menettelylle. Ratkaisujen asialliseen vaikutukseen katsoen eivät mainittuihin päätöksiin ja toimenpiteisiin osallistuneet näin muodoin ole toimineet virkavelvollisuutensa vastaisesti.

Viimeksi mainitut seikat huomioon ottaen on tärkeätä todeta, että ne lisävakuuksia koskevat päätökset ja toimenpiteet, joista edellä on tehty selkoa ja jotka lopuksi johtivat näiden vakuuksien palauttamiseen Teoralle, koskivat muun ohella myös Asunto Oy Munkki- vuoren 5 milj. markan määräistä velkakirjaa n:o 50. Mainitun yhtiön kannalta oli epäilemättä edullista, että sanottu velkakirja voitiin vapauttaa ja luovuttaa sille takaisin ennen kuin Teora joutuisi konkurssiin. Tähän

on Teoran toimitusjohtaja Lyytikäinen viitannut 20. 1. 1958 pidetyssä neuvottelutalaisuudessa, jossa muun muassa Kiukas, Kasanen, Nevala ja Simonen olivat olleet saapuvilla. Kättilöopiston tutkimuskomitean mietinnössä olevan selonteon mukaan Lyytikäinen tässä tilaisuudessa oli selittänyt, että Teora oli antanut vakuutusyhtiö Varalle Asunto Oy Munkki- vuoren ja eräiden toisten yhtiöiden velkakirjoja 96 milj. markan arvosta ja lisäksi eräitä muita takauksia 25 milj. markan arvosta. Lyytikäinen oli katsonut, että jos Vara vastoin hänen käsitystään joutuisi takauksensa perusteella jotakin maksamaan, siirtyisi näin syntyvä vastuu lopullisesti pääasiassa mainituille asunto- osakeyhtiöille. Edelleen Lyytikäinen oli maininnut, että Teoralla oli Asunto Oy Munkki- vuorelta lisätöistä esitettyjen vaatimusten mukaisesti saatavaa 90 760 858 markkaa, minkä saatavan osittaisenkin perimisen ehtona Lyytikäinen sanoi olevan, että panttina olevat velkakirjat voidaan maksun tapahtuessa luovuttaa asunto- osakeyhtiöille.

Kun puheena olevan asunto- osakeyhtiön asiat vielä tuolloin olivat olleet perustamiseen ja rakentamiseen liittyvässä selvittelyvaiheessa, on katsottava, että yhtiön ja Teoran välisten taloudellisten suhteiden järjestykseen liittyvillä kysymyksillä, erityisesti myös mitä tulee puheena olevan velkakirjan palauttamiseen, on ollut merkitystä myös yhtiön osakkaiden etujen kannalta katsottuna. Näin muodoin ei voida pitää asianmukaisena, että pankinjohtaja Aarre Simonen, kättilöopiston rakennustoimikunnan puheenjohtajana, ja hallitussihteeri Nevala, sisäasiainministeriön esittelijänä, ovat virkatehtävissään osallistuneet Asunto Oy Munkki- vuoren velkakirjaa koskeviin järjestelyihin. Kun varsinaista esteellisyyttä ei heidän osaltaan kuitenkaan näytä olleen olemassa, ei heidän voitane katsoa tässä kohdin menetelleen virkavelvollisuutensa vastaisesti.

Mitä sen sijaan tulee hallitusneuvos Kasaseen, on todettava, että hän, osallistuessaan valtiovarainministeriön virkamiehenä edellä kerrotuin tavoin kysymyksessä olevia lisävakuuksia ja niiden vapauttamista koskeviin toimenpiteisiin ja neuvotteluihin oli saman aikaisesti myös Asunto Oy Munkki- vuoren hallituksen puheenjohtaja. Kun on katsottava, että virkamies, joka on jonkin yhtiön hallituksen jäsenenä tai puheenjohtajana, on

esteellinen suorittamaan tuon yhtiön taloudellisiin asioihin vaikuttavia virkatoimia, on Kasanen ollut esteellinen suorittamaan puheena olevat virkatoimet.

Virhekohdassa 8 (s. 89—90) kättilöopiston tutkimuskomitea on esittänyt, että Teoran kanssa tehtyyn urakkasopimukseen liittyvä maksuerätaulukko oli laadittu sellaiseksi, että kun vesikatto oli pelletetty, olivat maksuerät, ennakkomaksu mukaan luettuna, yhteensä 437 milj. markkaa eli 47.7 % koko urakkinhinnasta. Valtion urakkatoissa noudatettavien ohjeiden mukaan sai etumaksun määrä olla enintään 50 % työnaikaisen vakuuden määrästä ja rakennustyön ollessa vesikattovaiheessa voitiin eräissä tapauksissa urakkasummasta suorittaa jopa 50 %. Jos kuitenkin oli kysymys runkorakenteisesta rakennuksesta ja sen kustannusarvioon sisältyi runsaasti erikoislaitteita ja kalusteita, niin kuin po. tapauksessa oli asian laita, voitiin pitää oikeana, että työn tultua vesikattovaiheeseen olisi ollut suoritettuna vain 30—35 % hinnasta. Tämän vuoksi komitea on katsonut, että kättilöopiston rakennustoimikunta oli hyväksynyt maksuerätaulukon „etupainoisena”. Lisäksi komitea on esittänyt, että kun kättilöopiston rakennuksiin oli suunniteltu 19 hissiä, joiden 60 milj. markkaan nousevat kustannukset oli otettu maksuerätaulukkoon, ja Teora oli arvioinut kiinteiden kalusteiden hinnaksi 50 milj. markkaa, olisi urakkasummasta pitänyt ensin erottaa näiden ja lisäksi linoleumin kustannuksiksi varatut 30 milj. markkaa, eli yhteensä 140 milj. markkaa, ja että tämän jälkeen jäljelle jääneistä 775 milj. markasta olisi voitu varata esim. 40 % eli noin 300 milj. markkaa maksettaviksi vesikattovaiheeseen mennessä. Kun maksuerätaulukon mukaan siihen mennessä maksettaviksi kuitenkin oli merkitty 437 milj. markkaa, oli rakennustyön vesikattovaiheen jälkeiselle osalle jäänyt liian vähän varoja. Niinpä kalusteiden hintaan oli varattu 27 milj. markkaa eli noin puolet siitä, mitä ne olisivat tulleet maksamaan. Komitean käsityksen mukaan maksuerätaulukon laatimisessa ei niin ollen ollut riittävässä määrässä otettu huomioon valtion etua.

Tutkimuksissa on selvitetty, että kättilöopiston rakennusryhmään kuuluvat raken-

nukset eivät vastoin kättilöopiston tutkimuskomitean käsitystä ole runkorakenteisia, vaan normaali- tai umpiseinäisiä. Jo tämä seikka vaikuttaa puheena olevan kysymyksen arvosteluun. Toiseksi on otettava huomioon, että maksuerätaulukon laatiminen ja hyväksyminen perustuu rakennuttajan ja urakoitsijan välisiin neuvotteluihin ja sopimukseen, joissa kumpikin osapuoli pyrkii omalta kohdaltaan mahdollisimman edulliseen tulokseen. Tutkimuksissa on todettu, että ehdotuksen nyt kysymyksessä olevaksi maksuerätaulukoksi oli laatinut Teora. Kättilöopiston rakennustoimikunnan puolesta oli neuvotteluja käynyt toimikunnan ja sen työjaoston jäsen, rakennusneuvos Silvenius sekä sihteeri Vahtera. Viimeksi mainitut eivät kuitenkaan olleet hyväksyneet taulukkoa Teoran ehdottamassa muodossa, vaan, niin kuin tutkimuksissa on selvitetty, saaneet siihen muutoksia, jotka olivat olleet edullisia valtion kannalta. Vaikka taulukko sellaisenaan olikin jäänyt jossakin määrin etupainoiseksi, niin maksuerä oli saatu jaetuiksi useampiin osiin, mikä oli ollut omansa lieventämään tätä etupainoisuutta. Lisäksi viimeisen maksuerän määrä oli saatu nostetuksi Teoran ehdottamasta noin 2 %:sta noin 4 %:ksi. Edelleen neuvottelijat olivat saaneet aikaan täsmennyksiä niihin ajankohtiin nähden, jolloin maksuerät oli suoritettava, sekä eräitä muita tarpeellisia lisäyksiä. Valtiolla tätä edullisempaan tulokseen neuvotteluissa ei voitu päästä, koska Teora olisi muutoin keskeyttänyt ne. Todetakoon myös, että muilla rakennustoimikunnan jäsenillä kuin rakennusneuvos Silveniuksella ei asiaa tuntemattomina liene ollut edellytyksiä arvostella maksuerätaulukon luonnetta.

Edellä sanotun huomioon ottaen ei tutkimusten voida katsoa osoittaneen, että maksuerätaulukko olisi ollut komitean esittämien tavoin valtion edun vastaisesti virheellinen. Kun rakennukset olivat normaaliseinäisiä eikä runkorakenteisia, rakennuskustannukset vesikattovaiheeseen saakka olivat korkeammat kuin runkorakenteisessa rakennuksessa. Asiaan vaikuttaa myös se seikka, että maksutaulukkoon sisältyi maksuerä varsin runsaasti (370), mikä oli vaikuttanut taulukkoa tasoittavasti. Asian täydellinen selvittäminen vaatisi aikaa vieviä erikoistutkimuksia, joiden suorittamista, kun mitään ilmeisesti

virheellistä menettelyä ei tässä kohdin näytä tapahtuneen, ei näiden tutkimusten yhteydessä ole katsottu tarpeellisiksi.

Tässä yhteydessä on mainittava myös valtiontilintarkastajain kertomuksessa vuodelta 1957 oleva huomautus 4 (s. 25), jossa on esitetty, että urakkasopimukseen liittyvä maksuerätaulukko oli hyväksytty sellaiseksi, että rakennustyön aikana Teora oli saanut maksuerätaulukon mukaisia osamaksuja aikaisemmassa vaiheessa kuin mitä rakennustyön valmiusaste kulloinkin olisi edellyttänyt. Vaikka asiantuntijat olivat arvioineet rakennustyön valmiusasteeksi konkurssin alkamisen tapahtuessa vain noin 46 %, oli urakka-summasta 915 milj. markasta maksettu urakoitsijalle jo 604 milj. markkaa eli noin 65 %. Valmiusasteen mukaan laskettuna maksusuoritusten olisi tullut olla vain 420—430 milj. markkaa. Mainittuun 604 milj. markkaan oli sisältynyt noin 18 milj. markkaa sellaisia suorituksia, jotka maksuerätaulukosta riippumatta oli maksettu rakennusyhtiölle ja joita suorituksia maksuerätaulukko ei olisi vielä edellyttänyt. Näistä ainakin 15 milj. markkaa oli ollut sellaisia, jotka valtioneuvoston raha-asiaivaliokunta 23.1.1958, siis vain noin kahta viikkoa ennen konkurssin alkua, oli hyväksynyt maksettaviksi.

Kätilöopiston tutkimuskomitea on käsitellyt samaa asiaa suurin piirtein samalla tavoin virhekohdassa 9 (s. 90).

Viimeksi selostetun huomautuksen kannalta asiaa arvosteltaessa on aluksi todettava, että kätilöopiston rakennustoimikunnan puheenjohtaja Aarre Simonen oli, valtion puolesta rakennustöiden valvojana olleen rakennusmestari Einari Uutun suorittama kutakin maksuerää koskevan laskun tarkastuksen, eli tarkastettua, että laskun tarkoittama työ oli todella tehty ja että lasku oli ollut maksuerätaulukon mukainen, sekä tutkittua ns. indeksilaskujen kohdalla, että laskun määrä oli ollut sovitun indeksin mukainen, yksin hyväksynyt laskut maksettaviksi. Tätä menettelytapaa, siitä huolimatta, että käytännössä usein noudatetaan sellaista menettelyä, että laskujen hyväksyminen tapahtuu koko rakennustoimikunnan kokouksessa, ei kuitenkaan voida pitää sinänsä virheellisenä, siltä osin kuin kysymyksessä oli lähinnä ollut vain maksuerätaulukon „teknillinen” toteuttaminen.

Mitä taas tulee Teoralle tapahtuneisiin maksatuksiin asialliselta kannalta, niin ne olivat perustuneet joko maksuerätaulukkoon taikka urakkasopimuksen 7 §:n 2 momenttiin (indeksilaskut) tai 5 §:ään (lisätyölaskut). Suoraan maksuerätaulukkoon perustuneita laskuja on tarkastetun kirjanpidon mukaan maksettu 586 milj. markkaa, indeksilaskuja (huomioon ottaen 1 175 180 markkaan nousseet hyvitykset) 2 583 053 markkaa ja lisätyölaskuja 1 213 411 markkaa. Tämän lisäksi Teoralle oli maksettu viivästyskorvauksia valtion kassakriisin johdosta kesällä 1957 yhtiölle aiheutuneen vahingon korvauksena 30.8.1957 1 milj. markkaa, 18.9.1957 samoin 1 milj. markkaa ja 7.11.1957 400 000 markkaa, eli yhteensä 2,4 milj. markkaa (kts. lisäksi Einari Uutun kuulustelupöytäkirjaa). Sisäasiainministeriön 23.1.1958 annettua siihen, asian oltua valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnassa valmistavasti käsiteltävänä, luvan, oli Teoralle suoritettu maksuerätaulukon viimeisen eli 61. maksuerän kohdalla 25.1.1958 12 450 000 markkaa sekä samana päivänä, rakennusmestarien Sorjosen ja Rouhiaisen 17.1.1958 päivätyn, sisäasiainministeriölle antaman selvityksen perusteella ja sisäasiainministeri Kiukkaan hyväksyttyä toimenpiteen, 5,5 milj. markkaa. Kaikkiaan Teoralle oli siten maksettu 610 146 464 markkaa. Tämä määrä poikkeaa valtiontilintarkastajain kertomuksen huomautuksessa mainitusta 604 milj. markan määrästä, mikä ilmoituksen mukaan on saatu silloisen sisäasiainministerin Atte Mikael Johannes Pakkasen eduskunnan valtiovarainvaliokunnan jaostolle syksyllä 1958 antamasta lausunnosta ja tarkoittaa lähinnä edellä mainittujen kolmen ensimmäisen määrän (586 000 000 + 12 450 000 + 5 500 000) yhteissummaa.

Edellä selostettujen maksatusten perusteista mainittakoon, että sanotut 586 milj. markkaa ja 2 583 053 markkaa ovat perustuneet urakkasopimukseen, ensiksi mainittu maksuerätaulukko ja viimeksi tarkoitettu sopimuksen 7 §:n 2 momenttiin, joten niihin ei ole syytä tässä kiinnittää enempää huomiota.

Lisätyölaskujen osalta taas on todettava, että vaikka nekin perustuivat urakkasopimukseen, sen 5 §:ään, niiden maksattamisperusteet edellyttivät kuitenkin erityisiä toimenpiteitä. Näistä on sanotussa 5 §:ssä mää-

rätty, että „lisäkorvaus — — — muutosten yhteydessä lasketaan niin kuin liitteen n:o 1 a 4 §:ssä ja yksikköhintaluettelossa määrätään”. Viimeksi mainitussa pykälässä on taas muun muassa sanottu, että „urakoitsija on velvollinen suorittamaan rakennettujen tarpeelliseksi harkitsemat lisäkustannuksia aiheuttavat muutokset ja lisätyöt, mutta hän on näistä töistä aiheutuvista kuluista oikeutettu saamaan rakennuttajalta kohtuullisen lisäkorvauksen, josta on edeltäkin kirjallisesti sovittava”. Sanotunlaisia laskuja on ollut seuraavasti:

7. 11. 1957 (maksettu samana päivänä)	750 000: —
30. 12. 1957 (maksettu 4. 1. 1958)	463 411: —
Yhteensä	1 213 411: —

Tällaisten lisätyölaskujen maksattamistavasta ei sen perusteella, mitä tutkimuksissa on käynyt ilmi, ole olemassa mitään ohjeita tai määräyksiä. Puheena olevassa tapauksessa 463 411 markan laskua koskeva asia oli käsitelty kättilöopiston rakennustoimikunnan työjaoston kokouksessa 3. 1. 1958 (ptk. 4 §), jota vastoin 750 000 markan laskun oli toimikunnan puheenjohtaja Aarre Simonen hyväksynyt tavanomaisessa järjestyksessä, ilman että asiaa olisi „tarjouksenkaan” kannalta käsitelty rakennustoimikunnassa. Näiden lisätyölaskujen maksatus ei anna aihetta huomautuksiin.

Mitä taas tulee edellä mainittujen 2.4 milj. markan määräisten viivästyskorvausten maksatukseen, perustui se Teoran ja kättilöopiston rakennustoimikunnan väliseen 3. 7. 1957 allekirjoitettuun sopimukseen, jonka sisäasiainministeriö oli, asian oltua valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnan valmistavasti käsiteltävänä, 7. 8. 1957 vahvistanut.

Valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnan 23. 1. 1958 tekemään ratkaisuun perustuvan edellä mainitun 12 450 000 markan maksatus on käsitelty edellä virhekohta 7 yhteydessä, joten tässä yhteydessä sitä ei ole syytä enempää käsitellä.

Mitä lopuksi tulee rakennusmestarien Sorjosen ja Rouhiaisen 17. 1. 1958 päivätyn, sisäasiainministeriöön annetun selvityksen (kts. tätä) perusteella maksettuihin 5.5 milj. markkaan, viitataan tapahtumien kulkuun nähden kättilöopiston tutkimuskomitean mietintöön (s. 29—31 ja 41). Tutkimuksissa on

selvinnyt, että asia tulkittiin niin kuin kysymys olisi ollut jostain maksuerätaulukon mukaisesta maksatuksesta. On kuitenkin katsottava, että kysymys ei varsinaisesti ole ollut mistään maksuerätaulukon mukaisesta tai edes siihen perustuvasta suorituksesta. Maksatuksen ainoana tarkoituksena on ollut varojen järjestäminen Teoran käyttöön kättilöopiston rakennustöiden oltua keskeytyksissä 13. 1. 1958 (tavallaan jo 10. 1. 1958) alkaen ja vastaavan määräisen palkkasaatavan annettua työmaan työntekijöille aiheen kääntyä vaatimuksineen myös valtion puoleen. Niin kuin jo on mainittu, asian johdosta järjestettiin mielenosoitusmarsseja ja työntekijäin lähetystö kävi sisäasiainministeri Kiukaan luona vaatimassa töiden aloittamista ja palkkojensa maksua. Tällöin mainittiin muun ohella, että palkkasaatava, jota varten valtion ensi sijassa olisi annettava Teoralle rahaa, oli määrältään juuri 5.5 milj. markkaa.

Teoran aloitteesta ja sisäasiainministeri Kiukaan määräyksestä työmaalla katselmuksen toimittaneet rakennusmestarit Sorjonen ja Rouhiainen totesivat jo 15. 1. 1958, „että mitään urakkasopimukseen perustuvaa maksuerätaulukon mukaista selvää saatavaa ei urakoitsijalle ollut suorittamatta” ja „että poikkeamalla urakkasopimuksen maksutaulukon selvästä sanonnasta ja poimimalla esiteistä nyt yhteensä 35 milj. markan määräisistä laskuista osatöitä ja puolivalmisteita sekä vertaamalla kohdetta ja maksettua urakkaeriä vain esitettyjen laskujen valossa voitaisiin laskuista käsiteltyjen työkohteiden osuudelta saada osatyön arvoksi yhteensä 4—5,5 milj. markkaa.”

Puheena olevan maksatuksen käsittelemisjärjestyksestä mainittakoon, että valtioneuvoston raha-asiainvaliokunta enempää kuin sisäasiainministeriökään sellaisenaan ei käsitellyt asiaa. Kättilöopiston rakennustoimikunnan puheenjohtaja Aarre Simonen on kuulusteluissa kertonut, että luvan maksattamiseen oli suullisesti antanut sisäasiainministeri Kiukas. Simosen mukaan Kiukas oli, rakennustoimikunnan tiedustellessa sisäasiainministeriöltä, voitiinko puheena oleva määrä suorittaa Teoralle, ilmoittanut, että „koska laskutuksia sanotuista osin voitiin puolueettomien asiantuntijain lausunnon mukaan pitää maksuerätaulukon perustuvina, niiden maksattamiseen ei ollut olemassa estettä”. Kiukas

puolestaan on kysyttäessä kieltänyt antaneensa nimenomaista lupaa, jota koskeva asia olisikin pitänyt hoitaa kirjallisesti, mutta myöntänyt, että hän oli mukana neuvotteluissa, joissa toimenpiteestä päätettiin ja ettei hän ollut sitä vastustanut. Tämän huomioon ottaen voidaan katsoa Kiukkaan suostuneen sanotun erän maksamiseen.

Maksatuksen perusteena ollut lasku oli päivätty vasta 24. 1. 1958 ja samana päivänä Vara oli merkinnyt siihen maksamista koskevan suostumuksensa. Sitten kun kättilöopiston rakennustoimikunnan puheenjohtaja Aarre Simonen oli merkinnyt laskuun hyväksymisensä joko sanottuna päivänä tai 25. 1. 1958, oli lasku siinä olevan kuittauksen mukaan maksettu viimeksi mainittuna päivänä. Huomattava on, että mitään sellaista työn suoritusta koskevaa merkintää kuin muissa maksuerätaulukkoon perustuvissa laskuissa ei tässä laskussa ole (kts. laskua). Vasta 27. 1. 1958 pidetyssä kokouksessa kättilöopiston rakennustoimikunta (saapuvilla Aarre Simonen, Apajalahti ja Ojala sekä Vahtera ja lisäksi rakennustoimikunnan lainopillinen avustaja Kerppo Kallas Kankaanranta, Uuttu ja rakennuksen sähkölaitteiden suunnittelija, diplomi-insinööri Pentti Veijola) käsitteli asiaa; silloinkin vain toteamismiellessä. Kokouksesta laaditun pöytäkirjan asiaa koskevassa 5 §:ssä sanotaan: „Rakennusmestari Sorjosen 17. 1. 1958 päivätyn muistion perusteella, joka oli kaikkien sisäasiainministeriön edellämainituissa pykälissä mainittujen järjestelyjen (tarkoitetaan edellä selostettuja valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnan 23. 1. 1958 käsittelemiä toimenpiteitä) perusedellytyksenä, on Teoralle maksettu osamaksuina muistion edellyttämistä maksutaulukon maksueristä yhteensä 5.5 mmk — — —. Päätös: Toimenpiteet hyväksyttiin.”

Silloinen sisäasiainministeri Kiukas on puheena olevasta asiasta edellä mainitun lisäksi muun muassa lausunut, että Sorjosen ja Rouhiaisien toimittaman katselmuksen tarkoituksena oli ollut, paitsi sitä, että sen perusteella voitaisiin todeta, olisiko laskujen maksamisessa tapahtunut viivytystä, myös sen selvittäminen, „voitaisiinko rakennustyötä tässä vaiheessa ehkä rahoittaa suuremmilla riskeillä sovitusta maksutaulukosta poiketen.” Kiukas on edelleen ilmoittanut, että katselmuksen perusteella oli voitu

todeta, että mitään laiminlyöntejä ei ollut maksamisessa tapahtunut, eikä Teoralla näin ollen ollut mitään selvää saatavaa rakennuttajalta, mutta „että laskuja voitiin suuremmilla riskeillä maksaa” 4—5.5 milj. markkaa, mikä on suurin piirtein vastannut maksamatta olevia työläisten palkkoja (kts. tarkemmin Kiukkaan vastinetta 18. 2. 1958, 4 kohta).

Kättilöopiston rakennustoimikunnan sihteeri Vahtera on kuulusteluissa niin ikään selittänyt, että sanottu 5.5 milj. markan suoritus oli ollut sellainen, ettei sitä olisi maksuerätaulukon perusteella vielä voitu suorittaa, vaan että suoritus oli lähinnä liittynyt tuolloin toimeen pantuun Teoran asioiden kokonaisratkaisuun.

Edellä olevan perusteella on tutkimuksissa katsottava selvitetyn, että puheena olevan maksatuksen tarkoituksena ei ollut joidenkin maksamatta olevien maksuerien suorittaminen, vaan varojen järjestäminen rahavaikeuksissa kamppailevalle Teoralle. Maksettu summa vastasi kättilöopiston työmaan silloin maksamatta olevia palkkoja, mutta mitään nimenomaista ehtoa varojen käyttämisestä juuri tähän tarkoitukseen ei maksattamismääräykseen ole näytetty otetun. Asiallisesti toimenpide liittyi osana niihin järjestelyihin, joiden tarkoituksena oli saada kättilöopiston keskeytyneet työt uudelleen käyntiin. Sekin vaikutti osaltaan siihen, että Teoran konkurssiin asettaminen lykkääntyi. Sellaisenaan toimenpide on ollut muodollisessa suhteessa sekä maksattamisperusteeseen että asian käsittelytapaan katsoen virheellinen.

Huomioon ottaen sen keskeisen aseman, joka sisäasiainministeri Kiukkaalla Teoraa koskevien järjestelyjen osalta asian tässä vaiheessa oli, on lähinnä hänen katsottava olevan vastuussa kyseisen maksuerän suorittamisesta. Harkittaessa, onko Kiukkaan puheena oleva menettely luettava hänen syykseen virkavirheenä, on edellä sanotun lisäksi toisaalta otettava huomioon töiden keskeytyminen epäedullisena vuodenaikana, työllisyys-tilanne, töiden päätökseen saattamiseen liittyvät valtion edut sekä monisatalukuisen työläisjoukon voimakkaat, valtioon vetoavat maksamattomien palkkojen saamista ja töiden jatkamista tarkoittavat mielenilmaukset, jotka kaikki yhdessä, asian myös julkisuudessa osakseen saaman huomioon ohella antoivat tilanteelle „pakkotilaan” viittaavia

piirteitä. On myös huomattava, että maksatamisluvan antamista edelsi Kiukkaan antamasta määräyksestä työmaalla toimitettu katselmus, jonka tuloksena, tosin urakkasopimuksen maksuerätaulukosta poiketen, voitiin osoittaa tiettyjä maksattamista tukevia, josta ei siihen velvoittavia perusteita. Ilmeisesti asia kuitenkin olisi pitänyt sen poikkeuksellisen luonteen huomioon ottaen, ja koska laskun maksatus tapahtui vasta 25. 1. 1958, ensiksi saattaa valtioneuvoston raha-asiainvalidiokunnan käsiteltäväksi, niin kuin tehtiin muiden samaan aikaan suoritettujen Teoran maksuvaikeuksien helpottamista tarkoitaneiden järjestelyjen osalta.

Mitä taas tulee pankinjohtaja Aarre Simosen, joka on merkinnyt maksatuksen pohjana olleeseen laskuun, jonka tosin myös Vara takaaajana oli hyväksynyt, hyväksymisensä kättilöopiston rakennustoimikunnan puheenjohtajana, on todettava, että hänen muun muassa entisenä valtiovarainministerinä oli täytynyt ymmärtää, ettei sisäasiainministeriö laillisessa järjestyksessä ollut mainittua poikkeuksellista toimenpidettä asianmukaisessa järjestyksessä hyväksynyt.

Ryhdyttyäessä tämän jälkeen käsittelemään valtiontilintarkastajain huomautuksessa 4 (s. 25) mainittuja seikkoja, niin tutkimuksissa, huomioon ottaen, mitä edellä on sanottu maksuerätaulukon ns. etupainoisuudesta, ei ole voitu todeta, että Teora olisi saanut muita maksuerätaulukon mukaisia osamaksuja aikaisemmassa vaiheessa kuin mitä rakennustyön valmiusaste olisi edellyttänyt, kuin edellä käsitellyn valtioneuvoston raha-asiainvalidiokunnan 23. 1. 1958 tekemään ratkaisuun perustuvat yhteensä 12 450 000 markan suoritukset. Erityisesti maksuerätaulukon mukaisten maksatusten perusteena olevien laskujen tarkastajana toiminut työn valvoja Uuttu on jyrkästi kiistänyt, että maksuerätaulukon mukaisia osamaksuja olisi hyväksytty maksettaviksi Teoralle aikaisemmassa vaiheessa kuin mitä rakennustyön valmiusaste olisi kulloinkin edellyttänyt.

Mitä taas tulee siihen, että vaikka asian tuntijat olivat arvioineet rakennustyön valmiusasteeksi Teoran konkurssin alkaessa vain noin 46 %, oli urakkasummasta 915 milj. markasta maksettu yhtiölle jo 604 milj. markkaa, oikeastaan noin 610 milj. markkaa, eli noin 65 %, kun sanottu valmiusaste olisi

edellyttänyt vain noin 420—430 milj. markan maksatusta, on todettava seuraavaa.

Edellä mainituilla asiantuntijoilla tarkoitetaan Teoran konkurssipesän ja valtion välisiä erimielisyyksiä ratkaisemaan asetetun välimiesoikeuden rakennustyön valmiusastetta arvioimaan määräämiä Helsingin kaupungin rakennusviraston talorakennusosaston työpäällikköä Toivolaa (valtion puolesta) ja Rastor Oy:n rakennusasiain tutkimusinsinööriä Lauri Olavi Jämsää (Teoran puolesta). Nämä ovat kuulusteluissa tähdentäneet, että heidän toimittamansa arvio ja sen perusteella annettu, 29. 8. 1958 päivätty lausunto oli tarkoittanut ainoastaan sen seikan toteamista, mikä rakennustyön keskimääräinen valmiusprosentti oli työn keskeytyessä ollut, eikä suinkaan arvostella asiaa maksuerätaulukon etupainoisuuden taikka siihen tai muihin perusteisiin nojautuvien maksatusten kannalta. Erityisesti Toivola ja Jämsä ovat korostaneet sitä, että eräiden töiden valmiusaste oli tuohon aikaan saattanut olla esim. 100 %, toisten esim. 70 % ja eräiden ehkä 0 % jne., ja että heidän erikseen laskemansa prosenttimäärät 45.3 % (Toivola) ja 46.7 % (Jämsä) (kts. tarkemmin valtiontilintarkastajain kertomusta s. 23) olivat olleet näiden prosenttimäärien keskiarvoja. Kuulusteluissa on lisäksi tuotu esiin, että sinä ajankohtana, jolloin Toivola ja Jämsä olivat toimittaneet arvionsa, oli ollut varsin vaikeata prosentuaalisesti arvioida kättilöopiston monissa eri valmisvaiheissa olleiden rakennusten valmiusastetta. Sanotut laskelmat saattoivat helposti poiketa 5 % tai enemmänkin todellisesta. Tämän ovat Toivola ja Jämsä puolestaan vahvistaneet.

Edellä esitetyn perusteella on katsottava, ettei asiassa kysymyksessä olevilta kohdin ole ilmennyt virheellistä menettelyä.

Valtiontilintarkastajat ovat kertomuksensa vuodelta 1957, huomautuksessa 1 (s. 24) esittäneet, että hallituksen esityksessä vuoden 1956 tulo- ja menoarvioksi oli kättilöopiston rakennusmäärärahan kohdalla perusteluissa mainittu, että kättilöopiston uusi rakennus tuli käsittämään 118 000 m³, ja että eduskunta oli hyväksynyt nämä perustelut. Myöhemmin tapahtuneissa laskelmissa oli

kuitenkin todettu, että kättilöopiston rakennusten tilavuus tuli olemaan joko 132 437 m³ tai 135 000 m³. Tämän johdosta valtiontilintarkastajat totesivat, että ilmoitettu kättilöopiston rakennusten suuruus poikkesi niin olennaisessa määrässä eduskunnan hyväksymästä suunnitelmasta, että määrärahojen käyttäminen oli ollut virheellistä, koska määrärahoja oli käytetty suuremman rakennusryhmän rakentamiseen kuin mitä eduskunnan hyväksymät määrärahan perustelut olivat edellyttäneet, ja että oli pakko todeta, että tämä 14 000—17 000 m³:n lisäys oli lisännyt rakennuskustannuksia ja siten myös määrärahojen tarvetta lähes 200 milj. markkaa.

Viellä valtiontilintarkastajat ovat sanotun kertomuksen loppulausunnossa (s. 109) esittäneet, että valtion rakennustoiminnan suhteen oli eri yhteyksissä jouduttu toteamaan, „että rakennussuunnitelmia on rakennustyön kestäessä olennaisesti muutettu saattamatta niitä eduskunnan tietoon ja harkittavaksi. Kun rakennuksen kuutiotilavuus on tällöin saattanut kasvaa hyvinkin huomattavasti, on se vastaavasti lisännyt määrärahojen tarvetta, mikä esimerkiksi kättilöopiston uudisrakennuksen kohdalla on pelkästään tästä syystä noussut 200 milj. markkaa”. Tämän vuoksi valtiontilintarkastajat ovat lausuneet edellyttävänsä, „ettei tällainen eduskunnan päättäntävällän sivuuttava menettely enää vastaisuudessa tule kysymykseen. Rakennustyöt olisi yleensäkin etukäteen suunniteltava niin huolellisesti, ettei lisäkustannuksia aiheuttavia muutos- ja korjaustöitä tarvitsisi aiheuttomasti suorittaa”.

Edellä olevan lisäksi kättilöopiston tutkimuskomitea on mietintönsä 16. luvussa (s. 80—82) lausunut, että hallituksen esityksessä eduskunnalle vuoden 1957 tulo- ja menoarviota varten hallitus oli ilmoittanut, että kättilöopiston uudisrakennuksen rakentamiseen oli vuosina 1951—1956 myönnetty 170 milj. markkaa ja että rakennustöiden jatkamiseen suunnitelman mukaisesti ehdotettiin vuodelle 1957 momentille 20 Pl. II:12 myönnettäväksi 300 milj. markkaa. Esityksen johdosta eduskunnan valtiovarainvaliokunta oli lausunut, että se, tutustuttuaan kättilöopiston rakennusten rakennussuunnitelmaan ja hankittuaan asiaan lisäselvitystä, oli päätenyt siihen, että suunnitelmien mukaan rakennettava kättilöopisto voi osoittau-

tua tarpeettoman suureksi ja siten myös tarpeettoman kalliiksi valtiolle. Tämän johdosta valtiovarainvaliokunta edellytti, että ennen varsinaiseen rakennustyöhön ryhtymistä rakennussuunnitelmaa oli tarkistettava. Sen vuoksi valtiovarainvaliokunta, pitäen ehdotettua määrärahaa aiheettoman suurena ja esittäen, että momentilta vähennettäisiin 100 milj. markkaa, oli 5. 12. 1956 päivätyssä mietinnössään eduskunnalle esittänyt kättilöopiston määrärahan siten muutettuna vuoden 1957 menoarviossa vahvistettavaksi.

Edelleen kättilöopiston tutkimuskomitea on maininnut, että eduskunnan käsitellessä 13. 12. 1956 puheena olevaa tulo- ja menoarvioesitystä, oli asiassa käyty „laaja” keskustelu. Valtiovarainministeri Simonen oli tällöin selvittänyt muun ohessa, ettei rakennussuunnitelma suinkaan ollut liian „laaja”, ja että suunnitelmat oli perinpohjin tarkastettu kaikissa mahdollisissa toimitelmissä, joilla valtion rakennustoiminnan valvonta oli kuulunut, ja hyväksytty jokaisessa elimessä muis-tutuksitta, sekä ettei suunnitelma myöskään ollut kallis. Simonen oli myös maininnut, että sillä hetkellä voitiin jo täsmällisesti arvostella, mikä rakennuskustannusten loppusumma tuli olemaan, koska kaikki tarjoukset oli jo jätetty, sekä huomauttanut, että jos eduskunta vastoin hallituksen esitystä hyväksyisi valtiovarainvaliokunnan esittämän lausuman, saattaisi se lykätä rakennussuunnitelman toteuttamisen epämääräiseen tulevaisuuteen. Keskustelun jälkeen eduskunta oli hyväksynyt esityksen, joka oli saatettu hallituksen tiedoksi eduskunnan 20. 12. 1956, oikeastaan 20. 1. 1957 antamassa vastauksessa hallituksen esitykseen puheena olevaksi tulo- ja menoarvioksi.

Edellä olevan johdosta kättilöopiston tutkimuskomitea on lausunut, että sen käsityksen mukaan eduskunta oli vuoden 1957 tulo- ja menoarvion käsittelyssä hyväksynyt kättilöopiston uudisrakennuksen rakennussuunnitelman hallituksen esityksen mukaisesti ja myös tietoisena siitä, että rakennusten tilavuus tuli olemaan alkuaan suunniteltua suurempi, joten siinä kohden ei ollut menetelty virheellisesti.

Vuoden 1956 tulo- ja menoarvioesityksen hyväksytyissä perusteluissa on 20 pääluokan II luvun 12 kohdassa mainittu:

„12. Kättilöopiston rakentaminen (siirtomääräraha). Vuoden 1955 menoarviossa on

myönnetty 30 000 000 mk uuden kättilöopiston suunnittelutöiden jatkamiseen ja perustamistöihin sekä rakennustöiden aloittamiseen. Suunnittelu- ja louhintatyöt saadaan valmiiksi vuoden 1955 aikana. Kättilöopiston uusi rakennus tulee käsittämään 118 000 m³ ja nousevat sen kokonaiskustannukset 1 460 000 000 markkaan. Jotta töitä voitaisiin jatkaa vuoden 1956 aikana, ehdotetaan tarkoitukseen myönnettäväksi 100 000 000 mk. Momentin loppusumma on 100 000 000 mk.

V. 1955 (menoarv.) mk 30 000 000

Huomattava siis on, että tilavuus 118 000 m³ on mainittu tarkkana eikä summittaisena lukuna.

Vuoden 1957 tulo- ja menoarvioesityksen hyväksytyissä perusteluissa on 20 pääluokan II luvun 12 kohdassa taas mainittu:

„12. Kättilöopiston rakentaminen (siirtomääräraha). Kättilöopiston rakentamiseen on vuosina 1951—1956 myönnetty 170 000 000 mk. Rakennustöiden jatkamiseen suunnitelman mukaisesti ehdotetaan vuodelle 1957 momentille myönnettäväksi 300 000 000 mk.

Momentin loppusumma on 300 000 000 mk.

V. 1955 (tilinp.) mk 40 000 000
„ 1956 (menoarv.) mk 100 000 000

Kättilöopiston uudisrakennuksen tilavuudesta ei siis tässä ollut mitään mainintaa.

Tutkimuksissa on kättilöopiston rakennusten piirustukset laatinut arkkitehti Martti Välikangas ilmoittanut, että mainittu huhtikuussa 1955 laskettu 118 000 m³:n tilavuus oli hänelle tuntematon, ja että hän oli saanut tehtäväkseen laatia piirustukset määrätyn määrän oppilaspaiikkoja ja potilassijoja käsittävälle kättilöopistolle ilman, että tässä yhteydessä olisi mainittu tilavuudesta mitään. Luonnollisesti myös tontin suuruus oli tällöin ollut otettava huomioon. Omasta puolestaan Välikangas on esittänyt, että rakennusten tilavuudeksi tulee, niin kuin hänen esittämästään 28. 5. 1956 päivätystä laskelmasta ilmenee, 129 245 m³, mikä tilavuus ei lainkaan ilmene valtiontilintarkastajain kertomuksesta. Kättilöopiston rakennustoimikunnan sihteeri Vahtera on kuitenkin ilmoittanut, että puheena oleva 118 000 m³:n kuutiometrimäärä, on saatu Välikankaan toimistosta rakennusta koskevien alustavien piirustusten mukaan laskettuna. Tämä tilavuus, joka on mainittu rakennustoimikunnan 12. 4.

1955 päivätyyn, valtiovarainministeriölle lähetettyyn ja lääkintöhallitukselle tiedoksi toimitettuun kirjeeseen liittyvässä laskelmassa, tosin varustettuna sen summittaisuutta osoittavalla lisäyksellä „noin”, sisältyy myös vuoden 1956 tulo- ja menoarvion perusteina olleisiin lääkintöhallituksen ja sisäasiainministeriön ehdotukseen sekä valtiovarainministeriön laatiman lopullisen ehdotuksen perusteluihin. Erityisesti on huomattava, että tämä tilavuus oli laskettu jo huhtikuussa 1955, rakennusryhmää koskevien varsinaisten piirustusten valmistuttua vasta noin vuotta myöhemmin ja tultua hyväksytyiksi hallitussihteeri Nevalan esittelemänä valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan 30. 5. 1956 pidetyssä istunnossa, missä yhteydessä suunnitellun rakennuksen tilavuudeksi ilmoitettiin 129 200 m³. Huomattava on, että rakennustoimikunnan ja sen työjaoston kokouksista laadittujen pöytäkirjojen mukaan rakennusten piirustusten suunnittelu ja valmistelu oli vuonna 1955 esillä melkein jokaisessa kokouksessa (kts. mm. pöytäkirjat: 25. 1., 24. 2, 11. 3., 15. 3., 19. 3., 4. 4., 9. 5., 16. 6., 3. 9., 31. 10., 1. 12 ja 5. 12. 1955).

Mitä taas tulee valtiontilintarkastajien kertomuksessa mainittuun 132 437 m³:n tilavuuteen, on sen tutkimuksissa saadun selvityksen mukaan laskenut Teoran palveluksessa ollut rakennusmestari Saara Taavitsainen keväällä 1957 urakoitsijan tarkoituksia varten. Valtion puolesta kättilöopiston rakennustyötä valvonut rakennusmestari Einari Uuttu on kuulusteluissa puolestaan ilmoittanut, että rakennuksen lopullinen tilavuus eräiden rakennusteknillisten syiden tähden tulee olemaan noin 133 000 m³. Tämän lisäksi on asian yhteydessä esitetty myös sellaisia puheena olevaa tilavuutta tarkoittavia lukuja kuin 130 000 m³ (kättilöopiston tutkimuskomitean mietintö s. 2) ja noin 131 000 m³ (kättilöopiston rakennustoimikunnan kirje sisäasiainministeriölle 28. 10. 1957).

Edelleen on huomattava, että kättilöopiston rakennustoimikunta oli 13. 4. 1956 päivätyssä vuoden 1957 tulo- ja menoarvioesitystä varten suoraan lääkintöhallitukselle antamassaan ilmoituksessa maininnut uuden rakennuksen tilavuudeksi noin 135 000 m³. Tämä kuutiometrimäärä, jonka myös sisäasiainministeri Pakkanen, ilman että se hänen ilmoituksensa mukaan olisi perustunut mihinkään laskelmiin, oli esittänyt valtiovarainvaliokun-

nan jaostolle syksyllä 1958, ei kuitenkaan tullut sisällymään lääkintöhallituksen vuoden 1957 tulo- ja menoarvioesitystä koskevan ehdotuksen perusteluihin eikä siten myöskään lopullisen tulo- ja menoarvioesityksen ja vahvistetun tulo- ja menoarvion perusteluihin.

Lääkintöhallituksen talousosaston, jolle lääkintöhallituksesta 17. 3. 1944 (188/44) annetun asetuksen mukaan tulo- ja menoarviota koskevat asiat kuuluvat, osastopäällikkö, talousneuvos Onni Olavi Vauhkonen, joka oli laatinut viimeksi mainitun ehdotuksen, on kuulusteluissa esittänyt, että lopullisten piirustusten valmistuttua arvioidun noin 135 000 m³:n tilavuusmäärän mainitsematta jättäminen vuoden 1957 tulo- ja menoarvioehdotuksen perusteluissa oli tapahtunut epähuomiossa. Jos näin ei olisi tapahtunut tai jos luonnokseen olisi otettu arkkitehti Välikankaan ilmoittamat 129 245 m³, ei sellaista muodollistakaan ylitystä olisi muodostunut, mihin valtiontilintarkastajat ovat laskelmissaan päätyneet. Lääkintöhallituksessa ehdotus ratkaistiin Vauhkonen esittelemänä yleisistunnossa 27. 4. 1956 (ptk. 3 §; saapuvilla pääjohtaja Pesonen, talousneuvos Vauhkonen, lääkintöneuvokset Sibelius, Kuusisto, Vartiainen ja Pätälä, vt. lääkintöneuvos Ojala, apteekki-neuvos Lindewald ja vt. asessori Kangas kollegion jäsenenä sekä sihteeri Grotenfelt), jossa se ilman tilavuusmainintaa erimielisyydettä hyväksyttiin.

Sisäasiainministeriön tulo- ja menoarvioehdotuksen laatija, kansliapäällikkö Mantere on puolestaan niin ikään ilmoittanut katsovansa, että sanotut noin 135 000 m³ olisi ollut mainittava sisäasiainministeriössä laaditussa vuoden 1957 tulo- ja menoarvioehdotuksessa, mutta koska sanottua kuutiometri-määrää ei ollut mainittu lääkintöhallituksen ehdotuksessa, hän oli katsonut, että hänen asiansaan ei olisi ollut huolehtia sen merkittävyydestä sisäasiainministeriössä laadittuun ehdotukseen.

Edellä olevan johdosta on todettava, että kun kerran kättilöopiston rakennustoimikunnan valtiovarainministeriölle ja tiedoksi lääkintöhallitukselle toimitetussa 12. 4. 1955 päätetyssä laskelmassa sekä eduskunnan 20. 1. 1956 hyväksymän ja 10. 2. 1956 vahvistetun vuoden 1956 tulo- ja menoarvion perusteluissa 20 pääluokan II luvun 12 momentin

kohdalla kättilöopiston rakennusten tilavuudeksi oli edellytetty 118 000 m³, tämän kuutiometrimäärän, vaikka se olikin laskettu jo huhtikuussa 1955, ilmoituksen mukaan vain alustavien luonnospiirustusten perusteella, on muodollisesti katsoen eduskunnan budjettipäätöksen edellytyksiin kuuluvana tulkittava sellaiseksi velvoittavaksi ohjeeksi, joka kaikkien asiaa hoitamaan joutuneiden viranomaisten olisi tullut ottaa huomioon ja jota näiden sittemmin olisi pitänyt noudattaa asiaa koskevissa ratkaisuisaan, taikka huolehtia siitä, että ennen rakennuspiirustusten lopullista hyväksymistä tai ainakin ennen kuin rakennustyöhön ryhdyttiin, eduskunnalle olisi asianmukaisessa järjestyksessä varattu tilaisuus hyväksyä vahvistettujen piirustusten mukainen todellinen rakennustilavuus. Tältä pohjalta asiaa tutkittaessa on voitu todeta seuraavaa.

Kättilöopiston rakennustoimikunnan pöytäkirjoista havaitaan, että rakennusryhmän suunniteltu yhteinen tilavuus vielä 31. 10. 1955 todettiin 121 870 m³:ksi eli siis suunnilleen siksi, miksi se vuoden 1956 tulo- ja menoarvioesityksessä oli mainittu. Pöytäkirjoista ei käy ilmi, että rakennustoimikunta vuoden 1956 kevääseen mennessä, jolloin lopulliset piirustukset olivat valmistuneet, olisi päättänyt rakennussuunnitelmaan tehtäväksi sellaisia muutoksia, jotka olennaisesti olisivat vaikuttaneet rakennusten tilavuuteen. Missään muussakaan yhteydessä ei rakennussuunnitelmaan ole kyseisenä aikana todettu tehdyn sellaista muutosta, joka olisi puheena olevalla tavalla laajentanut rakennusten tilavuutta. Piirustusten lopullisesti valmistuttua kuitenkin todettiin, että tilavuus oli aikaisemmin laskettua suurempi. Vastaavasti myös rakennuskustannukset oli arvioitu uudelleen. Tämän mukaisesti rakennustoimikunta 13. 4. 1956 lääkintöhallitukselle lähettämässään ehdotuksessa vuoden 1957 tulo- ja menoarvion kättilöopiston uuden rakennuksen rakentamista varten otettavaksi määrärahasi ilmoitti opiston rakennusten suunnitelluksi tilavuudeksi noin 135 000 m³ ja kokonaiskustannusarvioksi 1 600 000 000 markkaa, josta rakennustyön osalle 1 250 000 000 markkaa. On huomattava, että rakennustoimikunnan ehdotus oli kirjotettu budjettiesityksen muotoon. Sitä ei lääkintöhallitus kuitenkaan sellaisenaan lähettänyt edelleen,

vaan jätti ehdotuksestaan pois sekä rakennuksen tilavuutta että sen kokonaiskustannuksia koskevat merkinnät.

Kätilöopiston rakennustoimikunta on niin muodoiin tarkoittanut saattaa rakennusten uudelleen laskettua tilavuutta ja kokonaiskustannuksia koskevat luvut eduskunnan tietoon. Kun toimikunnan asiana ei ole ollut enemmälti huolehtia siitä, että niin todella tapahtui, ei sen tältä osin voida katsoa laiminlyöneen velvollisuuttaan. Mitä taas tulee rakennustoimikunnan muihin toimenpiteisiin sen jälkeen kun se 12. 4. 1956 sai tiedon valmiiksi saatujen rakennuspiirustusten perusteella lasketusta tilavuudesta, jotka toimenpiteet siis asiallisesti ovat merkinneet tilavuudeltaan eduskunnan edellyttämää olenaisesti suuremman rakennusryhmän aikaansaamista, on sen lisäksi, mitä edellä on sanottu rakennustoimikunnan laatimasta tulo- ja menoarvioesityksestä, otettava huomioon, että valtioneuvoston raha-asiainvalidikunta oli 30. 5. 1956 hyväksynyt rakennuspiirustukset ja tässä yhteydessä myös asiallisesti rakennusten suunnitteluksi tilavuudeksi 129 200 m³, mikä luku esittelylistassa (27 kohta) myös nimenomaan oli mainittu. Kun rakennustoimikunnan asiana ei voinut olla raha-asiainvalidikunnan päätöksen laillisuuden tutkiminen ja kun eduskunta, jossa kysymys opiston koon supistamisesta oli keskustelun alaisena, muutoksitta hyväksyi hallituksen tulo- ja menoarvioesityksen ja sitten myös, joskaan ei nimenomaan tilavuutta mainiten, opiston rakentamisen vahvistettujen piirustusten mukaisesti, ei rakennustoimikunnan voida katsoa menetelleen kyseisen asian osalta muutoinkaan virheellisesti.

Mitä taas tulee siihen, että vuoden 1957 tulo- ja menoarvioesityksestä jäi pois rakennusten tarkistettua tilavuutta koskeva maininta, on virhe asiallisesti katsoen tullut korjatuksi eduskunnan edellä tarkoitetulla budjettipäätöksellä. Muodollisesti lääkintöhallitus, lähinnä budjettiesityksen valmistelusta huolehtinut talousneuvos Vauhkonen, epäilemättä kuitenkin on menetellyt virheellisesti edellä kerrotuin tavoin muuttaessaan kätilöopiston rakennustoimikunnan tekemää ehdotusta. Virheellisyys on kuitenkin, koska muuttamisen ei ole katsottava tapahtuneen harhaanjohtamistarkoituksessa, siksi vähäinen, ettei sitä voitane pitää varsinaisena virkavirheenä.

Sisäasiainministeriössä taas, missä tulo- ja menoarvioehdotuksen seuraava käsittelyvaihe kyseiseltä osin on tapahtunut, ei kätilöopiston rakennustoimikunnan alkuperäinen ehdotus ole ollut käsillä. Asian hoitaminen on siellä kuulunut ministeriön kansliapäällikölle Mantereelle, joka ei kuitenkaan vielä tällöin liene lähemmin tuntenut asiaa eikä ilmeisesti ollut saanut tietoonsa rakennustoimikunnan alkuperäistä esitystä. Hallitussihteeri Nevala taas oli saanut tiedon kätilöopiston rakennusten uudelleen lasketusta tilavuudesta sisäasiainministeriössä palvelevan rakennusmestarin Sorjosen laatimasta, 28. 5. 1956 päivätystä selostuksesta, johon suunniteltujen rakennusten tilavuudeksi oli merkitty 129 200 m³ ja kustannusarvioksi (rakennustöiden osalta) 1 356 600 000 markkaa, mikä on laskettu samaa kuutiometrihintaa (10 500 mk/m³) käyttäen kuin vuonna 1955 arvioitu rakennustyön kokonaishinta 1 239 000 000 markkaa. Kun Nevalan virkavelvollisuuksiin ei ilmeisesti ole kuulunut valvoa, että tiedot, jotka hänelle oli toimitettu lähinnä rakennuspiirustusten valmistamista tarkoittavan asian esittelyä varten valtioneuvoston raha-asiainvalidikunnassa, olisi otettu myös ministeriössä laadittuun tulo- ja menoarvioesitykseen, ei hänenkään voida katsoa tältä kohdin laiminlyöneen velvollisuuksiaan.

Valtiovarainministeriössä, jossa budjettiesitys valtioneuvostoa varten oli lopullisesti valmisteltu, on silloisen valtiovarainministeri Simosen lisäksi kyseisen asian saattanut tuntea vain edesmennyt kansliapäällikkö Takki. Simosen osalta taas on sanottava, ettei valtiovarainministerin velvollisuuksiin ilmeisesti kuulu laajan tulo- ja menoarvioesityksen perustelujen yksityiskohtainen tarkastaminen ja ettei ole syytä otaksua hänen tahtoneen jättää puheena olevat tiedot pois esityksestä, koska hänen, kätilöopiston rakennustoimikunnan puheenjohtajana, allekirjoittamansa kirjeen ohella nuo tiedot budjettiesitystä varten oli lähetetty lääkintöhallitukselle.

Mitä lopuksi tulee valtioneuvoston raha-asiainvalidikunnan istunnossa 30. 5. 1956 tapahtuneeseen rakennuspiirustusten hyväksymiseen, on ensiksi todettava, että raha-asiainvalidikunta on tässä asiassa käyttänyt oikeastaan valtioneuvostolle kuuluvaa päätäntävaltaa (vrt. kätilöopiston rakennustoimikunnan ns. asettamiskirjettä, jossa muun muassa sanotaan, että rakennustoimikunnan on lähe-

tettava pääpiirustukset ja kustannusarvio valtioneuvoston tarkastettaviksi ja vahvistettaviksi). Vakiintuneen käytännön huomioon ottaen tätä ei kuitenkaan voida pitää virheenä. Esittelyssä, jonka hallitussihteeri Nevala toimitti, oli pohjana esittelylista, jonka liitteeseen myös rakennusten tarkistettu tilavuus sekä uudelleen arvioidut rakentamiskustannukset olivat merkityt. Sen sijaan ei ole saatu selvitystä siitä, että asian käsittelyssä nimenomaan olisi tuotu esille, että nuo luvut huomattavasti poikkesivat aikaisemmin eduskunnan tietoon saatetuista. Läsnä olleista asian tunsivat, paitsi mahdollisesti hallitusneuvos Takki, ilmeisesti vain Nevala sekä valtiovarainministeri Simonen. Viimeksi mainittu oli kuitenkin, niin kuin edellä jo useasti on todettu, kättilöopiston rakennustoimikunnan puheenjohtajana huolehtinut siitä, että oikeat tiedot rakennusten tilavuudesta ja arvioiduista kustannuksista oli tulo- ja menoarvioon ottamista varten toimitettu lääkintöhallitukselle. Nevalan osalta taas on todettava, että tarvittavat asiatiedot olivat nähtävissä esittelyasiakirjoista, ja että hän asian budjettioikeudellisen puolen osalta oli voinut nojautua siihen, että Simonen ja Takki olivat hyväksyneet esityksen.

Näin muodoin se, mitä valtiontilintarkastajat puheena olevassa huomautuksessaan ovat esittäneet, ei anna perusteltua aihetta todeta, että asianomaiset viranomaiset olisivat menettelleet siinä heidän syykseen virka- virheenä luettavalla tavalla.

Valtiontilintarkastajat ovat kertomuksensa vuodelta 1957 myös (s. 26—27) esittäneet todenneensa, että useat virkamiehet, joilla virka-asemansa perusteella oli ollut mahdollisuus vaikuttaa valtion ja Teoran välisiin kättilöopistoa koskeviin rakennus- ja maksusuhteisiin, olivat hankkineet yhtiön samoihin aikoihin rakentamista taloista asunto-osakkeita. Teoran konkurssipesän tileihin perustuvan tiedon mukaan näytti siltä, että eräistä asunto-osakkeista ei olisi maksettu kauppasopimuksen edellyttämää hintaa kokonaisuudessaan. Kysymyksessä olevat talot omisti asunto-osakeyhtiö, jonka velkakirjoja oli ollut rakennusyhtiön verojäämien vakuutena sekä ylimääräisenä vakuutena kättilöopiston uuden rakennuksen rakentamista kos-

kevasta urakkasopimuksesta samoin kuin vastavakuuksina urakkasopimuksesta takaukseen menneellä vakuutusyhtiöllä, mutta jotka velkakirjat oli luovutettu kaikki takaisin. Kun valtioneuvosto oli 9.10.1958 asettanut komitean kättilöopiston rakentamisasiaa selvittämään, valtiontilintarkastajat eivät olleet katsoneet asiakseen tutkia edellä mainittujen osakkeiden omistussuhteisiin liittyviä kysymyksiä.

Kättilöopiston tutkimuskomitea on mietintönsä 15. luvussa (s. 78—80) muun muassa esittänyt, että jo ennen komitean tutkimusten alkamista oli eräillä tahoilla kiinnitetty huomiota siihen, että Teora oli saman aikaisesti kättilöopiston uuden rakennuksen rakennustyön kanssa rakentanut Asunto Oy Munkkivuori nimiselle yhtiölle suurta rakennusryhmää ja että yhtiössä oli ollut mukana useita valtion virkamiehiä; muun muassa kättilöopiston rakennustoimikunnan puheenjohtaja Aarre Simonen oli ostanut itselleen osakehuoneiston sanotun yhtiön omistamasta rakennuksesta. Edelleen komitea on lausunut hankkimansa selvityksen perusteella todenneensa, että edellä tarkoitettuun valtion virkamiesryhmään kuuluneiden henkilöiden asunto-osakkeiden hankinnan suhteen oli ilmennyt seikkoja, jotka olivat kahdessa tapauksessa antaneet komitealle aiheen tehdä asianomaiselle viranomaiselle ilmoituksen mahdollisiin toimenpiteisiin ryhtymistä varten, tarkoittaen näillä kahdella tapauksella sisäasiainministeriön kansliapäällikön, hallitusneuvos Mantereen ja hallitussihteerin Nevalan osakehuoneistohankintoja.

Valtioneuvostolle antamassaan, 22 päivälle huhtikuuta 1959 päivätyssä kirjelmässä kättilöopiston tutkimuskomitea on puheena olevasta asiasta lisäksi maininnut, että komitea oli selvitellyt ja verrannut keskenään Asunto Oy Munkkivuoren yli 40 vastaavan kokaisen huoneiston hintoja. Sanotussa selvittelyssä oli todettu, että melkein kaikki yhtiön huoneistot oli myyty vuoden 1956 aikana ja että niiden lopulliset hinnat oli vahvistettu 15. 7. 1957 pidetyssä ylimääräisessä yhtiökokouksessa, jolloin oli voitu laskea rakennuksen lopulliset kustannukset ja myös indeksikorotukset. Huoneistojen sanottuja hintoja toisiinsa verrattaessa oli voitu todeta, että useimmissa tapauksissa ne olivat nousseet jonkin verran yli mainitussa kokouk-

sessä vahvistettujen hintojen, mutta muutamissa tapauksissa ne olivat jääneet vähän alle näiden hintojen.

Tämän lisäksi kättilöopiston tutkimuskomitea on mainitussa kirjelmässään lausunut, että pankinjohtaja Simosen huoneiston kohdalla oli annettu melkoinen alennus vahvistetusta hinnasta. Kun kuitenkin otettiin huomioon, että sanottu huoneisto oli alun perin ollut Teoran entisen toimitusjohtajan Leo Lyytikäisen itselleen tarkoittama, ja että hän oli myynyt sen Simoselle erityisellä kauppakirjalla sekä että Simonen oli maksanut Teoralle eräistä huoneistoa koskeneista muutostöistä, jotka talon isännöitsijän ilmoituksen mukaan olivat tarkoittaneet suurimmalta osalta autotallin uudelleen sijoittelua ja vain vähäisessä määrin itse huoneistoa, 3.3 milj. markkaa, ei tätä huoneistoa, joka oli ollut talon suurin, voitu verrata talon muihin huoneistoihin. Sen, että Simonen oli maksanut huoneistostaan 8.3 milj. markkaa, eikä 7 milj. markkaa, niin kuin valtioneuvostotarkastajat olivat komitealle ilmoittaneet, komitea oli todennut Kansallis-Osake-Pankista tarkastetavikseen saamiensa shekkien perusteella.

Hallitussihteeri Nevalan Asunto Oy Munkkivuoresta ostaman huoneiston kohdalla kättilöopiston tutkimuskomitea on kirjelmässään esittänyt, että huomiota oli kiinnittänyt se, että ns. luovutussopimukseen oli alunperin merkitty hinnaksi 2 900 000 markkaa, mutta että Lyytikäinen oli omakätisesti muuttanut sanotun määrän 3 850 000 markaksi. Mainitussa 15. 7. 1957 pidetyssä yhtiökokouksessa oli Nevalan ostaman huoneiston hinnaksi sen sijaan vahvistettu 4 387 000 markkaa. Nevala oli huoneistosta kuitenkin maksanut indeksikorotuksineen vain 3 699 990 markkaa, joten hän oli saanut sen 687 010 markkaa vahvistettua hintaa alemmalla hinnalla. Komitean tiedustelun johdosta Nevala oli ensin vastannut, ettei hän tiennyt hinnasta muuta kuin että hän oli Lyytikäisen kanssa sopinut huoneiston hinnaksi mainitut 2.9 milj. markkaa ja myöhemmin, kun hän oli siirtynyt ns. täysrahoitukseen, 3.4 milj. markkaa, ilman että hän olisi pyytänyt mitään alennusta. Edelleen komitea on maininnut, että Nevala oli komitean kehoituksesta „sitten tuonut Lyytikäisen kirjoittaman, edellä mainitun asian sisältävän todistuksen, sekä kun komitea ei siihenkään selvitykseen tyytynyt, vielä toisen todistuksen, jossa Lyytikäinen

mainitsee, että hintaa alentavina tekijöinä oli huomioitu eräät kustannuksia vähentäneet väliseiniä pois jättäminen ja Nevalan itse suorittamat työt. Toimitusjohtaja Lyytikäinen kutsuttiin sitten kuultavaksi ja hän on selittänyt, että Nevalan maksama hinta oli samanlainen kuin muistakin vastaavan kokoisista huoneistoista maksettu. Kun hänelle osoitettiin, ettei asianlaita ollut niin, Lyytikäinen selitti, että koska Nevala oli ollut eräs talon perustajajäsenistä, jotka olivat osallistuneet moniin siinä vaiheessa tarpeellisiin toimiin, oli hänelle annettu tavan mukainen, noin 10 prosentin alennus ostohinnasta. Lyytikäinen mainitsi eräitä muitakin vastaavan suuruisen hinnanalennuksen saaneita ostajia. Asianomaisilta kysyttäessä ja asiakirjoja tarkastettaessa ei vastaavia alennuksia ole todettu saaneen muiden kuin Teoran työpäällikkönä toimineen dipl. insinööri Eero Väätäisen. Myöhemmin Lyytikäiseltä kysyttäessä minkä vuoksi Nevalan huoneiston hinta oli hänelle niin vaikeasti selvitettävä asia, ettei mikään hänen antamansa selitys ollut luotettava, Lyytikäinen ei ole osannut siihen mitään vastata, eikä myöskään siihen minkä vuoksi hän oli Nevalan huoneiston luovutussopimukselle korjannut hinnan 3 850 000 markaksi. Tämän jälkeen kuultuna Nevala on sanonut, ettei hän ollut millään tavoin ollut mukana yhtiötä perustamassa eikä tiedä tehneensä sille mitään palveluksia. Hän ei myöskään ole voinut sanoa syytä siihen, mistä johtuen hänen maksamansa hinta oli huomattavasti pienempi kuin muista vastaavan suuruisista huoneistoista maksetut hinnat.” Edellä sanottu osoittaa, etteivät Nevala ja Lyytikäinen ole voineet kättilöopiston tutkimuskomitealle tyydyttävästi selittää, millä perusteilla Nevala oli saanut ostaa huoneistonsa halvemmalla kuin muut.

Mitä sitten kansliapäällikkö Mantereen Asunto Oy Munkkivuoresta ostamaan huoneiston hintaan tuli, kättilöopiston tutkimuskomitea on kirjelmässään todennut, että huoneiston hinnaksi oli mainitussa 15. 7. 1957 pidetyssä kokouksessa vahvistettu 3 551 000 markkaa. Mantere oli maksanut siitä kuitenkin indeksikorotuksineen 3 227 875 markkaa ja näin ollen saanut hinnassa alennusta 323 125 markkaa. Toimitusjohtaja Lyytikäinen oli komitealle selittänyt, ettei hän tiennyt mitään syytä siihen, mikä mainitun

alennuksen perusteena olisi ollut. Kun periaatteena oli kuitenkin ollut, että niille, jotka olivat jotenkin olleet apuna Asunto Oy Munkkivuorta perustettaessa, oli annettu hinnan alennusta, saattoi mainittuun alennukseen olla syynä se, että Mantere oli keran yhtiön perustamisen aikoihin käynyt Lyytikäisen kanssa Helsingin kaupungin kiinteistövirastossa neuvottelemassa tontin hankkimisesta.

Kansliapäällikkö Mantere oli kättilöopiston tutkimuskomitealle kertonut, että hän oli syksyllä 1956 tiedustellut ennestään tuntealtaan toimitusjohtaja Lyytikäiseltä, oliko tällä tiedossa vuokrahuoneistoa Mantereen naimisiin menevälle pojalle, jolloin Lyytikäinen oli selittänyt hänellä olevan sopivia osakehuoneistoja myytävänä. Neuvottelujen jälkeen Mantere oli sitten ostanut huoneiston, jonka hinnaksi Lyytikäinen oli ensin ilmoittanut 2.4 milj. markkaa. Kun Mantere oli kuitenkin ilmoittanut mieluummin haluavansa ns. täysrahoitusta, olisi hinnaksi tullut 3.2 milj. markkaa. Mantere, joka oli kertonut muun muassa usein auttaneensa Lyytikäistä asioiden hoitamisessa, oli sitten tinkinyt huoneiston hinnan 3 milj. markaksi, mihin Lyytikäinen olikin suostunut.

Kättilöopiston tutkimuskomitea on lausunut, että vaikka sen suorittamien tutkimusten perusteella ei voitu pitää todennäköisenä, että sen selostamat seikat olisivat vaikuttaneet kättilöopiston uuden rakennuksen rakentamista koskevan urakkasopimuksen antamiseen Teoralle tai muihinkaan asiassa tehtyihin ratkaisuihin, niin komitea kuitenkin on, koska kysymyksessä olevaa menettelyä voitaneen pitää asianomaisten virka-asemaan sopimattomana, saattanut asian valtioneuvoston tietoon mahdollisia toimenpiteitä varten.

Mainitun kirjelmän johdosta on kansliapäällikkö Mantere 19. 9. 1959 ja hallitussihteeri Nevala 21. 9. 1959 antanut sisäasiainministeriölle kirjallisen selityksen.

Oikeuskanslerinvirastossa toimitetuissa tutkimuksissa on käynyt ilmi, että kättilöopiston tutkimuskomitean edellä tarkoitettujen selvittelyjen perusteella laaditun vertailutaulukon lähtökohtana ovat, Asunto Oy Munkkivuoren 15. 7. 1957 pidetyksi merkityssä kokouksessa vahvistetut huoneistojen hinnat ovat olleet Simoselle, Mantereelle ja Nevalalle tuntemattomia. Edelleen on selvitetty, että puheena oleva kokous oli ollut luonteel-

taan vain muodollinen. Kokouksesta, jollaisia yleensä pidetään sellaisten asunto-osakeyhtiöiden rakennusten valmistuttua, joissa osakkaat suorittavat yhtiövastikkeen erilaisilla perusteilla, laaditusta pöytäkirjasta ilmenevät huoneistojen kokonaishinnat (mm. Nevalan ostaman huoneiston kohdalta 4 387 000 markkaa ja Mantereen ostaman huoneiston osalta 3 551 000 markkaa) olivat kokouksen sihteeriksi merkityn Teoran kohtoripäällikön Pentti Arvi Tuorman ilmoituksen mukaan tarkoittaneet vain, rakennusryhmän kokonaisurakkasummaa 725 milj. markkaa lähtökohtana pitäen, jakaa kutakin huoneistoa koskeva osuus yhtiön lainoista yhtiöjärjestyksen 4 §:ssä mainitulla tavalla yhtiövastikkeiden määräämistä varten. Sanotussa pykälässä on näet määrätty, että yhtiölle „muodostetaan rakennusrahasto, johon osakkeenomistajat suorittavat korottomana ja irtisanomattomana eränä kunkin huoneiston kohdalta summan, minkä suuruus määräytyy yhtiökokouksen yksimielisesti kysymyksessä olevalle huoneistolle vahvistaman kokonaishinnan ja tätä huoneistoa vastaavan osakepääoman perusteella huomioon ottaen yhtiön kiinnityslainat ja muut tämän yhtiöjärjestyksen 8 §:n edellyttämät pitkäaikaiset velat.” Varsinaisten kauppahintojen kannalta näillä hinnoilla ei ole ollut mitään merkitystä.

Kättilöopiston tutkimuskomitean laatiman vertailutaulukon osalta on lisäksi huomattava, että siinä ei ollut asianmukaisesti otettu huomioon noin 25 milj. markkaan noussutta asuinrakennusten tuotantoon käytettyjen rakennustarvikkeiden hintaan sisältyneen liikevaihtoveron takaisin maksamisesta 21. 1. 1955 annettuun lakiin (42/55) sekä sen täytäntöönpanosta ja soveltamisesta 6. 6. 1955 annettuun valtioneuvoston päätökseen (319/55) perustuvaa liikevaihtoveron palautusta. Näin muodoin taulukossa on toisaalta sarakkeissa „Rakennusrahastossa” ja „Hinta vahvistettu 15. 7. 57” olevissa luvuissa otettu huomioon mainittu liikevaihtoveron palautus, mutta toisaalta sarakkeissa „Maksanut sop. mukaan”, „Maksanut kaikkiaan” ja „Erotus + —” olevien lukujen osalta näin ei ole asian laita. Edellä tarkoitetuissa ja viimeksi mainituissa sarakkeissa olevat luvut eivät siis ole vertailukelpoisia keskenään.

Hallitussihteeri Nevalan kohdalta on asiassa lisäksi todettava, että hän oli osta-

nut puheena olevaan huoneistoon oikeuttavat osakkeet 6. 10. 1956 päivätyllä luovutussopimuksella 2.9 milj. markan hinnasta, mikä Nevalan ilmoituksen mukaan oli muodostanut kuitenkin vain kauppahinnan käteisellä suoritettavan osan, kauppahinnan loppuosan eli noin 25 % koko hinnasta jäädessä velaksi. Kun Nevala oli sittemmin siirtynyt ns. täysrahoitukseen, oli Lyytikäisen luovutussopimukseen tekemän merkinnän mukaan hinnaksi tullut 3 850 000 markkaa, ja Nevalan ilmoituksen mukaan 3.4 milj. markkaa. Sanoitusta hinnasta oli Nevala esitettyjen kuittien mukaan suorittanut:

	mk
6. 10. 1956	2 000 000
8. 12. 1956	900 000
18. 1. 1957	500 000;
eli yhteensä	3 400 000;
sekä lisäksi indeksikorotuksia	299 990;
	<u>3 699 990</u>

Luovutussopimuksessa olevasta toimitusjohtaja Lyytikäisen merkitsemästä 3 850 000 markan hinnasta Nevala on ilmoittanut olevansa tietämätön. Joka tapauksessa näyttää siltä, että Nevala on maksanut huoneistostaan 450 000 markkaa vähemmän, kuin mitä luovutussopimus korjatussa muodossaan osoittaa. Se, mikä tähän on ollut syynä, ei ole tutkimuksissa varmuudella selvinnyt. Lyytikäinen on tutkimuksissa tosin selittänyt, että Nevala oli saanut hyvitystä 120 000 markkaa sen johdosta, että huoneiston piirustuksia oli yksinkertaistettu, 200 000 markkaa sen vuoksi, että hän oli liittynyt yritykseen sen alkuvaiheissa, ja 130 000 markkaa sen johdosta, että hän oli siirtynyt ns. täysrahoitukseen, eli yhteensä mainitut 450 000 markkaa. Tätä selvitystä ei Nevala ole kuitenkaan puolestaan vahvistanut.

Kansliapäällikkö Mantereen osalta on asiassa taas todettava, että hän oli ostanut kysymyksessä olevaan huoneistoon oikeuttavat osakkeet 14. 6. 1956 päivätyllä luovutussopimuksella 2.4 milj. markan hinnasta, mikä Mantereen ilmoituksen mukaan oli kuitenkin ollut vain käteisellä suoritettava osa hinnasta varsinaisen kauppahinnan ollessa 3.2 milj. markkaa. Kun Mantere oli sittemmin siirtynyt ns. täysrahoitukseen, oli hinnaksi muodostunut 3 milj. markkaa. Tämän hinnan

Mantere on esitettyjen kuittien mukaan suorittanut kokonaisuudessaan seuraavasti:

	mk
14. 6. 1956	500 000
31. 7. 1956	500 000
15. 10. 1956	500 000
3. 12. 1956	500 000
26. 1. 1957	400 000
1. 3. 1957	400 000
15. 5. 1957	200 000

3 000 000;

sekä lisäksi indeksikorotuksia 227 875;

eli kaikkiaan 3 227 875

Vielä Mantere on maksanut 14. 6. 1956 ja 26. 1. 1957, kumpanakin päivänä, 24 000 markkaa eli yhteensä 48 000 markkaa luovutussopimuksen ehtojen mukaisesti osakeanti- ja mahdollisena lisärahastoleimaverona, joka oli 2 % alkuperäisestä kauppahinnasta.

Edellä olevan perusteella, huomioon ottaen, että huoneistojen kauppahinnat olivat, niin kuin yleensäkin tällaisissa tapauksissa; muutoutuneet kaupankäynnin eikä etukäteen vahvistettujen kiinteiden normien mukaisesti, kuitenkin niin, että aikaisemmin osakkeita ostaneet, joihin muun muassa kansliapäällikkö Mantere ja hallitussihteeri Nevala olivat kuuluneet, olivat saaneet ostaa huoneistonsa halvemmalla, ei asia Mantereen osalta anna aihetta enempään huomautuksiin. Nevalan kohdalla jää sen sijaan epäselväksi edellä mainittu 450 000 markan määrä. Sitä, että tällä seikalla olisi ollut yhteyttä kättilöopiston asian tai muiden sairaala-alan rakennusasioiden kanssa, ei tutkimuksissa kuitenkaan ole voitu osoittaa. Todettava kuitenkin on, että Nevala oli 8. 12. 1956 mennessä, jolloin ns. toista eli urakkasopimukseen Teoran kanssa johtanutta urakkakilpailua koskevat tarjouspyynnöt tehtiin, maksanut huoneiston kauppahinnasta jo 2.9 milj. markkaa, josta juuri sanottuna päivänä 900 000 markkaa, sekä vielä 18. 1. 1957 eli urakkasopimuksen solmimisen jälkeen 500 000 markkaa.

Mitä vielä tulee pankinjohtaja Aarre Simosen Asunto Oy Munkkivuoresta ostamaan osakehuoneistoon, tutkimuksissa on esitettyjen kuittien perusteella todettu, että Simonen on suorittanut siitä luovutussopimuksessa mainitun hinnan 8.3 milj. markkaa

sekä lisäksi indeksikorotusta ainakin 83 370 markkaa. Tämän lisäksi hän on suorittanut eräistä muutostöistä, niin ikään kuittauksen mukaan, 3,3 milj. markkaa. Sen johdosta, että viimeksi mainittujen töiden arvon on eräältä taholta väitetty olleen jopa noin 17 milj. markkaa, on rakennushallitus apulaisoikeuskanslerin kehoituksesta suorittanut erikseen tutkimuksen sanottujen muutostöiden arvosta. Tutkimuksen toimittajan, in-

sinööri Tapio Vilho Mattilan suorittamien tarkastusten, mittausten, arviointien ja laskelmien mukaan on muutostöiden arvo vuoden 1957 hintatasoa noudattaen ollut 3 076 200 markkaa, niin että virheprosentti on puoleen tai toiseen korkeintaan 20 prosenttia. Näin ollen ei tutkimuksissa ole voitu havaita, että Simonen olisi puheena olevan huoneistokaupan yhteydessä saanut mitään perusteetonta etua.

Perustuslakivaliokunnalle.

Perustuslakivaliokunta on kirjelmässään joulukuun 3 päivästä 1959 pyytänyt minulta selityksen Kättilöopiston tutkimuskomitean mietinnön johdosta huhtikuun 20 päivästä 1959 ja siihen sisältyvistä väitteistä, joihin kuuluu mm. että allekirjoittanut olisi hallituksen jäsenenä syyllistynyt lainvastaiseen menettelyyn virkatoimessa. Sen johdosta pyydän kunnioittavimmin saada esittää seuraavaa:

Po. tutkimuskomitealla ei ilmeisesti ole aavistustakaan siitä, miten hallituksen ja sen raha-asiainvaliokunnan työ käytännössä tapahtuu. Se ei ota huomioon, että raha-asiainvaliokunta joutuu jokaisessa kokouksessaan käsittelemään kymmeniä ja ehkä satojakin asioita. Kukaan ei voi vaatia, että ne raha-asiainvaliokunnan jäsenet, jotka eivät ole olleet suoranaisesti tekemisissä kulloistenkin asioiden kanssa, voisivat yksityiskohdittain perehtyä jokaiseen esille tulevaan asiaan. Koko järjestelmän perusta on luonnollisesti se, että täytyy voida luottaa siihen, että jokainen asia on ennakolta valmisteltu ensin asianomaisessa virastossa ja sitten asianomaisessa ministeriössä sekä että jokainen asia lisäksi on valtiovarainministeriön tarkastama. Vasta sen jälkeen asia tulee esille raha-asiainvaliokunnassa. Siellä noudatetaan yleensä — niin etenkin pääministerin osalta — valtiovarainministeriön linjaa. Jos raha-asiainvaliokunnan jäsenet yrittäisivät perehtyä yksityiskohtaisesti jokaiseen esille tulevaan asiaan, pysähtyisi valtion koko koneisto sangen pian; asioita ei voitaisi ratkaista. Raha-asiainvaliokunnan tehtävä kävisi mahdottomaksi. Valiokunnan tehtävänä on määrittellä kantansa määrärahaesityksiin ottaen huomioon tulo- ja menoarvion, valtion kassatilanteen, työllisyysnäkökohdat, tarkoituksenmukaisuuden vaatimukset jne. Jo nyt raha-asiainvaliokunnan jäsenillä on työtä ja vastuuta enemmän kuin kyllin. Jos ollaan sitä mieltä — niin kuin tutkimuskomitea ilmeisesti — että raha-asiainvaliokunnan jäsenten

sitä paitsi on toimittava salapoliiseina, että heidän ei pidä luottaa heille kirjallisesti tai suullisesti annettuihin tietoihin, että heillä täytyy olla selvänäkijän kyky ennakolta tietää, jos joku rakennusyritys tekee vararikon, silloin lienee mahdotonta saada jäseniä hallitukseen. Niin päteviä ja kaukonäköisiä yksilöitä lienee maassamme vähän.

Kiistan mitä jyrkimmin, että olisin toiminut millään tavoin lainvastaisesti tai valtion etuja loukaten Kättilöopiston asiaa ratkaistaessa. Myöhempi kehitys on tosin osoittanut, että tehty päätös oli valtion etujen kannalta huono, mutta se on asia erikseen. Päätöstä tehtäessä en mitenkään voinut tietää, mitä myöhemmin tapahtuisi. Kun tutkimuskomitea mietinnössään — sivulla 86 — sanoo, että mm. raha-asiainvaliokunta menetteli virheellisesti kun se oikeutti sisäasiainministeriön tekemään urakkasopimuksen Teoran kanssa ja lisää „koska esitettyjen selvitysten perusteella kaikkien asianosaisten olisi pitänyt tietää, että Teoran heikon taloudellisen tilan takia urakkasopimuksen tekemistä sen kanssa ei voitu pitää valtion edun mukaisena”, on tämä syytös raha-asiainvaliokuntaa kohtaan mieltä kuohuttava ja suorastaan kunnialoukkaavaa. Olen turhaan etsinyt mietinnöstä todisteita tällaiselle raskaalle syytökselle. Näitä ei siinä ole eikä voikaan olla sen vuoksi, että syytös on täysin perusteeton. En pysty sanomaan mitään siitä, mitä muut mahdollisesti tiesivät — puhun yhtenä raha-asiainvaliokunnan niistä jäsenistä, jotka silloin käytettävissä olleiden asiakirjojen nojalla määrittelivät kantansa asiassa eivätkä olleet mukana sitä valmistelussa.

Jutun asiakirjoista käy selville, mihin toisioihin raha-asiainvaliokunta joutui nojautumaan ratkaistessaan asian joulukuun 20 päivänä 1956:

1) Kättilöopiston rakennustoimikunta esitti, että työ annettaisiin Teoralle.

2) Valtion rakennustoimikunta hyväksyi työn antamisen Teoralle, mikäli saataisiin eräitä lisätakuita, jotka raha-asiaivaliokunta myöskin vaati.

3) Sisäasiainministeriön asianomainen esittelijä esitti, että työ annettaisiin Teoralle.

4) Valtiovarainministeriö, joka tavanomaisessa järjestyksessä oli tutkinut asian, esitti työn annettavaksi Teoralle.

5) Raha-asiaivaliokunnan sihteeri Takki, jonka sana aina painoi paljon valiokunnassa, esitti, että työ annettaisiin Teoralle.

Näiden tosiasioiden valossa olisi ollut lievästi sanoen yllättävää, jos raha-asiaivaliokunta olisi tehnyt toisensuuntaisen päätöksen kuin teki. Joutuu kysymään, mihin hylkäävä päätös olisi voitu perustaa esille tuotujen tosiasioiden valossa? Päätös perustui silloisiin tosiasioihin, ei niihin, jotka nyt ovat tiedossa.

Muuta minulla ei ole sanottavana, mutta toistan vielä kerran, etten ole tätä asiaa käsiteltäessä hallituksen jäsenenä enkä pääministerinä toiminut lainvastaisesti tai valtion edun vastaisesti.

Helsingissä, tammikuun 14 päivänä 1960.

K.-A. Fagerholm

Perustuslakivaliokunnalle.

3 p:nä joulukuuta 1959 päivätyn, minulle osoitetun kirjeenne (n:o 22) johdosta esitän selityksenä seuraavaa:

Viitataan oikeuskanslerivirastossa laadittuun tutkintapöytäkirjaan, josta jäljennös on perustuslakivaliokunnan käytettävissä. Allekirjoittanutta koskevan tutkinnan on suorittanut esittelijäneuvos L. H. Salonen toukokuun 27 p:nä 1959. Tässä tutkintapöytäkirjassa ilmenevät asiat täten toistan.

Maariassa tammikuun 12 p:nä 1960.

Toimialaani nk. toisena valtiovarainministerinä eivät kuuluneet asiat, jotka koskevat valtion rakennustoimintaa. Kannanottoni valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnan ratkaisuihin perustui tässä, kuten muissa vastaavissa kysymyksissä asiantuntijalausuntoihin. Ko. asiassa asiantuntijalausunnot olivat yksimielisiä.

Mauno Jussila
Kansanedustaja

Eduskunnan Perustuslakivaliokunnalle.

Allekirjoittaneelle lähettämässään, joulukuun 3. päivänä 1959 päivätyssä kirjelmässä on Perustuslakivaliokunta ilmoittanut varatun minulle tilaisuuden selvityksen antamiseen tammikuun 15. päivään 1960 mennessä ns. Kättilöopiston rakennustyötä koskevassa asiassa. Tämän johdosta pyydän mainita asiasta valiokunnalle kunnioittavasti seuravaa:

Viittaan niihin selvityksiin, jotka olen osuudestani tässä asiassa antanut ns. Kättilöopiston tutkimuskomitealle sekä oikeuskanslerin virastolle — nämä selvitykset käyvät ilmi valiokunnan minulle toimittamista asiakirjoista — ynnä oikeuskanslerinviraston painetussa muistiossa esittämiin johtopäätöksiin niiden ratkaisujen lainmukaisuudesta, joihin valtioneuvoston jäsenenä olen asiassa osallistunut. Näihin selvityksiin minulla ei ole lisättävää. Pyydän vielä tähdentää, että ne toimenpiteet ja ratkaisut, joihin valtioneu-

voston jäsenenä ja, valtiovarainministerin ollessa jäävi, hänen sijaisenaan jouduin Kättilöopiston rakennustyöasiassa vuoden 1957 lopulla ja vuoden 1958 alussa osallistumaan, tarkoittivat valtion taloudellisten etujen mahdollisimman tehokasta turvaamista tässä, tuolloin jo varsin vaikeaan vaiheeseen joutuneessa rakennusasiassa, sekä yhteiskunnan varjelemista niiltä vielä suuremmilta taloudellisilta ja sosiaalisilta häiriöiltä ja vahingoilta, jotka olisivat tuolloin ilmeisestikin olleet uhkaamassa sekä Kättilöopiston että Kuopion Keskussairaalan rakennustyön osalta, jos olisi menetelty toisin kuin tapahtui.

Pyydän lopuksi toistaa oikeuskanslerin virastossa laadittuihin tutkimuspöytäkirjoihin sisältyvän lausumani, että en katso menettelleeni asian yhteydessä missään virkatoimessani ns. ministerivastuulain 7 §:ssä tarkoitetulla tavalla lainvastaisesti.

Helsingissä tammikuun 14. päivänä 1960.

Ahti Karjalainen

Kauppa- ja teollisuusministeri, valtiot. tohtori

Eduskunnan Perustuslakivaliokunnalle.

Eduskunnan Perustuslakivaliokunnan suotua kirjeellään 3 päivältä joulukuuta 1959 N:o 30 minulle tilaisuuden antaa selityksen niitten muistutusten johdosta, joita Eduskunnan valtiovarainvaliokunta kirjeessään 12 päivältä toukokuuta 1959 N:o 14 on tehnyt Perustuslakivaliokunnalle, saan kunnioittaen esiintuoda seuraavaa:

Kun olen jo aikoinaan ns. Tutkimuskomitealle antamassani vastineessa mielestäni melkoisen perusteellisesti selvittänyt sen tilanteen, jonka vallitessa arvostelua aiheuttaneet ja tutkimuksen alaisiksi joutuneet Teollisuus ja Rakennus Oy Teoraa koskevat ratkaisut jouduttiin tekemään ja osallisuuteni näihin toimenpiteisiin, en ryhdy tässä niitä toistamaan. Ne käyvät sitä paitsi erittäin hyvin ja keskitetysti ilmi oikeuskanslerinvirastossa toimitettujen tutkimusten yhteydessä laaditusta muistiosta. En myöskään puutu asiaan omalta kohdaltani enää muussa suhteessa kuin sen 5.5 miljoonan markan maksuerän kohdalta, josta Herra Apulaisoikeuskansleri on katsonut aiheelliseksi tehdä huomautuksen. Näin siitäkin huolimatta, että myöskin eräät mainituissa muistiossa tehdyt johtopäätökset, jotka eivät kuitenkaan varsinaisesti vaikuta itse asiaan, antaisivat aihetta huomautuksiin.

Kun Herra Apulaisoikeuskansleri katsoo viakseni sen, että olisin maksanut kyseisen maksuerän saattamatta asiaa sitä ennen valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan käsiteltäväksi saanen ensiksi huomauttaa, että mitään tällaiseen oikeuttavaa määräystä en ole antanut. Valtioneuvostossa yli 10 vuotta virkamiehenä palvelleena tiedän ehkä paremmin kuin useat muut valtioneuvoston jäsenenä toimineet, miten tuskastuttavan tarkasti kaikki pienetkin asiat on ollut raha-asiaivaliokuntaan vietävä. Sen vuoksi tiesin sekä ministerinä että ministeriössä varoa ratkaisuja, joiden suhteen näin ei olisi menetelty. Tämä ei tietysti estänyt minua oma-

aloitteisesti ottamasta vastuuta sellaisten asioiden valmistelusta ja ennakkoivasta käsitelystä, joihin sisäasiainministerinä katsoin olevani velvollinen, vielä vähemmän silloin, kun kysymys oli ei vähemmästä kuin työnsä tehneen työmiehen palkkasaatavasta — hänen ja hänen perheensä leivästä. Ja siitä — eikä mistään muusta — oli kysymys silloin kun tämän maksuerän suorittamista koskevaa asiaa ministeriössä käsiteltiin.

Kun työt kättilöopiston rakennuksella 13. 1. 58 olivat pysähtyneet, olivat myöskin työmiesten palkat jääneet maksamatta. Työmiesten vaatiessa palkkasaataviaan koetti Teoran johtaja Lyytikäinen vierittää syyntästä laiminlyönnistä valtion niskoille väittämällä, että valtion taholta oli laiminlyöty sopimuksenmukaisten urakkamaksuerien suorittaminen. Tällaiset väitteet torjuttiin ilman muuta, mutta varmuuden vuoksi sovittiin neuvottelussa 14. 1. 58, että erityisten uskottujen miesten (Sulo Erik (Erkki) Sorjonen ja Aimo Rouhiainen) annetaan toimittaa tarkastus sen toteamiseksi, ettei mitään sopimuksen laiminlyöntejä tai Lyytikäisen väittämiä liian „ahtaita” tulkintoja olisi vaikeuttamassa tätä muutenkin kriittistä tilannetta. Näiden uskottujen miesten tehtävänä oli myös kaiken varalta selvittää oliko työmaalla tehty sellaista osatyötä seuraavia maksueriä vastaan, joka urakkasopimuksen mukaan ei ollut erääntynyt, mutta josta maksuperusteet olivat tarvittaessa määriteltävissä. Tämä nimenomaan siltä varalta, että työt kättilöopistolla joko kokonaan tai ainakin pitkäksi ajaksi pysähtyisivät ja työläisten palkat olisi joka tapauksessa maksettava. Toimittamansa tarkastuksen perusteella uskotut miehet ilmoittivat, että mitään laiminlyöntiä urakkasopimuksen maksuerien suhteen ei ollut tapahtunut, mutta että Kättilöopiston rakennuksella oli tehty n. 5.5 miljoonan markan edestä sellaisia töitä, joiden suorittaminen kuului seuraaviin maksu-

eriin. Täysin sattuma lienee, että tämä määrä melko tarkalleen vastasi sillä hetkellä maksamatta olevia työpalkkoja.

Sorjonen ja Rouhiainen antoivat kirjallisen lausuntonsa 17.1.58. Kun sen perusteella oli todettu, että valtio ei ole mitään sopimuksen mukaisia erää Teoralle maksamassa, ilmoitettiin tämä seuraavana päivänä paitsi Teoran johtajalle myöskin Kättilöopiston työläisten lähetystölle, joka oli tullut tiedustelemaan palkkasaataviaan. Oli selvää, että en voinut, vaikka olisin tahtonutkin, tämän kannanottoni jälkeen enää sitä muuttaa, vaan asiat oli hoidettava sen mukaisesti. Tällöin näytti myöskin todennäköiseltä, ettei Teora ilman erikoisia järjestelyjä pysty jatkamaan rakennustyötä eikä liioin maksamaan ko. palkkoja. Tämän seurauksena olisivat työt Kuopion keskussairaalassa myös pysähtyneet.

Syistä, jotka on selvitetty muissa yhteyksissä, pyrittiin asia kuitenkin hoitamaan siten, että työt sekä Kättilöopistolla että Kuopion keskussairaalassa saataisiin jatkumaan. Mutta ellei näissä järjestelyissä olisi onnistuttu, olisi palkat Kättilöopistolla voitu Teoran esittämiä laskuja vastaan „suuremmitta riskeittä” maksaa eikä rakennustyömaa olisi mennyt saartoon. Tämä oli minun mielipiteeni ja sen olen myös esiintuonut neuvotteluissa, joissa ko. asiaa kosketeltiin. Mutta että tuolloin tai muulloinkaan olisin antanut suostumukseni tämän maksuerän suorittamiseen ilman muuta, sen minä kiistan mitä jyrkimmin. Itse asiassa ei sellaista kukaan ole väittänytkään. Pankinjohtaja Simonen on kuulusteluissa kertonut, että minä muka olisin rakennustoimikunnan tiedusteluun vastannut, että „koska laskutuksia sanotuilta osin voitiin puolueettoman asiantuntijan lausunnon mukaan pitää maksuerätaulukoon perustuvina, niiden maksattamiseen ei ollut estettä”. Merkillistä, että olisin saattanut sanoa näin, vaikka juuri olimme oikein „virallisesti” todenneet, että mitään maksuerätaulukoon perustuvia saatavia Teoralla ei ollut. Toisessa kuulustelussa pankinjohtaja Simonen vielä on tarkistanut sanontaansa mainiten, että „rakennusmestarien Sulo Erik (Erkki) Sorjosen ja Aimo Rouhaisen laatimassa muistiossa mainittujen urakkasopimukseen ja työvaiheeseen perustuvina maksettaviksi suosittelemien 5.5 milj. markan määraisten laskujen maksamiseen

oli pyydetty vielä silloisen sisäasiainministerin suostumus rakennustoimikunnan asiassa omaksuman tulkinnan osalta, vaikka laskujen tarkoittamat maksatukset olisi voitu suorittaa ilmankin tällaista suostumusta urakkasopimuksen mukaisina suorituksina”. Muista asiassa kuulustelluista henkilöistä ovat vain hallitussihteeri Nevala ja rakennustoimikunnan sihteeri Eero Vahtera tästä maksattamisesta maininneet. Molemmat mainitut henkilöt olivat läsnä siinä sisäasiainministeriössä pidetyssä tilaisuudessa, jossa mainitusta maksuerästä keskusteltiin. Edellinen mainitsee, että ei muistanut, että „sisäasiainministeri olisi tuolloin tai muulloinkaan antanut määräystä maksattaa Teoralle sanotussa arviossa mainitut 5.5 miljoonaa markkaa. Kuulusteltava ei tiennyt, että sisäasiainministeriön taholta olisi muutoinkaan annettu määräystä sanotun summan suorittamiseen Teoralle”. Vahtera taas on kuulustelussa kertonut, että „sellaisia erää, joita maksuerätaulukon perusteella ei vielä olisi varsinaisesti voitu suorittaa, olivat olleet ainoastaan rakennusmestarien Erkki Sorjosen ja Aimo Rouhaisen 17 päivänä tammikuuta 1958 laatiman muistion perusteella maksetut 5 500 000 markkaa. Niiden suorittamisen rakennustoimikunta oli katsonut liittyvän tuolloin toimeenpantuun Teoran asioiden järjestelyä tarkoitaneeseen kokonaisratkaisuun”. Kukaan muu asian johdosta kuulustelluista lukuisista henkilöistä ei ole kertonut asiasta mitään. Korostan erityisesti, että keskustelut minun kanssani tästä maksuerästä käytiin ennen Teoran asiassa myöhemmin tapahtunutta „kokonaisratkaisua”, josta osastopäällikkö Vahtera mainitsee.

Rakennustoimikunnalle lähettämässään kirjeessä 21 päivältä tammikuuta Teora oli tehnyt esityksen asioittensa uudelleen järjestämiseksi. Tässä kirjelmässä (2 kohta) se mm. ehdotti, että „riidattomaksi todetut 5.5 milj. markkaa urakkasopimuksen maksutaulukon mukaisista laskuista suoritetaan heti ja tämä summa käytetään maksamattomien työpalkkojen suorittamiseen”. Tämän jälkeen tehtiin Valtioneuvostolle esitys Teoran asioiden järjestämiseksi. Tähän esitykseen ei kuitenkaan ole otettu mainittua 5.5 miljoonan markan maksuerää, koska Teora tämän yleisjärjestelyn avulla jo muutenkin sai varoja sekä erääntyneiden palkkojen maksamiseen että rakennustyön jatkamiseen. Vä-

hintäkään epäilystä ei kuitenkaan ole, etteikö Valtioneuvoston raha-asiaivaliokunta olisi myöskin tätä erää hyväksynyt, jos se sille olisi esitetty. Tämän maksuerän suorittaminen riippui siis kokonaan Rakennustoimikunnan kannanotosta. Jos se katsoi, ettei se urakkasopimuksen mukaan ollut erääntynyt ja se kuitenkin halusi sen maksaa, olisi sen tullut tehdä siitä esitys sisäasiainministeriölle, jonka toimesta asia olisi viety raha-asiaivaliokuntaan. Jos Rakennustoimikunta taas oli sitä mieltä, että maksu oli urakkasopimuksen mukainen, ei asia kuulunut sisäasiainministerille tai -ministeriölle. Ei edes „ilmoituksella”, joka myöhemmin viime mainitussa tapauksessa olisi maksamisen jälkeen tehty, ole mitään oikeudellista merkitystä. On huomattava, että väitetty ilmoitus ja laskun maksaminen ovat tapahtuneet 23.1.1958 suoritettun yleisjärjestelyn jälkeen. Kun tuo yleisjärjestely laukaisi tilanteen ja työt taas voitiin aloittaa, ei minulla enää ollut aihetta asiaan puuttua. Tilannehan sitä paitsi muuttui tällöin joka hetki ja työtä valmistui satojen tuhansien markkojen arvosta päivässä. Missä vaiheessa kukin maksuerä tällöin erääntyi ei ollut ministeriön määrättävissä eikä edes tiedossakaan.

Arvosteltaessa tämän toimenpiteen merkitystä on otettava huomioon, että rakennustyö kättilöopiston rakennuksella joka tapauksessa jatkui vielä mainitun toimenpiteen jälkeen jonkun aikaa ja että suoritettu työ konkurssinkin sattuessa on tavalla tai toisella hyvitettävä. Miten kauan se ankarasti sopimuksen mukaan tulkittuna olisi voinut olla maksamatta ei ole tiedossani, mutta kun kurssi syntyi vajaan kuukauden kuluessa siitä kuin maksu tapahtui, ei edes valtiolle mahdollisesti koitua korkohäviö ole voinut olla kovin suuri. Ilmeistä myöskin on, että mainittua erää Teora lähinnä on käyttänyt työläisten palkkojen maksuun, jos se sai nämä varat haltuunsa ennen kuin sille oli edellämainitun yleisjärjestelyn mukaisesti ennättänyt varoja kertyä.

Vaikka en siis katso millään tavoin olevani vastuussa tämän maksuerän suorittamisesta, saanen varmuuden vuoksi huomauttaa, että en näe tässä maksamisessa vielääkään mitään vahinkoa valtiolle tulleen, jos se on asian-

mukaisesti huomioitu seuraavassa urakkasopimuksen mukaisessa maksuerässä.

Olen jo oikeuskanslerinvirastossa toimitettujen kuulustelujen yhteydessä, kun tätä seikkaa niissä erityisesti tiedusteltiin, käsityksenäni esittänyt, että kyseisen maksuerän maksattamisessa mahdollisesti tapahtunut muodollinen virheellisyys tai ainakin sen „epäileminen” minun viakseni, on johtunut väärinkäsityksestä. Kun olen puhunut tästä maksuerästä — mikä siis on tapahtunut paljon ennen sen maksattamista — olen aina tarkoittanut sen asiallista sisältöä eikä suinkaan suorittamisen muodollista puolta. Tähän muuten viittaa kaikkien niiden edellämainittujen henkilöiden kertomukset, jotka tästä seikasta ovat jotakin kertoneet. Varmuuden vuoksi huomautan, että minä en suinkaan katso olevani edes minkäänlaiseen väärinkäsityksen syntymiseen syyppää. Korostan tässä yhteydessä erityisesti sitä, että toin ilmi tämän käsitykseni jo kuulusteluissa ollenkaan tietämättä, mitä toiset asiassa kuulustellut olivat kertoneet, koska olin silloin, kuten olen nytkin, varma siitä, että minä en ole antanut sellaista maksumääräystä eikä myöskään koskaan olisi voinut sellaista laillisesti antaa.

Kun Perustuslakivaliokunta nyt joutuu ottamaan kantansa tähän suura hälyä ja „skandaalinkäryä” aiheuttaneeseen asiaan, olisi erittäin toivottavaa, että tämä asia sen mietinnössä vihdoinkin asetettaisiin oikeisiin mittasuhteisiinsa. On naurettavaa, että julkisuudessa, jopa eduskunnan puhujalavalta käsin, puhutaan hämähäperäisistä huoneistohankinnoista ja niiden yhteydessä vatvotaan valtiolle muka aiheutettuja hirmuvahinkoja, vaikka Perustuslakivaliokunnalle esitetyt selvitykset osoittavat, ettei Kättilöopisto vielä nytkään — sen rakennuskustannuksia kohottavien „vahinkojen” jälkeenkään — ole niin kallis kuin esimerkiksi Vaasan ja Tampereen keskussairaalat. Tosin Herra Apulaisoikeuskanslerin lausunto siitä, että mitään varsinaiseen epärehellisyyteen viittaavaa ei asiassa ole ilmennyt, on jo huomattavasti selventänyt tilannetta, mutta ellei asiaa julkisesti ja perusteellisesti selvitetä jää suu-
relle yleisölle aina epäselväksi, mikä oikein on totuus.

Mikkelissä 11 päivänä tammikuuta 1960.

Urho Kiukas

Perustuslakivaliokunnalle.

Viitaten valiokunnan 3. 12. -59 päivätyyn kirjelmään N:o 23, jossa allekirjoittaneelle on varattu, eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkatoimen lainmukaisuutta 25 päivänä marraskuuta 1922 annetun lain 3 §:n mukaisesti, tilaisuus selityksen antamiseen niin sanotussa Kättilöopiston asiassa, pyydän kunioittavasti esiintuoda seuraavaa:

Olen osallistunut kättilöopiston rakennusurakan antamisesta päätöksen tehneen raha-asiaivaliokunnan istuntoon 20. 12. -56 maa-talousministerinä, joten en ollut asiaan ennakolta tutustunut siten, että olisin ehtinyt edes asiakirjat lukea ennen istuntoa. Niistä suullisista lausunnoista, mitkä raha-asiaivaliokunnalle esitettiin, ei voinut saada sel-laista käsitystä, että valtion edun kannalta olisi ollut epäilyttävää urakkasopimuksen te-keminen Teora O. Y:n kanssa. Päinvastoin annetun selvityksen mukaan täytyi tulla sii-hen käsitykseen, että esityksen hyväksyminen oli valtion kannalta edullisin. Hyväksyttiin-hän halvin tarjous ja vakuuskysymyksessä asiaa tunteva valtiovarainministeriön edustus katsoi pyydettyvät lisävakuudet täysin riit-täviksi valtion edun turvaamiseen. Itsestään selvänä on mielestäni pidettävä sitä, että asian esittelyyn kuulumattomalla raha-asiaivaliokunnan jäsenellä täytyy olla oikeus luottaa istunnossa annettaviin suullisiin lau-suntoihin ja siihen ennakkovalmisteluun, jonka tämän tapaisissa asioissa määräysten mukaan on katsottava olevan erittäin perus-teellinen.

Oikeuskanslerin määräyksestä kättilöopiston asiassa suoritettua tutkimusta selostavassa muistiossa tullaankin aivan samaan tulok-seen. Sivulla 14 sanotaan puheenaolevassa muistiossa: „Käytännön kannalta on lähdet-tävä siitä, että muita hallinnonaloja hoita-vien ministerioiden on voitava luottaa asian-

omaisessa ministeriössä tapahtuneeseen asian valmisteluun, johon tässä tapauksessa oli lisäksi urakoitsijan taloudellisen aseman tut-kimista koskevalta osalta osallistunut par-haat edellytykset tällaiseen tehtävään omaava valtion elin eli valtiovarainministeriö, lä-hinnä sen kansliapäällikkö Takki. Muiden hallinnonalojen ministereillä ei ole nykyisen raha-asiaivaliokunnassa noudatettavan me-nettelyn vallitessa yleensä tilaisuutta eikä aina edes mahdollisuuttakaan perehtyä tar-koin toisia ministeriöitä koskevien asioiden yksityiskohtiin, vaikka kysymys olisi niinkin huomattavaa suuruusluokkaa olevasta asiasta kuin puheenaolevassa tapauksessa. Näin muodoin ei pääministeri Fagerholmin eikä ministerien Miettusen, Jussilan ja Tiaisen osalta, huomioon ottaen ne tiedot, jotka heille oli asiasta raha-asiaivaliokunnan is-tunnossa esitetty, ja erityisesti kansliapääl-likkö Takin, jonka arvosteluun yleisesti oli totuttu luottamaan, puoltavan kannanoton, voitane katsoa olevan olemassa sellaista vir-kavelvollisuuden vastaista varomattomuutta asian käsittelyssä tai muuta heidän syykseen luettavaa virheellistä menettelyä, jota tarkoi-tetaan eduskunnan oikeudesta tarkastaa val-tioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin vir-katoimen lainmukaisuutta 25. 11. 1922 anne-tun lain (274/22) 7 §:ssä.

Katson voivani täysin yhtyä oikeuskans-lerin määräämän tutkijaviranomaisen edellä-esitettyyn käsitykseen.

Muussa suhteessa pyydän edelläesittämäni lisäksi viitata siihen, mitä olen kuulusteluissa asiasta esittänyt ja mitä oikeuskanslerin määräämää tutkimusta selostavan muistion sivuilla 21 ja 22 on kättilöopiston tutkimus-komitean esittämän virhekohdan 5 osalta lausuttu. Katson voivani yhtyä myös tällä kohtaa muistiossa esitettyyn käsitykseen, joka ei kaipaa osaltani lisäselvityksiä.

Rovaniemellä, 4. 1. 1960.

Martti Miettunen

Eduskunnan Perustuslakivaliokunnalle.

Perustuslakivaliokunnan varattua minulle 3 päivänä joulukuuta 1959 päivätyssä kirjeessään tilaisuuden selityksen antamiseen kättilöopiston uuden rakennuksen rakentamista koskevassa asiassa pyydän kunnioittavasti toistaa toimitetuissa kuulusteluissa lausumani sekä viitata siihen, mitä apulaisoikeuskansleri E. J. Mannerin Perustuslakivaliokunnalle osoittamassa, 29 päivänä lokakuuta 1959 päivätyssä kirjeessä ja siihen liittyvässä esittelijäneuvos L. H. Salosen toi-

mittamia tutkimuksia koskevassa muistiossa on lausuttu osuudestani puheena olevaan asiaan. Tähän nähden ja kun toimenpiteilläni olen tarkoittanut valtion edun turvaamista enkä katso menetelleeni eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkatoimen lainmukaisuutta annetun lain 7 §:n mukaan rangaistavalla tavalla, rohkenen pyytää, että asian annettaisiin kohdaltani raueta.

Helsingissä 7 päivänä tammikuuta 1960.

R. H. Oittinen
kouluhallituksen pääjohtaja
Helsinki

Eduskunnan Perustuslakivaliokunnalle.

Perustuslakivaliokunta on kirjeellään 3 päivältä joulukuuta 1959 varannut allekirjoittaneelle mahdollisuuden antaa selitys eräistä Kättilöopiston rakentamiseen liittyvistä seikoista, joista valtiovarainvaliokunta on tehnyt muistutuksen. Tämän johdosta saan kunnioittaen uudistaa kuulusteluissa

antamani, asiakirjoihin otetun lausunnon sekä toistaa käsitykseni, etten tässä asiassa ole menetellyt virkavelvollisuuksieni vastaisesti, mihin lopputulokseen on tultu myös Oikeuskanslerinviraston suorittamassa tutkimuksessa.

Helsingissä 11 päivänä tammikuuta 1960.

Hans Perttula

Eduskunnan Perustuslakivaliokunnalle.

Perustuslakivaliokunnan kirjeessä N:o 21 viime joulukuun 3 päivästä pyydettyä selityksenä saan kunnioittaen esittää seuraavaa.

Kun kättilöopiston asiaa Perustuslakivaliokunnassa käsitellään ns. ministerivastuulakiin (25. 11. 1922) perustuvana, rajoittuu tämä käsittely allekirjoittaneen osalta näin ollen vain niihin toimenpiteisiin, joihin tässä asiassa olen osallistunut valtioneuvoston jäsenenä. Tämän mukaisesti rajoitan myös selitykseni koskemaan vain näitä toimenpiteitä.

Alussa mainitun Perustuslakivaliokunnan kirjelmän mukana on minulle muun ohessa toimitettu

1) kättilöopiston tutkimuskomitean mietintö ja

2) valtioneuvoston tarkastajain kertomus vuodelta 1957, joissa molemmissa on esitetty erinäisiä yksityiskohtaisia väitteitä lainvastaisesta menettelystä virkatoimessa, sekä

3) jäljennös valtiovarainvaliokunnan 12. 5. 1959 päivätystä Perustuslakivaliokunnalle osoitetusta kirjeestä n:o 14, jossa esitetään samansisältöinen, mutta vain yleisluontoinen ja yksilöimättä jäänyt väittäminen, mikä sanamuotonsa mukaan nojautuu edellä mainitun tutkimuskomitean mietintöön.

Tutkimuskomitean mietintöön ja valtioneuvoston tarkastajain kertomukseen sisältyvät väitteet allekirjoittaneen lainvastaisesta menettelystä valtioneuvoston jäsenenä ovat sittemmin olleet kohta kohdalta yksityiskohtaisen tutkiminnan kohteena oikeuskanslerinviraston toimesta. Olen saanut nähtäväkseni tässä tutkimuksessa syntyneistä asiakirjoista kuulustelupöytäkirjojen ohella

4) jäljennöksen apulaisoikeuskanslerin 29. 10. 1959 Perustuslakivaliokunnalle lähettämästä kirjeestä sekä

5) sanotussa kirjeessä mainitun, painetun muistion.

Saamen kiinnittää Perustuslakivaliokunnan huomion aluksi siihen tosiseikkaan, että tut-

kimuskomitean ja valtioneuvoston tarkastajain esittämät *kaikki* väitteet allekirjoittaneen muka lainvastaisesta menettelystä valtioneuvoston jäsenenä kättilöopiston asiassa on oikeuskanslerinviraston toimittamassa tarkassa ja perusteellisessa tutkinnassa todettu perättömiksi ja aiheettomiksi. Apulaisoikeuskansleri ei ole kohdassa 4) mainitussa kirjeessään eikä oikeuskanslerinvirasto tutkimuksesta laaditussa, kohdassa 5) mainitussa muistiossa katsonut voivansa yhtyä *ainoakaan* näistä väitteistä, jotka käsitykseni mukaan ovatkin alunperin johtuneet osittain lain- ja vielä suuremmalta osalta asiantunteuksen puutteesta. Näiden tutkimuskomitean ja valtioneuvoston tarkastajain esittämien väitteiden osalta ei minulla ole aihetta lisätä mitään siihen, mitä niiden perättömyyden johdosta on edellä kohdissa 4) ja 5) mainituissa asiakirjoissa apulaisoikeuskanslerin ja oikeuskanslerinviraston toimesta todettu ja mihin puolestani yhdyin.

Edellä mainittujen tutkintatulosten jälkeen onkin asia kohdaltani valtioneuvoston jäsenenä supistunut apulaisoikeuskanslerin edellä mainitussa kirjeessä esitettyyn seuraavaan lausumaan:

„Simonen valtiovarainministerinä joulukuussa 1956 Helsingissä, huomioon ottaen erityisesti hänen asemansa kättilöopiston rakennustoimikunnan puheenjohtajana, ainakin osaksi pian alkavaksi suunnitellun ulkomaanmatkan tähden pyrkinyt saamaan puhena olevan urakkasopimuksen tekemistä koskevan asian mahdollisimman nopeasti ratkaisuun ja tämän vuoksi jättänyt kiinnittämättä riittävää huomiota niihin seikkoihin, jotka Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran taloudellista asemaa koskevilta osin varsinkin asian viime vaiheissa oli tullut ilmi;”

Tämän johdosta saanen huomauttaa, että lausumassa esitetty toteamus siitä, että olin kiirehtinyt asian ratkaisua, kyllä pitää paikkansa, mutta tämä ei suinkaan, niinkuin olen kuultaessa maininnut, johtunut yksinomaan eikä edes pääasiassa odottamassa olevasta matkastani, vaan siitä, että halusin välttää rakennustyön alkuunsaattamisen viivästymistä, jollaista tuolloin jo oli valitettavassa määrässä syntynyt ns. Arvonen Oy-vaiheen johdosta. Sanotun toiminimen lupominen sille annettavaksi päätetystä työstä oli lykännyt työn alkuunpanoa ainakin kuukaudella ja siirtänyt sen vuodenvaihteen tienoille. Työvoimaviranomaisten taholta tähdennettiin useaan otteeseen tämän kaltaisen suuren työmaan pikaisen avaamisen välttämättömyyttä työttömyyskauden pahimman ajanjakson ollessa juuri ovela. Näistä syistä asian ratkaisua kiirehditettiin, eikä tällaista kiirehtimistä — niin valitettavan harvinaista kuin se valtion hallinnon piirissä onkin — varmastikaan voida leimata virkavirheeksi.

Apulaisoikeuskanslerikaan ei katsone asian tässä puolessa olevan moitteen sijaa. Hän esittää kirjelmässään kiirehtimisen vain aiheeksi sille saamalleen käsitykselle, että allekirjoittanut „tämän vuoksi on jättänyt kiinnittämättä riittävää huomiota niihin seikkoihin, jotka Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran taloudellista asemaa koskevilta osin varsinkin asian viime vaiheessa oli tullut ilmi”. Tämän johdosta minun on lausuttava, että kiistan jyrkästi tällaisen käsityksen oikeutuksen. Kaikkiin niihin seikkoihin, jotka olivat tulleet tietooni asiaa rakennustoimikunnassa käsiteltäessä, samoin kuin niihin, jotka asiaa sittemmin valmistelleet valtioneuvoston virkamiehet esittivät selvittelynsä tuloksina asiaa valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnassa esiteltäessä ja käsiteltäessä, olen kiinnittänyt mitä täydellisimmän huomioni ja toiminut ratkaisua tehtäessä täysin näiden esitysten mukaisesti. Valtioneuvoston piirissä asia oli ennen sen esittelyä raha-asiaivaliokunnassa tutkittu a) sisäasiainministeriön asianomaisen esittelijän, b) valtion rakennustoimikunnan jäsenten ja virkamiesten, c) valtiovarainministeriön esittelijän ja d) valtiovarainministeriön kansliapäällikön toimesta. Varsinainen esittely raha-asiaivaliokunnassa tapahtui sisäasiainministeriön esittelijän, hallitussihteeri Nevalan toimesta valtiovarainministeriön kansliapäälli-

kön, edesmenneen hallitusneuvos Takin ollessa läsnä ja toimiessa valiokunnan sihteerinä. Näillä virkamiehillä oli näissä asioissa vuosikausien mitä perusteellisimmin kokemus. Sisäasiainministeriön esitys hyväksyttiin hallitusneuvos Takin ehdottamin lisäyksin, joiden tarkoituksena ilmeisesti oli vielä tavalistakin pitemmälle varmentaa valtion asemaa rakennuttajana. Kun vuoden 1956 aikana oli esiintynyt runsaasti rakennusalan liikkeiden konkurssseja ja valtiokin oli niistä kärsinyt vahinkoa, olin jo aikaisemmin vuoden aikana tähdentänyt tuolloin johtamani ministeriön kansliapäällikölle, että vaikka asia ei suoranaisesti valtiovarainministeriölle kuulukaan, ministeriön toimesta ennen valtion töiden urakalle antamista oli erityisen tarkasti tutkittava urakointiliikkeiden taloudelliset edellytykset selviytyä sopimuksistaan. Siitä, että tällainen tutkimus tässäkin tapauksessa oli suoritettu, olin kansliapäälliköltä saanut varmistuksen, ja tutkimuksen tulokset ja siitä johtuvat ehdotukset esiteltiin hänen toimestaan yksityiskohtaisesti raha-asiaivaliokunnalle. Raha-asiaivaliokunnan päätös tehtiin — yksimielisesti — myös täysin näiden selvitysten ja ehdotusten mukaisesti. Minkäänlaista laiminlyöntiä ei tässä harkinnassa tapahtunut, eikä sellaiseksi hevin voida katsoa sitä sinänsä valitettavaa seikkaa, että urakointiliike *toista vuotta myöhemmin*, monien asiaan vaikuttaneiden välivaiheiden jälkeen meni konkurssiin.

Käsitykseni on, että vaikka vastuutani po. ratkaisusta yhtenä valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan jäsenenä olisi punnittava jopa tavallisen ns. virkamiesvastuun mukaisesti, mitään laiminlyöntiä ei voitaisi syykseni lukea. Sitäkin ilmeisempää on samaan lopputulokseen tuleminen, kun otetaan huomioon, että vastuutani tässä asiassa ei valtioneuvoston jäsenenä ole mitattava tavallisen virkamiesvastuun — siis esim. esittelijän vastuun — mittakaavalla, vaan ns. ministerivastuusta 25.11.1922 annetun lain (274/22) mukaan. Tämän lain 7 §:ssä sellainen lainvastainen menettely, josta valtioneuvoston jäsen tai oikeuskansleri sanotun lain mukaan voidaan panna syyteeseen, määritellään nimittäin huomattavasti ahtaammin. Sanotun lainkohdan mukaan syyteeseenpano voi tulla kysymykseen valtioneuvoston jäsenen (tai oikeuskanslerin) osalta vain,

1) „jos hän virkatoimessaan on ollut avul-lisena *ilmeiseen* laittomuuteen tai sitä edistä-nyt;”

2) „jos hän maan *ilmeiseksi* vahingoksi on tahallansa väärinkäyttänyt virka-asemaansa, mikä menettely on katsottava virkarikok-seksi;” tai

3) „jos hän muuten jossakin virkatoimes-saan on *selvästi* lainvastaisesti menetellyt.”

Käsitykseni mukaan on täysin kiistatonta, että ministerivastuulain 7 §:n tarkoittamia syytteeseenpanon edellytyksiä ei nyt käsillä olevassa asiassa allekirjoittaneen kohdalla ole alkuunkaan olemassa.

Helsingissä tammikuun 12 päivänä 1960.

A. Simonen

Eduskunnan Perustuslakivaliokunnalle.

Perustuslakivaliokunnan varattua allekirjoittaneelle tilaisuuden selityksen antamiseen ns. Kättilöopiston rakennusasiassa uudistan täten sen, mitä olen oikeuskanslerinvirastossa toimitetussa kuulustelussa maininnut. Kuitenkin pyydän saada täsmentää kuulustelupöytäkirjassa olevaa sanontaa: „raha-asiainvaliokunnan istunnossa oli ollut puhetta siitä, että tavoitteena oli pidetty työttömyyden torjumista”. Tämä sanonta ei koske raha-asiainvaliokunnan istuntoa 23.1.1958,

vaan Kättilöopiston rakennustöiden keskeyttämisen vaikutuksesta Helsingin työttömyys-tilanteeseen oli puhetta mm. silloin, kun nämä työt olivat pysähtyneinä maksamattomien palkkojen vuoksi.

Samalla kuin uudistan kuulustelupöytäkirjassa lausumani käsityksen, etten ole toiminut asiassa lainvastaisesti, mihin lopputulokseen oikeuskanslerinvirastokin on päätynyt, pyydän kunnioittaen saattaa edelläolevan perustusvaliokunnan tietoon.

Tapiolassa 14 päivänä tammikuuta 1960.

Toimi Aku Sumu
Vakuutusjohtaja

Eduskunnan Perustuslakivaliokunnalle.

Minulta arv. kirjeessänne 3. 12. 1959 pyydettyinä selvityksenä esitän kunnioittaen seuraavaa:

Kätilöopiston tutkimuskomitean mietinnön sivulla 75 lausumakseni esitetyn johdosta totean, että asiaa tiedusteltiin minulta lyhyessä puhelinkeskustelussa, jonka perusteella on komiteassa ilman tarkistusta muotoiltu lausunnon sisältö.

Oma muistiinpanoni ko. puhelinkeskuste-

Helsingissä joulukuun 9 päivänä 1959.

lun jälkeen välittömästi tehtynä sisältää tämän: Asian käsittelystä ei ole jäänyt mitään erikoista muistiini. Tämäntapaiset rakennusasiat olivat valtion rakennustoimikunnan ja ao. ministeriön valmistelemat ja tavallisesti toimittiin niiden esitysten mukaisesti.

Tämän ja sen lisäksi, mitä olen Oikeuskansleriviraston suorittamaan kuulustelupöytäkirjaan esittänyt, ei minulla ole muuta ilmoitettavaa.

H. Tiainen

Perustuslakivaliokunnalle.

Selityksenä, jonka antamiseen Perustuslakivaliokunta on kuluvaan joulukuun 3 päivänä päiväämällään kirjeellä varannut minulle tilaisuuden, saan kunnioittaen esittää seuraavaa.

Selityksessäni rajoitun koskettelemaan vain niitä seikkoja, jotka käsitykseni mukaan välittömästi liittyvät apulaisoikeuskansleri E. J. Mannerin perustuslakivaliokunnalle 29 päivänä lokakuuta 1959 jättämässä kirjelmässä minun viakseni luettuun laiminlyöntiin.

Ennenkuin kätilöopiston urakkasopimus raha-asiaivaliokunnassa oli päätetty antaa Teora Oy:lle, oli urakkasopimuksen tekemistä koskeva asia luottotietojen osalta ollut valtiovarainministeriön tutkittavana kuten muutkin tällaiset asiat. Ja sehän on luonnollistakin, sillä sisäasiainministeriöllä ei ole omaa elintä tällaisten asioiden selvittelyyn. Raha-asiaivaliokunnan kokouksessa 20. 12. 1956 valtiovarainministeriön puolesta ilmoitettiin verojäämistä samoin kuin siitäkin, että urakoitsijayhtiö valtiovarainministeriön käsityksen mukaan pystyisi nämä verojäämät suorittamaan valtiolle. Harkintani ja päätökseni urakoitsijayhtiön toimituskyvystä ja luottokelpoisuudesta näin ollen perustui valtiovarainministeriön suorittamaan tutkintaan ja sen asiassa tekemään ilmoitukseen. Kannattanee lisäksi mainita, että Teora Oy samanaikaisesti rakensi mm. Kuopion keskussairaala, joka on paljon suurempi kuin kätilöopisto. Tämä työ Kuopiossa oli edistynyt aivan normaalisti eikä ainakaan sisäasiainministeriöön sen kohdalta ollut siihen mennessä tullut minkäänlaisia hälyttäviä tietoja. Tämä seikka saattoi vaikuttaa, se myönnettäköön, edullisesti Teora Oy:n luottokelpoisuutta arvosteltaessa.

Edellä mainitussa moitekohdassa esitetään sellainen neuvo, että asia olisi pitänyt sisäasiainministeriössä ottaa uudelleen perusteellisesti harkittavaksi raha-asiaivaliokunnan päätöksen jälkeen, koska ilmoitus verojää-

mistä oli raha-asiaivaliokunnassa tehty. Jos tämän neuvon mukaisesti asia sisäasiainministeriössä olisi otettu uudelleen käsiteltäväksi, ei sisäasiainministeriöllä itsellään olisi ollut elintä urakoitsijayhtiön luottokelpoisuuden tutkimiseksi. Miltään ulkopuoliseltaakaan asiantuntijataholta tuskin olisi voitu pyytää lausuntoa yhtiön luottokelpoisuudesta, sillä sehän olisi ollut epäkorrektia valtiovarainministeriötä kohtaan. Jos asia olisi otettu uudelleen käsiteltäväksi, olisi se jälleen palannut valtiovarainministeriöön. Kun kuitenkin mitään sellaista uutta, josta valtiovarainministeriö ei ollut raha-asiaivaliokunnassa ilmoittanut, ei ollut tietooni tullut, en voinut samaa asiaa, joka jo tietyin perustein oli ratkaistu sekä valtiovarainministeriössä että raha-asiaivaliokunnassa, samoin perustein saattaa uudelleen samojen viranomaisten tutkittavaksi. Yleinen periaatehan on, että ratkaistua asiaa ei voida uudelleen ottaa esille muutoin kuin sellaisin uusin perustein, jotka ratkaisua tehtäessä eivät ole olleet tiedossa. Jos ratkaistut asiat yleensä otettaisiin uudelleen käsiteltäväksi, palaisivat useat sellaiset asiat, joissa ratkaisuun pääseminen on tuottanut vaikeuksia, uudelleen ja uudelleen raha-asiaivaliokuntaan ja ministeriöihin eikä asioita saataisi kulkemaan eteenpäin.

Kun moitekohdan lopussa mainitaan, etten ole ottanut edes asiakirjoja tutkittavakseni, voin tähän ilmoittaa, että aikaisemmissa vaiheissa kätilöopistoa koskeva asiakirjavihko oli usein ollut pöydälläni ja olin sitä tutkinut sekä yksin että yhdessä hallitussihteeri Nevalan kanssa. Kun urakka 28. 11. 1956 eli kolme viikkoa aikaisemmin oli päätetty antaa Arvonen Oy:lle, jonka kanssa sopimusta kuitenkin ei syntynyt, ei näitten kolmen viikon aikana po. rakennusasiassa muissa suhteissa ollut tapahtunut mitään muutoksia. Näin ollen katson, että moite siitä, että en olisi perehtynyt asiaan on aiheeton. Mitä vielä tulee moitteen alkuosaan, etten olisi

perehtynyt urakkasopimuksen tekemistä koskevaan asiaan ministerin virka-asemaa vaativalla tarkkuudella, viittaa esittelijäneuvos L. H. Salosen muistioon sivu 14, kappale 2, jossa ilmoitetaan selvitetyn, että hallitussihtööri Nevala jo ennenkuin asia oli käsitelty raha-asiainvaliokunnassa, oli ilmoittanut minulle Teora Oy:tä koskevat luottotiedot. Olin siis hankkinut ja saanut selvityksen luottotiedoista, se on todettu tosiasia. Olinko viimeisessä vaiheessa katsonut sitä paperilappua, jossa tiedot olivat, se on eri asia. Näin ollen katson, ettei moitteen tämäkään kohta ole oikea.

Vielä viittaa edellä mainittuun muistioon sivu 20, 3 kappale, jossa mainitaan, että kun raha-asiainvaliokunta oli ratkaissut asian myönteisesti, ei minun vallitsevan hallintokäytännön mukaisesti tarvinnut asiaa sen enempää tutkia, enkä myöskään voinut otaksua, etteivätkö ne vakuudet, jotka valtiovarainministeriö oli katsonut voivansa hyväksyä ja jotka se raha-asiainvaliokunnassa ilmoitti, olisi olleet riittäviä. Kun saamani tieto verojärjämistä oli minulle annettu jo aikaisemmin ja raha-asiainvaliokunnan kokouksessa niistä vielä oli ilmoitettu, ja lisäksi ilmoitettu yhtiön pystyvän suorittamaan ne valtiolle vaatinee johdonmukaisuus, että verojärjämiin nähden olin samassa asemassa kuin

vakuuksiinkin nähden, ja ettei minun tarvinnut niitä sen enempää tutkia.

Lopuksi tahdon käsityksenäni lausua, että omasta puolestani po. rakennusasiaa hoitaessani olen perehtynyt siihen vallitsevan hallintokäytännön mukaisesti ja osoittanut siinä huolellisen miehen huolellisuutta. Tosin Teora Oy joutui konkurssitilaan toista vuotta tämän jälkeen ja ilmeisestikin siitä syystä, että sen taloudellinen asema urakkasopimuksen tekemisen jälkeen oli heikentynyt. Mutta urakkasopimusta tehtäessä Teora Oy:n tuleva konkurssi ei ollut arvattavissa eikä ainkaan sisäasiainministeriön saamien tietojen mukaan edes otaksuttavissa. Tulevaa konkurssia en osannut arvata.

Ottaen huomioon ne tosiasiat, jotka ratkaisun hetkellä olivat tiedossani sekä sen, mitä tämän asian hoitamiseksi olin tehnyt, katson, etten virkatoimessani tämän asian yhteydessä ole syyllistynyt mihinkään laiminlyöntiin. Missään tapauksessa en ole syyllistynyt tahalliseen laiminlyöntiin enkä sellaiseen tuottamukselliseen laiminlyöntiin, joka olisi selvästi lainvastainen. Se havaitaan helposti myöskin moitteen muotoilemisesta.

Kaikkeen edellä esitettyyn viitaten totean, että edellä mainittuun E. J. Mannerin kirjelmään sisältyvä minua koskeva moite laiminlyönnistä on aiheeton.

Helsingissä 17 päivänä joulukuuta 1959.

Vilho Väyrynen

Ent. ministerin Urho Kiu k k a a n selitys valtiovarainvaliokunnan muistutuksen johdosta, joka koskee valtioneuvoston jäsenen lainvastaista menettelyä virkatoimessa.

E d u s k u n n a l l e.

Minulta vaadittuna selityksenä Eduskunnan perustuslakivaliokunnan mietinnön n:o 11 johdosta kättilöopiston rakentamista koskevassa asiassa saan aikaisemmin esiintuomani lisäksi kunnioittaen esittää seuraavaa:

Useassa yhteydessä julkisuudessaakin on mainittu kuinka tämä juttu on politisoitu ja siten saatettu sekä suuren yleisön että ehkä myös kansanedustajien silmissä harhaan johtavaan valoon. Haluamatta tässä yhteydessä kerrata jutun aikaisempia vaiheita saanen muun muassa todeta, että sellaisen auktoriteetin kuin apulaisoikeuskanslerin lausuntoa, joka pohjautui perusteellisiin tutkimuksiin, ei ole saatettu julkisuuteen.

Kun kättilöopiston juttua tutkinut ns. Törnblomin komitea oli jättänyt mietintönsä valtioneuvostolle, lähetti sisäasiainministeriö sen 29. 4. 59 valtioneuvoston oikeuskanslerille mahdollisia toimenpiteitä varten. Tämän johdosta määrättiin suoritettavaksi tutkinta, jossa laaditut kuulustelupöytäkirjat apulaisoikeuskansleri sitten toimitti eduskunnan perustuslakivaliokunnalle, jolle valtiovarainvaliokunta valtiontilintarkastajien kertomusta vuodelta 1957 käsitellessään oli asian siirtänyt. Laajojen ja perusteellisten tutkimusten perusteella antamassaan lausunnossa apulaisoikeuskansleri katsoi minun syyllistyneen vain siihen, että ollessani sisäasiainministerinä olin „tammikuussa 1958 Helsingissä kättilöopiston uudisrakennuksen rakennustöiden keskeydyttyä antanut suostumukseni siihen toimenpiteeseen, että Teollisuus ja Rakennus Oy Teoralle saatiin maksattaa eräs rakennusmestarien Sorjosen ja Rouhiaisen laatiman, sanotun tammikuun 17 päivälle päivätyn muistion perusteella 5 500 000 markan määräinen suoritus, saattamatta asiaa

ensin valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan käsiteltäväksi.” Mitä muihin Törnblomin komitean minun kohdaltani tekemiin huomautuksiin tuli, totesi apulaisoikeuskansleri, ettei ollut käynyt todennäköiseksi, että minä olisin muulla tavoin menetellyt asiassa syykseni virkavirheenä luettavalla tavalla taikka muutoin laiminlyönyt velvollisuuksiani. Tässä yhteydessä totean, että kun kukaan ei ole voinut väittääkään minun syyllistyneen minäkäänlaiseen oman edun tavoitteluun, sitä puolta asiassa ei ole minun osaltani edes tarvinnut tutkiakaan.

Kun perustuslakivaliokunta pyysi selitystäni asiassa heti ryhdyttyään sitä käsittelemään, rajoituin selityksessäni luonnollisesti vain siihen toimenpiteeseen, jossa apulaisoikeuskansleri katsoi minun virheellisesti menettelleen. Siinä antamani seikkaperäisen selvityksen tuloksena olikin, että perustuslakivaliokunta ei enää havainnut menettelyssäni sitä lainvastaisuutta, minkä apulaisoikeuskansleri oli todennut. Tämä asia tuli sitäpaitsi jo täysin selvitettyksi Helsingin hovioikeudessa pankinjohtaja Aarre Simosta koskevan jutun yhteydessä. Yllättävää sen sijaan oli, että perustuslakivaliokunta löysi aivan uusia perusteita väitetyle lainvastaaiselle toiminnalleni. Kun näistä ei minua ole erikseen kuultu, on sen mietintöön tullut asiaan aivan oleellisesti vaikuttavia virheitä, jotka seuraavassa oikaistaan.

Varsin kohtalokas on perustuslakivaliokunnan mietintöön sisältyvä virhe Kuopion keskussairaalan kohdalla. Tästä mainitsee perustuslakivaliokunta mietinnössään, että sen hankkimasta selvityksestä käy ilmi, että Teollisuus ja Rakennus Oy Teoran ilmoitettua 3 päivänä tammikuuta 1958 päivätyllä kir-

jeellä Kuopion keskussairaalan rakennustoimikunnalle olevansa kykenemätön keskussairaalan rakennustyömaalla erääntyvien palkkojen maksamiseen, rakennustoimikunta oli käytyjen neuvottelujen jälkeen sisäasiainministeriön suostumuksin ottanut puheena olevan rakennustyön jatkamisen hoitaakseen. Tämän perusteella perustuslakivaliokunta lausuu mietinnössään: „Todettakoon, ettei Kuopion keskussairaalan rakennustyö, jonka asianomainen rakennustoimikunta edellä mainitusta sopimuksesta lähtien saattoi onnistuneesti loppuun, enää sanotun ajankohdan jälkeen voinut, vastoin tutkimusten yhteydessä esitettyjä väitteitä, perustellusti vaikuttaa Teoraa ja kättilöopiston rakentamisesta tehtyä urakasopimusta koskevan asian käsittelyyn ja siinä tehtävään ratkaisuun.” En tiedä miten tällainen virhe on päässyt syntymään; se olisi joka tapauksessa voitu välttää ja asiakirjoilla osoittaa erheelliseksi, jos minua olisi asiassa kuultu. Tammikuun 8 päivänä olivat takaajapankki (KOP) ja keskussairaalan rakennustoimikunta tosin sopineet rakennustyön tammikuun aikaisesta rahoituksesta siten, että pankki antaisi neljässä eri erässä yhteensä 10 miljoonaa ja rakennustoimikunta samoin neljässä 9 miljoonaa markkaa rakennustyön rahoittamiseen. Ja tämän sopimuksen sisäasiainministeriö vahvisti 10 päivänä tammikuuta 1958. Mutta tämä sopimus koski vain tammikuun rahoitusta. Viittaan erityisesti sen 2. kohtaan, jossa nimenomaan mainitaan, että sopimuksella pyritään pitämään työt keskeytyksettä käynnissä ainakin tammikuun loppuun 1958. Lisäksi sen 8. kohdassa oli nimenomainen määräys siitä, että vastaavanlaisesta rahoituksen järjestelystä eteenpäin on sovittava ennen tammikuun loppua. Oli selvää, ettei tätä rahoitusta olisi rakennustoimikunnan puolesta voitu hoitaa, jos Teora tammikuussa olisi mennyt konkurssiin eikä varmaan takaajapankkikaan olisi siihen ollut halukas sellaisessa tilanteessa. Vasta 8 päivänä helmikuuta (konkurssihakemuksen jättöpäivänä) on Teora puhelimitse ilmoittanut luopuvansa urakasta, siirtäen samalla kaikki oikeutensa takaajalle, ja vahvistanut tämän ilmoituksen sähköitse 12 päivänä helmikuuta 1958. Monivaiheisten neuvottelujen jälkeen mm. takaajapankin kanssa siirrettiin keskussairaalan rakennustöiden loppuunsaattaminen rakennustoimikunnalle, mihin sisäasiainministeriö maa-

liskuun 3 päivänä 1958 antoi suostumuksensa. *Vasta tällöin siirtyi Kuopion keskussairaalan rakentamisasia pois päiväjärjestyksestä.*

Edelleen on perustuslakivaliokunta katsonut viakseni jäävän sen, että olisin mukailminlyönyt tarkistuttaa Helsingin Suomalaisen Säästöpankin Teoralle lupaaman 20 miljoonan markan lainan. Tämän suhteen huomautan ensiksi, että minun kohdaltani riittänee, jos voin osoittaa, että lainan myöntämisestä oli minulle ilmoitettu. Saanen myös viitata kättilöopiston rakennustoimikunnan puheenjohtajan kertomukseen, että hän itse oli varmistautunut ko. lainan myöntämisestä. Minulla ei näin ollen ollut mitään syytä epäillä saamiani ilmoituksia kyseisen lainan myöntämisestä eikä liioin aihetta erityisiin tarkistustoimenpiteisiin. Varmuuden vuoksi ilmoitan, että *minulla on Helsingin Suomalaisen Säästöpankin kirjallinen vahvistus siitä, että ko. 20 miljoonan markan suuruisen laina oli myönnetty.* Tämä riittää täysin kumoamaan perustuslakivaliokunnan vetämät johtopäätökset, että minä muka olisin tässä suhteessa lainvastaisesti menetellyt.

Ydinkohta minun Teoraa koskevien toimenpiteitteni yhteydessä on tietysti Vakuutusyhtiö Varan takauksen alentaminen ja sen perusteet. Takauksen alentamista sellaisenaan ei voitane pitää virheenä eikä lainvastaisena. Jos se olisi sitä kättilöopiston kohdalla, niin sama virhe oli tehty edellisen hallituksen aikana Kuopion keskussairaalan takausta alennettaessa. Johtopäätökset on näin ollen tehty sellaisten seurausten perusteella, joista päätöstä tehtäessä ei ollut tietoa. Suorastaan tragikoomillista on, että ellei Teoraa vuodenvaihteen tienoilla pelastettu pälkähästä, ei ole epäilystäkään, etteikö Kuopion keskussairaalan takauksen alentaminen olisi aiheuttanut samanlaisia seuraamuksia kuin myöhemmin kättilöopiston takaus. Takauksen alentaminen ei tietystikään ollut tarkoitettu lahjaksi Vakuutusyhtiö Varalle yhtä vähän kuin Kuopion keskussairaala koskevan takauksen 28.8.1957 tapahtunut alentaminen oli lahja Kansallis-Osake-Pankille. Kummassakin tapauksessa tarkoitus oli sama: saada takausta alentamalla takaajan hallusta vapautetuksi vastavakuuksia, joita voitiin käyttää uusien luottojen saamiseen ja siten auttaa rakennusyrityksiä eteenpäin. Vara oli myöntänyt Teoralle 90 miljoonan markan takauksen tämän valtion kanssa solmiman kättilöopiston raken-

tamista koskevan 915 miljoonan markan määräisen urakkasopimuksen täyttämisen vakuudeksi. Se oli samalla saanut haltuunsa vastavakuuksina tietyn määrän kiinnitettyjä velkakirjoja, joita se, senkin jälkeen kun oli tehnyt ilmoituksen takauksen raukeamisesta, piti hallussaan. Kun Teora olisi tarvinnut näitä uusien luottojen saamiseksi tai saataviensa perimiseksi velkakirjojen antajilta, ilmoitti Vara, että mikäli sopimukseen uudesta takauksittomuudesta päästään urakkasumman jäljellä olevaa määrää vastaavaan määrään, se on valmis luovuttamaan tätä vastuuta ylittävät vakuudet takaisin. Takauksen alentaminen liittyi siis oleellisena osana Teoran asioiden yleisjärjestelyyn. Saanen tässä yhteydessä mainita, että uusittu takaus oli ilmoitetun rakennustyön jäljellä olevaan määrään nähden samassa suhteessa kuin aluperäinen takaus koko urakkasummaan.

Vakuutusyhtiö Varan takaukseen liittyi kysymys sen raukeamisesta. Yhtiö oli kirjeillä 3.1.58 ja 9.1.58 ilmoittanut, että se katsoi antamansa takauksen rauenneeksi sen johdosta, ettei eräitä Teoran erääntyneitä ilmoitettuja saatavia ollut valtion toimesta suoritettu, ja myös senvuoksi, että takaaajaa ei oltu kuultu silloin kun kättilöopiston rakennustoimikunta ja Teora olivat 3.7.57 tekemällään sopimuksella sopineet valtion kassakriisin johdosta rakennustöiden hidastamisesta ja keskeyttämisestä aiheutuneista korvauksista.

Kysymys takauksen raukeamisesta on useimmiten kovin tulkinvarainen. Siksi en olekaan tätä asiaa esitellessäni enkä myöhemminkään väittänyt tässä suhteessa mitään varmaa. Perustuslakivaliokunta näyttää perustavan käsityksensä takauksen sitovaisuudesta rakennustoimikunnan puheenjohtajan kannanottoon. On kuitenkin selvää, ettei kukaan siinä asemassa oleva valtion etujen valvoja voi mennä erittäin pätevältä aiheelta takausmiehelle myöntämään, että tämän takaus on rauennut. Vara taas tietää sängen hyvin kuinka pontevasti minä puolestani torjuin takauksen raukeamisen sen esittämillä „kokonaan keksityillä ja pätemättömillä perusteilla”.

Takaaajan väitteisiin oli kuitenkin suhtauduttava vakavasti. Kysymys ei suinkaan ollut ainoastaan 2 miljoonan markan määräisen laskun suorituksen siirtymisestä muutamalla

tunnilla, kuten perustuslakivaliokunta haluaa asian esittää. Eikä tuokaan myöhästyminen ollut aivan merkityksetön, kun otetaan huomioon, että suoritus myöhästyi juuri tilipäivänä ja aiheutti ns. istumalakon kättilöopiston rakennustyömaalla. Tämän ohella oli kuitenkin muitakin Teoran esittämiä ja suorituksen laiminlyönnin vuoksi takauksen raukeamisen perusteeksi ilmoitettuja vaatimuksia, joita ei voitu ilman muuta pitää perusteettomina. Tätä osoittaa sekin, että Teoran konkurssihallinnon ja kättilöopiston rakennustoimikunnan välisessä välimiestuomiossa 21.2.59 hyväksyttiin juuri näistä Teoran vaatimuksista 12 miljoonaa markkaa valtion suoritettavaksi.

Erityisen suurta huomiota oli kiinnitettävä Varan ilmoitukseen, ettei Varaa takaaajana oltu kuultu sovittaessa rakennustöiden keskeyttämisestä Teoralle tulevista korvauksista kesällä 1957. Saatettiin nimittäin varoa, että takaaajan asemaa oli huononnettu sopimalla korvauksista takaaajaa kuulematta. Todettakoon tässä yhteydessä, että äsken mainitussa välitystuomiossa katsottiin Teoran konkurssihallinto olevan oikeutettu saamaan rakennustoimikunnalta korvausta rakennustöiden keskeyttämisestä 4 miljoonaa markkaa yli sen korvauksen, mistä oli sovittu Teoran ja rakennustoimikunnan kesken takaaajaa kuulematta. Tässä yhteydessä todettakoon myös, että rakennustöiden keskeyttämisestä valtion taholta kesällä v. 1957 ei myöskään ollut edes ilmoitettu takaajalle, mikä seikka, joskaan takaaaja ei vielä siihen ollut vedonnut, saattoi myöhemmin aiheuttaa väitteen takauksen raukeamisesta. En voinut myöskään olla varomatta sitä, että takaaajan taholta olisi ehkä voitu esittää se väite, että Teoran verosaatavien perintää oli viivytetty takaaajaa kuulematta ja sen asemaa ehkä huonontaan. Myöskin devalvaation vaikutus saattoi muodostaa aiheen, ellei takauksen raukeamiselle, niin ainakin sen kohtuulliselle alentamiselle.

Vaikka takauksen sitovaisuus kaikkien näiden seikkojen vuoksi olikin tietyssä määrin epävarmaa, ei pätevän asiantuntijalausannon tai mieluummin vielä tuomioistuimen päätöksen hankkimiseen ollut siinä tilanteessa mahdollisuuksia, vaan asia oli tällaisenaan huomioitava yleisjärjestelyn yhteydessä. Käytettävissä oli kuitenkin eräs asiantuntijalausunto vastaavanlaisen rakennustyön keskeyttämistä koskevassa asiassa. Sen mukaan saat-

toi takausmies vapautua takauksestaan, jos hänen asemaansa viitatuslaisella tavalla huononnettiin.

Varan takauksen alentamiseen liittyi sen lupaama luotto Teoralle. Kun tällä 15 miljoonan markan luotolla tuli maksaa 11.5 miljoonan markan edestä Teoran verojäämiä, koitui osa alentamisesta suoraan Teoran ja kättilöopiston hyödyksi. Samassa yhteydessä oli huomioitava myös Helsingin Suomalaisen Säästöpankin myöntämä 20 miljoonan markan luotto. Edellinen oli verrattavissa suoranaiseen suoritukseen alkuperäistä takausta vastaan; jälkimmäinen oli osaltaan takauksen alentamista puoltava tekijä.

Suoritettuun yleisjärjestelyyn liittyi vielä eräiden valtion hallussa olevien ylimääräisten vakuuksien palauttaminen Teoralle, joka niiden avulla ilmoitti saavansa perityksi saataviaan tai mahdollisesti hankituksi uusia luottoja. Näitä vakuuksia se oli pyytänyt jo aikaisemmin takaisin, mutta niitä ei oltu palautettu, kun Teoralla oli maksamatta suuret verorästit. Koska nämä oli kuitattu tehty tonttikauppaa vastaan, piti valtiovarainministeriö tähdellisenä vakuuksien palauttamista, koska ne alunperin oli saatu juuri näitä verorästejä varten. Kun valtion puolesta oli luvattu palauttaa ne rakennustyön edistytessä, ei valtiolla enää rakennustyön ollessa jo enemmän kuin puolessa asiallista oikeutta pitää lisävakuuksia hallussaan. Niiden todellinen merkitys valtiolle oli myöskin erittäin epäselvä, koska niihin saattoi liittyä sellaisia sopimuksia ja sitoumuksia, joista sivullisilla, siis valtion viranomaisillakaan ei ollut tietoa. Sisäasiainministeriö olisi ollut halukas erottamaan tämän kysymyksen erilleen koko yleisjärjestelystä, mutta kun Teora väitti niitä tarvitsevänsä ja piti kiinni siitä, että nämä vakuudet perusteettomasti ja sopimuksen vastaisesti edelleen olivat valtion hallussa, ei ollut asiallista antaa tästä sille uutta aihetta urakkasopimuksen purkamiseen. Tiedossa oli myöskin, että Korkein oikeus oli 29. 8. 55 antamassaan tuomiossa n:o 2420 katsonut, ettei velkakirjan haltijalla vastaavassa tapauksessa ollut oikeutta pitää velkakirjaa, vaan oli se luovutettava senantajalle.

Mitä tulee viimeisen maksuerän muuttamiseen aikaisemmin maksettavaksi, niin on siihenkin nähden huomattava, että sellaista tapahtuu varsin usein ainakin yksityisten urak-

kasopimusten yhteydessä. Niin oli tehty myös Kuopion keskussairaalan kohdalla „saneeraamalla” sitä koskevaa urakkasopimusta vastaavin tavoin 13. 11. 1957.

Tällainen muutos ei keskussairaalan enemmän kuin kättilöopistonkaan kohdalla tarkoittanut sitä, että sovittua aikaisemmin maksettavat varat olisi lahjoitettu urakoitsijalle, vaan vain rakennustyöstä aiheutuneiden las- kujen, työ- ja rakennusainekustannusten suori- ttamista ennen urakkasopimuksessa määrät- tyä maksuaikaa. Ilman tällaista maksutaulu- kon helpotusta ei kättilöopiston rakennustöitä tuolloin olisi saatu uudelleen käyntiin, koska urakoitsija ei siinä vaiheessa rahoitusvai- keuksiensa vuoksi pystynyt maksamaan palk- koja enemmän kuin lunastamaan tilaamiaan rakennustarvikkeita.

Maksutaulukon muuttaminen kättilöopiston kohdalla liittyi siihen, että Teora väitti val- tion laiminlyöneen urakkasopimuksen mukai- sia velvoituksiaan ja kieltäytyneen suorituk- sista, jotka olivat erääntyneet maksettaviksi. Tällaisia suorituksia se oli löytänyt kättilö- opiston rakennuksella peräti 35 miljoonan markan edestä. Se ilmoitti purkavansa urak- kasopimuksen ja siirtävänsä keskeytymisestä johtuvat vahingot valtion kannettaviksi. Sa- manaikaisesti Vara näihin Teoran väitteisiin vedoten ilmoitti takaussitoumuksensa rauen- neeksi.

Vaikka täysin luotinkin rakennustoimikun- taan ja valtion puolesta asetettuun työnval- vojaan, joiden vakuutuksen mukaan urakka- sopimusta oli kirjaimellisesti noudatettu, määräsin varmuuden vuoksi toimitettavaksi katselmuksen, jossa Teoran väitteiden toden- peräisyys voitiin tarkistaa. Tämän tarkas- tuksen tuloksena todettiin, että osa Teoran maksettavaksi ilmoittamia saatavia oli perus- teiltaan tulkinnanvaraisia ja että mitään sel- laisia saatavia, jotka urakkasopimuksen mu- kaan riidattomasti olivat erääntyneet mak- settaviksi, ei rakennuksella ollut. Sen sijaan totesivat tarkastajat 17. 1. 1958 antamassaan lausunnossa, että myöhemmin erääntyviä eri maksuposteja vastaan tehtyjä osatöitä tai puolivalmisteita oli esitetyissä laskuissa mai- nittujen työkohteiden osuudelta n. 4—5.5 miljoonan (toinen tarkastajista 8—13.5 mil- joonan) markan edestä. Rakennustöitä oli kuitenkin tehty muiltakin osin sekä suori- tettu erinäisiä hankintoja ja tehty sopimuk- sia aliurakoitsijoiden kanssa. Maksutaulukon

muutosta vastaava työ oli näin ollen jo tehty tai hankinnat suoritettu.

Edelläolevasta on voitu havaita, että siihen ratkaisuun, johon sisäasiainministeriössä ja valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnassa päädyttiin, sisältyi monenlaisia riskejä, tulokinnanvaraisia asioita ja toimenpiteitä, joiden seurauksia oli vaikea ennakolta arvioida. Vain yksi näytti selvältä: Kuopion keskussairaalan ja kättilöopiston rakennustyöt olivat joutuneet siihen vaiheeseen, että niistä ei mitenkään voitu selviytyä ilman erikoisjärjestelyä ja tiettyssä määrin arveluttavia toimenpiteitä, mutta että suurin vahinko sekä valtion että yhteiskunnan kannalta ilmeisesti aiheutuisi, jos rakennustyöt kokonaan keskeytettäisiin.

On tietysti vaikeata lausua mitään varmaa siitä, miten tähän tilanteeseen oli jouduttu. Minkälainen Teoran asema aikaisemmin lieneekään ollut — ainakin koko syksyn 1957 se näytti kamppailleen taloudellisissa vaikeuksissa. Varsin kohtalokkaaksi tässä suhteessa lienee muodostunut töiden keskeyttäminen edellisenä kesänä sekä syksyllä suoritettu devalvatio. Perustuslakivaliokunnan mietintökin kuvastaa niitä vaikeuksia, joissa Teora oli sanottuna syksynä, jolloin sen konkurssilta pelasti vain valtion viranomaisten uusiintuneet toimenpiteet sen aseman parantamiseksi ja rakennustöiden loppuunsaattamiseksi. Askel O/Y:n tontin osto, jonka kautta Teoran verorästejä saatiin kuitatuksi n. 42.5 miljoonan markan edestä, näytti tuovan helpotusta tilanteeseen.

Tämä oli kuitenkin vain näennäinen helpotus, sillä tammikuun alussa pysähtyivät kättilöopiston työt yllättäen kokonaan ja työläisten palkat jäivät maksamatta. Tilanne oli äärimmäisen kriittinen. Kuopion keskussairaalan kohdalla tosin saatiin aikaan yhteissopimus tammikuun rahoituksesta takaa-jan kanssa, mutta selvää oli, että tätä rahoitusta ei saataisi jatketuksi, jos Teora nyt menisi konkurssiin, vaan rakennustyö keskeytyisi siellä niinkuin kättilöopistossakin. Keskussairaalaan olisi tosin voitu lämmittää ja hoitaa suhteellisen pienin voimin ja kustannuksin, mutta kättilöopistolla olisi ollut kiireesti ryhdyttävä suojaamistoimenpiteisiin, jotka aiheuttaisivat valtiolle ylimääräisiä kustannuksia. Uuden urakan antaminen ja rakennusvaiheiden välttämätön selvittely konkurssipesän kanssa veisi aikaa ja silloin

joutuisivat työläiset työttömiksi. Takaajan velvoittaminen sitoumuksensa täyttämiseen aiheuttaisi oikeudenkäynnin, jossa oli eräitä varsin epävarmoja tekijöitä. Valtion vero-saatavien periminen ja työläisten palkkojen maksaminen tuottaisivat vaikeuksia ja ellei palkkoja kiireesti maksettaisi, ryhtyisivät työläiset vastatoimenpiteisiin. Tähän viittasi mm. Suomen Muurarien ja Suomen Rakennustyöläisten Liittojen asianomaisten osastojen urakoitsijalle lähettämä, sisäasiainministeriölle tiedoksi toimitettu kirje 20 päivästä tammikuuta 1958. Siinä lausuttiin: „Turvataksaan Kuopion keskussairaalan rakennustyöläisten palkka, vuosiloma, pohjarahja ja työkalukorvaus saatavat, on allekirjoittaneet, osastot, työntekijöiden toimeksiannosta pakoitettut, mahdollisen rakennus liikenne konkurssin varalle vaatimaan sitovaa takausta ko. saatavista ja että ne konkurssin mahdollisesti sattuessaa myös työntekijöille toimitetaan.“

Ellemme ko. takausta saa emme myöskään puolestamme voi taata työn normaalia jatkumista.“

Tällaisena esiintyi tilanne silloin kun sitä valtioneuvoston iltakoulussa käsiteltiin. On valitettavaa, että siellä ei pidetty pöytäkirjaa, mutta valtioneuvoston raha-asiainvaliokuntaan kuuluneet ministerit ovat kuulusteluissa antaneet kertomuksensa sanotusta tilaisuudesta. Muiden ministerien osalta viitataan vuorineuvos *Lauri Kivekkään*, professori *Heikki Variksen*, kaupunginjohtaja *Erkki Lindforsin* ja professori *Paavo Kastarin* antamaan kirjalliseen todistukseen, jonka oheen liitän. Korostan erityisesti, että kukaan ko. hallituksen jäsenistä ei tuntenut mitään myötätuntoa Teoraa kohtaan; luulen päinvastoin, että kaikki olivat erittäin kiusaantuneita koko yhtiöstä ja sen sotkuisista asioista. Mutta pelkkä vastenmielisyyys ei riittänyt tilannetta selvittämään, vaan jonkinlainen ratkaisu edessäoleviin pulmiin oli löydettävä. Huomautan erityisesti, että pääministerikin oli jo joulukuussa vastustanut Teoran auttamista Askel O/Y:n tontin ostamista koskevassa asiassa, jota valtiovarainministeriön taholta esitettiin. Ei ollut helppoa hänen enemmän kuin kenenkään meidän muidenkaan suostua kyseessäolevaan kovin epävarmaan Teoran asioiden uudelleen järjestykseen, mutta mitään muutakaan vaihtoehtoa kuin yhtiön konkurssiin saattaminen ei näyt-

tänyt olevan olemassa. Sen vuoksi ja huomioon ottaen kaikki esiintyvät asianhaarat katsottiin tarkoituksenmukaiseksi suostua esitettyyn ratkaisuun.

Kun nyt jämästä päin arvostellaan tämän ratkaisun merkitystä, on huomattava, ettei ainakaan se aiheuttanut niitä suuria tappioita, joista kättilöopiston rakennustyön yhteydessä puhutaan. Se oli ratkaiseva tekijä siinä, että Kuopion keskussairaalan työtä voitiin pysähtymättä jatkaa, jopa väliin tulleesta konkurssista huolimatta. Mitä tämä taas merkitsi sairaalan valmistumiselle, työssä oleville työläisille, Kuopion työllisyystilanteen järjestelylle jne. on vaikea arvioida. Todettakoon kuitenkin, että Kuopiossa oli tuolloin kortistossa 957 työtöntä, joista kokonaan työtä vailla 104. Jos keskussairaalan työt olisivat päässeet pysähtymään, olisi siinä oleville n. 250 työläiselle täytynyt löytää uusia työkohteita. Se olisi aiheuttanut vaikeuksia myös aliurakoitsijoille ja sitenkin lisännyt työttömyyttä. Järjestelyn avulla vältyttiin keskussairaalan kohdalla niistä hankaluuksista ja ylimääräisistä kustannuksista, joita työn toiselle siirtämisestä tai valtion laskuun teettämisestä olisi aiheutunut. Ja jotakin kai merkitsee sekin, että keskussairaala saatiin tällä tavoin valmiiksi ja varsinaiseen käyttöön huomattavasti aikaisemmin kuin mitä muutoin olisi ollut asianlaita. Mitä kättilöopistoon tulee, niin saatiin tapahtuneilla järjestelyillä kuitenkin aikaan se, että varsinainen sairaalaosa tuli vesikattovaiheeseen. Samalla tulivat selvitettyiksi valtion verosaatatavat. Kun Helsingissä tuona aikana oli kortistossa kaikkiaan 2 586 työtöntä ja kokonaan vailla työtä 406 ja kättilöopiston rakennuksella yli 300 työläistä, merkitsi tämä sentään jonkinlaista, kipeästi tarvittavaa työkohdetta juuri vaikeimpana työttömyyskautena.

Tässä yhteydessä on todettava, että Teoran kanssa alunperin solmittu kättilöopistoa koskeva urakkasopimus oli valtiolle ilmeisen edullinen. Vielä nytkään monien lisäksi kustannuksia aiheuttaneiden vaiheiden jälkeen eivät kättilöopiston rakennuskustannukset tietääkseni nouse keskussairaaloiden kustannusten keskitasoa korkeammalle. Muutenkin Teora oli suorittanut hyvää työtä ja vaikeuksistaan huolimatta pysytellyt aikataulussaan. Valtion kannalta näytti näin ollen ilmeisen edulliselta pysyttäytyminen alkuperäisessä urakkasopi-

muksessa. Tämän saavuttamiseksi oli myöskin tammikuun 23 päivänä tehty ratkaisu hyvin perusteltavissa ja tarkoituksenmukainen.

Oliko yleisjärjestelyyn mentäessä aiheutta uskoa, että Teora sen kautta saattaisi jatkaa kättilöopiston rakennustyötä? Kuten edellä on esitetty, tuli Teoran saada Vakuutusyhtiö Varalta 15 miljoonan markan sekä Helsingin Suomalaiselta Säästöpankilta 20 miljoonan markan luotto, minkä lisäksi näytti ilmeiseltä, että Teora saisi myös muuta luottoa järjestelyn yhteydessä Varan hallusta vapautuvia vakuuksia vastaan. Kun lisäksi Teoran verorästit oli Askel O/Y:n tontin oston yhteydessä tulleet järjestetyiksi ja kun Kuopion keskussairaala Teoralle aiheutuneet rahoitusvaikeudet näyttivät selviävän takaajapankin avulla, saatettiin oikeutetusti odottaa, että Teora saattaisi jatkaa kättilöopiston rakennustyötä ainakin maalis—huhtikuuhun saakka, jolloin rakennustöiden kannalta pahin kriisikausi olisi sivuutettu.

Mikä sitten oli syynä siihen, että yritykset eivät johtaneet tulokseen kättilöopiston kohdalla, vaan Teora joutui konkurssiin? Syy ei suinkaan ollut perimistöimiston haluttomuudessa pitkittää perimistöimennpiteitä, kuten perustuslakivaliokunta näyttää luulevan; sehän oli siihen valmis vielä konkurssihakemuksen jättämisen jälkeenkin. Syitä saattaa olla useampiakin, mutta tuntuvimpana lienee ollut se, että Teoran rahavaikeudet odottamatta lisääntyivät työläisten katsoessa entisen työsuhteen töiden keskeytymisen vuoksi purkautuneen ja vaatiessa vuosilomakorvaukset ja muut työsuhteeseen liittyvät saatavansa heti käteissuorituksina. Tämä lisäsi Teoran edellytettyä käteisvarojen tarvetta n. 5 miljoonalla markalla. Helsingin Suomalaisen Säästöpankin myöntämän lainan maksaminen taas viivästyi sen vuoksi, että sen vakuudeksi luvattu kiinnitys As. Oy. Kulmatorille tulleeeseen osaan entisestä Askel O/Y:n tontista ei tullut kuntoon, kun tontin jakaminen ja lainhuudatus veivät laskettua enemmän aikaa.

Mitä asian oikeudelliseen puoleen tulee, niin korostan sitä, että Teoran suhteen tehty, perustuslakivaliokunnan yksin minun viakseni lukema ratkaisu perustui yksinomaan tarkoituksenmukaisuusharkintaan, jota tehtäessä otettiin huomioon kaikki sekä ratkaisua puoltavat että vastustavat seikat. Ellei ratkaisu ollut paras mahdollinen, mitä vielä

nytkään ei voida varmuudella arvostella, eivät ratkaisuun osallistuneet tällöinkään ole syyllistyneet mihinkään moitittavaan, saatikka rangaistavaan tekoon. Tästä tar-koituksenmukaisuusperiaatteesta lausuu professori K. Merikoski teoksessaan „Hallinto-oikeuden oikeussuojajärjestelmä” (I nide, Vammala 1959) sivuilla 70—71 seuraavaa:

„Vaikka tarkoituksenmukaisuusperiaatteelle (= viranomaisen velvoitukselle toteuttaa kaikissa toimissaan hallinnon tavoittelemia tarkoituksia yleistä etua paraiten edistävällä, tehokkaimmalla tavalla) ei voidakaan antaa normaalein tehostein suojatun oikeussäännön arvoa, on tällä periaatteella tärkeä merkitys kaikessa hallintotoiminnassa.

Hallintoviranomaisen on myös „vapaa” toimivaltapiirissään pyrittävä parhaaseen, järkipäisimpään ja yleisen edun kannalta katsoen suotavimpaan ja soveliaimpaan ratkaisuun. Mutta tämä velvoitus ei — kuten sanottu — ole oikeudellisen kontrollin alainen eikä sillä ole oikeudellisia sanktioita. Jos viranomainen ei osu parhaaseen ratkaisuun, ei päätöstä voida oikeusvalituksen johdosta muuttaa tai kumota, eikä asian päättämiseen osallistunutta virkamiestä saattaa hänelle vahingollisten seuraamusten kuten rikosoikeudellisen tai kurinpidollisen rangaistuksen taikka vahingonkorvausvelvollisuuden alaiseksi.”

(Alleviivaukset Merikosken)

Vielä ilmeisempää on, etten ole syyllistynyt mihinkään sellaiseen lainvastaiseen menettelyyn, josta minut voitaisiin ns. ministerivastuulain 7 §:n mukaan panna syytteeseen. Vaatiihan mainittu lainkohta syytteeseenpa-

non edellytyksenä ilmeistä laittomuutta, tahallisuutta tai selvästi lainvastaista menettelyä. Arvosteltaessa tässä mielessä toimintaani on todettava seuraavaa:

1) Olen asiaa esitellessäni selostanut objektiivisesti sen ratkaisuun vaikuttavat seikat kaikille valtioneuvoston jäsenille, jotka ovat harkinneet ehdotetun Teoraa koskevan yleisjärjestelyn yleisen edun ja valtion kannalta välttämättömäksi.

2) Apulaisoikeuskansleri on katsonut, etten ole syyllistynyt virheelliseen menettelyyn niissä kohdin, jotka perustuslakivaliokunta on viakseni lukenut.

3) Maamme parhaat asiantuntijat, nimittäin rikosoikeuden professorit Bruno A. Salmiala, Brynolf Honkasalo ja Bo Palmgren ovat katsoeet, etten ole syyllistynyt mihinkään sellaiseen menettelyyn, josta minut ministerivastuulain mukaan voitaisiin panna syytteeseen.

Edellä esitetystä ilmenee, etten ole voinut syyllistyä mihinkään ilmeiseen laittomuuteen, selvästi lainvastaiseen menettelyyn tai tahalliseen virka-asemani väärinkäyttöön.

Vaikka en millään tavoin kaihdaakaan asian oikeudellista enempää kuin muutakaan selvittelyä, katson, että sekä asialliset että muodolliset edellytykset minun syytteeseen panemiseeni puuttuvat. Sen johdosta, että Eduskunnassa on esitetty mielipide, että perustuslakivaliokunnan mietinnössä tarkoitetuille entisille ministereille olisi varattava tilaisuus puhdistautua valtakunnanoikeudessa, ilmoitan puolestani, että kunniani on mielestäni tahraton eikä se tarvitse puhdistautumistilaisuutta valtakunnanoikeudessa.

Mikkelissä lokakuun 10 päivänä 1960.

Urho Kiukas

Maaherra, Mikkelä

Liitteenä:
Todistus

Me allekirjoittaneet, jotka olimme valtioneuvoston jäseniä 29. 11. 1957—26. 4. 1958, mutta emme olleet sen raha-asiainvaliokunnan pysyviä jäseniä, todistamme täten, että Teollisuus- ja Rakennus Oy Teoran taloudellisesta asemasta sekä Kättilöopiston ja Kuopion keskussairaalan rakennustöihin liittyvistä vaikeuksista käytiin useampaan otteeseen neuvotteluja valtioneuvoston jäsenten piirissä. Kun Kättilöopiston rakennustyöt olivat keskeytyneet, esitteli silloinen sisäasiainministeri Urho Kiukas valtioneuvoston iltakoulussa suunnitelman Teoran asioiden yleisjärjestelyksi ennen asian ratkaisua valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnassa. Muistamme mukaan ministeri Kiukas erityisesti korosti sitä, että töiden keskeyttäminen keskellä talvea aiheuttaisi rakennuksille vahin-

koa ja lisääntyneitä kustannuksia. Niin ikään olisi silloinen vaikea työllisyystilanne entisestäänkin huonontunut, kun kummassakin työpisteessä olevat työläiset olisivat joutuneet työttömiksi. Ministeri Kiukkaan esityksen perusteella iltakoulussa päädyttiin yksimielisesti siihen, ettei Teoran päästäminen konkurssiin kyseisenä ajankohtana olisi ollut valtion edun mukaista, vaan että olisi pyrittävä helpottamaan Teoran asemaa siten, että se saisi Kuopion keskussairaalan rakennustyöt loppuunsaatetuiksi ja Kättilöopiston ainakin vesikattovaiheeseen. Ministeri Kiukas oli käsityksemme mukaan perusteellisesti paneutunut kyseiseen asiaan ja pyrki esittämään kaikki asiaan vaikuttavat puolet valtioneuvostolle.

Helsingissä lokakuun 6 päivänä 1960.

Lauri J. Kivekäs
vuorineuvos, Tampere

Heikki Waris
professori, Helsinki

E. Lindfors
kaupunginjohtaja, Tampere

Paavo Kastari
professori, Helsinki

Ent. ministerin Aarre Simosen selitys valtiovarainvaliokunnan muistutuksen johdosta, joka koskee valtioneuvoston jäsenen lainvastaista menettelyä virkatoimessa.

Eduskunnalle.

Eduskunnan vaatimana selityksenä perustuslakivaliokunnan 2.6.1960 päivätyn mietinnön n:o 11 johdosta esitän kunnioittaen seuraavaa:

Eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkatoimen lainmukaisuutta 25.11.1922 annetun lain mukaan eduskunnan on, perustuslakivaliokunnan annettua asiassa lausuntonsa, päätettävä, onko valtioneuvoston jäsen pantava syytteeseen valtakunnanoikeudessa vai annetaanko asian raueta. Jokaisen kansanedustajan on siis omakohtaisesti ratkaistava, osoittaako kertynyt aineisto valtioneuvoston jäsenen syyllistyneen sellaiseen lainvastaiseen menettelyyn, mitä syytteeseen pano mainitun lain 7 §:n mukaan edellyttää. Eduskunnan päätös, jolla valtioneuvoston jäsen määrätään pantavaksi syytteeseen, sisältää näet kansanedustuslaitoksen kannanoton syyllisyyskysymyksestä. Valtakunnanoikeuden lopullisesti vapauttava päätös ei korjaa eduskunnan kerran tekemää, sittemmin virheelliseksi osoittautunutta päätöstä, jolla eduskunta on leimannut valtioneuvoston jäsenen menettelyn virkatoimessaan siinä määrin lainvastaiseksi, että se täyttäisi syytteeseen panon erittäin vaativat edellytykset.

On siis erinomaisen vakava asia päättää valtioneuvoston jäsenen syytteeseen panemisesta. Tästä syystä valtioneuvoston jäsenen virkatoimien laillisuuden tutkiminen ja lainvastaiseksi väitetyn menettelyn syytteeseen panemisen edellytykset ovat perustuslaissa saaneet aivan erityiset ja vaativat muodot. Valtioneuvoston jäsenen sellaisena lainvastaisena menettelynä, mistä hänet voidaan panna syytteeseen, ei voida pitää mitä hyvänsä — oikeutettua — arvostelua herättänyttä

menettelyä, vaan perustuslain mukaan tällaisen menettelyn pitää esiintyä jossakin seuraavista muodoista:

1) Valtioneuvoston jäsen on virkatoimessaan ollut *avullisena ilmeiseen laittomuuteen* tai sitä edistänyt;

2) hän on *maan ilmeiseksi vahingoksi tahallansa väärinkäyttänyt virka-asemaansa*, mikä menettely on katsottava virkarikokseksi; *tai* *taikka*

3) hän on muuten jossakin *virkatoimessaan menettänyt selvästi lainvastaisesti*.

Kätilööpidon asiassa tutkimukset ovat eri viranomaisten toimesta peräkkäin olleet käynnissä jo yli kaksi ja puoli vuotta. Merkillepantavaa on, että tutkimukset ovat säännönmukaisesti johtaneet siihen, että edellisessä tutkimuksessa virheellisiksi leimatut seikat on jatkotutkimuksessa, kun asiaan on perusteellisemmin syvennytty, aina havaittu moitteettomiksi. Tämä on antanut aiheen yrityksille keksiä uusia virhekohtia. Näin on tapahtunut myös asiaa perustuslakivaliokunnassa käsiteltäessä.

Antaessani aikoinaan selitykseni perustuslakivaliokunnalle olen luonnollisesti kosketellut asiaa vain niiltä kohdin, jotka siihen aikaan viimeiseksi toimitetun tutkimuksen eli apulaisoikeuskanslerin muistion mukaan antoivat aihetta huomautuksiin. Nämä, sinänsä varsin lievät huomautukset olen tässä selityksessäni täysin selvittänyt ja osoittanut, että ministerivastuulain mukaan minkäänlainen syytteeseenpano valtakunnanoikeudessa ei näiden huomautusten perusteella voinut alkuunkaan tulla edes harkinnan kohteeksi. Kun asiaa tämän jälkeen perustuslakivaliokunnassa käsiteltiin erittäin salaisena eikä

valiokunta ole suvainnut pyytää minulta uutta selitystä keksimistään uusista syytekohtista, on tosiasia, että minulle ei ole tätä ennen varattu tilaisuutta selityksen antamiseen perustuslakivaliokunnan syytteeseen pantavaksi ehdottamasta, valiokunnan „selvästi lainvastaisena” menettelynä pitämästä *kahdesta* tapauksesta.

Nämä „selvästi lainvastaiseksi” leimatut tapaukset ovat seuraavat.

Ensiksi perustuslakivaliokunta on katsonut, että minä olisin 20. 12. 1956 valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan istunnossa, käsiteltäessä Teollisuus- ja Rakennus Oy Teoran kanssa tehtävää urakkasopimusta koskevaa asiaa, valtiovarainministerinä ja raha-asiaivaliokunnan jäsenenä virkavelvollisuuteni vastaisesti *jättänyt* valiokunnan muille jäsenille *ilmoittamatta* asiassa tehtävään ratkaisuun ja sen sisällykseen olennaisesti vaikuttavia seikkoja, joiden *salaamisen* merkityksen olen käsittänyt, ja siten sekä suullisilla lausunnoilla että itse puoltamalla käsiteltävänä olleen asian hyväksymistä antanut totuudenvastaisen kuvan sanotun yhtiön silloisesta taloudellisesta asemasta sekä kyvystä valtion etujen mukaisesti täyttää urakkasopimuksen ehdot seurauskin, että entiset valtioneuvoston jäsenet Karl-August Fagerholm, Mauno Nikolai Jussila, Martti Juhani Miettunen ja Hännes Tiainen ovat antaneet hyväksymisensä minun jo silloin *valtion etujen vastaiseksi käsittämäni* mutta silti aikaansaataavaksi *haluamani* urakkasopimuksen tekemiselle mainitun yhtiön kanssa.

Väite olennaisesti vaikuttavien seikkojen ilmoittamatta jättämisestä ja salaamisesta ei alkuunkaan pidä paikkaansa. Yhtä käsittämätöntä on, kuinka on edes voitu väittää, että minä olisin 20. 12. 1956 „*käsittänyt*” Teollisuus- ja Rakennus Oy Teoran konkurssikypsäksi ja sen kanssa tehtävän urakkasopimuksen valtion etujen vastaiseksi ja että minä silti olisin „*halunnut*” urakkasopimuksen aikaansaataavaksi mainitun yhtiön kanssa. Mietintö perustuu tässä kohdin täysin virheellisiin, perustelemattomiin ja ilmeisen tarkoituksellisiin otaksumiin.

Täysin virheellistä väittämää tiedoistani ja ajatuksistani on koetettu tukea halpamaisilla vihjauksilla, että ostamaani huoneistoon olisi tehty huomattavasti kalliimmat lisä- ja muutostyöt, kuin mitä olen niistä maksanut, ja että minä muka tällä tavoin olisin saanut

hyväkseni jonkin perusteettoman edun. Sanomatta on samalla — nähtävästi tarkoituksellisesti — jätetty, että juuri näiden muutosten ja lisätöiden kustannukset on valtion ammattiviranomaisten toimesta virallisesti ja jopa kahteen kertaan tarkastettu. Näissä rakennushallituksen toimittamissa virallisissa tarkastuksissa on näiden töiden arvoksi todettu yksityiskohtaisten mittausten, laskelmien ja arviointien perusteella 3 076 200 markkaa, kuten perustuslakivaliokunnan mietinnön liitteitkin käy selville. Näistä töistä maksamaani hintaa, 3 300 000 markkaa, ei siis voida pitää liian alhaisena.

Väitteet saamistani perusteettomista eduista ovatkin osoittautuneet täysin vääriksi ja aiheettomiksi ja niihin viittaavat vihjailut kerassaan arvottomiksi.

Olen ostanut huoneiston 20. 11. 1956 eli samana päivänä, jolloin raha-asiaivaliokunta päätti antaa urakan Arvonon Oy:lle. Tuona ajankohtana minulla ei ollut eikä voinut olla vähäisintäkään aihetta olettaa, että Arvonon Oy sittemmin itse luopuisi jo hyväksymästään urakasta ja että kättilöopiston rakennustyö tulisi uuden urakkakilpailun jälkeen Teoran suoritettavaksi. Jouduin rakenteilla olevan huoneiston ostajana kauppaa tehdessäni omakohtaisesti arvostelemaan Teoran suorituskkyä täysin riippumatta kättilöopiston työstä, josta jo oli olemassa raha-asiaivaliokunnan päätös, että se joutuu Arvonon Oy:n suoritettavaksi. Kun tällöin katsoin mahdolliseksi ostaa Teoran toimesta rakennettavasta, vasta loppuvuodesta 1957 valmistuvasta talosta itselleni huoneiston, osoittaa tekemäni kauppa — aivan päinvastoin kuin on väitetty — että pidin siihen aikaan Teoran taloudellista asemaa sellaisena, että en epäillyt sen kykyä täyttää sioumuksiaan.

Tutkimuksissa on edelleen todettu, että valtioneuvoston raha-asiaivaliokunnan käsitellessä asiaa 20. 12. 1956 valiokunnan sihteerin, silloinen valtiovarainministeriön kansliapäällikkö, hallitusneuvos Toivo Takki oli asiaa selostaessaan nimenomaan myös ilmoittanut Teoran maksamattomista ennakkopidätyksistä ja niiden maksamisesta asetetuista vakuuksista. Oliko tällöin ollut puhe myös siitä, että valtiovarainministeriö ei ollut ilmoittanut verojäämiä protestilistalla julkaitaviksi, kun niistä oli asetettu vakuus, ei kukaan vuokausia jälkeenpäin voi varmuudella muistaa.

Jokainen valtiovarainministeriön perimismenettelyyn vähänkin perehtynyt tietää, että verojäämien protestoisuhan avulla pyrittiin velallisilta saamaan joko maksu tai valtiovarainministeriön hyväksymä vakuus, jolla maksun saaminen turvattiin. Protestoisuhan käyttämisellä ei ollut mitään liike-elämän luotonantovarmuuteen liittyvää tarkoitusta, vaan se oli vain yksi monista perimismenettelyn keinoista. Mikäli velallinen asetti perimistoimiston hyväksymän vakuuden, protestoisimesta luovuttiin *aina*, sillä velallinen asetti vakuuden nimenomaan protestoisimen estämiseksi. Saatuaan perimistoimiston hyväksymän vakuuden valtion etu ei suinkaan vaatinut protestoisimista, vaan päinvastoin pidättäytymistä velallista vahingoittavista toimenpiteistä.

Koska pääasia, eli Teoran verojäämät, ilmoitettiin raha-asiaINVALIOKUNNALLE, ei sillä sivuseikalla, kerrottiinko valiokunnassa, että vastaanotettujen vakuuksien johdosta verojäämiä ei ilmoitettu protestilistalla julkaistaviksi, voinut olla vähäisintäkään asiallista merkitystä valiokunnan ratkaisulle. Vakuuksien vastaanottamisen tapahduttua ei näet verojäämiä koskaan ilmoitettu eikä tänä päivänäkään ilmoiteta protestilistalla julkaistaviksi.

Kun kansanedustaja Väyrynen on antamassaan selityksessä lehdistöstä saamiensa tietojen mukaan kosketellut myös protestoisimikieltoasiaa, olen häneltä asiaa tiedustellut. Tällöin hän on ilmoittanut, että hän ei voi muistaa, oliko protestoisimikiellosta erikseen ollut puhetta. Tällä seikalla ei hänenkään mielestään ollut kuitenkaan vähäisintäkään merkitystä, koska hän valtioneuvoston jäsenenä ja ammattiasianajajana hyvin tiesi, että protestoisimikielto aina seurasi vakuuden asettamista ja oli velallisen kannalta välttämätön edellytys, koska velalliselle olisi ollut tarkoituksetonta ilman sitä mitään vakuutta edes tarjota.

Raha-asiaINVALIOKUNNAN 20. 12. 1956 tekemä päätös perustui seuraaviin tosiasioihin:

1) Urakkatarjouksia oli pyydetty vain rakennushallitukselta saadussa luettelossa mainituilta rakennusliikkeiltä, jotka siis rakennushallituksen käsityksen mukaan olivat teknilliseltä ja taloudelliselta suorituskyvyltään moitteettomia.

2) Teollisuus- ja Rakennus Oy Teoran tarjous oli halvin.

3) Yhtiö oli tunnettu hyvänä rakentajana.

4) Yhtiöllä oli entuudestaan maassamme ainutlaatuinen kokemus kahden keskussairaalan rakentamisessa.

5) Maksamattomat ennakkopidätykset oli katettu valtiovarainministeriön perimistoimiston hyväksymillä vakuuksilla.

6) Ennakkopidätysten tilitysten myöhästyminen oli vuonna 1956 mm. rakennusliikkeiden kohdalla niin yleinen ilmiö, ettei sitä seikkaa sellaisenaan voitu pitää esteenä urakkasopimuksen tekemiselle.

7) Yhtiöltä vaadittiin tavanomaisten vakuuksien lisäksi eri muodoissa huomattavia lisävakuuksia, jotka huomioonottaen vakuuksien yhteensä voidaan arvioida nousseen normaalivevakuuksiin verrattuina lähes kaksinkertaisiksi.

Näiden tosiasioiden valossa on kiistattoman selvää, että kolme ja puoli vuotta aikaisemmin eli maaliskuussa 1953 Jyväskylän keskussairaalityössä sattuneiden Teoran ennakkopidätysten viivästymisen perusteella ei mitenkään olisi voitu evätä urakan antamista halvimman tarjouksen tehneelle, varsinkaan kun valtio tämän jälkeen oli jo uskonut Teoran tehtäväksi Kuopion keskussairaalan rakentamisen. Yhtiö oli sitäpaitsi sen jälkeen vuosikausia menestyksellisesti hoitanut sekä toimintaansa että julkiset ja yksityiset maksunsa. Maaliskuussa 1953 tapahtunut maksuhäiriö ei siis suinkaan osoittanut Teoran konkurssikypsyyttä, vaan päinvastoin osoitti yhtiön kykenevän tilapäisestä maksuhäiriöstä huolimatta hoitamaan vaativatkin rakennustyöt.

Kymmenissä, ehkä sadoissa muissa tapauksissa, jolloin ennakkopidätysten tilitykset olivat viivästyneet ja niiden suorittamisesta oli asetettu perimistoimiston hyväksymä vakuus, käytäntö oli osoittanut velallisten pystyvän hoitamaan asiansa konkurssiin joutumatta, joten tällainen maksuhäiriö sinänsä ei suinkaan ollut osoitus konkurssikypsyydestä, kuten virheellisesti on haluttu väittää.

Raha-asiaINVALIOKUNNAN jäsenten kannanottoon 20. 12. 1956 ei olisi varmastikaan vaikuttanut mitään, vaikka valiokunnan istunnossa olisi mainittu — mikä sekin on saatanut tapahtua — että vakuuden asettamista myöhästyneiden ennakkopidätysten tilityttä-

mättä olevasta määrästä automaattisesti oli seurannut näiden ilmoittamatta jättäminen protestilistalla ja että näin meneteltiin joka kerta, kun velallinen asetti hyväksyttävän vakuuden. Raha-asiaINVALIOKUNNAN jäsenten tiedossa oli, mitä nimenomaan verojäämiin tulee, kaikki niitä koskevat olennaiset ja merkittävät tosiasiat, nimittäin *sekä* ennakkopidätysten tilitysten myöhästyminen *että* viivästyneiden ennakkopidätysten määrä. Kaikki ne perusteet, joiden avulla asiaa silloisissa oloissa voitiin arvostella, olivat siis valiokunnan kaikkien jäsenten tiedossa.

Valtioneuvoston ja raha-asiaINVALIOKUNNAN jäsenenä toimintani rajoittui siihen, että näihin kaikkien tuntemiin perusteisiin nojautuen yhdyin sisäasiainministeriön asiassa tekemään esitykseen. Niin tekivät muutkin raha-asiaINVALIOKUNNAN jäsenet. Eduskunta on jo todennut, että Karl-August Fagerholm, Mauno Nikolai Jussila, Martti Juhani Miettunen ja Hannes Tiainen eivät ole menelleet lainvastaisesti antaessaan valiokunnan jäsenenä suostumuksensa urakkasopimuksen tekemiseen Teoran kanssa. *Mitään laillista perustetta* minun asettamiselleni eri asemaan tässä suhteessa ei ole eikä voi olla olemassa.

Toiseksi perustuslakivaliokunta on katsonut, että olisin 1. 2. 1957 kättilöopiston rakennustoimikunnan työjaoston kokouksessa *toimikunnan puheenjohtajana* laiminlyönyt minulle samanaikaisesti *valtiovarainministerinä* kuuluneen virkavelvollisuuden antamalla suostumukseni Teollisuus- ja Rakennus Oy Teoralta kättilöopiston urakkasopimuksen täyttämistä lisävakuudeksi otettujen Asunto Oy Hiihtovuoren yhteensä 15 milj. markan määräisten velkakirjojen palauttamiseen yhtiölle ja siten toiminut mainitun yhtiön hyväksi valtion etujen vastaisesti.

Oikeuskanslerin toimesta on tämäkin kysymys perusteellisesti selvitetty. Tutkimus on osoittanut, ettei vakuuksien palauttaminen anna aiheutta syytetoimenpiteisiin. Niistä toimistani rakennustoimikunnan puheenjohtajana, jotka oikeuskanslerin mielestä ovat antaneet aiheutta huomautuksiin, on Helsingin hovioikeuden kanneviskaali syyttänyt minua Helsingin hovioikeudessa oikeuskanslerin määräyksestä. Asian käsittely osoitti, että useimpiin niistäkään huomautuksista, joista minua syytettiin, ei ollut aiheutta, sillä Helsingin hovioikeus hylkäsi ylivoimaisesti suu-

rimmalta osalta syytteen. Vakuuksien palauttamisessa ei oikeuskanslerin eikä hovioikeuden kanneviskaalin mielestä ollut syykseni luettavaa virheellistä menettelyä. Asia on tällä hetkellä korkeimman oikeuden tutkittavana. Selvää on, ettei minua rakennustoimikunnan puheenjohtajana voida enää uudelleen panna syytteeseen jo kerran tutkittujen ja käsiteltyjen asiain osalta, joista kaiken lisäksi oikeudenkäynti on vielä vireillä.

Perustuslakivaliokunta nähtävästi tarkoittaakin mietinnöllään sitä, että minut pitäisi asettaa syytteeseen valtiovarainministerinä toimenpiteistä, jotka olen suorittanut rakennustoimikunnan puheenjohtajana. Oikeuskanslerin tutkimus on jo osoittanut, että tähän ei ole sen paremmin asiallisia kuin muodollisiakaan edellytyksiä. Juridisesti en voi toimistani rakennustoimikunnan puheenjohtajana olla vastuussa ministerivastuulain perusteella valtioneuvoston jäsenenä, vaikka samaan aikaan olenkin ollut ministerinä. Rakennustoimikunnan puheenjohtajana en ole voinut antaa lupaa tai määräystä vakuuksien palauttamisesta valtiovarainministeriön perimistoinistolle muuta kuin rakennustoimikunnan puolesta. Vakuuksien vapauttaminen perimistoiniston toimesta ei kaivannut minun lupaani tai toimenpiteitäni valtiovarainministerinä. Vakuudet olivat vapautuneet nimittäin perimistoiniston osalta Teoran maksettua verojäämät, joitten vakuudeksi ne oli annettu, kuten panti aina vapautuu velan tultua maksetuksi.

Oikeuskansleri ja Helsingin hovioikeus ovat nimenomaisesti todenneet, että toimintaani rakennustoimikunnan puheenjohtajana koskeva syyte on käsiteltävä yleisessä tuomioistuimessa. Eduskunta ei voi siis tehdä päätöstä, joka sisältäisi toteamuksen, että olisin rakennustoimikunnan puheenjohtajana laiminlyönyt velvollisuuteni, eikä päättää, että minut olisi tästä menettelystä asetettava syytteeseen valtakunnanoikeudessa.

Perustuslakivaliokunta on kuullut asian tuntijoina mm. rikosoikeuden professoreja, jotka yksimielisesti ovat antamissaan lausunnoissa todenneet, ettei ole mitään edellytyksiä minun syytteeseen panemiselleni ministerivastuulain nojalla valtakunnanoikeudessa. Kun myös oikeuskanslerin toimesta suorituissa tutkimuksissa on todettu, etteivät perustuslakivaliokunnan mietinnössä mainitut kaksi kohtaa anna aiheutta syytetoimenpitei-

siin minua vastaan, havaitaan, että syytteenpanon edellytysten puuttuminen on näin selvitetty parhaalla käytettävissä olevalla asiantuntemuksella.

Usein on toistettu väite, että uuden kättilöopiston rakennusurakan antamisella Teoralle olisi aiheutettu valtiolle suuria tappioita. Kun otetaan huomioon rakennuskustannusindeksin nousu, voidaan kättilöopiston rakennustyön nyt valmistuttua todeta, että kättilöopiston rakentaminen tuli halvemmaksi kuin muiden keskussairaalan. Näin siitäkkin huolimatta, että kättilöopiston rakennuskustannuksia lisäsi huomattavasti varsin kyseenalaisin perustein valtion kassakriisin johdosta kesällä vuonna 1957 suoritettu töiden keskeyttäminen ja töiden jatkamisen viivyttely talvesta syksyyn saakka vuonna 1958 Teoran jouduttua konkurssiin sekä töiden loppuun saattaminen rakennustoimikunnan ehdottamaa selvästi epäedullisemmalla tavalla.

Ei voi olla eduskunnan arvovallan eikä yleisen edun mukaista, että eduskunta to-

teaisi päätöksessään valtioneuvoston jäsenen syyllistyneen eduskunnan mielestä selvästi lainvastaiseen menettelyyn, mutta oikeudenkäynnissä tämän päätöksen perusteella ajettava syyte hylättäisiin. Voimassa olevaan lakiin ei perustu ajatus, että valtioneuvoston jäsen asetettaisiin syytteeseen siitä syystä, että hän saisi tilaisuuden „puhdistautua”. En tunne vähintäkään „puhdistautumisen” tarvetta, siksi päivän selvästi on kaikki väitteet ja jopa vihjailutkin muka lainvastaisesta menettelystäni jo tähän mennessä osoitettu täysin perättömiksi.

Uskallan sen vuoksi odottaa, että eduskunta kiihkottomasti ja maltillisesti tutustuttuaan asiaa koskevaan aineistoon toteaa, etten ole menetellyt valtioneuvoston jäsenenä lainvastaisesti perustuslakivaliokunnan enemmistön olettamissa tapauksissa ja ettei ole edellytyksiä minun syytteeseen panemiselleni valtakunnanoikeudessa, sekä tästä johtuen päättää, että asia on raukeava.

Helsingissä lokakuun 19 päivänä 1960.

A. Simonen

Aarre Edvard Simonen
lakit.lis., varatuomari, Helsinki

Ent. ministerin Vilho Väyrysen selitys valtiovarainvaliokunnan muistutuksen johdosta, joka koskee valtioneuvoston jäsenen lainvastaista menettelyä virkatoimessa.

Eduskunnalle.

Eduskunnan varattua allekirjoittaneelle tilaisuuden lausunnon antamiseen perustuslakivaliokunnan mietinnössä N:o 11 käsitellyn muistutuksen johdosta saan kunnioittavasti esittää seuraavaa:

1. *Asian käsittely ennen raha-asiainvaliokunnan kokousta, raha-asiainvaliokunnassa ja toimenpiteet raha-asiainvaliokunnan istunnon jälkeen.*

a. Kättilöopiston rakentamista koskeva asia oli allekirjoittaneen sisäministerikautena ensimmäisen kerran esillä ja tutkittiin perusteellisesti silloin, kun tehtiin päätös rakennustyön antamisesta Arvonen Oy:lle.

Kun sitten niistä syistä, jotka esilläolevaa juttua koskevassa aineistossa on tarkemmin selvitetty, Arvonen Oy luopui mainitusta urakasta, oli tämän jälkeen kysymys vain urakan antamisesta uudelle urakoitsijalle. Kun asia tuli sisäasiainministerille, oli se sitä ennen ollut kättilöopiston rakennustoimikunnan ja valtion rakennustoimikunnan käsiteltävänä. Rakennusasioissa yleisesti omaksutun tavan mukaan voidaan edellyttää, että kättilöopiston rakennustoimikunta oli jo urakatarjouksia pyytessään ainakin alustavasti ottanut selvää niistä urakoitsijoista, joille varattiin tilaisuus tarjouksen antamiseen, sillä ei voitane edellyttää, että tarjouksia olisi pyydetty jo etukäteen konkurssikypsäksi tunnetulta yrittäjältä.

Ennenkuin urakan antaminen Teollisuus ja Rakennus Oy Teoralle tuli ratkaisuvaiheeseen ministeriössä, olin asiasta useaan otteeseen ollut neuvottelussa hallitusneuvos Uno Nevalan kanssa, joka oli käynyt minulle selostamassa asian kulloistakin vaihetta. Olin mm. tietoinen siitä, että valtion rakennustoimikunta oli asettanut ensimmäiselle sijalle Suo-

men Tehdas ja Asuinrakennus Oy nimisen yhtiön mainiten sen olevan taloudellisesti hyvässä asemassa. Sanottua yhtiötä ja sen luotokelpoisuutta en henkilökohtaisesti tarkemmin tuntenut, mutta sain virassani tietää, ettei yhtiön suorituskykyyn ja taloudellisiin mahdollisuuksiin voitu luottaa. Tämän vuoksi päädyin kielteiseen kantaan Suomen Tehdas ja Asuinrakennus Oy:n suhteen. Jälkeenpäin onkin tämä arvostelu osoittautunutkin oikeaksi, sillä Suomen Tehdas ja Asuinrakennus Oy joutui konkurssiin maaliskuun 15 päivänä 1958. Seuraavana esitysjärjestyksessä oli Teora. Olin selvillä siitä, että sanottu yhtiö oli ennestään rakentanut Jyväskylän Keskussairaalan ja paraillaan rakensi Kuopion Keskussairaala. Siihen mennessä Teorasta ei ollut tullut minut tietooni mitään epäedullista. Päinvastoin sain kuulla Teoraan luotettavan erityisesti siksi, että molemmat Teoran urakoimat keskussairaalatyöt olivat menneet valtion kannalta hyvin ja ilman riitaisuuksia, kun taas muista keskussairaala-urakoista — Lappeenranta ja Joensuu — oli ollut ikävänmakuiset välimiesoikeusriidat. Tosin sain tietää Teoralla olevan verorästejä, mutta samalla minulle vakuutettiin, ettei tämä ollut esteenä urakan antamisessa Teoralle. Se oli nimenomaan myöskin hallitusneuvos Toivo Takin käsitys, ja hän ilmoitti Teoran voivan nämä vastuunsa hoitaa. Lisäksi hän ilmoitti, että Teora oli antanut verorästeistään riittävän vakuuden, joten kysymys oli vain tilapäisestä rahoitusvaikeudesta. Kun tässä yhteydessä on huomautettu siitä, etten minä ollut tutkitutanut sitä seikkaa, olivatko ilmoitetut vakuudet riittävät ja oliko ne laillisesti pantattu, on ymmärrettävää, ettei päähäni edes pälkähäntänyt epäillä, että tässä suhteessa olisi ollut

jotain epäselvää tai laitonta. Käsitykseni mukaan tämän tapaisten muodollista laatua olevien asioiden hoitaminen kuului ja kuuluu ehdottomasti virkamiesportaan hoidettavaksi ja vastattavaksi.

Kun esilläolevassa asiassa on huomautettu siitä, että sisäasiainministerin velvollisuutena oli mm. valvoa, että silloin kun asia esiteltiin hänelle alustavaa ratkaisua varten, hänelle esiteltiin kaikki voimassa olevien säädösten edellyttämät lausunnot ja asiakirjat sekä muut asian laadun vaatimat ja sen ratkaisemista varten tarvittavat selvitykset ja että minun tehtäviini sisäasiainministerinä olisi kuulunut mm. valtioneuvoston ohjesäännön 49 §:ään sisältyvän säännöksen mukaan huolehtia siitä, että asian laadun niin vaatiessa esittelijän tuli laatia asiasta kirjallinen selostus ja mietintö, joka liitettiin asiakirjoihin. Tässä suhteessa saanen todeta, että omasta mielestäni minulle oli esitetty ne asiakirjat ja tiedot, mitä asian asialliseen ratkaisemiseen tarvittiin. Niinikään käsitykseni mukaan asian laatu ei vaatinut asiassa erillistä kirjallista selostusta tai mietintöä. Erityisesti muistan, että tehdessäni alustavan ratkaisun asiassa, olin sitä ennen juuri puheissa hallitusneuvos Uno Nevalan kanssa, joka ilmoitti asian olevan muodollisesti valmiin esitettäväksi raha-asiainvaliokunnalle.

b. Mitä sitten tulee raha-asiainvaliokunnassa tapahtuneeseen asian käsittelyyn, niin selosti siellä asiaa suullisesti huomattavan laajasti hallitusneuvos Toivo Takki ja rakennustoimikunnan puheenjohtaja Aarre Simonen. Molemmat heistä esittivät laajat ja seikkaperäiset perustelut sen tueksi, että urakka olisi annettava Teoralle. Kumpikin heistä toi mielestäni selvästi ja peittelemättä esille Teoran niin hyvät kuin huonotkin puolet. Raha-asiainvaliokunnassa ei kuitenkaan kukaan maininnut siitä, että oli annettu kielto merkitä Teoran verorästejä protestilistaan eikä minulla muutenkaan ollut tällaisesta kiellosta mitään tietoa koko sisäministerikautenani.

Kun minua on edelleen arvosteltu siitä, että en raha-asiainvaliokunnan kokouksessa käyttänyt pitempää puheenvuoroa kuin että

selvästi yhdyin esitykseen, niin kaiken järjen mukaan ei minulla ollut siihen mitään aihetta, koska minulla ei ollut mitään asiallista lisättävää Takin ja Simosen lausuntoihin. Kaikki ne, jotka tuntevat raha-asiainvaliokunnan työskentelyä tietävät varsin hyvin, että suurin osa, voipa sanoa valtaosa, kaikista asioista käsitellään valiokunnassa sillä tavoin, että esittelevä ministeri ainoastaan lausuu: „Yhdyn”. Kun raha-asiainvaliokunnassa käsitellään tavaton määrä asioita, on käytetyt puheenvuorot supistettava mahdollisimman lyhyiksi.

Juttua tutkineet viranomaiset ovat ainakin jossakin vaiheessa yrittäneet antaa asialle sen tapaisen kuvan, ikäänkuin raha-asiainvaliokunnan kokouksessa olisi pyritty salaamaan joitakin asioita ja siten saatu aikaan päätös kättilöopiston työn antamisesta Teoralle. Jo edellä selostetusta käy ilmi, että asiaan uhrattiin huomattavan paljon aikaa raha-asiainvaliokunnan yleiseen asiain käsittelyyn verrattuna, kun ensin hallitusneuvos Takki pitkässä ja perusteellisessa puheenvuorossaan selosti asiaa ja sen jälkeen rakennustoimikunnan puheenjohtaja, valtiovarainministeri Simonen esitti vielä oman näkemyksensä. Käsitykseni mukaan asia näissä puheenvuoroissa ja muussa valiokunnalle esitetyssä selvityksessä tuli täysin perusteellisesti ja avoimesti esille ja ratkaisu voitiin suorittaa asiallisesti ja oikeat perustiedot ratkaisun pohjana. Kuten sanottu, ainoa seikka, josta tässä tilaisuudessa ei puhuttu ja joka vasta ministerikauteni jälkeen on tullut tietooni, oli se, että oli annettu kielto Teoran verorästien julkaisemisesta protestilistalla.

Kun minua vielä on arvosteltu siitä, etten ottanut asiakirjoja erikseen haltuuni niihin tutustumistani varten, huomautan uudelleen, että kysymyksessä oli itseasiassa aivan sama asia, joka jo oli perusteellisesti selvitetty silloin, kun ko. työ oli päätetty antaa Arvonen Oy:lle. Käsitykseni on vielä tänäänkin, että minun kantaani ei varmaankaan olisi voinut muuttaa asiakirjoihin enempi tutustuminen, sillä käsitykseni mukaan olin saanut asiasta jo niin täyden ja selvän kuvan, ettei enempi asiakirjoihin tutustuminen olisi voinut tuoda lisäselvitystä ratkaistavana olevaan asiaan.

Kun jutussa on arvosteltu sitä, että esittelylistasta ei olisi ollut sisällöltään riittävän valaiseva, niin huomautan siitä, että esittelylistasta kuuluu virkamiesportaan hoidettaviin asioihin. Sitä paitsi — kuten jo olen useampaankin kertaan huomauttanut — korvasi esittelylistan mahdolliset puutteet se, että hallitusneuvos Takki ja valtiovarainministeri Simonen pitkästi ja perustellusti selvittivät asiaa. Muuten on sanottava, että esityslista käsitykseni mukaan oli tavanomainen. Samaan tulokseen on Helsingin hovioikeuskin tullut vapauttaessaan hallitusneuvos Uno Nevalan tätä tarkoittavasta syytekohtasta.

Asiassa on edelleen kiinnitetty ratkaisevaa huomiota siihen, että raha-asiaainvaliokunnan kokouksessa ei ollut esillä valtion rakennustoimikunnan lausuntoa. Tämä väite ei pidä paikkaansa, sillä kokouksessa oli esillä valtion rakennustoimikunnan lausunto 19.12.56/N:o 530. Myöhemmin on tosin väitetty, ettei tämä olisi „oikea lausunto”, mutta tätä seikkaahan minun oli mahdoton tietää. Sitäpaitsi on muistettava, että hallitusneuvos Takki oli itse valtion rakennustoimikunnan jäsenen, joten hänen piti jo virkansa puolesta tuntea asian oikea laita.

Tämän asian hoitamisessa esitetyt mahdolliset muodollista laatua olevat puutteet ovat kuitenkin siksi vähäpätöisiä ja asian asialliseen ratkaisuun vaikuttamattomia, ettei tämäntapainen syy olisi voinut olla perusteena edes asian ottamiseksi uudelleen esille raha-asiaainvaliokunnassa saatikka, että kysymys tällä perusteella voisi muodostua sellaiseksi, joka koskee ministerivastuulain edellyttämää tapausta.

Kuten esityksestäni jo käy ilmi, minä en ollut selvillä siitä, että muotovirhettä olisi tapahtunut. Käsitykseni edelleen on, että minun tehtäviini ei kuulunut muotopuolen hoitaminen ja valvominen, vaan on tästä asianomaisten virkamiesten vastattava. Käsitykseni mukaan muotokysymyksillä ei sitäpaitsi raha-asiaainvaliokunnassa voi olla ratkaisevaa merkitystä, kuten voidaan päätellä siitäkin, että raha-asiaainvaliokunnan kokouksissa ei pidetä varsinaista pöytäkirjaa. Juuri se seikka, ettei raha-asiaainvaliokunnan kokouksissa pidetä pöytäkirjaa,

on mielestäni selvänä osoituksena siitä, että raha-asiaainvaliokunnassa kiinnitetään huomio asioitten asialliseen puoleen ja että muotokysymykset ovat siellä enemmänkin sivuseikka.

c. Jutun tutkintavaiheessa on kiinnitetty huomiota siihen, että raha-asiaainvaliokunnan päätös on ministeriössä pantu täytäntöön erityisellä joutuisuudella. Tämä seikka ei kuitenkaan pitäisi olla arvostelun kohteena. Sisäasiainministerinä ollessani pyrin yleensä siihen, että ratkaistut asiat hoidettiin välittömästi. Esilläolevassa tapauksessakin asia ei vaatinut täytäntöönpanovaiheessa ministeriössä muuta kuin muutaman rivin pituisen kirjeen, loput hoiti kättilöopiston rakennustoimikunta.

Minun toimintaani esilläolevassa asiassa ei sitäpaitsi voi nopeudessa verrata ollenkaan siihen nopeuteen, jolla eduskunnan tässä asiassa tekemä päätös annettiin minulle tiedoksi. Eduskunnan sihteeri antoi nimittäin minulle jo valmiiksi monistetun otteen eduskunnan istunnon a.o. pöytäkirjasta miltei samalla minuutilla, kuin täysistunto päättyi. Tätä vasta voi sanoa esimerkillisen joutuisasti hoidetuksi virkatoimeksi.

Sen jälkeen kun sisäasiainministeriö ilmoitti rakennustoimikunnalle raha-asiaainvaliokunnan päätöksestä ja oikeutti sen tekemään urakkasopimuksen Teoran kanssa hävisi asia näköpiiristäni koko siksi ajaksi, jonka istuin sisäministerinä eli toukokuun 27 päivään 1957 asti. Koko jäljelläolevana aikana ei tietooni tullut mitään epäedullista Teorasta sen paremmin kättilöopiston rakennustyön kuin Kuopion Keskussairaalaan osalta.

2. Teoran asema joulukuussa 1956.

Asian tutkintavaiheessa on moneen otteen huomautettu siitä, että kättilöopiston rakennustyö annettiin konkurssikypsälle yrittäjälle. Kuten edelläolevasta esityksestäni käy ilmi, ei minulla ollut mitään sellaista tietoa, joka olisi oikeuttanut tämäntapaiseen päätelmään silloin, kun jouduin sisäasiainministerinä asiaa käsittelemään. Sillä seikalla, olisiko Teora jälkeensä arvostellon mahdollisesti ollut sanottuna ajankohtana konkurssikypsä vaiko ei, ei kuitenkaan voi olla ratkaisevaa merkitystä, koska

ainakaan minulla — ja tuskin muillakaan asian ratkaisuun osaanottaneilla henkilöillä — oli tietoa siitä, että Teoran asema oli tällainen. Ja on muistettava, että Teorasta saadut luottotiedot eivät olleet ehdottoman kielteisiä, ne vain kehoittivat kiinnittämään erityistä huomiota vakuuskysymykseen.

Jälkeenpäin asiaa tutkiessani olen asiantuntevalta taholta saanut tietää, että jos Teoran väitetään joulukuussa 1956 olleen konkurssikypsän, niin samaa olisi voitu sanoa Teorasta jo usean vuoden ajan sitä ennenkin ja kuitenkin Teora tänä aikana oli menestyksellisesti rakentanut Jyväskylän Keskussairaalan, sille oli uskottu Kuopion Keskussairaalan rakentaminen — mikä työ oli edistynyt urakkasopimuksen edellyttämällä tavalla — minkä lisäksi Teora oli muutenkin esiintynyt rakennusmarkkinoilla varsin suurimittaisena rakentajana. Teoran vuosivaihto näihin aikoihin oli v. 1955 = 661 210 775: —, v. 1956 = 1 145 892 472: — ja v. 1957 = 1 430 954 000 markkaa. Nyt jälkeenpäin saamani selvityksen mukaan Teoran asema oli joulukuussa -56 parempi kuin mitä se oli esim. silloin kun Jyväskylän ja Kuopion Keskussairaalat annettiin Teoran rakennettavaksi. Teoran parempi asema ilmeni mm. siitä, että sillä oli joulukuussa 1956 varsin huomattavat tontit omistuksessaan — n.s. Asunto Oy Askeleen tontti — ja sen tilivelat olivat liikevaihtoon nähden silloin melkoisesti vähentyneet. Kuten sanottu Teoralla oli joulukuussa 1956 varoinaan koko Asunto Oy Askeleen tontti. Tästä tontista Teora myi osan valtiolle 31.12.1957 alihintaan 42 500 000: —, nykyisin tontin arvo on vähintään 70 000 000 markkaa. Niinikään on tässä yhteydessä syytä mainita, että Teora maksoi sen jälkeen, kun sille annettiin kättilöopiston rakennustyö, valtiolle erilaisina veroina eli *ajalla 20.12.1956—8.2.1958 yhteensä 153 312 847 markkaa*. Ja Teoran vuosivaihto oli — kuten sanottu — vuonna 1957 1 430 954 000 markkaa. Tällaisia suorituksia ei kai voi ajatella konkurssikypsän firman pystyneen maksamaan.

Näin jälkeenpäin arvostellen käsitykseni onkin se, että Teora joutui sellaiseen taloudelliseen ahdinkoon, josta sitten seurasi yhtiön konkurssi, lähinnä kahdesta syystä. Ensiksikin sen vuoksi, että valtioneu-

vosto yllättäen keskeytti valtion vaikean rahatilanteen — kassakriisin — takia kesällä 1957 kättilöopiston työt parhaana rakennuskautena useaksi kuukaudeksi ilman, että siihen olisi ollut selvä laillinen peruste, ja siten sai aikaan rakennustyössä ennalta arvaamattoman keskeytyksen, joka pahasti sekoitti Teoran pitkäjännitteiseksi lasketun työohjelman ja talouden. Toiseksi Teora oli sitonut varojaan paljon gründer-rakennustointaan, mikä erittäin kireistä rahamarkkinoista johtuen juuri v. 1957 oli varsin kohtalokasta. Kun Teoran oli kättilöopiston työn keskeyttämisen vuoksi irroitettava erittäin kireissä rahoitusolosuhteissa varojaan gründerpuolelta kättilöopiston jatkuvien tilausten ja maksujen hoitoon — rahantulon miltei kokonaan pysähdyttyä kättilöopistolta — oli seurauksena, että myös gründer-puolella sekosi rytmi.

Mitä tulee edelläkerrottuun kohtalokkaaseen kättilöopiston töiden keskeyttämiseen kesällä 1957 on muistettava, että vastaavanlaiset keskeyttämismääräykset oli vakiintuneen tavan mukaan ymmärretty niin, että valtion keskeytys-oikeus rakennuttajan maksuvalmiuden johdosta tuli kysymykseen vain, jos eduskunnan myöntämät määrärahat loppuivat. Ja sellaisesta ei suinkaan ollut kesällä 1957 kysymys. Monet asiantuntijat pitävätkin — ja ilmeisesti syystä — ko. keskeytyspäätöstä laittomana. Ja tästä päätöksestä asiallisesti katsoen juontaa alkunsa Teoran konkurssi.

Teoran vaikeuksia varsinkin loppupuoliskolla vuotta 1957 lisäsi huomattavasti se, että kättilöopiston rakennustoimikunta pyrki siirtämään Teoran lisä- ja muutostyölaskujen asiallista käsittelyä ja maksamista. Teoralla oli nimittäin oman katsoimuksensa mukaan lisä- ja muutostöistä sekä töiden siirtymisestä epäedullisempaan vuodenaikaan aiheutuvia saatavia — sittemmin välimiesoikeudessa esitettyjen laskujen mukaan:

- D-rakennuksen peruspilarien kaivauksesta ym. 7 967 768: —
- C-rakennuksen peruspilarien kaivauksesta ym. 1 182 820: —
- A-rakennuksen perustusten uudelleen valusta 578 655: —

— Lisälouhintatöistä jo suoritettulta osalta	18 382 100: —
— Kiilakivien aiheuttamista kustannuksista	4 823 000: —
— Kesällä 1957 tapahtuneesta töiden keskeyttämisestä aiheutuneina suojaus- ja lämmityskustannuksista	7 388 266: —
Yhteensä mk	40 322 609: —

Asunto Oy Munkkivuori	n. 78 000 m ³ ,	kokonaiskustannukset	n. 770 000 000: —
Asunto Oy Munkkirinne	n. 15 000 m ³ ,	„	140 000 000: —
Asunto Oy Hiihtovuori	n. 24 300 m ³ ,	„	286 000 000: —
Asunto Oy Kulmatorni	n. 10 000 m ³ ,	„	112 000 000: —

Kuten edellä on sanottu, joutui Teora rahantulon tyrehtyttyä kättilöopistolta kesällä 1957 vetämään rahaa kättilöopiston asioiden hoitoon gründer-puolelta. Tästä oli seurauksena, että taloudellinen rytmi meni myös yhtiön tällä sektorilla sekaisin. Lisäksi on huomattava, että kesällä ja syksyllä 1957, jolloin vallitsi tavaton rahankireys, oli Teoralla — kuten muillakin alan yrittäjillä — vaikeuksia saada nostaa asunto-osakeyhtiölle suunniteltuja ja osittain jo myönnettyjäkin lainoja, mikä entisestään pahensi Teoran tilannetta. Ja lopuksi: osakkeiden myynti ei sujunut rahankireydestä johtuen odotetulla tavalla.

Olen edellä varsin laajasti selostanut nyt jälkenpäin asiaa tuntevilta henkilöiltä saamani selvityksiä Teoran asemasta. Näistä on mielestäni selvästi havaittavissa, että joulukuussa 1956 ei Teoraa suinkaan voitu pitää konkurssikypsänä eikä silloin voitu edellyttää, etteikö Teora pystyisi viemään urakkaansa loppuun. Teoran konkurssi johtuikin kuten edellä on osoitettu sellaisista tapahtumista ja olosuhteista, jotka ovat peräisin joulukuun 1956 jälkeiseltä ajalta.

Jo kaiken tämän pitäisi olla riittävänä osoituksena siitä, että joulukuussa 1956 voitiin Teoraa perustellusti pitää taloudellisesti kykenevänä urakoitsijana kättilöopiston työhön eikä asian arvostelemissa näin ollen voida katsoa tapahtuneen erehdyistä tai virhepäätelmää.

Yksistään näiden Teoran vaatimusten nopea ja asiallinen selvittäminen olisi todennäköisesti estänyt Teoran konkurssin.

Jotta vielä saataisiin käsitys Teoran gründer-puolen laajuudesta ko. aikaan, olen hankkinut siitäkin tietoja. Teoralla oli tällä sektorilla rakenteilla seuraavat työt:

3. Lisävakuudet.

Jutussa on moneen otteeseen kiinnitetty aivan erityistä huomiota siihen, että Teoralta rakennustyön urakkasopimuksen täyttämisen vakuudeksi otetut vakuudet olisivat olleet riittämättömät. Ensiksikin on muistettava, että Teoran urakkasopimushinta oli täysin samaa suuruusluokkaa kuin muutkin kättilöopiston työstä annetut tarjoukset, joten siitä voidaan todeta, että sopimushinta oli reaalinen. Tämän vuoksi ei siis ollut aihetta ottaa erikoisia lisävakuuksia.

Kuitenkin Teora asetti rakennustyöstä tavanomaisen, ensiksi: 10 %:n suuruisen (90 000 000: —) vakuutusyhtiön asettaman, takuun. Toiseksi valtiovarainministeriöllä oli hallussaan kiinnitettyjä *velkakirjoja ja muuta vakuuta* valtiovarainministeriön arvion mukaan 30 500 000 markan edestä, jotka urakkasopimuksen 8 §:n mukaan tulivat lisävakuudeksi kättilöopiston urakkasopimuksen täyttämistä. Kolmanneksi Teoran ja kättilöopiston välisen urakkasopimuksen 8 §:n mukaan kaikki Teoran kättilöopiston työmaalle tuomat *rakennusaineet ja -tarvikkeet sekä tilapäiset työmaarakennukset, työkoneet ja -kalut sekä rakennustelineet* olivat *käteispanttina* niinkään urakkasopimuksen täyttämistä. Tämän viimeksimainitun vakuuden on asiantuntijain arvion mukaan katsottava edustaneen arvossa ainakin 40 000 000 markkaa. Näin ollen kaikki edellämmainitut vakuudet huomioonottaen Teora oli urakkasopimuksen tekoaikaan asettanut velvollisuuk-

siensa täyttämisestä vakuuksia lähes kahdenkertaisen määrän normaalinä pidettävään määrään verrattuna. Tämä lienee enemmän kuin ainoassakaan valtion vastaavassa työssä on vaadittu. Näin ollen tämäkin kysymys on urakkasopimuksen tekoaikaan — josta minun kohdallani on kysymys — hoidettu valtakunnan etua turvavasti.

4. Yhteenveto.

Vielä tahdon huomauttaa siitä tässä jutussa jo selvitetystä seikasta, että minä en ole tehnyt mitään hankkiakseni itselle tai toiselle hyötyä tai perusteetonta etua. Minulla ei ole ollut missään vaiheessa vähintäkään syytä Teoran suosimiseen. Voin vielä mainita, että Teoran toimitusjohtajaa olin tavannut kaiken kaikkiaan kaksi tai kolme kertaa.

Ministerivastuulain 7 §:n säädösten mukaan valtioneuvoston jäsen voidaan panna syytteeseen vain, jos hän virkatoimessaan on ollut avullisena ilmeiseen laittomuuteen tai sitä edistänyt taikka jos hän muuten josakin virkatoimessaan on selvästi lainvastaisesti menetellyt. Säännöksen 2 mom., jonka mukaan voidaan panna syytteeseen, jos ministeri maan ilmeiseksi vahingoksi on tahallaan väärinkäyttänyt virka-asemaansa, ei voi ensinkään esilläolevassa tapauksessa tulla kysymykseen. Kaikissa mainituissa tapauksissa edellytetään, että ministeri olisi syyllistynyt ilmeiseen laittomuuteen ja että lainvastaisuus olisi selvä. Minun kohdallani on kuitenkin täysin osoitettu, ettei mistään tällaisesta voi olla kysymys. On mielestäni selvää, etten minä ole vastuussa niistä muodollisista virheistä, joita asian käsittelyssä on mahdollisesti tapahtunut, koska käsitykseni mukaan tällaisista muoto kysymyksistä vastaa asianomainen virkamies.

Helsingissä, lokakuun 7 päivänä 1960.

Mitä esilläolevan urakan antamiskysymyksen muuten tulee, niin käsitykseni mukaan olen menetellyt siinä parhaan ymmärrykseni mukaan tutustuttuani tarpeellisella huolellisuudella asiaan. Määräysten mukaan työ on annettava halvimman tarjouksen tehneelle, mikäli ei ole erityistä syytä tästä poiketa. Silloin kun valtion rakennustoimikunta esitti työn antamista Suomen Tehdas ja Asuinrakennus Oy:lle, katsoin, ettei tätä esitystä voitu hyväksyä ja jälkiarvostelu on osoittanut, että tämä ratkaisuni oli oikea. Kun työn antamista esitettiin Teoralle, en havainnut syytä poiketa esityksestä. On valitettavaa, että tutkimusviranomaiset eivät heti alkuun kuulleet asiassa hallitusneuvos Toivo Takkia, vaikka heille siitä nimenomaan huomautettiin. Hallitusneuvos Takin kuuleminen olisi varmaan poistanut monet epäselvyydet ja varmasti osoittanut, että urakan antaminen Teoralle oli silloin arvostellen perusteltu teko. On muistettava, että asia on arvosteltava niiden olosuhteiden mukaan, mitä oli nähtävissä asian ratkaisemisaikaan. Kuten sanottu, olen edelleenkin sitä mieltä, että tapahtunut ratkaisu oli silloin tiedossa olevat asianlaidat huomioonottaen perusteltu ja missään tapauksessa ratkaisuani ei vähimmässäkään määrin ole sanellut oman voiton pyynti tai tarkoitus saattaa toiselle perusteetonta etua ja vielä vähemmän saattaa valtakunnalle asiassa vahinkoa. Se, että myöhemmät, minusta riippumattomat tapahtumat ovat osoittaneet, että Teora ei pystynyt viemään työtä sopimuksenmukaisesti loppuun, ei voi aiheuttaa edesvastuuta minulle, joka olen osallistunut vain urakan antamiseen Teoralle. Kun eduskunnan tehtävänä on päättää, voidaanko minut panna asiassa syytteeseen, toivon, että eduskunta edelläesittämäni huomioonottaen antaisi asian raueta, jotta voitaisiin välttää ne monet vahingolliset seuraamukset, jotka aiheuttoman jutun vireillepanosta voivat seurata.

Vilho Väyrynen.

Eduskunnan kirjelmä eräiden valtioneuvoston jäsenten virkatoimien lainvastaisuudesta.

Eduskunnan Oikeusasiamiehelle.

Vuoden 1959 valtiopäivillä Valtiovarainvaliokunta on 12 päivänä toukokuuta 1959 päivätyllä kirjeellään N:o 14 eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkatoimien lainmukaisuutta 25 päivänä marraskuuta 1922 annetun lain 2 §:n 2 momentin mukaisesti lähettänyt Perustuslakivaliokunnan käsiteltäväksi asian, joka koskee Valtiovarainvaliokunnan valtiontilintarkastajain kertomusta vuodelta 1957 käsiteltäessä tekemää muistutusta siitä, että eräät vuonna 1956 sekä vuoden 1957 ja 1958 vaihteessa valtioneuvoston jäseninä olleet henkilöt ovat syyllistyneet lainvastaiseen menettelyyn virkatoimessa kättilöopiston uuden rakennuksen rakentamista koskevan asian käsittelyn yhteydessä.

Perustuslakivaliokunta on nyt koolla olevilla valtiopäivillä mietinnössään N:o 11 antanut asiasta lausunnon ja siinä esittämillään perusteilla katsonut,

että entiset ministerit, lakitieteen lisen-siaatti Aarre Edvard Simonen ja varatuomari Vilho Ferdinand Valdemar Väyrynen ovat kättilöopiston uuden rakennuksen rakennusteknisistä töistä tehtävästä urakkasopimuksesta päätettäessä ja siihen liittyvästi menetelleet lainvastaisesti ja

että entinen ministeri, maaherra Urho Johan Kiukas on samaa urakkasopimusta

Helsingissä 8 päivänä marraskuuta 1960.

koskevassa asiassa niin ikään menetellyt lainvastaisesti sekä

että Simosen, Väyrysen ja Kiukkaan, kun-kin, lainvastainen menettely on ollut sellaista kuin eduskunnan oikeudesta tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin virkatoimien lainmukaisuutta 25 päivänä marraskuuta 1922 annetun lain 7 §:ssä tarkoitetaan, mutta

etteivät Simonen, Väyrynen ja Kiukas muissa kuin Perustuslakivaliokunnan mietinnössä todetuissa kohdissa ole käsiteltävänä olevassa asiassa ministereinä syyllistyneet lainvastaiseen menettelyyn.

Sitten kun edellä mainitut entiset valtioneuvoston jäsenet olivat Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädettyssä ajassa Eduskunnalle antaneet kirjalliset selityksensä asiassa, Eduskunta on ottanut asian lopullisesti käsiteltäväkseen ja päättänyt,

että entisiä valtioneuvoston jäseniä Aarre Edvard Simosta, Vilho Ferdinand Väyrystä ja Urho Johan Kiukasta vastaan on nostettava syyte valtakunnanoikeudessa Perustuslakivaliokunnan mietinnön mukaisesti.

Perustuslakivaliokunnan edellä mainittu mietintö ja asianomaisten antamat kirjalliset selitykset liitetään tähän kirjelmään.